

ΕΜΜ. Γ. ΒΑΜΒΟΥΔΑΚΗ
ΚΑΒΗΣ. ΦΙΛΟΔΟΤΟΥ & ΜΟΥΣΙΚΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΠΟΥΔΗΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΗΜΑΝΤΙΚΗΣ
ΤΩΝ BYZANTINΩΝ ΜΟΥΣΙΚΩΝ

ΜΕΤΑ ΙΩ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α'.
ΜΕΡΟΣ ΓΕΝΙΚΟΝ

«Τὸ ζητούμενον
ἀλωτόν, ἐκφεύγει δὲ τὰ μελούμενον».
(Σοφ. Οἰδ. Τ. 110)

ΣΑΜΟΣ - 1938

8

Αγροκάστρον το μεγαλύτερο βιβλιον της Ελλάς

Χρονογραφία της Ελληνικής Ιστορίας

μ.

Εν Ερευν

BB'

Ιωνική πατέρας της Ελληνικής Ιστορίας

8

Οικεία είναι οικεία στοιχείων

και στοιχείων των άλλων.

π.σ.τ.

ΕΜΜ. Γ. ΒΑΜΒΟΥΔΑΚΗ
ΚΑΘΗΓ. ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ & ΜΟΥΣΙΚΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΠΟΥΔΗΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΗΜΑΝΤΙΚΗΣ
ΤΩΝ BYZANTINON ΜΟΥΣΙΚΩΝ

ΜΕΤΑ 18 ΠΙΝΑΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΜΕΡΟΣ ΓΕΝΙΚΟΝ

«Τὸ ζητούμενον
ἀλωτόν, ἐκφεύγει δὲ τὰ μελούμενον».
(Σοφ. Οἰδ. Τ. 110)

ΣΑΜΟΣ - 1938

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Εξώφυλλον: Τὸ ΜΕΤΑ 18 ΠΙΝΑΚΩΝ θετέον ἐπὸ τὸ
ΜΕΡΟΣ ΓΕΝΙΚΟΝ

Σελ. β' στ. 2	70.	ἐπετρ....	8	24	ἀντὶ διετῶν
> > 7	>	φσμ...			72. θιγρεσσάν
14	>	...σύνοις	19'	21	"Ηχων
19	>	αντῶν	28	15	" " Ε'
τέτταρις, στ. 1	5	Семб...	>	26	ἴκεινος
2	> *	de...Mu...	36	10	ἄλλψ
27		Τέχ-νης	38	6	...στατόν
17		312)	39	14	εἰρ...
14		ἴζης	40	12	πολυσ...
18		δρθῆ	43 σημ..στ. 4		το.αύτων
κε'	22	τί	46	6	ἀντέ...
» σημ.,		τέτη	>	21	ριων*
κε'	13	Νικόλαος	> σημ. στ. 6		δριοε
» σημ.		Gr...	> *	7	(ἴνν...
λε'	30	οῖς'	52	18	οίκ...
λε'	24	Μουσ...	54	17	...σαν
λε'	9	τεστερίση	61	7	πρ.σεφ...
»	14	δ Βυζ...	>	14	"Αι.αξ. Σ...
»	29	εἰρημ...	62	25	I').
λε'	23	...πάθεια,	63	17	ἀντὶ 3 γρ. 7
λε'	27	ενσεβείας.	64	4	...στατόν
λε'	27	Παρ...κῆς	>	8	τὸ νὰ
μβ'	22	έμφανῆ,	69	25	ΙΙίναε
*	23	τοῦ...αντοῦ	>	31	εἰς
5	6	γενήσεται,	71	1	...μετρία
7	15	Χειρον...	73	17	...βάνει

Σελ. 75 στ. 12 γρ.		τούτους	88	15	πήγα...
77	4	ηκ...	>	18	δην: τι
78	1	καὶ Κρῆς	>	19	... πιστοῦ,
79	22	ἐπιτο...	>	25	... απο
80	31	χορ...	90	13	πολιτική
81	24	ῶν	91	8	κα.
>	31	Ελεγε,	>	23	άμεσα
82 σημ.	3	35)	92	26	... τις
> >	4	(σ.	97	23	γιλέτη
83	17	μαυρικοῖς	98	9	τι
85	3	I'	> σημ.	3	... τις
>	7	πρὸς	101	16	τι
>	17	... λλειν	102	4	
>	27	διατι...	107	27	
66	8	χρήσαιντο	109	15	
>	24	ἐκ φίδευγγος,	116	32	καὶ ἀποτ.
		ἐκ στ..., ἐκ γλώττης,			
87	12	.. εύομεν	118	9	T:
>	24	ἔτνατος	>	32	δασι

ΤΗΑ

σει.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΤΩΝ ΕΥΓΕΝΩΣ ΣΥΝΛΑΡΑΜΟΝΤΩΝ
ΠΡΟΣ ΕΚΔΟΣΙΝ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

Εύγενες φροντίδι τοῦ Γέροντος Παρασκευοφύλακος, Ἀρχιμ. Ἰωάννου καὶ Παν. Παναγιωτοπούλου,
Πρωτοψάλτου.

ΟΙ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΙ

Πτολεμαΐδος Κελαδίων

Ἀσκιάλιωνος Βασιλείου

Διοκατισμαρίας Ἀριστιαρχος

Κιτίου Νικόδημος

Πέλλης Μεθόδιος

Ο ΓΕΡ. ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΞ Λ. ΚΥΡΙΑΚΟΣ Σώμ. 10

Ο Γέρων Ἀρχιγραμματεὺς Ἀρχιμ. Ἐπιφάνιος

Ο Γέρων Δραγουμάνος Ἀρχιμ. Θεοδώρητος

Ο Σιννιδικὸς Ἀρχιμ. Εἰρήναρχος

Ο Μοναχὸς Μόδεστος, Διευθ. Πατρ. Τελογραφείου

Ο Τεροδ. Κλαύδιος

Ο Δόκιμος Φώτιος Καφαντάρης

Α. C. Whitsfield

Conservatoire of Jerusalem

Μιχ. Κ. Καραπιπέρης, Καθηγητής

ΑΘΗΝΑΙ

ΦΛΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, Καθηγ. Πανεπ. Σώμ. 5

ΝΙΚ ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ, Γυμνασιάρχης > 5

Νικ. Παπᾶς, Καθηγ. Ωδείου

**Εθγ. φρ. τοῦ προσφιλεστάτου μου κ.
κ. Ιω. Μουσικίδου, νῦν αἰδ. Πρεσβυτέρου
ξανδρείᾳ.**

ΑΡΧΙΜ. ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ, ἔπαιφος II. Τάφοι
Τεροδ. Φώτιος Σταθάκης
Β. Δ. Εύποταθίων·Τσολιᾶς, Ὀδοντίστρος
Γ. Γεωργιάδης
Μηνᾶς Λημητριάθης
Σωκρ. Κωνσταντινίδης
Αἰδ. Ηρεσιβίτερος Νικόλαος Λαμπρόπουλος
Τερομ. Ἀγαθίαγγελος Φραντζέσκος
Τεροδ. Στέφανος Παλάσκας
Εὐάγγελος Ἰγγλέσης
Πρόδρομος Πομπιδῆς
Εβδόμηγγελος Γεωργιαδῆς
Βασιλείος Σπαθόπουλος

Εθγ. φρ. κ. Κ. Βούλγαρη*
Ίω. Μαργαριώτης
Νικ. Κουμαριανὸς
Ηαναγ. Μπιλίτονης
Ίω. Κορδῆς
Νικ. Μαρκοπούλελάκης
Γεώργ. Λημητρωπόπουλος

ΒΟΛΟΣ

Δημ. Ν. Μήτρος, Ηρωικόφ. Μητροπόλεως.

ΠΑΡΟΣ

**Εθγ. φρ. τοῦ Πανοσιολ. Καθηγ. τῆς Ι.
Δούγγοβάρδας Ἀρχιμ. Φιλοθέου Ζερβάκου.
Τερά Μονή Λουγγιθιαρδής
Ἐμμ. Σαγκριάσιμης, Γυμνασιάδης.**

ΝΑΟΥΣΑ

**Εθγ. φρ. κ. Ἀθ. Ρούκαλη.
Λημ. Ράκκας.**

ΚΟΖΑΝΗ

Νικ. Χρυσοχοΐδης, Λοχαγός.

ΠΟΡΤ - ΣΑΪΤ

Εθγ. φρ. κ. Βασ. Μαθᾶ.

Σεβασμιώτατος "Άγιος Πηλοπαίον Ηαρθένιος.
Αιδ. Πρεοβύτερος Γεώργιος Χατζηγεωργίου
Ιωάννης Καρπουζογλου

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ (Brisbane)

'Εμμ. Τροφᾶς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.	α'
Εἰσαγωγή	μέ	
Βιβλιογραφία		
ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ: 'Εξήγησις Ψαλτικῆς κτλ.	1	
ΜΑΝΟΥΗΛΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ: Περὶ τῶν ἐνθε- ωρουμένων τῇ Ψαλτικῇ τέχνῃ κτλ.	35	
ΠΑΧΩΜΙΟΥ ΡΟΥΣΑΝΟΥ: 'Ερμηνεία εἰς τὴν Μουσικήν	41	
'Ερμηνεία τῆς Παραλλαγῆς τοῦ κύρι Ιωάννου τοῦ Κοινκούζέλοις. Περὶ τοῦ Τροχοῦ	54	
Πιστυνοήσεις καὶ παρερμηνείαι	56	
Περὶ τοῦ Τροχοῦ	67	
'Αρχὴ τῆς ὀραιοτάτης καὶ ἡδυτάτης Παραλ- λαγῆς	60	
Περὶ Μετροφωνίας	63	
Περὶ Παραλλαγῆς	63	
Παρατηνήσεις καὶ σκέψεις ἐπὶ τῆς Μετροφωνίας; καὶ Παραλλαγῆς	64	
Συμπέρασμα	70	
Χρῆσις τῆς Μετροφωνίας καὶ Παραλλαγῆς		
'Η Μετροφωνία τοῦ Χρυσάνθου	74	
Περὶ Χειρονομίας	76	
Πίνακες	ἐν τέλει	

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Οἱ δρευνῶν τὴν Ιστορίαν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλ. Μουσικῆς προσκριόντες δὲ μόχης εἰς δύο διάλπιδας δγκηφοὺς βράχους, ἐξ ὧν ἀπονεῖ πᾶσα προσπάθεια πρὸς βάσιν τινὰ καὶ ἔξερμησιν. Εἶναι δὲ οὐτοις 1ον) ἡ μόχη καὶ γένεσις τοῦ βυζ. ἐκκλ. μέλινυς καὶ 2ον) ἡ παρασημαντικὴ αὐτοῦ. Οἱ λόγοις ἔγκειται εἰς τὴν παντελῆ Ἑλλειψιν σαφῶν καὶ κεφαλαιωδῶν σχετικῶν εἰδήσεων, εἴτε ἐμμέσων, εἴτε ἀμέσων. Διὰ τοῦτο αἱ μόχαι τῶν δύο τούτων εἰδικῶν κεφαλαιών ίσως ἀποτελέσσωσιν ἐπὶ πολὺ ἔτι τὴν Προϊστορίαν τοῦ δλου. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπιβάλλεται, ὅτι δὲν θέλωμεν τὰ καταναλισκώμεθα ἀκάρπως ἐρεβιδιφοῦντες καὶ διαρκῶς ἀποτελματούμενοι. Δὲν ἐκφεύγει δμως ἀλυσιτελῶς τοῦ βασικοῦ σκοποῦ μικρά τις ἐπίσκεψις τῶν σχετικῶν τούτοις καὶ ἀνάλογδς τις σκιαγραφία ἐπ' ἀναμονῇ ἐτέρας μου ἐν εὐθετωτέρῳ καιρῷ εἰδικῆς καὶ διεξοδικῆς ἐπὶ τούτων ἐργασίαις.

Ως μόχην τοῦ βυζ. ἐκκλ. καὶ στενώτερον χριστιανικοῦ μέλους δέχονται πολλοὶ τὸ δναφερόμενον εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον: «Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ δρός τῶν Ἐλαιῶν». Ἀλλ ἐκ τοῦ λεροῦ καὶ πανσέπτου Ὅπεράφοις οὐδεὶς τόνος μέλους ἐξῆλθεν, ἢ ἡ φωτὴ τοῦ Πόδονος: «εἰς ὑμῶν παραδώσει με», ἢ ἐπηκολούθησεν ἡ λύπη «ἔως θανάτου». Υπὸ δὲ τὸ «ὑμνήσαντες» οὐδεὶς δύναται τὰ βεβαιώσῃ, δτι ἐξυπακούεται μουσικὸν μέλος.

Τὸ δνθρώπινον ψυχικὸν κατάστημα τῶν δνωτέρω πτεγμῶν μόνον πόνον καὶ λύπην ἔως θανάτου ἐπετρέπετο νὰ δικοδώσῃ, υπὸ δὲ καὶ μελφδίας. "Ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ προσεγγίσωμεν τοὺς περιέργους ἑκείνους Ἀγονυκλίτας (Η' αἱ), οἰτινες, Ισως ἐκ τοῦ «ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑπῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν»,¹ δχι μόνον φόματος καὶ μάλιστα ἐντέχνου (καθ' ὑπακοήν), ἀλλὰ καὶ χροῦν(Ι) ἐπιθυμίαν ἀπέδωκαν εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς Μαθητὰς Αὐτοῦ κατὰ τὰς πρὸ τοῦ Πάθους πτεγμάται.²

Οι Ἀκόστολοι δφ' ἐτέρου δντες εδιὰ παντὸς ἐν τῷ ιερῷ αἰνιοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν³ ἐκωλύοντει τοῦ φοματικ., διὸ δι' ἄλλο, διλλὰ «διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰστυδιάτων». Ἐκὶ δὲ ταῖς ὑπερχαρμοσύναις εὐκαιρίαις τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Ἐπιφοίτησεως τοῦ Ἀγ. Πνεύματος οὐδεμία μελικὴ ἀνύμνησις δναφέρεται. Ἀλλὰ καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Κολασσαῖς⁴ καὶ Ἐφεσίους⁵ δ Παῦλος συνιστᾶ φαλμοὺς καὶ δμνους καὶ φδάς πνευματικάς καὶ δπως φάλλωσι τῷ Κυρίῳ «ἐν τῇ καρδίᾳ» αδιτῶν, τούτεστιν, δπως τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἔχωσιν εὐαρμόστους. Τοῦ δὲ «ψαλμοῦ» ποιεῖται χρῆσιν, οἰαν ἐν: «ὅ ταν συντρέχησθε, ἔκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, δποκάλυψιν ἔχει, ὁρμηνειαν ἔχει, πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γενέσθω»⁶ καὶ οἰαν δ Ἰησοῦς ἐν: «πάντα τὰ γεγμαμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως καὶ προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ». ⁷ Ἐν τῷ σαφεῖ ἐκκλ. τυπικῷ, δ συνιστᾶ τοῖς Κυρινθίοις δ Παῦλος (Α',ΙΔ',1-34'), τονῆσει «ψαλῶ τῷ πνεύματι. ψαλῶ καὶ τῷ νοῖ» περὶ δὲ μέλοις οὐδὲν λέγει. Γάντα καὶ τὰ τούτοις ταῦτοσημα: δμνος, φδή, φσμα. Ἄσμα Ἀσμάτων, δὲν είναι πάντοτε

1) Λουκ. xβ', 15.—2) Σάθ. Κρ. Θ.σ. τογ' δξ.—3) Λουκ. xδ', 53.

4) γ', 16.—5) ε', 19.—6) Κορινθ. Δ', ιδ', 26.—7) Ακ. xδ', 44.

μέλους σημαντικά. Ὁ Παῦλος μετά τοῦ Σίλα φαβδισθέντες γυμνοὶ πολλαῖς πληγαῖς καὶ μὲ τοὺς πόδους αὐτῶν «εἰς τὸ ἔύλον» τῆς ἐσωτέρας φυλακῆς «ἔμνουν τὸν θεόν» κατὰ τὸ μεσονύκτιον, «ἐπηκροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμιοι».¹ Διὰ ταῦτα καὶ δεῖν ἀναγινώσκωμεν εἰς Ἱστορικὰ βιβλία πανηγύρεις, τελετές, «Προελεύσεις», ἀλλὰ καὶ ἐν γένει πᾶσαν μελικὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐκτέλεσιν, δὲν πρέπει ἡ φαντασία ἡμῶν νὰ χρωματίζῃ αὐτὰ μὲ τὸ σύχρονον ἡμῶν μουσικὸν χρῶμα οὕτε νὰ λησμονῆται ἡ φητορικὴ ἔξαρσις καὶ ὑπερβολή.

Οὕτω καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ δὲν ἀποδεικνύεται, διε δινεώς ἐμελώδουν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπέβλεπον διὰ τοῦ πνευμοτικοῦ τῶν Ψαλμῶν καὶ τῶν Γραφῶν, προσευχῶν καὶ ὕμνων καὶ τοῦ Μαρτυρολογίου βραδύτερον, περιεγόμένου εἰς «οἰκοδομὴν» αὐτῶν. Τὸ εὐαγγελικὸν πνεῦμα τῶν πρώτων χριστιπνῶν δὲν ἔχεται μεγαλειώδη καὶ πολιτεῖται ἐμφάνισιν. Κύριον αὐτῶν μέλημα ἡτο ἡ ἀσφαλής στέγη καὶ ἡ διδασκαλία. Οὐδὲν ἐπετρέπετο εὐθὺς ἀμέσως νὰ καινοτομήσωσι, παρ' ὅτι παρὰ τῶν Ἀποστόλων παρέλαβον. Καὶ, ἵνα μὴ μαρτυρηγορῷμεν, λέγω διε, 'Ἐάν δὲ Ἰησοῦς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔψαλλον μελῳδίας, ταύτας δὲν θὰ ἴσχυον νὰ καταλύσωσι σύμπαντες οἱ αἰώνες. Αἱ δύο ἔκδοχαι τῆς Μουσικῆς «πρὸς παιδείαν» καὶ «πρὸς παιδιάν» ἀφορῶσαι εἰς εἰδικὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν δὲν ἔχουσι θέσιν ἐν τοῖς προσώποις τούτοις. Οἱ τελείως ἔξειλιγμένως ἀνθρωπος, δὲν ἔμπεποτισμένος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ μέτρου, τῆς πειθαρχίας καὶ τοῦ λόγου καὶ διατελῶν ὑπὸ διαρκῆ ἀνάτασιν καὶ θεωρίαν ψάλλει «τῷ πνεύματι καὶ τῷ νοΐ». Διὰ τοῦτο ἡμέραν τινὰ τὸ χράτος τῆς ἐπ' Ἐκκλησίας Μουσικῆς θέλει καταλυθῆ περιοριζομένης ταύτης λίαν σημαντικῶς, ἡ τούλα·

χιστον θὰ διακριθῇ αὕτη εἰς τὴν «τῶν σπουδαίων» κατὰ τὸν Κοινεύιανὸν καὶ τὴν «τῶν ἀγελαίων». Ψιλοὶ ἡχοὶ καὶ οἰαιδῆκοτε αὕτῶν συγκράσσεις ἀποτελοῦσι φευγαλέαν τινὰ καὶ ἀνεμώλιον αἰσθησιακὴν τέρψιν, ἀδυνατοῦμεν δμως νὰ συλλάβωμεν συγκεκριμένην τινὰ καὶ ἐξ ἀντικειμένου δι' αὐτῶν ίδεαν. Τὸ πᾶν ἔγκειται ἐν τῇ ἀρμονίᾳ τῶν ίδεων καὶ τῷ πρυτανεύοντι λόγῳ, οὐδὲ μπλῆ χρωστικὴ οὐσία εἶναι οἱ μουσικοὶ ἡχοι. «Ἄν δὲ ἀπασσα ἐξ αὐτῶν τέρψις καὶ θωπεία δὲν εἶναι μεμπτόν, δμως «οὗτε τῆς Μουσικῆς αὕτη τέλος», κατὰ τὸν ἀνωτέρω μουσικοφιλόσοφον, «ἄλλος» ή μὲν ψυχαγωγία κατὰ συμβεβηκός, σκοπὸς δὲ ὁ προκείμενος ή πρὸς ἀρετὴν ὠφέλεια».

«Үπὸ τὸ «ψάλλω» λοιπὸν καὶ «ἄδων καὶ τὸ «ψαλμὸς» τοῦ Παύλου νοεῖται μπλῶς τὸ διαξέρχεσθαι τὰ κείμενα τῶν Ψαλμῶν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ δρχικὴ αὐτῶν σημασία χρατήσασα ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας μέχρι καὶ σήμερον εἰς ειδικὰς περιπτώσεις. Διὰ τοῦτο ἀπαντῶμεν οὐχὶ σπανίως: «ἀναγινώσκομεν τὸν ψαλμόν», «λέγομεν τὸν ψαλμόν», δὲ ἐπὶ τούτῳ ἐντεταλμένοις ἐλέγετο Ἀναγνώστης, λιαν δὲ ἀργὰ ὀνομάσθη ψάλτης. Ωσαύτως ἀπαντῶμεν πρὸς διάκρισιν: «λέγομεν τὸν ψαλμὸν μετὰ μέλουν» καὶ «ψάλλομεν μετὰ μέλουν» κ. ἄ.τ. Δὲν μποκλείεται βεβαίως καὶ ίδιορρυθμος τις καὶ ἐμβρυώδης μελικὴ ἀνάγνωσις ὑπὸ τῶν πρώτων χριστιανῶν, οἷαν ἀπαίτει καν μακρὸν ἀνάγνωσμα γινόμενον εἰς τε ἐπήκοον πολλῶν καὶ κατακόρως, οἷαν δικούομεν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὀφισμένων ἐν ὀφισμέναις Ἀκολουθίαις Ψαλμῶν καὶ εὐχῶν, κατὰ τὸ ἐξ Ιστορικῶν λόγων κάλούμενον μέλος «Νιοσαμπούρο». οἷαν ἐν τοῖς κειμένοις τῆς Ν. Διαθήκης— ἐννοῶ τὴν νηφάλιον καὶ οεμνῶς ἐπιβλητικὴν τῆς Ηλαραδόσεως¹⁾ —μπερ διὰ τοῦτο καὶ ἐτονίσθησαν δι' εἰδι-

1) Πολλά με κωλύουσι, τό γε νῦν, διας θεῦ ἀνεπιφυλά-

κῶν τῶν ἐκφωνητικῶν καλουμένων σημείων. Ἐπίσης δὲν ἀποκλείεται ἐκτέλεσις ἐνίσων Ψαλμῶν καὶ ὑμνῶν κατὰ τὸ σύντομον καὶ κεχυμένον μελικὸν εἶδος ὑπὸ Ἡχον Μέσον Δεύτερον διατονικὸν καὶ χρωματικὸν κατὰ τὸ πεντήδον δυμάς Διὰ τριῶν σύστημα καὶ ἐνίστε τὸ Διὰ τεοσάρων, ἀπερὶ καὶ μέχρις ἡμῶν ἀποτελοῦσι τὰ πρῶτα στοιχεῖα καὶ βάσεις τῆς ἐκκλ. ἡμῶν Μουσικῆς, δπως καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῶν Ἰουδαίων τῆς Συναγωγῆς, ὃς μαρτυροῦσι τὰ λεγόμενα Ἀκροστίχια ἢ Ἀκροτελεύτια, Ἐφύμινισ, τὰ Ἀλληλούϊτα, Ἀμήν, Ωσαννά κτλ., καὶ τῶν Θεραπευτῶν. Περὶ τῶν τελευταίων μάλιστα Φύλων δὲξ Ἀλεξανδρείας Ἑλληνιστῆς Ἰουδαίος (26 π. Χ.—40 μ. Χ.) μαρτυρεῖ τὰ ἔτης· «Καὶ ἐπειτα δ ἀναστὰς ὑμνον δέοι πεπτιημένον εἰς τὸν θεόν, ἢ καὶν δὲν αὐτὸς πεποιηκὼς ἢ δραζεῖν τινα τῶν πάλαι ποιητῶν· μέτρα γάρ καὶ μέλη καταλεοίπασι ποιηταὶ ἐπῶν, τριμέτρων, προσφδίων, ὑμνῶν, παρασπονθείων, παραβωμίων, στασίμων, χορικῶν στροφαῖς πολυστρόφοις εὐ διαμαμετρημένων, μεθ' οὐ καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐν κόσμῳ προσήκοντε πάντων κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν δικροωμένων, πλὴν διπότε τὰ δικροτελεύτια καὶ ἐφύμνια δέοιν δέον· τότε γάρ δέηχοῦσι πάντες καὶ πᾶσαι».¹ «Ο δὲ πρῶτος ἐκκλ. Ιστορικὸς Ἐνσέβιος δ Παμφίλου (Γ'.Δ' αι.) πληροφορεῖ ἡμᾶς, δτι οἱ ὑπὸ τῶν τότε Μοναχῶν διδόμενοι ὑμνοι οὐδεμίαν σχέσιν είχον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Μουσικὴν, ἀλλ' ὅμοιαζον πρὸς τὰ δύσματα τῶν παλαιῶν Ἰουδαίων δισκητῶν τῶν λεγομένων Θεραπευτῶν.² Ἐπίσης Κλήμης δ

κτως καὶ ὑποστηριζει τὴν γνώμην πολλῶν, δτι ἡ ἐν λόγῳ ἀνάγνωσις ἀποτελεῖ τὴν ἀμφισθητουμένην Παρακαταλογῆν τοῦ Ἀρχιλόχου.

1) Περὶ βίου Θεωρητικοῦ, σ. 901. Παρίσ. 1640—Γ. Παπαδόπουλος «Συμβολαὶ εἰς τὴν Ιστορ. τῆς παρὸς» ἡμίν ἐκκλ. Μουσικῆς, σ. 98, σημ. 291.—2) ἐκκλ. 'Ιστ. Βιβλ. Β', καφ. 17.—Σά. Κρ. Θ. σ. σιγ.

Αλεξανδρεὺς (Β'. Γ' αι.): «Ἄδει δὲ γε δέ Εὔνομος¹ δέ ἐ-
μὸς οὖν τὸν Τερκάνδρου νόμον, οὐδὲ τὸν Καπίτωνος,
οὐδὲ μὴν τὸν Φρύγιον ή Λιόδιον ή Δώριον, ἀλλὰ τῆς και-
νῆς ἀρμονίας τὸν δίδιον νόμον, τὸν φερώνυμον τοῦ Θε-
οῦ, τὸ φίσμα τὸ λευτικόν».² Τῶν εἰρημένων Θεραπευ-
τῶν, ὑφ' οὓς νοοῦνται καὶ Ἐλληνῖοντες καὶ Ἰουδαῖοντες καὶ
Ἰουδαῖοι Ἑλληνῖοντες καὶ οἱ Ἔσσαιοι τῆς Ιαλαιστίνης
καὶ αὗτοι οἱ Νεοκυθαγδρεῖοι τῆς Λαλεξανδρείας, τὸν
βίον διευρίσκομεν ἐν τοῖς πρώτοις χριστιανόῖς καὶ ίδι-
ως τοῖς Μοναχοῖς καὶ Ἀσκηταῖς θαυμασίως παρόμοιον.
Παρότι δὲ τὰς θρησκευτικὰς διαφορὰς οὐδὲν ἔκώλυε νὰ
δεχθῶσι τελείαν διντιγραφήν καὶ ἐν τῷ μελικῷ κεφαλαίῳ.
Οἱ δινθρωποι ἐν τῇ ἀπλουστάτῃ αὐτοῦ ὑποστάσει εἶνοι
δι αὐτὸς πανταχοῦ κατί κάντοτε. Ομοία συναισθήματα
δημοίους δικοδίδουσιν ἔχους. Ηἱ δινθρωπίνη συναισθημα-
τικὴ ἔκθήλωσις δὲν διαφοροποιεῖται ἐκ τῆς διαφορᾶς
πνευματικῶν ἀντιλήψεων. Ἐκ τούτων, δὲν καὶ ἡ Ἰστο-
ρία βιῷ περὶ τῆς Ἑλληνικότητος τῶν χρονειμένων χω-
ρῶν, φρονῶ, διτὶ ζήτημα ἔθνικότητος τῶν δινωτέρω με-
λῶν δὲν ὑφίσταται, ἀλλ' διτὶ ταῦτα ἥσαν πανανθρώπινα.

Η ὑγίης ἀντιληψις τοῦ μέλους καρδὰ τοῖς πρώτοις
χριστιανοῖς ἀλέβλεπεν εἰς ἐπίκλησιν τῶν θείων κνευμά-
των πρὸς ἱερασμὸν καὶ σωτηρίαν. Εἶχε λοιπὸν ὡς οἴ-
κα καὶ τὴν διάτασιν καὶ ἔκστασιν καὶ τὴν σύνδεσιν τοῦ δι-
νθρώπου μετὰ τοῦ θείου. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὑπὸ³
Ιουστίνου τοῦ Μάρτυρος (Β' αι.) διαγραφομένου σκο-
ποῦ τῆς φαλμφδίας καὶ προσευχῆς συνισταμένου κατ' αὐ-
τὸν εἰς τὸ «μειλίσσεσθαι τὸν θεόν»: (Πατρολ., Migne
VI, 188). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος καὶ δι Βενεδικτίνος
Dom. Cabrol (l'igiène antique) συνδέει καὶ πάσας

1) Υπὸ τὸ δνομα τοῦτο τοῦ διαθήμου κιθαρόφθον ἐννοεῖ τὸν
χριστιανὸν φάλτην.—2) Κλήμ. Ἀλ., Τὰ εὑρισκόμενα, Οχοππ.
1716, Τομ. I, σελ. 8.—Σάθ. αὐτ. σημ. 1.

τάς μγιστείας τοῦ χριστιανισμοῦ μὲ τὰς δρχαιοτέρας παραδόσεις τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ τοιοῦτο λοιπὸν μέλος, ὑπενθυμίζον ἡμῖν τὰς ἐπφοδάς, τοὺς Ιησίους παιδίας, τὰ cantus καὶ carmina τῶν Σιβυλλῶν καὶ μάντεων, τοὺς ἔξορκισμοὺς καὶ θεούγγιας, πᾶν ἄλλο ἢ τοῦ μελφδία, ὑφ¹⁾ ἦν νοοῦμεν αὐτὴν σήμερον ὑφῆν. Τοῦτο ἔγνοει καὶ δΨ-Δαμασκηνὸς (περὶ οὐ κατωτέρῳ) λέγων: «Πρὸ τοῦ γενέσθαι τοὺς Ἡχοὺς ὑπῆρχον μέλη, πλὴν ἀηδα καὶ ἀνάρμιστα καὶ πρὸς κραυγὴν βιαίως τὴν φύσιν ἐκβιάζοντα. Μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἡχῶν εὑμέρμοστον σύνθεσιν τὰ πάντα εἰς τάξιν συνηρμόσθησαν καὶ ἡ βιαία παραφωνία καὶ ἡ κραυγὴ ἡ ἀπρεπής εἰς μέτρον καὶ τάξιν κατήνετον». Ἡ ἐπφοδὴ καὶ τὰ ἄλλα μὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ εἶχον προέλθει μέχρι τῶν χριστιανῶν ἡ ὑπὸ συκνόν τινα ἀλλον πέπλον ἢ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν Προσενῶν καὶ τῶν Ἐξορκισμῶν, μφ²⁾ οὐ καὶ σήμερον ἔτι ὑφίστανται. Εἶχε δὲ αὕτη παρὰ τὴν φυσικὴν-ὑλεκήν δύναμιν καὶ τὴν πνευματικωτέραν-μεταφυσικήν, συνδεομένη ἀναποσπάστως μετὰ τῆς ψυχικῆς τοῦ ἐκτελεστοῦ-δέκτου-πομποῦ καταστάσεως καὶ θέτουσα εἰς κίνησιν τὰ πνεύματα, ἐξ ὧν τὰ θαυμάσια». Ταύτην, ὡς γνωστόν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Αἰγύπτιοι μετεχειρίζοντο καὶ πρὸς θερπείαν σωματικῶν ἀσθενειῶν, ἄλλοι δὲ λαοί, ὡς οἱ Κιναῖοι καὶ Ἰνδοί, καὶ διὰ περισσότερα καὶ θαυμασιώτερα, μάλιστα δὲ καὶ εἰς ἐπίδρασιν ἐπὶ ἀτμοποφαιρικῶν καταστάσεων,¹⁾ τὰ δποῖα δὲν ἐπιτρέπεται σήμερον πλέιν νὰ ἀπορρίψῃ τις ἀβασανίστως ὡς ἀδύνατα καὶ μινθώδη. Διότι, δνεως, τις θὰ ὑπώπτευε μέχρι τοῦ Maxwell καὶ τοῦ Herz, ὅτι περιβαλλόμεθα ὑπὸ τέσσων μυριάδων ταχυδρόμων, τυφέων τῶν πλέον τηλεδαπῶν

1) Τοιαύτου ἀναφέρεται πλείστα δ. J. Comptagieu ἐν τῷ ἔργῳ του: *Histoire de la Musique*, Παρίσ. 1918. Τόμ. I. κεφ. II, μαλιστα δὲ ἐν σλ. 16 καὶ 18.

η'.

ἥχων; Μή θαυμάζωμεν δὲ διὰ τὴν ἡμετέραν τούτων ἄγνοιαν. Οὐκ δλίγαι γνώσεις καὶ ἐπιστῆμαι διὰ τοῦ χρόνου ἡγνοήθησαν. Ἀλλὰ ταῦτα θέλουσιν ἀπασχολήσει ἡ μᾶς ἐν ἅλλῳ ἀλλοτε καφαλαίῳ.

'Ἀληθῶς δὲ τός καὶ δληθῆς Ἱσραὴλ εἶχεν ἀνάγκην καὶ νέων ὑμνων εἰς δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Ἀναστάντος Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Αὐτοῦ Πνεύματος καὶ καθόλου τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι μελιζόμενοι ὠφειλον τὰ ἐμβαπτισμῶσιν εἰς τὸ κριτοῦν λιτὸν καὶ ἀπέριττον μελικὸν χρῶμα. Ἐκ τούτων μάλιστα φαίνεται προελθόντων καὶ δὲ ὑμνογραφικὸς δρός «Τροπάριον» ἐμφαίνον λίγην περιωρισμένης ἐκτάσεως μέλοις ὑπὸ τινα Τέχνου. (Πρβ. Βακχ. Γέρο.:¹ Τρόπος ἐστὶ πλοκῆς ἐμμελοῦς σχῆμα). Τρόπος, ἀφαίτητον, κατὰ τὸ βυζαντινώτερον **‘Ηχος > Ήχάδιον.**) Οσάκις δὲ πιρά τισιν ἡ Αἰσθησις ἡμιβλύνετο καὶ τὸ πνεῦμα ἐκορέννυτο, ἔχητοῦντο νέαι πηγαὶ καὶ κέντρα διεγέρσεως καὶ ἐσημειοῦντο τὰ πρῶτα χριστιανικὰ ὑμνογραφικὰ δοκίμια ἀρχαιοπρεπέστατα καὶ κλασσικάτατα ἡμφιεσμένα ἀλλ' ἀμφιβόλου ὠφελιμότητος καὶ «οἰκοδομῆς». Ἐκ τούτου ἀπαντῶμεν σποραδικάς τινα εἰδήσεις περὶ μελφικῶν ὑμνων, ἐπιχωριαπόντων δμως κατὰ λίαν περιωρισμένην χρονικὴν περίοδον εἰς λίαν στενάς περιφερείας.² Η τί-

1) Μων. σερ Gr., ἔδκ. Σαρ. Ιανουαρίου, 1845, σ. 804, 48.

2) Σετικῶς παραδίδει ἡμῖν ὁ Εὐσέβιος (Ἐκκλ. Ἰστ. Β', 17—Γ. Πατρὸς, Συρβολοὶ κτλ. σ. 72) πληροφορίαν τοῦ Φίλωνος, καθ' ἣν οἱ πρῶτοι ἐκκλ. Πατέρες «οἱ θεωρεῖντοι μόνον ἀλλὰ καὶ ποιούσιν ἵσματα καὶ ὑμνους εἰς τὸν Θεόν διὰ ποικίλων μέτρων συθυμοῖς σεμνυτέρους ἀναγκαῖως χαράσσοντες». Ταῦτα συνύδοντε παραδόξως πρὸς τὰ ἀνιτέρω τοῦ Φίλωνος (σ.ε') περὶ τῶν Θεραπευτῶν, διά ἀφορῶν πράγματι τοὺς Χριστιανούς, δικαιεῦσιν ἀποχρώντως τὴν ἐτέραν τοῦ Εὐσέβιου εἰδησιν περὶ δμοιότητος τῶν τότε ὑπὸ τῶν Μοναχῶν ὁδομένων ὑμνους πρὸς τοὺς τῶν Θεραπευτῶν. Ἀν δμως ἀφορῶσι πάλιν τοὺς τελευ-

σις αὗτη ἀπέδωκε καὶ τοὺς γνωστοὺς θνητιγενεῖς ὑμνους τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξ., Συνεσίου, Γρηγορίου κ. ἄ. Ἐν δμως πνεῦμα αὐστηρόν, τὸ πνεῦμα τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως, δρυθούμενον ἐκάστοτε καὶ ἐμφανιζόμενον εἴτε προσωπικῶς ὑπὸ ἴστορικὰ δνδράτα καὶ προσωπικότητας, εἴτε ἀπροσώπως, ὡς Κοινὴ γνώμη, ἐπανῆγε τὴν ἔκδήλωσιν ταύτην τῆς Λατρείας εἰς τὰ δρχέτυκα θέσμια. Ὁ δὲ λόγυς, δχι μόνον δτι ἀντέβαινον εἰς τὴν Παράδοσιν οἱ ὑμνοι οὗτοι, ή ησαν ἀκατανόητοι εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπλῆ τεχνικὴ πολυτέλεια, δχι μόνον, δτι «ἡδύ, δ,τι ἀν τις χρόνιον ἔθισθείη», ἀλλὰ καὶ δ κίνδυνος, δτι ή ὑμνογραφία προήγε λεληθότως τὸν εὐεπίφορον ὑμνογράφον εἰς πλάνας καὶ κακοδοξίας. Διὰ τοῦτο τὸ ἀνωτέρω πνεῦμα ἀδιαφρόως καὶ ὑπόπτως ἀπέβλεπεν εἰς τοὺς νέους ὑμνους καὶ διὰ τοῦτο ἔμενον οὗτοι γράμματα κενά καὶ νεκρά, καίτοι ἀπιμελῶς μελιζόμενοι καὶ διὰ παρασημονικῆς δπλιζόμενοι, ὡς δ ἐπίσης θνητιγενῆς εἰς τὴν Ἀγ. Τριάδα ὑμνος τῆς Ὁξερύγχου (Γ' αι.). Ἐκ τούτων ἐξίγεται, δτι οὕτωις ἀπετέλουν προφανῶς ἀπλῆν καινοτόμον προσπάθειαν ἀνευ συνεχείας, μεμονωμένα τινὰ γεγονότα—ἴσως προσωπικῆς ή δλως περιωρισμένης χρήσεως—ὑπὸ τῶν πολλῶν μάλιστα τοῦ Πληρώματος δγνοούμενα, ὑπὸ δὲ τῶν αὐστηρῶν τηρητῶν τῶν Ἀποστολικῶν παραδόσεων ἀθετούμενα. Ἐπιλέγω δὲ ἐν προκειμένῳ, δτι ή Ὁξέρυγχος, ή πόλις αὗτη τῶν χιλιάδων Μοναχῶν, ὡς καὶ ή Θηβαΐς, ή Νιερία, ή Παλαιστίνη-Σινᾶ, ή Συρία καὶ αἱ ἄλλαι τοιαῦται περιοχαί, πλείονά τι-

ταίους, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, τέτε ή εἰδησις αὕτη ἀπὸ χριστιαν. Ιστορικῆς ἀπόψεως ἐκπύπτει. Ήτο ἀλλως ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ δ Φίλων τὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ίδια, μήπω συντεταγμένου, ήτοι πρὸ τοῦ 40 μ. χ., δινεος ἐπίσης ἀδυνατον νὰ παρουσιάζωσιν οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ χριστιανοί, διν ὑπῆρχον κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον, τειαύτην ἔμφα νισιν.

τα ὄφειλον τὰ ἀποδώσωσι μουσικὰ μνημεῖα παρὰ τὸν
ἀνωτέρῳ μοναδικὸν ὑμνον.

Αἱ πρῶται θαῦλοι. Ἀκολουθίαι, δπως ἡ Κλάσις τοῦ "Ἄρ-
του καὶ αἱ ἔξι αὐτῆς προελθοῦσαι διάφοροι λειτουργίαι
ἔλαχιστον ἕδαφος κρός Μουσικὴν παρεῖχον, παρὰ τὴν ἔξ-
αργημένην καὶ ἐπεισάκτον τῶν κατωτέρων αἰώνων καὶ
τῶν ἡμετέρων χρόνων αἱ δὲ κατὰ τακτὰς τῆς ἡμέρας
ῶρας Ἀναγνώσεις καὶ προσευχαὶ ὑπὸ τὸ δνομα «Ωραια
μηδαμινόν». Ἄλλα καὶ πᾶσα Ἀκολουθία ἀφαιρουμένων
κατ' ἀναδρομικὴν πρόσοδον τῶν ἐπεισάκτων ὑμνων ἀπο-
ψιλοῦται Μουσικῆς περιοριζομένη μόνον εἰς Ψαλμοὺς
καὶ Ἀναγνώσματα, Προσευχὰς καὶ Εὐχάς. Οἱ πρῶτοι
Χριστιανοὶ καὶ Μοναχοὶ ἐγνώριζον μόνον τὰς Γραφὰς
καὶ τὸ Μαρτυρολόγιον. Ιδίως δὲ τὸ Ψαλτήριον, ἐκ τῆς
καθημερινῆς τοῦ δποίου ἀναγνώσεως ἔχαλκευσον δισυνει-
δήτως μελικάς γραμμὰς καὶ τὴν δλην παλαιοχριστιανι-
κὴν Μουσικὴν, Μουσικὴν ὑποτυπώδη, ξένην πρὸς τὸ δι-
οικούσιον ἔνθεον, πνευματικήν, λιτήν καὶ πενεχράν,
πρὸ παντὸς θρηνώδη, μινυριζουσαν, εὔγλωττον καὶ ἐναρ-
γγῆ ἐκδήλωσιν τῆς ἀπαιτοιδόξου περὶ Κόσμου καὶ βίου
μάντιλῆψις, οἷα διαζωγραφίζεται ὑπὸ τὰ ἀνωτέρω κατά
τὸ Διά τριῶν σύστημα μέλη καὶ τὸ λεγόμενον μέλος Νισ-
σαμπούρ, δπερ διακρίνει πᾶσαν ὑποτυπωδῶς μελικὴν
σύνθεσιν δίδον μάλιστα πλήρη καὶ τὴν ψυχικὴν εἰκόνα
τοῦ πρώτου καὶ δικαιιφονῆς χριστιανοῦ καὶ Μοναχοῦ, ἐ-
άν δὲν λησμονῶμεν καὶ δει ἐν κρυπτῷ καὶ νυκτὶ καὶ νη-
στείᾳ δὲν ἔχόρουν οὔτε φωνασκοῖαι οὔτε κραιπάλῃ Τέχ-
νης. "Υπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέλος ἔχουσι μελοποιηθῆ
πολλὰ ἀρχαιότατα τροπάρια, οἷα: τὸ γνωστὸν συντομώ-
τατον «Ἀλληλούια», ἐξ οὗ προέκυψεν τὸ τοῦ «Νυμφί-
ου», τὸ Ίδον δ Νυμφίος, "Οτε οἱ ἔνδοξοι Μαθηταί, Εἰ
καὶ ἐν τάφῳ, Ἀπόστολοι ἐκ περάτων, Τὸν Νυμφῶνα σου
βλέπω, διάφορα ἐν γένει Τροπάρια, 'Απολυτίκια καὶ

Κανόνες, θεωρούμενα και ἐκτελούμενα οὐχὶ δρθῶς ὑπὸ "Ηγου πλ. Δ' τρίφωνον ἢ Τρίτον, δπως τὸ μουσικώτατον και ἀπαράμιλλον εΚύριε τῶν Δυνάμεων», δπερ ἢ ἔνοχδς ποτε καινοτομία ἡ θεωρητική τις κενότης και πρακτική ἀδεξιότης κατέστησεν ἀγνώριστον μεταβαλοῦσα δπὸ Πλ. Β' νενανὸς εἰς καθαρὸν Τρίτον, τὸν ξένον μάλιστα κατὰ τὸ ἥθος πρὸς τὸ λογικὸν τοῦ ὄμνου περιεχόμενον.¹⁾

Μετὰ τὸν Χριστιανικὸν θρίαμβον τοῦ Δ' αἰῶνος τρυπικὸν ἦτο νὰ ἀποδῷσῃ δικαιολογίας χριστιανὸς τὰ κατακλύσαντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ συναισθῆματα ἐπὶ τὸ διθυραμβικώτερον. "Ηδη ποιάν τινα κίνησιν εἶχον σημειώσσει αἱ αἰρέσεις, ίδιᾳ τῶν Γνωστικῶν διὰ τοῦ Βαρδησάνου και τοῦ νιοῦ αὐτοῦ Ἀρμονίου, και τοῦ Ἀρείου ἢ και Ἀπολιναρίου ἐν Συρίᾳ και Αιγύπτῳ εἰσαγαγόντων πρὸς διάδοσιν τῶν κακοδέξων αὐτῶν διθασκαλιῶν και σαγήνην τῶν ἀφελῶν και κοσμικωτέρων ψυχῶν καινότροπά τινα μελύδρια ἐλληνικοῦ χρώματος μὲ ὑπερβάλλουσαν μουσικότητα. Και ἡ κίνησις δμως αὗτη, παρὰ τὴν θορυβώδη ἔξδργκωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ιστορικῶν και τὴν πρὸς φανατισμὸν ὑπόμνησιν τῆς θυμιέλης, τῶν αἱρετικῶν και τοῦ αἱσχροῦ ποιητοῦ Σωτέρου, δὲν φαίνεται, δτι ἐσημειώθη δχαλίνωτος. Οὐδὲ παρεσύρθησαν βεβαιώς πάντες ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ δινωτέρω ἐνθουσιασμοῦ. "Η μουσικὴ τῶν αἱρετικῶν δρᾶσις δὲν ἀπέβλεψε τόσον

1) Και τὸ γνήσιον μέλος, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, τοῦ ἐν λόγῳ ὄμνου θά δμολογήσῃ δικαιολόγος ταγνοκρίτης, διεὶ δὲν συνάδει τελείως πρὸς τὸ λογικὸν αὐτοῦ περιεχόμενον, τὸ δποιὸν εἶναι ἀπλῇ Ικεσία, ἀλλὰ φαίνεται δτι εἶναι δάνειον ἐκ τοῦ κατὰ τὸ Μ. Ἀπόθετον ἐπίστης ψαλλομένου «Μεθ' ἡμῶν δ Θεός», οὐ τὸ αὐτηργῶς ἀποκλειστικὸν και μηγαλειώδες πνεῦμα ἀποδίδεται τελείως διὰ τοῦ εἰρημένου "Ηγου, δστις και «Μέλος βαπτικὸν» διὰ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ ἥθος ἔκλητη.

ἐν τῇ Λατρείᾳ, δσον ἐκτὸς αὐτῆς, ἐν ταῖς τριόδοις καὶ πάσῃ αὐτῶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐμφανίσει.

“Οκωσθήποτε διανοίγεται τὸ ἐφεξῆς αὐλαία δραμα-
τικῶν σκηνῶν καὶ μγώνων μεταξὺ τῶν νεωτεριστῶν καὶ
τῶν συντηρητικῶν, ών ἡ λεπτομερής ἔκθεσις ἐκφεύγει
τὰ δρια τῇ; παρούσῃς μελέτης. Οἱ τελειταῖοι δμως οὐ-
τοι πρὸ τοῦ δσημέραι δγκουμένου φεύματος καὶ τοῦ τα-
ραχώδοις σάλου, εἰς τὰς δίνας τοῦ δποίων συμπαρεσύ-
ροντο καὶ ζητήματα δογματικά, φωρῶνται οὐχὶ ἀπαξ ἀλ-
λοπρόσωποι, τὸ μὲν δμόλογοι πρὸς ἑαυτούς, τὸ δὲ καμ-
πτόμενοι ὑπὸ τῆς Ισχυρᾶς καὶ βαρείας Ἑξελίξεως, ἣς τὸ
δνω καὶ κάτω δὲν ἥθελον νὰ ἔξετάσωσιν οἱ δχαλίνωτοι
δκαδοὶ τῆς γενεσιουργοῦ μέθης. Αὐτοὶ οἱ ταγοὶ Πατέ-
ρως πρὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως δὲν δκνουν ἔστιν δτε,
παρὰ τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν, ὑποχωροῦντες καὶ ὑπαν-
χωροῦντες πρὸ τῆς βιαίας τῶν πραγμάτων φορᾶς. ‘Η
ἀρχαία ἐν τούτοις Παράδοσις καὶ παρ’ αὐτοῖς τοῖς αἰρε-
τικοῖς δὲν ὑπεχώρει δφωνος καὶ ἀδιαμαρτύρητος πρὸς
πᾶσαν καινοφάνειαν. Διὰ τοῦτο περὶ αὐτὰ αὐτοῦ τοῦ
Δ’ αἰῶνος τέλη δ Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος ἐλέγχεται ὑπὸ
τῶν Ἀρειανῶν δτι συνέταξεν ὅμνυνς εἰς τὴν ‘Αγ. Τριά-
δα, δι’ ὧν πλανῷ τὸν λαόν. ‘Ἐφ’ φ ἀπολογεῖται οὗτος
δικαιολογῶν τὴν πρᾶξιν του ταύτην (Λόγ. κατ’ Αὐξ.
Migne, P. L, XVI, 1017-1018).

“Ο Μ. Βασίλειος ὁσαύτως δι’ ἐλαφρᾶς, μάλιστα χο-
ρφδιακῆς οἰκονομίας, μεταιφυθμίσεις ἐμπλέκεται εἰς ἔρι-
δας πρὸς τοὺς Νεοκαισαρεῖς ἔχομένοις εὐλαβῶς τῆς Πα-
μαθόσεως τοῦ ἀρχιγπισκόπου αὐτῶν Γρηγορίου τοῦ
Θαυματουργοῦ. ‘Ο ἐκ τούτου δς δρειανίζων καινοτό-
μος ἐλεγχόμενος Βασίλειος καὶ «ἐν ταῖς πανδήμοις ἔστι-
άσσειν δς παροίνιον διήγημα» διακωμφδούμενος (Τόμ.
III σ. 314) ἀπολογούμενος κατὰ τὸ ἔτος 376 ἐν τῇ πρὸς
αὐτοὺς ἐκιστολῇ δίδει τὸν τύπον τῆς ὑπ’ αὐτοῦ καινοτο-

μίας ώς ἔξης. «Καν τὴν αἰτίαν ἐρωτῶσι τοῦ μκηρύκτου τούτου καὶ ἀσπόνδου πολέμου, ψαλμοὺς λέγουσι καὶ τρόπουν μελῳδίας, τῆς παρ' ἡμῖν κεκρατηκυίας πιρηλλαγμένην.. Πρὸς δὲ τὸ ἐπὶ ταῖς Ψαλμῳδίαις ἔγκλημα, φ μάλιστα τοὺς ἀπλουστέρους φοβοῦσιν οἱ διαβάλλοντες ἡμᾶς, ἐκεῖνό εἰπεῖν ἔχω· διτὶ τὰ νῦν κεκρατηκότα ἐδη πάσαις ταῖς τοῦ θεοῦ ἑκκλησίαις συνῳδά ἔστι καὶ σύμφωνα· ἐκ νυκτὸς γάρ δρῦ!ζει παρ' ἡμῖν δ λαδ; ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς καὶ ἐν πόνῳ καὶ ἐν θλίψει καὶ ἐν συνοχῇ δακρύσων ἔξομολογούμενος τῷ θεῷ. Τελευταῖον ἀναστάντες τῆς προσευχῆς εἰς τὴν ψαλμῳδίαν καθίστανται· καὶ νῦν μὲν διανεμημέντες ἀντιψάλλουσιν δλλήλοις.. ἐπειτα ἐπιτρέψαντες ἐνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους, οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσιν, καὶ οὕτως ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῆς ψαλμῳδίας τὴν νύκτα διενεγκόντες μετοχὴν προσευχόμενοι ψάλλουσι πάντες δμοῦ ώς ἔξ ἐνδε στόματος καὶ μιᾶς καρδίας τὸν ψαλμὸν τῆς μετανοίας; (σ. 309-312). Ἐπὶ δὲ τούτοις γνωρίζει ἡμῖν δ αὐτὸς Πατήρ διτὶ τὸ ἐν λόγῳ σύστημα είλην ἥδη πρὸ αὐτοῦ καθιερώθη ἐν Αἴγυπτῳ, Λιβύῃ, Θηβαΐδι, Παλαιστίνῃ, Ἀραβίᾳ, Συρίᾳ καὶ ταῖς παρὰ τὸν Εὐφράτην χώραις.

'Ἐπίσης δ 'Οοιος Ἐφραίμ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, δ δογματίζων διτὶ «τὸ λέγειν τοὺς ψωλμοὺς μετ' ἥχου ὑπερηφανία ἔστιν» καὶ διακηρύξτεων διτὶ «δ λοιμὸς τῆς διαφυγῆς ἐκρύπτετο ὑπὸ τὴν ἐσθῆτα τοῦ μουσικοῦ κάλλοις· αὐτὸς οὗτος δινετεξέρχεται κατὰ τῶν Γνωστικῶν δι' ὄμνων ἐπιμελέστερον μεμελισμένων καὶ μεμετρημένων. 'Ο κεραυνοβιολῶν τέλος ἀμειλίκτως πᾶσαν καινοτομίαν καὶ πᾶν καινοφανὲς καὶ ἔλευθεριώτερον μέλος, δ Ἰωάννης δ Χρυσόστομος, δ προελθὼν μέχρι τοῦ σημείου νὰ συνιστῇ εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν ἀμουσίαν τῶν βαρβάρων καὶ τὴν ἀντικατάστασιν καὶ τῶν διθωτέρων κοσμικῶν καὶ οἰκιακῶν φυσικῶν διὰ τῶν Ψαλμῶν τοῦ

Δεσμίδ, κάμπτεται πρὸ τοῦ δγκου τῶν πραγμάτων.

Ἐν τούτοις δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δηοδώσῃ τις εἰς τὰς ἀνωτέρω κινήσεις διπόλυτον ἐλευθερίαν. Τὸ φειδωλὸν πνεῦμα δὲν ἀπλίκε πανεελῶς τοὺς δινδρας, ἀφ' ὧν ἡ ἐπ' Ἐκαλητρίαις Μουσικὴ ἔξηρτάτο. Διὰ τοῦτο περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν αὐτῷ τῷ ὑπερδάμπρῳ καὶ μοναδικῷ κέντρῳ τοῦ χριστιανισμοῦ, τῷ Ναῷ τοῦ Παναγίου Τάφου, δὲν εύρισκομεν Μουσικὴν πλουσιωτέραν κατὰ τὰς τελετάς, δις λεπτομερῶς περιγράφει ἐν τῷ δδοικπορικῷ αὐτῆς ἡ Ρωμαία Ἀγία Σιλβία (385-388).¹⁾ Σημειωτέον μάλιστα διε τοῦτο δηοδίζεται ὑπό τινων εἰς ἄλλην τινὰ προσκυνήστριαν τοῦ ΣΤ' ἢ Ζ' αἰῶνος δινόματι Αλθερίαν. Ἐκ τοῦ Ὁδοικορικοῦ λοιπὸν τούτου μανθάνομεν διε Ψαλμοί, ὑμνοι καὶ Ἀντίφωνα ψαλλόμενα ὑπὸ τῶν Μοναχῶν καὶ τῶν καλουμένων «Ἀποτακτιῶν» — τῶν αὐστηρῶν ἐκείνων τησευτῶν· «έβδομαδαρίων» — ἥσαν διὰν τὸ μουσικὸν τῶν περιγραφομένων τελετῶν κεφάλαιον. Ὁ δὲ μὴ δινόδεος τῶν τε ἐκκλ. Ἀκολουθιῶν καὶ τῆς εἰδικῆς τῶν δινωτέρω Μουσικῆς δὲν θὰ ἀνεύρῃ ἐν αὐτοῖς εἰδος καλλιεργημένον ὑπὸ τὴν σημερινὴν διντίληψιν. Ἐπίσης ἐκ τῆς πρὸς Μαρκέλλαν ἐπιστολῆς Παύλας καὶ Εὐστοχίου ἐν ἔτει 386 (Ὁδοικορικά, σ. 79-82) πληροφορούμεθα τὴν πολύτιμον πληροφορίαν διε ἐν Βηθλέέμ «έξαιρέσει τῶν ψαλμῶν, σιγῆ». Τὸ Ἀλληλούϊα καὶ τὰ Δαβιτικὰ φύματα ἀποτελοῦσι τὴν ἀκασσαν Μουσικὴν τοῦ δραστηριῶντος, τοῦ θεριστοῦ, τοῦ δμπελουφγοῦ, τοῦ ποιμένος.

Τοιαῦτα γνωρίζομεν καὶ ἐξ ἄλλου διξιολογωτάτου μνημένου τοῦ Ζ' αἰῶνος, τοῦ Γεωργιανοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων,¹⁾ ἐν φέπισης οἱ Ψαλμοί, τὰ Ἀ-

1) Ὁδεικορικά τῆς Ἀγίας Γῆς, Κλεόπα Κοικιλίδην·Ιω. Φωκιλίδου, σ. 28-78.

1) Τοῦτο ἀνεκαλυφθέν ὑπὸ τοῦ Παρθινέτου Κορν. Σ. Κοκ-

ναγγώσματα και αι Εδχαι έλαχίστην θέσιν καταλείπουν εις τὰ ἄσματα. Άλλα και δπας δ μοναχικὸς κόσμος τῆς Αιγύπτου και Παλαιστίνης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐδεμίαν μουσικὴν ἔντεχνον δινεπροσωπεύει καθώς μανθάνομεν ἐκ τῆς Λαυσαϊκῆς Ἰστορίας. Εὑρίσκομεν δὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀποκλείσεως τῆς ἀγαν μελικῆς ἀποδόσεως τῶν ἔκκλ. ἀναγνωσμάτων και ὑμνών σαφῶς πρυτανεύον κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐποχὴν, μάλιστα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ αὐστηροῦ τῆς Νιτρίας ἐρημίτου ἀββᾶ Παμβῶ, διτις ἐλέγχων ἐν τῷ προσώπῳ του ὑποτακτικοῦ αὐτοῦ πᾶσαν καινοτομίαν και οἰονεὶ προφητεύων ἐπὶ τοῦ καταντήματος τῶν Ψαλμῶν και Ἀναγνωσμάτων, δίδει ἡμῖν τὸν δικριβῆ και αὐστηρῶς χριστιανικὸν τρόπον τῆς τούτων ἀκτελέσεως ἐν τοῖς ἐξῆς.

“Ο ὑποτακτικὸς τοῦ Παμβῶ κατελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν και ἀκούσας τὰς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀγίου Μάρκου ψαλμῳδίας ἀσκανδαλίσθη οὗτος, ώστε ἀπανελθὼν παρὰ τῷ ἀββᾶ ἐξέφρασε τὴν λύπην αὐτοῦ διὰ τὴν παρ’ αὐτοῖς ἐλλειψιν ταύτην. Τότε δ ἀββᾶς εἶπεν αὐτῷ· «Οὐαὶ ἡμῖν τέκνον· ἐλεύσονται ἡμέραι, ἐν αἷς ὑπολείψουσιν οἱ Μοναχοὶ τὴν στερεάν προφήτην τὴν διὰ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ρηματίσαν και ἀκητήσουσιν ἄσματα και ἥχησ. Ποία γάρ κατάνυξις, ποῖα δάκρυα τίκτονται ἐκ τῶν Τροκαρίων; Εἰ δὲ ἐνώπιον παριστάμεθα τοῦ Θεοῦ, διφεύλομεν ἴστασαι ἐν πολλῇ κατανύξει και οὐχὶ ἐν μετεωρισμῷ και γάρ οἱ Μοναχοὶ οὐκ ἔξηλθον ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ, ίνα

λίτες ἐν Γεωργιανῷ χειρογράφῳ ἔξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ιδίου ἐν Τυφλίδι τῷ 1912 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τερροσολυμιτικὸν Κανονάριον». Ἐξελληνισθὲν δὲ ἔξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀγιοταφίτου Ἀρχιμ. Καλλιστοῦ ἐν «Νέᾳ Σιών», Τόμ. ΙΔ', τεῦχ. Α-Β ἐξ ἑτ. 1914. “Ἄξιον σημειώσεως διι και οι τέσσαρες Πλάγιαι: Ἡχοὶ δινομάζονται ἐν αὐτῷ διὰ τῶν ἀναλόγων τακτικῶν ἀριθμητικῶν.

1) Τὸ προκείμενον διαφόρως πως περὶ διαφόροις ἀκτιβέμενον δὲν ἀφίσταται διμος ἀντιστάθμιος τοῦ ἐνιαίου πνεύματος.

παρίστανται τῷ Θεῷ καὶ μετεωρίζωνται καὶ μελφδῶσιν
ἄσματα καὶ φυθμῖζωσιν ἔχοντας καὶ σείωσι χεῖρας καὶ
κροτοῦσι πόδας, ἀλλ' ὅφελομεν ἐν φόβῳ θεοῦ καὶ τρό-
μῳ διάκρυσί τε καὶ στεναγμοῖς μετ' εὐλαβοῦς καὶ εὐ-
κατανύκτου καὶ μετρίας καὶ τοπεινῆς φωνῆς τὰς προπευ-
χός τῷ Θεῷ προσφέρειν· ἐλεύσονται γάρ οἱ ἡμέραι, ὅτε
φθεροῦσιν οἱ χριστιανοὶ τὰς βίβλους τῶν ἀγίων Γρα-
φῶν μέλλει γάρ η ἐρχομένη γενεὰ λιταίειν (*sic*) τὰς βί-
βλους τῶν Πατέρων καὶ γράφειν κατά τὰ θελήματα αὐ-
τῶν· μεγάλη γάρ η ἐρχομένη ἀνάγκη, ἐπεὶ ψυγήσεται η
ἀγάπη τῶν πολλῶν....εἰς τὰς ἀναγνώσεις ἀκροαταὶ μό-
νον καὶ οὐχὶ μιμηταί.

Ἐκ τούτων ἔξαγεται διεὶς η κατὰ τὸν Δ' αἰώνα αἰφνι-
δία καὶ ἀλματικὴ πρόσοδος τῆς καθόλου χριστιαν. Τέχ-
νης δὲν συνεπήγαγε καὶ τὴν τῆς Μουσικῆς, διότι οὐτῇ
ἔξηκολούθει νά είναι πνεῦμα, συνδέεται δὲ στενώτερον
μετά τῆς στήθωραπίνης ψυχῆς. Δὲν ἐλησμόνει δὲ Χριστια-
νὸς τῆς ἐποχῆς ταύτης τὴν μυχήν, διεὶς «πνεῦμα δὲ θεός,
καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ
δεῖ προσκυνεῖν» οὔτε διεὶς «δὲ Θεός....οὐδανοῦ καὶ γῆς
Κύψιος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ,
οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται» ἐπομένως οὐδὲ
ὑπὸ μελῶν. Σήμερον εἴτε παρὰ τὸν τόσον διονυσιασμὸν
τῆς ἔκκλησης καὶ τὴν τοιαύτην καὶ τοιαύτην ὀρχιτε-
κτονικήν, ζωγραφικήν καὶ ἐν γένει διακοσμητικήν κίνη-
σιν καὶ τὰς πάστις ἀμφιβλούς «οἰκοδομῆς» καινοτομίας,
η ἔκκληση. Μουσικὴ ἀποτελεῖ τὸν ἀσυγκίνητον καθινστερη-
μένον οὐραγόν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ φυθμοὶ καὶ τὰ μέτρα
κατὰ τὸ ἀνωτέρω πνεῦμα τοῦ Πλατύτη θεωροῦντο παι-
διαριῶδης τις καὶ δισύγγνωστος παιδιά μὴ ἀρμόζουσα εἰς
ἀνωτέρως πνειματικότητος διδυμούς καὶ μιέλιστα χριστια-
νούς.

Ἄν λοιπὸν τοισῦτα γνωρίζῃ οἱ μὲν δὲ Δ' αἰώνων περὶ

τὰ τέλη αὐτοῦ, πολὺ διπλανά ἐπιτρέπεται νὰ δεχθῇ τις πρότερον. Τὰ πράγματα τῆς Ὁρθοδοξίας καθ' δλον τὸν εἰρημένον αιῶνα δὲν ἡσαν ἀπολύτως εἰρηνικά, αἱ δὲ ἐκκλ. Ἀκολουθίαι εἰσέτι δικατάρτιοι. Ἐκτὸς δὲ τῶν αἰρέσεων δὲν ἀπέλιπον παντελῶς καὶ οἱ διωγμοί.

“Οχι δὲ μόνον ἀνεπιτήθευτον καὶ ἀπλῆν Μουσικὴν ήτην διὰ τῆς «μέσης» φωνῆς, «ἡ τὰς τῶν ποιημάτων ἀναγνώσεις ποιούμεθα» (Κοῖντιλιανός), ἀποδιδομένην νοοῦμεν ὑπὸ τοὺς λόγους καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Παυβῶ, ἀλλὰ καὶ παντελῆ αὐτῆς Ἑλλειψιν, ἀν ἀκούσωμεν τὸ τοῦ Κλήμεντος: «ἐνὶ δὲ ἄρα δργάνῳ, τῷ λόγῳ τῷ εἰρηνικῷ, ἡμεῖς κεχρήμεθα, φ γεράρομεν τὸν Θεόν» (Παιδ. II, 5) καὶ τοῦ Κοῖντιλιανοῦ (Γ'-Δ' αι. σ. 69) ἐκ τοῦ ἔξωχριστιανικοῦ κύκλου: «...οἱ μὲν τὰ πρὸς ἥδονὴν τῶν μελῶν παντάπαισιν ἀπεδοκίμασαν...οἱ δὲ καὶ τὴν μκασαν μελοποιίαν ὡς τοιούτων μόνων ἀπεργαστικὴν ἔξωρισαν», διπερ Ἰσως διερμηνεύει καὶ οἰονεὶ ὑπαινίσεται τὸ ἀνωτέρῳ χριστιαν. πνεῦμα. Τοῦτ' αὗτὸν ἀκούομεν καὶ θεόθεν ὑποδεικνύμενον διὰ τοῦ προφήτου Ἀμὼς λέγοντος: «Ἀπόστησον ἀλ' ἐμοῦ ἥχον φῶν σου καὶ ψαλμὸν δργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι». “Υπὸ τὸ πνεῦτὸν τέλος πνεῦμα οἱ Λατίνοι Πατέρες ἀθέσπιζον, δτι διφεύλομεν οὐχὶ τῇ φωνῇ ἀλλά τῷ πνεύματι τῷ θεῷ φέρειν (Deo non voces sed corde cantandum.)”

Δύο είναι τὰ ἔδαφη, εἰς οἱ δέον νὰ δναζητηθῇ ἡ πηγὴ τῆς Χριστ. Μουσικῆς: Πρῶτον, αἱ «Κατ' οἶκον ἐκκλησίαι», ἔξ ὧν μετὰ αιῶνα δλον προέκυψεν δ δημόσιος Εὐκτήριος οἶκος, καὶ ἡ κατακόμβη δεύτερον, δ μοναχικὸς βίος καὶ περιβάλλον. ‘Αλλ’ ἀμφότερα ἀπεθείχθησαν ἀ-

1) *Capaces in clericis antiqui, Distinctio 92.—I. Τζέτζη, Η ἐπινόησις τῆς Παρασημαντικῆς κτλ., σ. 21.*

νωτέρω ήκιστα ἵκανοί πρὸς τοῦτο παράγοντες. "Αν δε-
χθῶμεν διὶ αἱ αἰσθῆσεις παρὰ τῷ κανονικῷ μνημόνῳ
σχετίζονται, ἀπλῆν θέαν μάκλουν ἀκουσμα ἀκολουθεῖ καὶ'
ἀμοιβαίνειν ἐπίδρασιν. 'Η τέχνη δὲ ἄλλου καὶ' ἀρχὴν καὶ
ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς εἶναι ἔνιαία. "Οταν τὸ κανονικὸν
ἢ οἰασδήποτε κατὰ Ιστορικάς στιγμὰς δρμῆς ταραχῆς,
τότε παρατηροῦνται αὐξομειώσεις, ἐπίδοσις, βιαία μάλι-
στα, τῆς μέν, ἐπίσχεσις τῆς δέ. Οὗτοις ἔξηγεῖται ἡ ἐν
καντὶ ἀπλότητις τῶν κατακομβῶν καὶ τοῦ καθόλου μονα-
χικοῦ βίου καὶ τὸ ἀπὸ τρῦ Δ' αἰῶνος μνώμαλον. 'Ο
κύριος οὗτος, ἀφ' ὅτου ἐκ κακῆς ἀρχῆς ἀπέβλεψεν εἰς
μεγάλης χωρητικότητος στέγας, ἤρξατο ἀποβλέψων καὶ
εἰς τὴν Τέχνην πρὸς πᾶσαν αἰσθησιακὴν αὐτοῦ θωπεί-
αν, διερ οὐδὲ θρησκευτικῆς σκοπιμότητος δὲν θὰ δνομά-
σῃ τις τηφεύσης διανοίας ἀποκύήμα. 'Η δὲ ἀκρατος
πρὸς αὐτὴν στρεφὴ καὶ οἰστρήλατος θεραπεία ἀπέπνιξεν
δριδήλως τὸ θρησκ. συναίσθημα. 'Εκείνος δμως ἔμεινεν
ἔχόμενος πνευματικωτέρων μνηματικήτων, ὃν ἡ βασι-
λεία αἰώνιος καὶ ἀπὸ ἀπόψεως χώρου γενική, ἐν ω̄ς κα-
ταπνίγεται ἡ ἀτομικότης καὶ προσωπικότης τοῦ δρῶντος.
Παρ' ἐκείνῳ δ ἀκρατος καὶ ἀπόλυτος ἡδονισμός, ὡς δρος
ἐφ' φ. δὲν είχε τὸ παράπαν θέσιν. Μόνωσις πρὸς περι-
συλλογὴν καὶ αἴσιοσυγκέντρωσιν, αὐτοέλεγχον καὶ αὐτο-
αγωγῆν, οἷα ἡ τῶν Πυνθαγορεάων, εἴτε ἐν τῷ ὑπερφώ,
εἴτε ἐν τῷ εὐκτηρίῳ οἷκῳ ἡ ἐν τῇ Ἐρήμῳ, ἣν δ ἀντικει-
μενικὸς τοῦ εἰρημένου πνεύματος σκοπός. Σταυροφορία
αντόχοημα καὶ ἔξοπλισμὸς πρὸς μνάκτησιν τῆς ἔνδον
Τερουσαλήμ. Μὲ ἄλλους λόγοις ἀνευρίσκομεν καὶ ἐν τῇ
ἐκκλ. Μουσικῇ τὸν «λόγον» μντιτασσόμενον εἰς τὴν «αἴ-
σιοσιν» καὶ διαρκῶς ἀμφότερα διαμαχόμενα. 'Ἄλλ' ἐπει-
δή, διάκις τὸ θρησκ. συναίσθημα τοῦ κοσμοπολίτου ἡ-
τόνησεν, ἐν τῷ μοναστικῷ κάσμῳ ἀνεζητήθη ἡ ἐνδυνα-
μοῦσα ἔνεσις καὶ παρ' αὐτοῦ καταρτισθὲν καὶ διαμορ-

φωθὲν παρελήφθη τὸ Τυπικὸν τῶν ἔκκλ. Ἀκολουθιῶν τῶν πόλεων, ἐπεται δι καὶ διάλογος ἑκάστοτε σφραγὶς διέκρινε καὶ τὰ παρὰ τούτων μελικὰ δάνεια.

Τὸ κέντρον τοῦ, περὶ οὐ δ λόγος, κόσμου εἰχεν ἡδη δριστικῶς μετατεθῆ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐνθα ἐνησκεῖτο ζώντως τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα ἐν ταῖς περιωνύμοις τῶν περιωνύμων γυμνασιαρχῶν Λαύραις καὶ Ιδίως ἐν τῇ Ἀγιοταφικῇ Ἀδελφότητι καὶ τῇ Λαύρᾳ Σάββᾳ τοῦ Ἡγιασμένου βραδύτερον. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐπρτήν τῶν Ἔγκαιινῶν τῶν τοῦ Κυρίου Ἐκκλησιῶν, τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς Ἀναστάσεως, διαρκοῦσαν ἐπὶ διτὸν ἡμέρας συνέρρεον ἃξιον δὲ τῶν μερῶν τῆς Ολκουμένης, ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς ἐτέλειτο τὸ Βάπτισμα (Σωζομ., Ἰεκνλ. Ἰστ. II, 26). Εἴνδητον ἐν τούτου δι τοῦ τὸ φῶς τὸ Ζωοδόχου Τάφου μεταλαμπαδεύοντες εἰς τὰς ἔαυτῶν ἑστίας καὶ πᾶσαν ἔκκλ. τάξιν καὶ τελετὴν μετέφερον. Ἐκ τούτου καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν Τυπικὸν ἐκράτησεν ἔκτοτε ἐπὶ πολὺ πανταχοῦ. Ἀλληθενεὶ δρα ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ πολυμερῶς διηθεύουσα ρῆσις: «Ἐκ Σιών ἔξελήλυθε νόμος». Ἄλλ' εἰδομεν δινωτέρω δι τοῦ καὶ ἐν τῷ κέντρῳ τούτῳ δισήμαντον καὶ ισχύδον ἥτο τὸ κράτος τῆς Μουσικῆς καὶ ἐπομένως καὶ τὰ ἄπο τούτου δριψμένα διάλογα.

Οπως δικαὶος ἐκ τῆς διαλειπούσης ἔστω ἐντόνου γενικῆς ἔκκλ. κινήσεως ἐγεννήθησαν ἑκασταχοῦ δρμαὶ διαφέρων κατευθύνσεων, οὗτο καὶ ἐν τῇ Μουσικῇ, ὑπὲρ τῆς μεγάλαις διτῶς καὶ ὢρηικέλευθοι κινήσεις ἐσημειώθησαν πρὸ πάντων ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἥτις ἐν τῷ προκειμένῳ χρόνῳ ἦτο «κορυφὴ καὶ κεφαλὴ τῶν ἐπὶ γῆς δινθρώπων ἀπάντων». Η Ἀλεξάνδρεια ἡ τέως «ἐγκέφαλος τῆς δινθρώπητος» ὑστέρησε κατὰ τοῦτο, διν καὶ ἀναφέρεται ὡς πρώτη εἰσαγαγοῦσα ἐν τῇ Λειτουργίᾳ τὸ ἄσμα. Ἐν Ἀντιοχείᾳ λοιπὸν αἱ κινήσεις αὐται ἀπέδωκαν δύο διντιθέτους παρατάξεις: τὴν ὑπέρδημαχον τῆς Δαβιτικῆς μελῳδίας

καὶ τὴν τῆς νεωτεριζούστης Μουύσης. Τῆς μὲν πρώτης ἵ-
στοροῦνται προϊστάμενοι οἱ μοναχοὶ Φλαβιανός, δι με-
τέπειτα Πατριάρχης τῆς αὐτῆς πόλεως, καὶ δὲν Ἐθί-
ναις ἐπίσης, ἐνθα καὶ δὲν Ἀρμόνιος, διδαχθεὶς τὴν Μου-
σικὴν Διόδωρος, δι μετέπειτα ἐπίσκοπος Ταρσοῦ. Αἱ τού-
των δμως ἔριδες καὶ ἀδιαλλαξίαι ἡσαν συνυφασμέναι μὲ
δογματικὰς διντιλήψεις, ἔξ οὖ δὲν καθίσταται εὐχερὲς νὰ
διαγρίνῃ τις σαφῶς τὰ πράγματα. Ἐκ τῶν συμπαραστα-
τῶν δμως τῶν πρωταγωνιστούντων προσώπων ἔξαγεται ώ-
ρισμένον τι. Ἡ νεωτερίζουσα παράταξις εἶχετο στερρῶς τῆς
ὑπὸ τοῦ Ἀρείου καταρτισθείσης Μουσικῆς καὶ τοῦ Ἀρμο-
νίου, ἀφ' ἣς ὑπείκων τῇ φορᾷ τῶν πραγμάτων ἤντλησε καὶ
αὐτὸς δι σκητικώτατος Ἐφραίμ καταρτίσας; τὴν ὑπὸ τῶν
Ιστορικῶν λεγομένην Μουσικὴν τῶν Σύρων. Τῆς παρα-
τάξεως ταύτης ὑπερασπιστής ὑπῆρξε καὶ δι αὐτοκράτωρ
Τιολιανὸς διατρίβων τότε ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ δυσμενέστα-
τα κατὰ τοῦ Διοδώρου ὡς μουσικοῦ ἐκφρασθείς.¹⁾ Ἐτι
δὲ καὶ παραδόξως δι προσφιλῆς τοῦ Φλαβιανοῦ μαθητῆς
Θεόδωρος, δι ἐπίσκοπος Μοψωνετίας, δοτις αὐτόπτης τῶν
ἐν Ἀντιοχείᾳ διαδραματισθέντων διεπνέετο ὑπὸ περι-
φρονητικοῦ πρὸς τὴν Δαβιτικὴν μελῳδίαν πνεύματος.
Ἄλλ' εἶναι Ιστορικῶς γνωστὸν δτι ἀμφότερα τὰ πρόσω-
πα ταῦτα ψυχολογικῶς ζέεταιζόμενα ἡσαν ἥκιστα δεκτικά
τοῦ αὐστηροῦ καὶ δρυσοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, πνεύ-
ματα κοσμικά, δινήσυχα καὶ δινοικονόμητα, κατὰ φυσι-
κὸν δὲ λόγον νεωτεριστικά.

Ἐκ τοῦ ἕγνωσμένου δμως ἀκράτου φιλελληνισμοῦ
τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀρειανῆς πρὸ πάντων σφρα-
γίδος, ἢν ἐφερεν ἡ νεωτερίζουσα Μουσικὴ φαίνεται δτι
αὗτη ἡτο διμιγῆς ἐλληνικῆ, ὡς καὶ ἐκ τῶν Ἀρμονίου-Ἐ-

1) Juliani opera, ed. Hertlein, II, σ. 806.—Σάθ., ἐνθ' ἀν.,
σ. ταχ.

φραιμ πιστοῦται.

Ἐκ τούτου ἔξαγεται δτι ποιά τις μουσική ἔξ ανάγκης προσέγγισις καὶ καταλλιγή ἔλιμε χώραν, ἐπειδὴ καὶ οἱ δρυόδοξοι συνέθετον μελῳδίας καὶ ὑμνους κατὰ τὸ εἶδος τῶν αἰρετικῶν καὶ ίδια τῆς Θαλείας τοῦ Ἀρείου, ἔξ ὧν κατηρτίσθη ἡ λεγομένη Ἀντιθάλεια, ήτις πλουτισθεῖσα βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἶναι γνωστὴ ὡς ἡ τούτου Ὁκτώηχος.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀρμονίου καὶ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν τούτοις δμοδοξούντων ἐν τῇ Μουσικῇ προήγμα τὴν καινοτομίαν μέχρι καὶ τοῦ ἐκκλ. δράματος ἢ μᾶλλον μελοδράματος, τὸ δποῖον ἀπαντῶμεν καὶ εἰς πολὺ ὑστέρους αἰῶνας καὶ μάλιστα εἰς βαθμὸν σκανδαλωδέστατον ἀνεπιγμένον ἐπὶ τόῦ νεαροῦ Πατριάρχου Κ)πόλεως Θεοφυλάκτου (Ι' αλ.). Ταῦτα θὰ ἡσαν δναμφιβόλως τὰ ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος γνωστὰ Oratoria τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας. 'Υποτύπωσιν τῶν δραμάτων τούτων ἀποτελοῦσι πολλαὶ μὲν τελετονυφγικαὶ σκηναὶ, τελείαν δμως ἀπομίμησιν ἢ ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην «τελετὴ τοῦ Νιπτῆρος», ὡς διαδραματίζεται ἐν 'Ιεροσολύμοις, Πάτμῳ καὶ ἐνιαχοῦ ἐν τῇ Δύσει. Ἐκ τῆς προϊούσης δὲ ἀχαλινώτου ἐλευθεριότητος κατήντησάν ποτε εἰς ἔξωφρενικὰς δντως πράξεις καὶ παριστάμεδα ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ πρὸ κληρικῶν εἰσερχομένων καὶ βαδιζόντων ἄλλων μὲν ξιφήρων ἄλλων δὲ τετραποδητί! Τοιαύτην φορὰν καὶ διάθεσιν κατιδόντες οἱ ἐκ τῆς πάρατάξεως τῆς ὑγιοῦς αλισθητικῆς ἀντιλήψεως ἀντετάχθησαν μεθ' δλου τοῦ δυνατοῦ πείσματος. 'Αλλ' εἶχεν ἥδη ἴκανῶς καὶ ἀπὸ πολλοῦ ἐμποτισθῆ δ πολὺς κόσμος ὑπὸ νεωτεριστικοῦ τινος πνεύματος, πνεύματος αισθησιακῆς πολυτελείας, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἐνιαχοῦ διὰ τῶν ἡγητόρων αὐτῆς μάλιστα καὶ προασπιστῶν τῆς ἀπλότητος συγκαταβαίνοντα ἐπέτρεψεν ἐλευθέραν τὴν σύνθεσιν καὶ εἰσαγωγὴν ἐν τῇ

Λατρείᾳ ὅμνων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Γραφῶν, τῶν Ψαλμῶν καὶ τοῦ Μαρτυρολογίου. Ὁ Παμβῶ δμιλῶν σαφῶς περὶ τούτου διὰ τῶν «φθεροῦσιν οἱ χριστιανοὶ τὰς βίβλους τῶν ἀγίων Γραφῶν, μέλλει γάρ ή ἐρχομένη γενεὰ λυπήσειν τὰς βίβλους τῶν Πατέρων» καὶ περὶ τροπαρίων κ.τ.λ. δμιλεῖ περὶ γεγόντων ἥδη.

Τώρα πλέον καὶ ἐπὶ πολὺ εἰς τὸ ἔξῆς παλαιόν δύο διντίζεται στοιχεῖα: ή ἐλευθεριότης τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ τὸ ἐκ τῆς ἀπολύτου ὑποταγῆς εἰς τοὺς θεραπεούς νόμους ἀκαμπτον καὶ ἀδιάλλακτον ἀνατολικὸν πνεῦμα, μέχρι τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης καταλλαγῆς. ήτις συνίστοτο εἰς τὴν ἐν ἀναλόγῳ μέτρῳ παραδιχὴν ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, τὰ δποῖα ἀποτελοῦσι μέχρι σήμερον τὸ δλον ἕικλ. μουσικὸν ἡμῶν σύστημα, νοούμενον βεβαίως ἀκονεμαθαρμένον.

Τεχνικῶς τὰ μελικὰ κεφάλαια ἀμφοτέρων τῶν παρατύξεων ἔξεταζόμενα ἀκοδίδουσι ποιάν τινα ἰδέαν δχι ἀσαφῆ, δν καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι δυσχερέστατον, διότι πρὸ πάντων οἱ εἰσηγηταὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τοῦ νεωτερίζοντος συστήματος δὲν κατέλιπτον ἡμῖν εἰδικάς πληροφορίας. Δυνάμεθα δμως ἔξι δλίγων τὰ λάβωμεν ἰδέαν τινα περὶ τῆς Δαβιτικῆς μελιφδίας καὶ ἐκ ταύτης περὶ τῆς διντίζετον.

Ο Ιερὸς Αὐγουστῖνος παραδίδει ἡμῖν δι τὸ Μ. Ἀθανάσιος ἐποίει τὸν δναγνώστην τοῦ φαλμοῦ νὰ φθέγγηται διὰ μετρίας τῆς φωνῆς κάμψεως, φστε τὸ τοιοῦτον νὰ προσεγγίζῃ μᾶλλον τῇ ἀπαγγελίᾳ ή τῷ ἄσματι (Athanasius modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut pronunciandi vicinior esset quam canendi.)¹⁾ Ο δὲ Γρηγόριος δὲ Νύσσης δμιλῶν περὶ τῶν μελῶν τῶν Ψαλμῶν λέγει:²⁾ «Οὐ κατὰ τοὺς ἔξω

1) Τζέζη, Ινθ' αν., σ. 16.—2) αὐτ.

τῆς ἡμετέρας σοφίας μελοποιούνς καὶ ταῦτα τὰ μέλη πεποίηται. Οὐ γάρ ἐν τῷ τῶν λέξεων τόνῳ κεῖται τὸ μάλος, ὅσπερ ἐν ἑκείνοις ἔστιν Ιδεῖν, παρ' οἷς ἐν τῇ ποιᾷ τῶν προσφορῶν συνθήκῃ τοῦ ἐν τοῖς φθόγγοις τόνου βαρυνομένου τε καὶ δξετονοῦντος καὶ βραχυνομένου καὶ παρατείνοντος δρυμός ἀποτίκεται, ἀλλὰ καὶ ἀκατάσκευόν τε καὶ ἀνεπιτήδευτον τοῖς θείοις λόγυις ἐνείρας τὸ μέλος ἐρμηνεύειν τῇ μελφδίᾳ τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν βιούλεται τῇ ποιᾷ συνδιαθέσει τοῦ κατὰ τὴν φωνὴν τόνου τὸν ἐγκείμενον τοῖς φήμασι νοῦν, ὡς δυνατόν, ἐκκαλύπτων». Τέλος δὲ Χρυσόστομος ἐν τοῖς Ὀμιλίοις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς (V, 133): «...ἐπὶ τῆς μελφδίας ταύτης, καν γεγηρακώς τις ἦ, καν νέος, καν δασύφωνος, καν ρυθμοῦ παντὸς ἀπειρος, οὐδὲν ἔγκλημα γίνεται...οὐ χρεία τέχνης ἐνταῦθα μακρῷ χρόνῳ κατορθουμένης, ἀλλὰ πραιτέρεως δεῖ γενναίας μόνον καὶ δεξδμεύθα τὴν ἐμπειρίαν ἐν βραχεῖ χρόνου ροπῇ».

Τὰς πολυτιμοτάτας ταύτας εἰδήσεις θέλομεν ἔξετάσει ἀναλυτικῶς ἐν καιρῷ. 'ΕἾ ἐπισταμένης δημως γενικῆς τιύτων μελέτης καταδείκνυται τὸ ἀφελὲς καὶ ἀπέφιττον τῆς δαβιτικῆς μελφδίας, τὸ ἐντεχνον δ' ἀφ' ἑτέρου τῆς νεωτεριζούσης. 'Αλλ' ἐπίσης καταδείκνυται διι τῇ ἀνωτέρῳ ρηθείσα παραδοχὴ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν ἀπετέλεσε τὸ παρ' ἡμῖν κρατήσαν ἕκκλ. μουσικὸν σύστημα.

'Ἐπὶ πολὺ λοιπὸν ἡ ἕκκλ. Μουσικὴ ὡς πνευματικωτέρα ὑπῆρξεν ἡ δουλικὴ θεραπαινίς τοῦ λόγου. Πολὺ δργὰ καταστᾶσα κράτος ἐν κράτει δὲν ἀπέβηλε τελείως τὴν πρώτην αὐτῆς ἀποστολὴν ἀποβλέπουσα νῦν εἰς πλατυτέραν, ἐμφαντικωτέραν καὶ παραστατικωτέραν ἐρμηνείαν τοῦ λόγου καὶ καταστᾶσα πως οἰονεὶ «Ιστορική».

Οὕτω οὖτε Ἐλαχίστων δρμηθείσα καὶ ἀπὸ τοῦ Γ' αἰώνος σημειώσασα ἀναποφάσιστον μὲν καὶ μετ' ἐμποδίων κί-

νησιν, πλλά πάντως κίνησιν, εἰσέρχεται δικνῶς καὶ δειλῶς, πάντοτε ὅμως μετὰ περιπλέψεως, εἰς τὴν περίοδον σημαντικῆς δημιουργίας. Κυριώτεροι ταύτης ἐκπρόσωποι ἐμφανίζονται Ρωμανὸς διαλόγος διὰ τῶν Κοντακίων καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνδρέας διὰ τῶν Κανόνων, πολυμερέστεροι δὲ κατὰ τὸν Ή' αἰῶνα Ἰωάννης διὰ Δαμασκηνὸς μετὰ τοῦ θετοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ Κοσμᾶ, ἐπισκόπου Μαῖουμᾶ, καὶ τοῦ δμωνύμου ἀρφοτέρων δὲ διδασκίλου, τοῦ Καλαβροῦ Κοσμᾶ τοῦ Ἰκέτου ή Ξένου μὲ τὴν πλοισίαν αὐτῶν παντὸς ὑμνογραφικοῦ εἶδους ἀπόδοσιν, διότι παραλλήλως ἐκαλλιεργεῖτο καὶ τὸ εἰδος τῶν Στιχηρῶν Ἰδιομέλων καὶ Προσομοίων. Ταῦτα πάντα εἰσήγοντο ἐλευθέρως πλέον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀντικαθιστῶντα ὁρισμένας περικοπὰς τῶν Γραφῶν καὶ Συναξαρίων καὶ αὐτὰ τὰ κηρύγματα. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν νοῦν τοῦ Παυμβῶ λέγον· τοις δτι οἱ χριστιανοὶ φθεροῦσι τὰς βίβλους τῶν ἄγίων Γραφῶν καὶ μέλλουσι λυαίνειν τὰς βίβλους τῶν Πατέρων, διότι εἰς τὰς ἀναγνώσεις δικροαταὶ μόνον καὶ οὐχὶ μιμηταί.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον συγκροτηθεῖσα ή βιβ. ἐκκλ. ὑμνογραφία ἔλαβε τὴν ἴστορικὴν αὐτῆς πλέον μελικὴν μυψφήν, ἥν παρέδωκεν ἡμῖν ή τε ἀπὸ στόματος Παρύδοσις καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος μουσικοὶ κώδικες. "Ο, τι δὲ ἐπηκιλούθησε καὶ διεμορφώθη εἶναι προφανῶς ἀπότοκον τοῦ πρωτογόνου, ἡμιμουσικοῦ καὶ κλαυσιμελοῦς ἔκείνου παλαιοχριστιανικοῦ συστήματος.

"Ολῶς Ἰδιαιτέρως δξιοσημείωτον εἶναι δτι ή σχετικὴ ἐκκλ. Ἰστυρία διὰ τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου (ΙΔ' αι.) ἀναγνωρίζει φ; κυρίους μελουψφούς; τοὺς ἀπὸ την Ζ' ἔως τοῦ Ι' αἰῶνος, ἐξ ὧν οὗτος λέγει:

«Οι τὰ μέλη πλέξαντες ὑμνῶν ἐνθέων
Ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος Κοσμᾶ; δ Ξένος,

‘Ορφεὺς νεαρὸς ἡ Δαμασκόθεν χάρις,
Κηὶ Θεόδωρος, Ἰωσήφ οἱ Στουδίται,
‘Οργανα τὰ κράτιστα τῆς μουσουργίας,
Ξένη τε Σειρὴν Ἰωσήφ ὑμνογράφος,
Μέλος παναρμόνιον Ἀνδρέας Κρήτης
Καὶ Θεοφάνης ἡ μελιχρὰ κιννύρα,
Γεώργιος, Λέων τε, Μάρκως, Κασσία».

“Υπολείπεται νὰ ἔξετάσωμεν τὴν ἐθνικότητα τοῦ ἐπιχρατήσαντος μέλους.

“Οτι βάσις τούτου καὶ διφορμὴ ὑπῆρξαν στοιχεῖα τινα τῆς Συναγωγῆς, οἴλα ποτ’ ἡσαν ταῦτα, εἶναι δναμφισθῆτιον, δπως καὶ ἡ Ἑλληνικότης ἐπειτα τῶν μελῶν τῶν Τροπαρίων, Κοντακίων, Κανόνων καὶ οἰουδήποτε βραχέος μέλους. “Οχι βεβαίως διτ αὐτούσια Ἑλληνικὰ μέλη ἥρμοσαν ἐπὶ ἕκκλ. ὑμνων. Τοῦτο δντιβαίνει εἰς τὴν Ιστορίαν τῆς γλώσσης. ‘Αλλ’ ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς ὑφῆς τῶν ἄλλ. μελῶν συνέθεσαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἴδια. Τὸ ιστορικὸν τοῦτο δληθὲς καταδείκνυται ἐκ τοῦ γεγονότος διτ φρισμένα μέλη ἔχρησιμοποιήθησαν ἐπὶ διπφόρου ρυθμικῆς οἰκονομίας ὑμνων. Παράδειγμα εῦγλωττου προκείσθω τὸ γνωστὸν Κοντάκιον «Ἡ Παρθένος σῆμερον», τοῦ ὅποιου τὴν μελικὴν οἰκονομίαν καὶ θέμα (ποτίσ) δνευρίσκομεν εἰς τρεῖς ὑμνους: τὸν ἐν λόγῳ, τὸν τῆς δυτ. Ἐκκλησίας ‘Ἀμβροσιανὸν λεγόμενον «Τε δευτ laudamus» καὶ τὸ λαϊκὸν τῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων (Πίν. ΙΖ’). ‘Ἐπέκεινη μάλιστα καὶ εἰς δημοτικόν τι ἀσμα. ‘Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται καὶ τὸ κατ’ ἀρχὴν ἐνιαίον τῆς καθόλου χριστιαν. ἕκκλ. Μουσικῆς, ἐξ οὐ πλοῦθε τὸ ‘Ἀνατολικόν, Δυτικόν καὶ τὸ δημῶδες ἔτι ἴδιωμα.

‘Αλλὰ παρὰ ταῦτα ἐνεφανίσθη περιτελλομένης τῆς Α’ χιλιετηρίδος εἰδός τι ἴδιογενές, τὸ τῶν ἀργῶν ἴδιομέλων

Στιχηρῶν καὶ ὀργῶν ἐν γένει Μαθημάτων, τὸ δποῖον τοσοῦτον ἑφάσησε τῶν ἄλλων, ματελετέλεσε τὴν σφραγίδα καὶ τὸ ἐπικρατέστερον γνώρισμα τῆς βιβ. Μουσικῆς, ἐξ ἄλλου δὲ διεκρίθη ἀδρότατα τοῦ πρώτου ἔκεινου εἶδους. Πόθεν δὲ τοῦτο; Βεβαίως οὐχὶ ἀπροσόπτως ἐν σκῆψιν ἔξωθεν εἰσήχθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ᾽ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς τῆς ψυχῆς τοῦ βιβ. κόσμου. "Αν ἐπιτρέπεται νὰ δημοδώσῃ τις Ἑλληνικὴν μπολύτιας καταγωγὴν εἰς πᾶσαν Ἑλλ. τέχνην, ώς πολλοὶ παραδέχονται, εἰς τὴν βιβ. Ἑκκλ. δμως Μουσικὴν δγι. "Ο δινωτέρω Ξανθόπουλος (ἀντ. IX) παραδίδει ἡμῖν δτι ἐκ τῶν συριακῶν «οἱ μετέπειτα τῆς Ἑλλησίας μελοποιοὶ τὰς ἀφορμάς τῶν μελῶν πορισάμενοι ἐπὶ μᾶλλον αὐξῆσαι ταῦτα καὶ ἐπιδοῦναι παρεσκευάστητο.» Ο δὲ Ψελλὸς (ΙΑ' al.) ἀποκαλεῖ τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του βιβ. Μουσικὴν «οἰον ἀπήχημα ἐκείνης» (ἴνν. τῆς Ἑλληνικῆς).¹⁾ Μετὰ ἐξ ἄλλου αἰῶνα Ενστάθιος ὁ Θεοπολιτικῆς ἐν τῷ Προλόγῳ τῶν Πινδαρικῶν παρεκβυλῶν²⁾ πληροφορεῖ ἡμᾶς δτι τὰ μυστήρια τῆς παλαιᾶς Μουσικῆς τῶν δραμάτων καὶ Πινδαρικῶν ἄσμάτων εἰχον ἀπὸ πολλοῦ ἀπολεσθῆ καὶ ἐπομένως οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ματαίως ἀπόνοιν πρὸς διασύστασιν αὐτῆς. "Αλλὰ τὶ δρα ἡτο ἡ προκειμένη Μουσική;

Οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρισθῇ δτι τὸ δδιαχώρητον τῶν σωμάτων ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τῶν συναισθηματικῶν τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεων, δταν μάλιστα αὗται εἰναι ὑδαρέστεραι καὶ φευστότεραι τῶν ἐμμόνων. Λιὰ τοῦτο πάσα ἐποχὴ καὶ πᾶν περιθώλιον ἐπιδημῶσιν ἀλλοιοχρόως ἐπ' αὐτῶν. Οὐτως ἐμφανίζεται ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ ἐν τῷ εἰδικῷ τούτῳ τομεῖ, πάντοτε μέν, ίδιᾳ δὲ ἀπὸ τῆς ἐλ-

1) Ἐπιστολὴ περὶ Μουσικῆς ἐν E. Ruelle, Mission littéraire en Espagne, σ. 127.—Σάθα, ἐφ' ἄν. σ. ομη'.

2) σ'. Migne, σ. 359.—Σάθα, αὐτ. ιξη'.

ληνιστικῆς ἐποχῆς καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀκραιφνῆ βυζαντινήν, διαρκῶς ἀλλοιουμένη.

"Αφ' ὅτου ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα τῆς Ιδιωτικῆς πυρὰ τὴν δημοσίαν θρησκείας καὶ ἀφ' ὅτου δὲ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ δὲ Πτολεμαῖος ὡραματίσθησαν καὶ ἐνήργησαν τὴν θρησκευτικὴν τῶν ὑπ' αὐτοὺς λαῶν ἐνότητα, δὲ διούδαικὸς μονοθεῖσμὸς ἐνεκεντρίσθη εἰς ψυχάς τοῦ κρατοῦντος Ἑλληνυρωμαῖκοῦ κέσμου, μία ζύμωσις θρησκευτικὴ ἐπῆλθε πρὸ πάντων εἰς τὸν λαόν, δστις οὐδέποτε διεκρίθη διὰ τὸ μιπαλλόδιον. Ἡ ζύμωσις αὕτη ἀπέδωκε τὸν θρησκευτικὸν λεγόμενον συγκρητισμὸν τῶν Ἑλληνικῶν κόσμων κατά τε τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας. Ἐνθεν βλέπομεν καὶ Ρωμαῖον αὐτοκράτορα, τὸν Ἀλέξανδρον Σεβῆρον, τηροῦντα ἐν τῷ λατρευτικῷ αὐτοῦ ἀδύτῳ ἐν Ισοβάθμῳ θέσει παρὰ τοὺς πατρόφους θεοὺς καὶ τὸν Ὁρφέα καὶ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Τυαννέα. Τὸν συγκρητισμὸν τοῦτον εὑνοήσασα πρὸ παντὸς ἡ φωμαῖκὴ συγκοινωνία μετέφερεν ἀριθμήλως καὶ ἐν τῇ Τέχνῃ, τῇ τε γραφικῇ, τῇ γλυπτικῇ καὶ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ. Τοῦτο καθιστᾶ ἔκδηλον δὲ αἰών τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ Ἑλληνοανατολικὴ Ἄγια Σοφία. Ἀναγκαῖον λοιπὸν ἀπέβη καὶ δὲ ἐν τῇ Μουσικῇ συγκρητισμός, ἢν ἡ ἔξακολουθήσασα κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς ἀιῶνας γενικωτέρα ζύμωσις διεμόρφωσε λαληθότας καὶ ἀσυνειδήτας εἰς ἴδιον εἶδος ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀδελφάς Ἀγιογραφικὴν καὶ Γλυπτικὴν. Οἱ μελοποιοὶ μέχρι τοῦτο καὶ ἐπὶ πολὺ ἐτί εἶναι ἄγνωστοι, δπως καὶ οἱ ποιηταὶ πολλῶν ὑμνῶν καὶ ἄλλων ἔργων Τέχνης. Ἐν τῇ Μουσικῇ πρὸ πάντων δὲ λόγος φαίνεται δτι ἡτο τὸ δτι οὐδεὶς παρουσίαζε πρωτοτύπιαν ἢ στοιχεῖον ἴδιων προαγωγῆς καὶ ἐμφανύς ἔξελιξεως. Τὸ οὔτω λοιπὸν προκύψαν εἶδος εἶναι τὸ «βυζαντινὸν» μὴ ἔχον ίδιαν τινὰ κοιτίδα καὶ προέλευσιν, δλλ' ὃν

κτή'.

αντόχημα κοσμοκολιτικόν, οίονει διεθνές, δπως ἡ σύγχρονος δρμονική Μουσική, ήτις ἐμφανίζουσα δμυδρόν τι ἑκαταχοῦ ἔθνικὸν χρῶμα ἀποβάλνει ἐν τῷ συνδλῃ πανευρωπαϊκῇ καὶ παγκόσμιος. Τὸ δὲ θαυμαστόν, δτι ἡ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων δφύπνισις τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς καὶ ἡ δρμὴ πρὸς ἐλληνοποίησιν τῶν πάντων εὑρεν αὐτὴν καλῶς δικούσαν καὶ δμόδογον τῇ βιζαντινοελληνικῇ ψυχῇ, ὅνδε διησθάνθη τι τὸ μὴ ἐλληνικὸν ἐν αὐτῇ, δστε νὰ προβῇ εἰς ἀνάλογον κάθαρσιν παρὰ τὴν θεωρητικὴν αὐτῆς ἐξελλήνισιν ὑπὸ τῶν Ψελλῶν, Παχυμερῶν, Βρυεννίων κτλ. καὶ τὴν μετονομασίαν τῶν Ἡχῶν εἰς Δώριον, Λύδιον κτλ. Μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ ΙΒ' καὶ δεχῶν τοῦ ΙΓ' αλῶνος Γεώργιος δ Μεμαρίτης πληροφορεῖ ἡμᾶς δτι οἱ θεωρητικοὶ μουσικοὶ δροι εἰχον ἐξελληνισθῆ, δν καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐφιίνιντο πράγματα «δσυνήθη καὶ δκατακρότα».¹

Κατὰ ταῦτα ἡ προκειμένη Μουσικὴ είναι, παρὰ τὰ πρῶτα αὐτῆς στοιχεῖα, μέχρι μὲν τινος ἐλληνικῆς, δπὸ δὲ τούτου Βυζαντινῆς, ήτοι σύγχρονα ποικίλων τεχνικῶν διειλήψεων τῶν ὑπὸ τὸ κράτος διαβιούντων λαῶν καὶ τῶν εἰς στενωτέραν μετ' αὐτοῦ ἐπαφὴν ἐλθόντων δμόρων. "Αν δὲ οἱ λαοὶ οὗτοι ἐνεποτίσθησάν ποτε ὑπὸ τῶν ἐλληνινῶν ναμάτων εἰς βαθμόν, δστε οἱ μὲν Σουσιανῶν καὶ Γερμανῶν παῖδες νὰ ἄδωσι, κατὰ Πιούταρχον, τὰς Εնδρικίδους καὶ Σοφοκλέους τραγῳδίας, δ δὲ βασιλεὺς τῶν Ἀρμενίων Ἀρտονάσθης νὰ ποιῇ ἐλληνικὰς τραγῳδίας, δν ἔτι ἐν τῷ Μεσαίωνι πρόκειται ἡμῖν δ "Ἄραψ Φαραμπῆ καὶ τὸ ἐλληνιστεῖ· βυζαντινιστεῖ παιδευόμενοι κράτος τῶν Ἀββασιδῶν, ταῦτα δὲν ἀποκλείσουσι τὸ δλληλόχρεων τῶν λαῶν ἐν τῷ Τέχνῃ οὔτε δκοδεικνύουσιν δτι οἱ εἰρημένοι

1) Aug. Heisemberg, Crabeskirche und Apostelkirche, σ. 90, § 42.

λαοί δὲν είχον τοιαύτην, διότι οὐδεὶς λαὸς τῆς ὑφηλίου
 ὑπάρχει μὴ ἔχων ίδιαν Μουσικήν. "Οπως λοιπὸν ἡ ἀρ-
 χαὶ Ἑλλ. Τέχνη χρησιμοποιήσσα στοιχεῖα αἰγυπτιακὰ
 καὶ ἀνατολικὰ δὲν δύναται νὰ δνομαποθῇ αἰγυπτιακὴ ἡ
 ἀνατολιτική, δικὼς ἡ βιζαντινὴ συριακὰ καὶ ἐβραϊκὰ δὲν
 ἐπιτρέπεται νὰ δνομαποθῇ συριακὴ ἡ ἐβραϊκή, οὗτω οὐδὲ
 δμιγής ἀλληνική, ἀλλὰ προϊὸν τῆς βιζαντινῆς ἐκείνης
 χρόνης, ἐν ᾧ ἔχωνεντο ποικίλα καὶ παντοδαπά στοιχεῖα
 καὶ ἀπεδίδοντο τὰ κοσμοπολιτικώτερα καὶ διεθνέστερα
 προϊόντα, εἰς τὰ δποῖα ἔκαστος λαὸς ἀνεύρισκε τὸ γνώρι-
 μον καὶ οὐκείον αὐτοῦ στοιχεῖον. Είναι ἀλλως γνωστὴ
 ἐκ τῆς Πιστορίας ἡ συμβολὴ πολλῶν στοιχείων καὶ λαῶν
 εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς δλης βιζ. Τέχνης. Γὰ γεγονότα
 ταῦτα ἐπέτρεψαν καὶ τὴν χρῆσιν δμιγῶν καὶ αὐτοτελῶν
 ἀραβουργημάτων μὲν ἀραβικὰ ἔτι μωαμεθανικὰ ὅητά
 πρὸς διακόσμησιν χριστιανικῶν ναῶν κατ' αὐτὸν τὸν Ι'
 αἰῶνα. Τὴν τούτων μάλιστα ἐπίδρασιν εὑρίσκομεν καὶ ἐν
 τῇ Μουσικῇ ἐν τῇ χρήσει μελῶν καὶ δρων τῆς αὐτῆς προ-
 ελεύσεως καὶ ἐν τῇ μελικῇ ἐκφράσει ἀραβουργηματικῶν
 θεμάτων, μάλιστα ξυλογλύπτων. Ολονεὶ περιπλοκάδες
 καὶ βλαστοὶ μήκιστοι ὁδιοπέντε στοχαζόμενοι τέλους δι-
 πονθίζονται πλουσίως. "Η Τέχνη κατ' ἀρχὴν καὶ ἐν τῷ
 βάθει τῆς ψυχῆς είναι ἔνιαία παραλλάσσουσα μόνον κα-
 τὰ τὰς ἐκδηλώσεις. Πρὸς τὰ μικροτεχνήματα ἀντιστιχοῦ-
 σι τὰ λεπτότατα μελίσματα. Πρὸς τὸ εύκαμπτον τῶν βιζ.
 ἀρχιτεκτονικῶν γραμμῶν, τὸ ἀπαραμίllως εύκαμπτον
 τῶν βιζ. μελῶν. Πρὸς τὸ ἀνατολιτικὸν πολύχρωμον, τὸ
 ἀντίστοιχον μελικόν. Πρὸς τὸ ὀφεγγές ἐνίων ναῶν, ἀνά-
 λογα βαθείας ἀποχρώσεως μέλη. "Αν δὲ σινέβαινε νὰ συν-
 θέῃ τὸν συμβάλλοντα λαὸν μετὰ τοῦ βιζαντινοῦ οντογένετοι
 ιστορικὴ ἡ ἀνδοτέμα τις ψυχολογία, είναι εὐνόητος καὶ ἡ
 δμοιότης τῶν προσφερομένων μελικῶν στοιχείων, ἐξ οὐ-
 τὸ διδιάννωστον τῆς δογῆς καὶ ἐθνικότερος πολλῶν τοιού-

των. Μέλη δραβικοῦ γαρακτῆρος δὲν είναι σπάνια ἐν τῇ βιζ. Μουσικῇ. Ἀλλὰ καὶ πέραν ἔτι χωρῶ. "Ηκουσά ποτε Ινδικᾶς μελῳδίας κατά τινα αὐτῶν θεροτελεστίαν, αἱ δποῖαι είχον δλα τὰ γνωφίσματα δργῶν βιζαντινῶν.

Είναι γνωστὸν ἐπίστης δτι τὸ προκείμενον κεφάλαιον προῆλθεν ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὸν μοναχικὸν κόσμον, δ δποῖος ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πολλαπλασιασθεὶς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Βιζαντίῳ είχεν δναλάβει ἐκαγγελματικώτερον δσκῶν πᾶσαν ἑκάλ. τέχνην. Ἐάν δμως γνωφίσῃ τις καλῶς καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἀληθῆ καὶ ἐκ παραδόσεως μυναχικὸν βίον, νοοτροπίαν καὶ ιδεώδη αὐτοῦ, θὰ διαπιστώσῃ δτι ἀλλα τινα παρὰ γνήσια Ἑλληνικὰ είχεν ἐγκεντρίσει εἰς τὰ ἑκαλ. θέματα. Είναι δρκετὸν δτι τὸν Ὁρφέα είχεν ἀντιχατασθῆσει δρχῆθεν δ Δαβίδ.

Οὐχ ἡτον δμως θὰ εὑρη τις ἀδρὰ τὰ Ἑλληνικὰ γνωφίσματα καὶ ἐπὶ τοῦ εἰρημένου εἶδους, δην ἀποβλέψῃ εἰς τὸ διακελασμένον καὶ σχοινοτενὲς τῶν γραμμῶν τὸ ἐνθυμίζον τὰς εμύρμηκος ἀτραποὺς» τοῦ Ἀριστοφάτους (Θεσμοφ., στ. 100), αἰτινες δμως πλὴν τῶν τεχνικῶν καὶ ψυχολογικῶν λόγων είχον καὶ τὸν τοῦ ἐπιδιωκομένου μήκους τῶν ἑκαλ. Ἀκολουθιῶν. Ἀλλ' ἀδρότερον καὶ αὐτούσιον Ἑλληνικὸν είναι δ τρόπος τῆς μελοποίας τῶν ἀνωτέρω, δ ἐπενθυμίζων τὴν τῶν διθυραμβοποιῶν, οἵτινες κατὰ Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσέα (Περὶ συνθ. δν. XIX) «καὶ τοὺς τρόπους μετέβαλλον Δωρίσους τε καὶ Φρυγίους καὶ Λυδίους ἐν τῷ ἔσματι ποιοῦντες καὶ τὰς μελῳδίας ἔξηλλαπτον, τοτὲ μὲν ἐναρμονίους ποιοῦντες, τοτὲ δὲ χρωματικάς, τοτὲ δὲ διατόνους καὶ τοὺς ρυθμοὺς κατὰ πολλὴν ἀδειαν ἐνεκουσιάζοντες διετέλουν». Τὰ τοιαῦτα, δς γνωστόν, δὲν ἔχουσι θέσιν ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαιώδει εἶδει οὐτ' είχον ιδέαν τούτων οἱ δπαδοὶ τῆς δαβιτικῆς μελῳδίας δικοστρέγοντες καὶ δμφοτέραις ταῖς χερσὶν δς βωμολοχίας ἀκαθοῦντες ταῦτα, φ; οἱ δρχαῖοι τὰς οὐχ ἡτον γνωφί-

υς ἡμῶν δυσκολοκάμπτους τοῦ Φρύνιδος καμπάς. Μεταξύ
ιωρότατα ἀπέφευγον καὶ ἐκόλαζον, καθ' ἃ ἐν Νεφέλαις
ι τοῦ Δικαίου λόγου ἀκούομεν:

Ι δέ τις αὐτῶν βωμολοχεύσαιτ' ἥ κάμψιε τινα καμπήν,
ις νῦν τὰς κατὰ Φρύνιν ταύτας τὰ δυσκολοκάμπτους,
τρίβετο τυπτόμενος πολλάς, ὡς τὰς Μούσας ἀφανίζων.
Κατὰ ταῦτα οὕτε ή βυζ. Μουσικὴ εἶναι παντελῶς ξένη
ἢ η Τουρκικὴ ἢ ἀραβοπερσικὴ εἶναι ἔξι ἀκεραίου βυ-
τινὴ ἢ Ἑλληνικὴ.

'Αλλὰ τοιαύτη οὖσα πλέον πᾶτη δὲν εἶχε τοσοῦτον κῦ-
καὶ ἐπιβολήν, ὅστε νά ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ δλου χριστια-
οῦ κόσμου, καθὼς αἱ ἄλλαι βυζ. τέχναι. 'Ο δὲ κύριος
ος ήτο δει κατ' ἀρχὰς ούσα προσωπικὴ ἀπέβαινε σὺν
χρόνῳ τοπική, ἐν τέλει δὲ ἐθνική. Διὰ τὸν λόγον τοῦ-
καὶ ἐν τῇ μεγαλειτέρᾳ αὐτῆς ἀκμῇ, οἰαδήποτε αὐτῇ
, βλέπομεν δρυμουμένην ἐν τῇ Δύσει Ισχυρὰν αὐτῆς
ἴπαλον τὴν Εὐρωπαῖκήν καὶ μάλιστα ἐνωργανωμένην.
ι τὸν λόγιον τοῦτον, ἀν καὶ ή καθόλου βυζ. Τέχνη με-
τήν πολιτικὴν ἔχαφάνισιν τοῦ οἰκείου κόσμου δὲν εἴ-
σιε προαγομένη καὶ ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ
σεως, Βορρᾶ καὶ Νότου, ή Μουσικὴ κατεδικάσθη εἰς
γώτερον δσημέραι περιορισμὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κοιτί-
αυτῆς. 'Η ἐκ τῆς Βενετίας ἔξιρμήσασα Ἀναγέννησις
τοι τελείως ἐνήμερος τοῦ κεφαλαίου τυύτου δμως ἡ-
ησεν αὐτὸ ως παράγοντα τῶν ἐπιδιωκομένων ὑπ' αὐ-
λιεωδῶν. Κατὰ δὲ τὴν ἀκμὴν τῆς μεταβυζαντινῆς Τέ-
ς (ΙΣΤ' αι.) ή Μουσικὴ δλως ἀντιθέτως διέρχεται τὸ
βιερώτερον καὶ κρισιμώτερον αὐτῆς στάδιον. 'Ο δὲ λό-
ψισικὸς καὶ εὐνόητος. Αἱ ἄλλαι τέχναι πλὴν τῶν ἀλ-
· εὐνοϊκῶν συνιθηκῶν γίχον καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα,
ησκοῦντο ἐν κρυπτῇ καὶ σιωπῇ. 'Η Μουσικὴ δμως ε-

χουσα δινάγκην καρρησίας και δημοσιότητος δὲν ήδύνατο νὰ συναχολουμήσῃ.

Θέλω και μοὶ ἐπιβάλλεται ἐπὶ τούτοις, νὰ ίκανοποιήσω τὴν δινυπόμονον Ιωας περιέργειαν τοῦ ἀναγνώστου μου περὶ τοῦ ἦν ἡ λόγῳ Μουσικὴ ἥτο ποτε δρμονικὴ ὑπὸ τὴν σημερινὴν τῆς λέξεως ἐκδοχῆν. Λέγω λοιπὸν δτι οὐδέποτε ὑπῆρξε τοιαύτη, πᾶς δὲ λόγος ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου παρέλκει μόνον τὸ ζήτημα. Τὰ σχετικὰ τῶν αὐτοκρατόρων θεοπίσματα τὰ ἐμβάλλοντα τὴν τοιαύτην ὑποψίαν ἔχουσιν δλως ίδιαίτερον πνεῦμα Δροσαφηνιζόμενον ἄλλοθιν, ἢτοι ὅριζον ἐφημερίους «τῆς σειρᾶς» ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου μέχρι τοῦ πυλωθοῦ και πιθανόν πλέον. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐν εἰδικωτέρῳ καπιφῷ. Ικανὸν δμως ξετω τό γε νῦν ἡ Ἱστορία τῆς Ἀρμονικῆς και ἐκ τοῦ δνὰ χειρας τὸ ὑπὸ τοῦ Ιερομονάχου Γαβριὴλ (σ. 19) λεγόμενον δτι «ἄπαντες οὐκ θύλας και ἄλλας λέγομεν φωνάς, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς πάντες», Εις θὲ στοιχειώδεις τινὲς σιγλογισμοῖ.

Ἄλλα και εἰδός τι Ἀρμονίας δὲν δποκλείεται. Τὸ λεγόμενον «Ἴσον» (=ὑπῆρχσις) ή «τὰ Ίσα», ἀπερ δινεπιστημόνως παραδιδόμενα προηλθον μέχρις ημῶν, είναι λειφανον ἀπλῆς τινος ἀλλὰ μεγαλοπρεποῦς Ἀρμονίας. Είχε μάλιστα και τοῦτο εἰδικούς τινας κανόνας προϋποθέτον και ίκανήν μουσικήν δινερίζειαν και μάλισται θεωρητικήν, οἷαν τὸ τοῦ Πρωτοψάλτου ἔργον. Ἡ ἀτεχνος δμως και δμαθῆς ἴφαρμογή αὐτοῦ ἔχει ως φυσικά ἐπακόλουθα τὰ δηδή ἔκεινα ἀρμονικά δποτελέσματα, ών πάντες ἔχομεν πείραν, και τὰ δποῖα είναι ἡ κυριωτέρα αιτία τῆς αἰσθητικῆς ἐκπειώσεως τῆς βιτ. Μουσικῆς. Ι ίναι ξέ έαυτοῦ φανερόν δτι ἡ καταλαβούσα τὴν Ἐκκλησίαν και οδαιμονία συναπειρ τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἐθνους καταπτώσεως δὲν ἐπέτρεψε τὴν συντήρησην πολυμελῶν και πολιτιμιγῶν χρῶν. Περιορισθείσης δὲ τῆς ἐν αὐτῇ Μουσικῆς εις ἐν μό-

νον πρόσωπον ἀνέθεσε καὶ τὸ εἰρημένον ἀρμονικὸν στοιχεῖον εἰς τὸ οἰονδήποτε παρατυγχάνον πρόσωπον ἢ καὶ νυστικόν τι παιδίον. Τὸ ἐκ τῶν λόγων τούτων δῆδες καὶ διφορήτως ἀποχρουστικὸν ἀποτέλεσμα προήγαγε πάντας καὶ εἰς τὴν σὺν τῷ χρόνῳ κατάργησιν τοῦ Ἰου μάλιστα ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, ἐνθα καὶ νῦν ἔτι παρὰ τὴν σχετικὴν σχετικῶς ἐμπείρων μουσικῶν εὐπορίαν τὸ εἰρημένον ἀρμονικὸν στοιχεῖον σιγῇ.

Ἐπίσης ἡ Ἑλλειψις Ἀρμονίας δὲν συνεπάγεται τὴν ἔλλειψιν καὶ χορωφδιακοῦ τινος συστήματος. Τοιοῦτο μάλιστα ὑπῆρχεν, ἵδια κατὰ τὴν Β' χιλιετηρίδα, ἴκανῶς προηγμένον καὶ ποικίλον μὲν εἰδικὴν δρολογίαν ὡς ἔξαγεται ἐκ τῶν διαφόρων μουσικῶν κωδίκων.

Μὲ τοιαύτην λοιπὸν ἀναμφισβήτητον σύστασιν διελθοῦσα ἡ βυζ. Μουσικὴ τὸ δρόσημον τοῦ 1463, ὡς σύστημα μὲν ἔμεινεν ἀναλλοίωτος, ὡς ἐκτέλεσις δὲ ἥρχισε νὰ παραχμάζῃ. Τῆς παρακμῆς ταύτης τεκμήριον είναι δτι ἔξελιπόν ποτε καὶ ἐν Κ)πόλει οἱ ἴκανοι πρὸς θεωρητικὴν καὶ διὰ γραφῆς μετάδοσιν αὐτῆς εἰς τοὺς νεωτέρους, ἐξ οὐ οἱ διψῶντες κατέφευγον εἰς Ἀγιον Ὅρος, ὡς οἱ γνωστοὶ Μαν. δ Χρισάφης δ νέος, Πέτρος δ Μπερεκέτης καὶ Παν. δ Χαλάτζογλους. Ἐκ τούτου μάλιστα δ κατ' ἔξοχὴν μουσικοδικάσκαλος τοῦ Ἀγ. Ὅρους Δαμιανὸς δ Βατοπεδινὸς ἐπωνυμάσθη «διδάσκαλος τῶν Πολιτῶν μουσικῶν». Ὁ Χρύσανθος ἐν προκειμένῳ γράφει τι τὸ ὑπερβολικόν· «ὅταν ἔξελιπεν», λέγει, «ἀπὸ Κ)πόλεως ἡ ἔμμουσος ψαλμῳδία, ἐσφάστο ἐν τινὶς ἐκκλησίαις ταῖς κατὰ Παλοπόνησον καὶ Κρήτην» δτε δὲ καὶ ἐντεῦθεν ἀπέπτη, ἐσφάστο ἐν τῷ τοῦ Ἀθωνος Ἀγιωνύμῳ Ὅψει, ἐπειδὴ ἔχρησίμευεν ἡ διάδοσις τῆς Μουσικῆς εἰς τοὺς ἀκηλησιαστικούς, καὶ ἄλλοτε μέν, μάλιστα δὲ εἰς τὰς ἀγγυνίας, ἥγουν τὰς παννυχίους τελετάς. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀθω-

νος αὐθις μετεκομίσθη εἰς Κ)πολιν διὰ τοῦ νέου Χρυ-
σάφουν, τοῦ Παναγιώτου καὶ τοῦ Περεκέτη» (XLII, 64).¹⁾
Τούτο εἶναι πρόχειρον ἴστορικὸν τοῦ Χρυσάνθου συμπλέ-
ρασμα ἀκολουθοῦντος φαίνεται τὴν ὑστερήσασαν κωτὰ
Πελοπόννησον καὶ Κρήτην τουρκικὴν κατάκτησιν. 'Αλλά
θὰ εἶναι ἀκροσφαλῆς ἡ παραδοχὴ τούτου ὡς ἴστορικῆς
ἀληθείας. 'Ωσεὶ δρνις δῆθεν ἀπτνῶς καὶ ἀγρίως καταδι-
ωκυμένη ἡ βυζ. Μουσικὴ ἡλλασσεν ἐπανειλημμένως κα-
ταφύγιον καὶ κοιτίδα μμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ γυπὸς κα-
τακτητοῦ. 'Αλλ' ἔχει ἡ Κριτικὴ καὶ ἡ Ἰστορία πολλὰ νὰ
κροσθέσῃ ἐν εὐθετωτέρῳ χρόνῳ. 'Ο Χρύσανθος ἀποφαν-
θεῖς οὕτω παρεῖδεν, διὸ δὲν ἡγνόησε, τὰ ἄλλα κέντρα τοῦ
'Ελληνισμοῦ καὶ τῆς 'Ορθοδοξίας, ἔνθα δὲν ἐκαλησιαστι-
κὸς βίος οινειχίσθη δμαλῶς δπωσοῦν, οἰα τὰ 'Ιεροσό-
λυμα, ἡ Κύπρος, πρὸ πάντων ἡ 'Επτάνησος, Βενετία καὶ
Ρωσία. Διὰ ταῦτα δφείλει τις νὰ δεχθῇ μόνον ἀνάλογόν
τινα φυσικὴν παρακμήν, εὐνόητον ἀλλως, ήτις ἐπακολου-
θεῖ κάσῃ γενικωτέρα τοιαύτῃ. Χαρακτηριστικὸν ταύτης
Ιδίᾳ εἶναι δτι μετὰ τὸν ἐπὶ τῆς 'Αλώσεως Πρωτοψάλτην
Γρηγόριον Μπούνην τὸν 'Αλυάτην δὲν ἀναφέρονται πλέ-
ον Πρωτοψάλται, εἰμὴ δὲ κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰ-
ῶνος Θεοφάνης, Καρύκης, δὲπὶ μικρὸν ἔπειτα Πατριάρ-
χης. 'Απὸ τοῦ β' ἥμισεως τοῦ ΙΖ' αἰ. ποιά τις εὗνος;
τόχη προστατεύει τὴν βυζ. Μουσικήν, ἐὰν ἀποδώσωμεν
εἰς τοῦτο τὴν ἀδιάσπαστον πλέον ἀλυσον τῶν Πρωτοψαλ-
τῶν καὶ τὰς οημειουμένυς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰ.
ἀποκείδας ίδρυσεων τῶν μολονότι βραχυβίων μουσικῶν
σχολῶν.

Προὶ τὰ τέλη τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου δυνάμεινα
νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν καθόλου κατίστασιν, ὡς καὶ
τὴν ἀλλοίωσιν ἐνίων μελῶν μὲ ἐντονώτερα ἴστορικὰ φῶ-

1) Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς. Τεργάστη, 1882.

τα χάρις εἰς τὰς πολυτίμους πληροφορίας, δις ἔξαγομεν
ἐκ τῶν σιγχρόνων κωδίκων καὶ τὰς παρεχομένας ὑπὸ τοῦ
Χρυσάνθου ἐν τῷ Ἰστοφικῷ μέρει τοῦ Θεοφιλικοῦ αὐ-
τοῦ. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην περίοδον ἀπαντῶμεν καὶ κί-
νησίν τινα παραγωγικήν ἐν τῷ αὐτοτρόφῳ πάντοτε πλαι-
σίῳ τῆς Παραδόσεως, ἀλλ' οὐδεμίαν πραγματικήν προα-
γωγήν τῆς Τέχνης. Διὰ τοῦτο ἀπαντῶμεν ἀπὸ τοῦδε ἀ-
τελεύτητον σειρὰν συνθέσεων ἐπὶ ἐνδός καὶ τοῦ αὐτοῦ ὕ-
μνου, τοῦ Χρονικοῦ, φέρ' εἰπεῖν, ἢ Κοινωνικοῦ, αἱ δ-
ποῖαι δικολοινθοῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τεχνοτροπίαν μὲ
ἀδρᾶς μὲν τινας παξαλλαγάς ἐν ταῖς νέαις γραμμαῖς, ἀλ-
λὰ μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε ὑφὴν καὶ πνοήν, οὐδὲν δὲ
στοιχεῖον νέον ἐκτὸς ἔξωτερικῶν τινῶν ἀποχρώσεων. Ἡ-
πίσης οὐδεμίαν θεωρητικὴν προσπάθειαν ἀπαντῶμεν
πλὴν τῶν στοιχειωδῶν προπαιδειῶν τῶν διαφόρων χει-
ρογράφων. Οἱ Πρωτοψάλται καὶ οἱ ἐν γένει ἐπιδίδοντες
ἐν τῇ ἐκκλ. Μουσικῇ ἐφιλοτιμοῦντο μᾶλλον νὰ συγγρά-
φωσι Διδασκαλίας τῆς ἔξωτερικῆς (ἀραβιπερσικῆς) Μουσικῆς, ἢ τοῦ οἰκείου αὐτῶν κεφαλαίου. Ἡνησένι-
ζον μάλιστα καὶ ἐφιλοτιμοῦντο οἱ καλλιφωνότεροι τού-
των νὰ ἐπιδεικνύωσι σκανδαλωδῶς καὶ τὴν καλλιφωνίαν
αὐτῶν διπὸ τοῦ μιναρὲ ὑποκαθιστῶντες τὸν μουεζίνην,
οἷοι δ ἀνωτέρω Θεοφ. Καρύκης καὶ δ Λαμπαδάριος τῆς
Μ. Ἐκκλησίας Πέτρος δ Πελοποννήσιος καὶ πάντως καὶ
πολλοὶ ἄλλοι.

Τὰ μουσικὰ χειρόγραφα βρίθοιντι συνθέσεων μὲ τὸν
τίτλον «Καλλώπισμα τοῦ (δεῖνα), ἢ «Ἐκαλλωπίσθη ὑπὸ¹
τοῦ (δεῖνα)». Ὁ Χαλάτζηγλους κατὰ τὸν Χρύσανθον
(XLVIII, § 74) «ἔφεμε τὴν ἐκκλ. Μουσικὴν ἀπὸ τῶν
ἐν τῷ Ἀθωνι διδασκάλων, ὅμως φαινεται διτὶ παραδι-
δοὺς εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ μέλη ἄλλοι μὲν συνέτεμνε τι-
νας μελῳδίας τῶν θέσεων, ἄλλοι δὲ μετέβαλλεν αὐτάς,
διφορῶν εἰς τὸ ἡδονικὸν ἐν ταύτῳ καὶ καλλωπιστικόν

καθώς λέγοινσι. Και έντεῦθεν Ἰσως ἐπήγασεν ἡ δρωσοῦν διάφορος ἀπαγγελίσ τῶν ἔκρλ. μελῶν κατί τινας θέσεις, ἡ τῶν Κηπολιτῶν μουσικῶν διδασκάλων πρὸς τὴν τῶν Ἀθωνιτῶν». Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἰω. δ Τραπεζούντιος, δ ἐπισήμως προβάς εἰς τὴν διάλυσιν τῆς παλαιᾶς Παρασημαντικῆς, ἥκολούθησε πάντως τῷ διδασκάλῳ. Ὁ Δανιὴλ εισῆγαγεν εἰς τὰ ἔκρλ. μέλη Θέσεις ἔξωτερικύς καὶ δργανικάς, πρὸς παρασήμανσιν τῶν δροίων ἡναγκάσθη νὰ νωτερίσῃ καὶ περὶ τὴν γραφὴν (αὐτ., § 76). Ὁ κακόρρυθμος Ἰάκωβος καταφανῶς πλέον ἥκρωτηρίασε καὶ ἥλλοίως τὰς Θέσεις διὰ χειρὸς Γεωργίου τοῦ Κρητός, ἀπειδὴ δ ἴδιος δὲν ἔγραφεν, ἀποβλέπων μᾶλλον εἰς τὴν ἀπόδησιν τῶν ἐπὶ μέρους ἐννοιῶν ἡ τῶν μέτρων. Τέλος δ Λαμποδάριος Πέτρος δ Βιζύντιος καὶ δ Γρηγόριος καὶ τὰ σύντομα στιχηφαρικὰ καὶ εἱρμολυγικὰ μέλη, ποὺ μὲν ονοιωδῶς ποὺ δὲ ἐπουσιωδῶς, μετέβαλον καὶ μάλιστα τὸ λεγόμενον «Εἱρμολόγιον» τὸ παραδοθὲν ἡμῖν ὑπὸ τῶν Βιζαντινῶν καὶ τοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ IZ' αι. ἀκμάσαντος Ιερέως Βαλασίου. Τῆς νόσου ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔμειναν δινετηρέαστοι καὶ οἱ μεταγράψαντες τὰ παίαντα εἰς τὸ νέον σύστημα.

Τὰ δλίγα ταῦτα πρὸς τὸ παρὸν πείθουσιν. δει τὰ παλαιὰ μέλη, τὰ δροῖα παρέδωκεν ἡ "Αλωσίς εἰς τὴν μεταβυζ. περίοδον, υπὲ διεπηρήθησαν εὐλαβῶς οὕτε μετεδόθησαν εἰς τοὺς κάτω αἰῶνας πιστῶς καὶ ἀκολόθωτα. Τὸ μόνον δὲ νέον, δπερ πινήγαγεν ἡ εἱρμη/τη περίοδος είναι οἱ καλούμενοι «κολλιφωνικοὶ Εἱρμοί» δφειλόμενοι εἰς τὸν Ιερομύναχον Ἀρσένιον τὸν Μιχρόν, σύγχρονον τοῦ ειρημένοι Βαλασίου. Άλλὰ καὶ τὸ είδος τοῦτο, ἕκτος τοῦ δει δὲν προσθέτει νέον τι εἰς τὴν Γέχνην, δὲν εἶναι γνήσιον ἐκκλησιαστικόν, φας ὃν τὴν προέλευσιν αὐτοῦ ἐν τῶν εὐθύμων πανηγυρικῶν ἀστιάσσων, διφ' ὧν σὺν τῷ χρόνῳ, καλλιεργηθὲν μάλιστα ὑπὸ ἐλευθεριώτερον πνεῦμα

ύπὸ τοῦ ἐπίστης συγχρόνου Πέτρου τοῦ Μπερεκέτου καὶ
ἄλλων καὶ ἐκταθὲν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ὑπερβολικὸν μῆκος
μετεπήδησεν εἰς τὴν ἔκυλ. χρῆσιν ὑπὸ τὸν τέλον πλέον
τῶν πλατιῶν «Μαθημάτων».

“Ατυχῶς ἡ τελειταία αὕτη σύστασις τῆς ἔκυλ. ἵησιν
Μουσικῆς ἀποτελεῖ διάτι τινας τὴν Παραδοσιν, Πυρφέδι-
σιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ἐκατοντατηρίδιος, ὑπὲρ ἃς εὐτοι
κόπτονται ἀγνοοῦντεν τὴν τῶν δεκαπέντε δλῶν!

‘Απὸ τῆς μεταρριθμίσεως πλέον τοῦ Χριστιανισμοῦ, δι’
ἥς ἡ μὲν γνῶσις τῆς Μουσικῆς κατέστη εὐχειρεστέρα ἢ δὲ
μελοποιία ἔξεπεσεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς σημερινῆς λογο-
τεχνίας καὶ δημοσιογραφίας, δι’ ἃς ἀρκεῖ μόνον ἀνάγνο-
σις καὶ γραφή, ἡ ἀναρρίψι. πλότους τόπον τῆς αὐθιμιφέ-
του καὶ αὐθιάδους ὑποκειμενικότητος, διόποι καὶ τῆς ἀμι-
θείας—πρὸ πάντων τῆς ἀμαθείας—ἀποινέθεσε τὰς σι-
νεχομένας ἀλλοτε εἰδικὰς δυνάμεις, ἐξ οὗ οὐδεμία πλέον
δύναται νὰ ἐπιτείχθῃ διαδική ἐργασία ἐνὸς καὶ τοῦ αὐ-
τοῦ στοχαζομένη σκοποῦ. Τέλος ἐκ τῶν ὅμοιων τοῦ βι-
θυντέρου τῆς Παραδόσεως πνεύματος γενικῶν προθητῶν
παρασυρόμενοι καὶ οἱ μελοποιοὶ ἐπιζήτησαν τόνοις ἥδυ-
τέρας μουσικῆς πρὸς βλάβην τῶν κιριωτέρων στοιχείων
τῆς θρησκ. Μουσικῆς, οἴα εἶναι τὸ ὑποβλητικὸν καὶ ἡ
μυστικοπάθεια λησμονοῦντες, τίσον αὐτοί, οἵον καὶ οἱ
τῶν τοιούτων Διαιτηταί, διεὶς ἡ θρησκεύονται ‘Εκκλησία
δὲν προσφέρει τὴν Μουσικὴν ὡς ὅρον. ἐφ’ ϕ, ἀλλ’ ὡς
μέσον, δι’ οὐ. ‘Η Μουσικὴ εἶναι ψυχογυμνιστικὸν ἀδρά τοῦ
ἔχοντος. ‘Αληθῶς τὴν κρατοῦσσαν ψυχοσύνθετην ἀδυνα-
τεῖ νὰ ἐμποιεῖσῃ καὶ κινήσῃ ἢ ἀλλῆ, Ισχνή καὶ «μονότο-
νος» διὰ πολλοῦ βιτ. Μουσική, ὡς μὴ γνώμιμος καὶ μὴ
διμολόγως βεβιωμένη. Διὰ νὰ ἐπιμειασθῇ ἡ κρατοῦσσα
ψυχοσύνθετις ἐκ τῆς ἀπλότητος αὐτῆς Διαιτεῖται κολοσι-
αία μεταστροφή—ἀδύνατος ὑπὸ τὰς κρατοῦσσας κοσμι-
κὰς συνθήκας—ἡ συμβιτική τις τοῦλάχιστον προσαφμπ-

λη'.

γή καὶ εὐλάβεια, παραίτησις ἀπὸ τῶν κοινῶν καλλιτεχνικῶν δικαιίων τοῦ μνηθρώπου καὶ λήθη τοῦ ἀνοίκειού συ καλλιτεχνικού περιβάλλοντος, ὑποταγὴ τέλος εἰς κανονικὰ δωρικώτερον, οἷον ἐκφράζει δὲ Μ. Βασίλειος λέγων: «Πᾶν, διὰ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται περιπερείας ἔχει κατήγορίαν» καὶ δὲ Σωκράτης: «Ἐγὼ δὲ τέχνην οὐ καλῶ, δὲν δὲ διλογον πρᾶγμα». Καὶ δὲν εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦτο ἀλλέτριον καὶ ἀνοίκειον πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο παρὰ τὴν ἀπληστον ἀπόλαυσιν τοῦ ἐπιθυμηταῖς φωτὸς συγκινεῖται τις πρὸς ἐπιστροφὴν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἀμυδροῦ φωτὸς τοῦ λιτοῦ ἐκκληπιδίου καὶ τοῦ μοναστηρίου. Ἡ θρησκεύουσα ἐκκλησία δὲν προσφέρει μπουσοικὴν ἀλευθέρας καὶ κομικῆς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως, διότι δὲν εἶναι αὕτη μνητικέμενον ἀλευθέρας αἰσθητικῆς κρίσεως, ἐκφεύγουσα καὶ τῆς ἀρμοδιότητος μειρακιουμένων καὶ προχειρολόγων ὑψηλῶν ή λερῶν ἐδράνων. Τὸ γνήσιον χριστιανικὸν πνεῦμα εἶναι ἀλήθεια, ητις σύντε συγχρονίζεται οὗτε παλαιωῦται. Τὸ θρησκ. μέλος διὰ νὰ εὔστοχῃ, ἀνάγκη νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸν καθόλου λόγον καὶ γενετικὸν τοῦ συμφινοῦς καὶ ἐπιδιωκομένου συναισθήματος, ἀλλως καταπνίγεται ὁ πρὸς δὲν δρος. Διὰ τοῦτο αἰσθανόμενη, δηοι αἰσθανόμενη, μιγιαίτατα τὰ κλέφτικα καὶ τὰ δημοτικὰ ζεματα. Ἀνάγκη προσέτι κρηπὶς καὶ ἀφόρμησις νὰ εἶναι η εὐσέβεια καὶ μόνον αὕτη. Τόσον οἱ Βυζαντινοὶ ἐκκλ. μελουργοί, δσον καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἐπέτυχον ἐκ τῆς ἐγγνωσμένης πνεῶν εὐσεβείας, 'Ἄλλ', εἰς δὲ σημεῖον ἔχει καταντήσει δὲν δρος οὗτος, η καθόλου ἐκκλ. Τέχνη καὶ ἐμφάνισις προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ σκηνῶν ἔχει ἐκφύγει τῆς αὐντηρᾶς καὶ διτως θείας ἀληθείας χριστιανικῆς Θρησκείας. Ἡ παροραθεῖσα δὲν αἰώνων μεσοδοσία ἀπέδωκαν σύγχυσιν πραγμάτων καὶ πνεύματος. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου καὶ δὲν καθυστερημένος οὐραγὸς μένει εἰς σημεῖον πνειλεγό-

μενον». 'Ἐν τούτοις είναι ἀναμφισβήτητως δάληθές δι τοῦ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰ. ἐπιχειρηθεῖσα ἀντικατάστασις τῆς δαβι-
τικῆς μελῳδίας ἡκολούθησε καὶ' ὑποσυνείδητον αἰσθη-
τικὴν τὴν ἄλλην Τέχνην. 'Ο ὑψηλὸς κίων τῆς Βασιλικῆς
παρέσυρε τὴν δσίαν μελῳδίαν τῆς Διὰ τριῶν καὶ Διὰ
τεπσάρων εἰς τὴν διονυσιακὴν Διαποσῶν καὶ ἐπέκεινα.
Τὸ λιτόν, ἀπέριττον καὶ σοβαρὸν χρῶμα ἀντικατασταθὲν
ὑπὸ ἀναλόγως διονυσιαζούσης ἐν παντὶ πολυχρωμίᾳς δι-
εχύθη καὶ ἐν τῇ Μουσικῇ κατὰ λόγον εὐθύν. 'Ο ἀντικα-
ταστήσας τέλος τὸ σεμνὸν καὶ συμβολικὸν ξυλοπήμαν-
τρον βακχειώδης κώδων, ὡς καὶ πᾶν τὸ στιλπνόν, ἐπέβα-
λε τὴν ἔξεζητημένην καὶ ἐνδόχου ἡδύτητος μεταλλικὴν φω-
νήν. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων αἰσθητίσεων
ἐκζητούμενα δμόλογον καὶ ἀκουστικὴν αἰσθητικὴν ὑπο-
συνειδήτως κατειργάσθησαν καὶ ταύτης τὴν θεραπείαν
καὶ θωπείαν ἀξιούσιν. 'Ἐκ τούτων ἡ νέα αἰσθητικὴ ἀν-
τίληψις ζητεῖ—δις εἰπωμεν—δικαίως, δ.τι ζητεῖ, φῶς ὁ-
μόλογον πρὸς τὰ καθολικώτερον κρατοῦντα. 'Η παλαιὰ
ἐκπροσωπεῖ τὴν δίψαν πρὸς ἐπιστροφήν, ἵες καὶ δχεται
ὑποσυνειδήτως. Γόσον ἡ νέα ώς πρὸς τὸ χριστιαν. πνεῦ-
μα, δσον καὶ ἡ παλαιὰ ώς πρὸς τὴν κρατοῦσαν καθόλου
ἐκκλ. αἰσθητικὴν ὑποτελοῦσιν ἔξωφθαλμον τρανήν ἀντι-
νομίαν.

'Ο δνὰ χεῖρας τόμος ἀποτελεῖ τὴν ἀναγκαίαν προσπό-
θεσιν τοῦ δευτέρου. Διὰ τοῦτο ἡ Ιστορικὴ κίνησις τῆς
Παρασημαντικῆς, τοῦ δευτέρου τούτου δγκηροῦ βράχου
τῆς ἡμετέρας ἐρεύνης, τοῦ καὶ κυρίου ἡμῶν θέματος, θά
ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι ώς διὰ βρογχητάτων.

'Ο δρος «Παρασημαντικὴ» ἀπαντᾷ τὸ πρῶτων παψ'
Ἀριστοξένῳ. 'Ἐρμηνευτικῶς είναι συνεπέστατος πρὸς
τὴν ἐτυμολογίαν αὐτοῦ. Τ. έ. ώνομάσθη οὕτω διότι πα-
ρὰ τοὺς λογικοὺς τῶν κειμένων φύσιγγούς ἐσημαίνονται

τὸ πάλαι οἱ μουσικοὶ δι' εἰδίκον σημείων. Διὰ τοῦτο πᾶσα μουσικὴ γραφὴ εἶναι καὶ δύναται νὰ δνομάζηται Παρασημαντική. Κανῶς δέ τινες ἀποφαίνονται καὶ γράψουσιν διεὶς ἡ πρὸ τοῦ Χριστάνου μόνον δνομάζεται οὐτο. Τῆς βιζ. Παρασημαντικῆς, ἐπινοηταὶ φέρονται πολλοί, ὅπο Πτολεμαίου τινός, μασιλέως τῆς Αἰγύπτιας(!), μέχρι τοῦ Ἰω τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Ἰω. τοῦ Κουκουζέλη, περὶ ὧν ἐν ἴδιῳ κεταλλίῳ μέλλομεν ἀσχοληθῆναι. Αὕτη διὰ τὴν μετά τὴν Ἀλεξανδρείαν καταστᾶσα αἰνιγματώδης κατέσπει τὸ τργγικὸν σῶμα διαφρόων πειραματισμῶν πρὸς μεταρρύθμισιν. Πρῶτος ἐπιχειρήσας τοιαύτην εἶναι ὁ Ἐπίκαλλος Ηρακλείφ τῇ; Κρήτῃς ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αι. Ἀκάκιος Χαλκεόποιος, ὃς ἔχεται ἐξ ἴδιοχείρου αὐτοῦ χειρογράφου ἀποκειμένου ἐν τῇ Ἐθν. Βιβλιοθήκῃ ὑπ' ὅρ. 917. Ἀλλὰ μεταμεληθεῖς, ὃς γράφει, ἀπέστρεψεν εἰς τὴν πρώτην. Δύο περίπου μετ' αὐτὸν αἰώνας ἀπαντῶμεν «ἔπηγήσεις» τοῦ Βαλασίου. Ἐπακολούθει ἡ κατὰ τὸ I : 56 ἀποφασιστικωτέρι πατριμιχικῆ κελεύσαι κειμονομίᾳ Ἰω. τοῦ Τρυπεζούντιου, ήτις ἔχρησίμευσεν ὡς γενικὸν σύνθημα πάντων τῶν διαταραμένων γράφειν, μεταξὺ τῶν ὅποιων διερρίζησαν οἱ περιτελλομένου τοῦ ΙΗ' καὶ ἀρχημένου τοῦ ΙΘ' αι. ἀκμόσαντες ζωνιήλ, ωἱ δύο Πέτροι, οἱ Λαμπαδάριοι Ἀντώνιος καὶ Γρηγόριος καὶ ἄλλοι. Εἶναι δμως; φυνερὸν εἰς τὸν ἀναδιφῶντα τὰ χειρόγραφα τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ ἀμέθυστον αὐτῶν, ἐξ οὐδὲν τοῦ παντού, ἀγωνιώδης αὐτῶν πρωστάθεια. Τὸ πλημμελές καὶ δστυχον αὐτῆς ὀφείλετο εἰς τε τὸ καθόλου ὀκτώτριστον τῶν ἐπιχειρούντων καὶ εἰς παρευμηνείας πραγμάτων καὶ δρῶν. Σοβιρώτατον βῆμα ἐπεχειρήθη ὑπὸ τοῦ Χίου Ἀγαπίου Παλιέρμοι, ἐπὶ τῆς πρώτης Πατριαρχείας Γρηγορίου τοῦ Ι., δστις εἰσήγαγε τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα διδάσκων αὐτὸν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ εἰς πολλούς καὶ ὑποχρεωτικῶς εἰς τοὺς Δομεστίκοις τῆς Μ. Ἐκκλη-

σύντο. 'Άλλ' ἔκ τῆς πολεμικῆς, ἡν̄ μετῆλθε κατ' αὐτοῦ δ Πρωτοψάλτης Ιάκωβος δὲν ἐτέλεσφόρησε. Τέλος τῷ 1814 ἀγένετο δύκτὸν μετὰ πολλάς περιπετείας τὸ σύστημα τῶν Τριῶν, ὑφ' οὓς πρέπει νὰ νικήται κυρίως δ Χρύσανθος, διότι διδαχθὲν ἐν τῇ βραχυβίφ πάλιν (1815-1820) Μουσικὴ Σχολῆ διεδόθη βαθμηδὸν καθ' ἀπασιν τὴν Ορθοδοξίαν καὶ ἀποτελεῖ τὴν μόνην καὶ ἐπίσημον ἡμῶν ἐκκλ. Παρασημαντικήν. Αὗτη συνδέεται μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Χρυσάνθου, περὶ οὓς ίστορικὴ γραφὶς ὑπῆρχεν διφειδῆς εἰς ἀπόδοσιν πολλῶν καὶ ἔξαιρετικῶν προσόντων, διὸ καὶ δ ἕδιος ἐν τῷ ίστορικῷ μέμει τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ λέγει μόνον διεὶς ὑπῆρχε μαθητῆς Πλέτρου τοῦ Βυζαντίου. 'Αν δὲ ἔκ μετριοφυσούντης αὐτὸς δὲν ἀναφέρῃ ἀλλην αὐτοῦ ἐπίδοσιν καὶ σπουδὴν, διὸ μαθητῆς αὐτοῦ Πινυγιώτης Πλεοπίδας, δ καὶ ἀκδοὺς τὴν συγγραφὴν ἔκεινον, οὐδὲν προσθέτει. Εἶπον ἀλλοτε καὶ ἔγγραψα κατ' ἐπανάληψιν καὶ μέλλει νὰ ἀποδειχθῇ διεὶς τόσον αὐτὸς δοσαν καὶ οἱ δύο αὐτοῦ συνεργάται δὲν ήσαν ἀναλόγως ἐγκρατεῖς τοῦ βάθους τοῦ παλαιοῦ συστήματος καὶ ἐπομένως οὕτε οἱ ἐνθεδειγμένοι διὰ τόσον κολοσσιαῖον ἐγγείρημα, ή τούλαχιστον δὲν ἔρετε νὰ θάψωσι διὰ παντὸς τὴν παλαιάν Παρασημαντικήν. 'Εκ τούτου θεωρῶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐνοχὸν σοβαρωτάτης ζημιάς. 'Η μοισικὴ ως καὶ ή καθόλου κατάρτισις τοῦ Χρυσάνθου δὲν φαίνεται ἀναλόγος πρὸς τὸ ἐπικειμένην. Τὸ «Θεωρητικὸν Μέγυ τῆς Μουσικῆς» ἐμφανίζει αὐτὸν ως μεθοδικώτερὸν τινα συλλογέα, φυσικῷ καὶ εὐνοήτῳ τῷ λόγῳ, οὐχὶ δμως καὶ ἐγκρατῇ πάντων τῶν δισων ἔγραψεν οὔτε ἐκφεύγοντα τῆς κριτικῆς ἀλγεινῶν ίστορικῶν, τεχνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν διλισθημάτων. 'Οσον ἀφορᾷ τὴν περὶ τὴν μελοποιίαν ίκινστητα αὐτοῦ, ίστορεῖται διεὶς ἐμέλισσ πολλά, τὰ οποῖα διτυχῶς ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός. 'Η κοινὴ δμως καὶ γνωστὴ συνήθεια ὑποβάλλει τὴν σκέψιν διεὶς

μη:

μεταξὺ τῶν συγχρόνων καὶ μαθητῶν αὐτοῦ θὰ ἐσώζονται πάντας τινά, ώς ὅφειλον μάλιστα. «Ἐὰν δὲ ἀπίδωμεν εἰς τις Κύριος ἐλέησον» τῆς Μεγάλης Ἐκτενοῦς, μοναδικὸν ίσως, περιεχόμενον ἐν τινι χειρογράφῳ τῆς ἐμῆς βιβλιοθήκης, Ιδιοχείρῳ τοῦ ἐκ Μακεδονίας λερουμονάχου Ἀνανίου Σιναΐτου (1827), ὑπὸ τὸν τίτλον: «Γὸ παρὸν παρὸν Χριστάνθου Διδασκάλου» (Πίν. ΙΙ^η'), δὲν θὰ τολμήσωμεν τὰ ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὸν τὴν θρυλουμένην μουσικὴν ὑπεροχὴν καὶ ἔξαιρετικότητα. Καὶ ἀπὸ θεωρητικῆς δὲ ἀπόψεως ἀπιδεικνύεται δτι δὲν είχε τὸ δπαιτούμενον κῦρος, ωστε νὰ ἐπιβληθῇ. Διὰ τοῦτο τὸ σύστημα αὐτοῦ ἐπολέμησαν δμέσως πολλοὶ μέν, Ιδίᾳ δὲ δ τότε Πρωτοψάλτης Μανουὴλ καὶ δ τότε Δομέστικος Κωνσταντίνος ὁ Βιζάντιος. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀντετάχθη σφοδρῶς κατ' οὗτοῦ δ σύγχρονος «ἐκ διαφύρων ἐπισήμων ἀκαδημειῶν Ιατροφιλόσοφος» Βασίλειος δ Στεφανίδης γράψας μίλιστα ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βεσπόρου, καθ' δν χρόνον ἐφιέντο τὸ νέον σύστημα δριστικῶς ἐπικρατήσαν (1818) «Σεδίασμα περὶ Μουσικῆς, Ιδιαίτερον ἐκκλησιαστικῆς»,¹⁾ διὰ τοῦ δικοίου ἀντιτάσσεται εἰς τὰς καθόλου διδασκομένας ὑπὸ τοῦ Χριστάνθου θεωρίας καὶ οὐχὶ ἀπειρύνεται λανθάνοντα δημοφανῆ σύνθην δη πλάγιον κατ' αὐτῶν ἔλεγχον διὰ τὸ ἐγγείρημα αὐτῶν. Τοῦτο ἀναμφιθύλακς είναι δ λόγος, δι' δν περιέργως βλέπομεν πιρασιωπώμενον τὸ δν σμα τοῦ Στεφανίδου ἐν τῷ Ιστορικῷ μέρει τοῦ Μ. Θεωρητικοῦ, δν καὶ οὐτος ἡδη ἀπὸ τοῦ 1810 είχεν ἐμφανισθῆ ὡς ἐμβριθής θεωρητικός δημοσιεύσας ἐν τῇ ὑπὸ τὴν ἐφορείαν αὐτοῦ ἐκδιδομένῃ Ὁκτωήχῳ μελέτην «περὶ τοῦ διατονικοῦ γένους τῆς ἑλλην. Μουσικῆς». Βεκ τοῦ τελευταίου μάλιστα τούτου ἀποδεικνύεται δτι ἡ-

1) Ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ Ε' τεύχους τοῦ Ἐκκλ. Μ. Συλλόγου Καπολέως, 1902. Σελίδες πυκνοί μηγάλου σχήματος 72.

το και λίαν γνώριμος ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κύκλοις, ἐπομένως ἀπορον πῶς ἡγνοήθη. Τοῦτ' αὐτὸ παρατηροῦ· μεν καὶ περὶ ὅλου τινός, τούλαγιστον διὰ τὴν ἐποχὴν ἴξιολόγον, τοῦ Ἀποστόλου Κωνστάλα καὶ τοῦ οὐχ ἡτον Ἑλλογίμου Ἀντωνίου τοῦ Λαμπαδαρίου ὡς καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου. Ἀπλῆν δέ τινα μόνον μνείαν ποιεῖται τοῦ ὑνόματος τοῦ Πρωτοψάλτου Μανοῆλ. Τό πον λοιπὸν εἰδικοί, δσον καὶ ἀμοιβαῖοι προσωπικοί, φαίνεται, λόγοι συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἔξαποιλουθῶσι πολλοὶ ἐπὶ πολλὰ ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ νέου συστήματος ἔτη, μάλιστα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, νὰ φάλλωσι διὰ τοῦ παλαιοῦ.

Λίαν ἐνωρίς δμως τινὲς ἀναγνωρίσαντες τὴν προσγενομένην ζημίαν καὶ τὴν χρησιμότητα τοῦ παλαιοῦ συστήματος ἥρξαντο μετὰ πολλῆς ὀλλὰ πάντοτε ἀκάρπου ἐπιμελείας νὰ ἐπιδίδωνται εἰς αὐτὸ καταρτίζοντες καὶ ἐφηγενετικάς Συλλογάς. Ἀτυχῶς ἀκολουθοῦντες μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν δλως μηχανικὴν μέθοδον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποφέρωσι τοὺς ἐπιδιωκομένους καρπούς, ὀλλι σύγχυσιν μόνον, σύγχυσιν καὶ σκότος ἀδιαλεύκαντον. Ἐχω μνὰ χειρας καὶ ὑπ' ὅψιν μεταξὺ ὄλλων καὶ σχετικὴν ἀργασίαν τοῦ Σαμίου Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, μαθητοῦ τοῦ Χουρμουζίου καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μαστικοδιδασκάλου ἐν Σάμῳ, ἐξ ἡς πολλά τις δύναται νὰ ἔξαγαγῃ. Εἶναι λίαν λινπηρὸν δτι οἱ θεωρούμενοι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν πρωτάνεις καὶ κορυφαὶ ἐν παντὶ κεφαλαίω τῆς Μουσικῆς φωρῶνται τόσον κενοὶ καὶ εἰς στυχειώδη ἔτι πφάγματα. Ἐδιδάχθη, λέγει, ἐπὶ δεκαετίαν δλην τὴν παλαιὰν Μουσικὴν καὶ ἔκειτα τὴν νέαν περὰ τῷ Χουρμουζίφ καὶ ἔλαβεν ἀντίγραφον τῆς ἐξηγήσεως τῶν σημείων τῆς Χειρονομίας, ὀλλ' ἀπολέσας αὐτὸ ἔδυσκολεύετο ἐνεκα τῆς πολυετίας νὰ μεταγράψῃ ἐκ τῆς παλαιᾶς. Παραδίδεται δὲ σχετικῶς δτι, δταν ποτὲ ἐπέδειξαν αὐτῷ πα-

μδ.'

λαϊδὸν χειρόγραφον ἐν τῇ κατὰ Σάμον Μονῇ τοῦ Σταυροῦ εἶπε: «Τῆς Μουσικῆς αὐτῆς ἔχάπαμεν τὸ κλειδί». Ἐν τῇ εἰρημένῃ ἴδιογράφῳ αὐτοῦ ἐργασίᾳ θεωρεῖ μήγα βοήθημα τῶν μουσικῶν τῆς νέας τὴν γνῶσιν τῶν οἰ μείων τῆς χριστονομίας, οὐ δὲ ἔχοντες, προσεπιλέγει, «παντελῆ τούτων ὅγνοιαν πολλὴν φέρουσι τὴν διέλειαν ὡς πρὸς τὴν Μουσικήν». Κατερός τις «Ἀγιορείτης», οὐ τὴν ἐργασίαν ἔχω ἀπίστης, παρέχει ἡμῖν τὴν ελλιχρινῆ πληροφορίαν διὶ οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο τὰ σημεῖα τοῦ παλαιοῦ συστήματος «κατὰ γνώμην τῆς δρεσκείας των. ... δίδοντες αὖτοὶ μάντοις γεννικὸν κανόνα τὸ: ἔτσι τὸ ἐλεγεν διδάσκαλός μου· καὶ δ ἄλλος: δ ἐδικός μου δὲν τὸ ἔλεγεν ἔτσι· νά, οὗτας τὸ ἔλεγεν· ώστε τιφλὸς τυφλὸν ὥδηγούσε, δμφότεροι δὲ εἰς βάθρον ἐκιπτον ὡς ἔγω». Καὶ προχωρῶν ἐπιχειρεῖ τὴν ἑξήγησιν «τῶν σημαδίων κατὰ τὸν νέον τῆς μουσικῆς τοόπον» ὡς εὑρεν, λέγει, αὐτοὺς «μὲ πολλοὺς ὅγνας καὶ μόχθοις». Ἐν τούτοις αἴτοι οὗτοι δικοδεικνύονται τὴν θιλιβερὰν αὐτῶν ὅγνοιαν ὡς καὶ τὸ διμέθιδον δλων τῶν ἐπιχειρούντων τὴν τοιαύτην ἐπιχείρησιν. Τὴν αὐτὴν μηχανικὴν μέθοδον ἡκολούθησε καὶ δ σύγχρονος τῶν Τριῶν Ἀκόστολος Κωνστάλας καὶ δ Παν. Κηλεξανδρῆς, δ Κυριακὸς Φιλοξένης καὶ δ Πρωτοψάλτης Γ. Βιολάκης καὶ δσοι σύγχρονοι αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοὺς ἐπιχειρησάν τι βασιζόμενοι εἰς τὰς ἐν τῷ Θεορητικῷ τοῦ Χρυσάνθου διδηγίας αὐτοῦ. Ἀντίθετος αὐτοῖς ὑπῆρξεν αἰρεσίς τις, μονάδας μόνον τινάς δριθμούσα διαδῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ἔνων, ἡ δικοία, λυπηρόν, δὲν είναι δυνατόν σύδεπτε—λέγω οὐδέποτε—νὰ δικοδῶσῃ τι καὶ ιστορικῶς γνήσιον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ¹⁾

Δι' δι' διφορῆς τὴν γένεσιν καὶ πρόσθιον τοῦ βιβ. ἐκκλ. μέλους ἡ βιβλιογραφία εἶναι ἀπέραντης. Αρχὴ ταύτης ἡ κυθόλιον ἐκκλ. Ιστορία καὶ εἰδικώτερον ἡ τῆς Λατρείας. Εὐνόητος διμως πρὸ πάντων ἀνάγκη ἡ γνῶσις καὶ μελέτη παντὸς εἴδους βιβ. μέλους καὶ τῶν τούτων σχετικῶν, οἷα τῆς ἀρχαίας ἐλλ. Μουσικῆς, τῆς δημώδους, τῆς Τουρκικῆς κ.τ.λ. Όσον διφορῆς τὴν Παρασημαντικὴν καὶ τὴν θεωρητικὴν ὑψήλην τοῦ ἐν λόγῳ μέλους τὸ πλέον μποραστὸν καὶ περιέργον εἶναι διτὶ μετὰ πάροδον τόσων αἰώνων καὶ παρὰ τὴν τόσουν ἀφθονον ἐν τῇ μελοποίειν παραγωγὴν τρεῖς μόνον θεωρητικάς πραγματείας ἔχομεν: τὴν τοῦ Ιερομονάχου Γαβριήλ (ΙΔ'-ΙΕ' αἱ.), ητίς εἶναι καὶ ἡ διεξοδικωτέρα καὶ συστηματικωτέρα τῶν ἀλλων, τὴν τοῦ Χριστίφη (1458). ής φαίνεται διτίγραφον τὸ ἐν τοῖς Ἐξῆς δημοσιευόμενον καὶ οὐχί, ως ἐθεωρήθη, αὐτόδηγραφον, καὶ τὴν βραχυτάτην ἀλλὰ λίπιν περιεκτικὴν καὶ πολύτιμον τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου. Παρὰ ταύτας δὲ τὸν «Ἀγιοπολίτην» καὶ τὰς «ἔρωτυ ποκχίσεις» τοῦ Ψ.-Δαμασκηνοῦ, ἀμφοτέρας ἔργα τοῦ ΙΔ'-ΙΕ' αἰώνος, καὶ ἀπλᾶς τινας διμεθόδοις καὶ ἀτάκτους Συλλογάς ήραντιμένας ἐκ τῶν ἀνωτέρω. Ο «Ἀγιοπολίτης», ἀποκείμενος κεκολοβωμένος ἐν τῇ Ἐδν. Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ὑπ' αρ. 360 καὶ ἀποδιδόμενος ἐπὶ πολὺ ἐξ εὐνοήτου σπουδῆς εἰς τὸν Ἀνδρέαν Κρήτης ἡ εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν καὶ Κοσμάν, ἀπεδείχθη αἰσίως διτὶ εἶναι ἔργον τοῦ ΙΔ'-ΙΕ' αἰώνος(!). Φαίνεται δὲ διτὶ ως βάσις αὐτοῦ ἔχοντος μετασειράς στοιχειώδης τις προποπίδεια προτασσομένη εἰς τὰς συλλογάς βίων, Ἀκολουθῶν καὶ διηνῶν τῶν Ἀγίων, οἷαι τὸ Μαρτυρολόγιον, Ἀγιολόγιον, Μηνολόγιον κτλ. Μία τοιαύτη λοιπὸν Συλλογὴ «διὰ τὸ τῶν ἀγίων...

1) Εἰδικὴ Βιβλιογραφία θέλει καταγραφηθῆ ἐν τῷ Β' Τόμῳ.

καριέχειν πολιτείαν την έπωνυμάσθη «Αγιοπολίτης», δημος
όλαις «Λειψών», «Θησαυρὸς» κτλ.

Η δὲ τοῦ Ψ.-Δαμασκηνοῦ, ήν δὴ τοῦλάχιστον ἔχω
ὑπ' ὅψιν ἐν ἀντιγράφῳ ἐκ τοῦ ὑπὸ ἀρ. 332 χειρογράφου
(φύλλ. 71) τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ιαν. Τά-
φου, ἡ κατὰ πλείονα ἀντίγραφα σωζομένη καὶ τοσοὶ σύγ-
χρονος περίπου τοῦ 'Αγιοπολίτου, είγατε ἐκ πολλῶν κατα-
φανῆς ἐπιτελούτισις τοῦ 'Αγιοπολίτου, μὲν μὴ καὶ βάσις
αὐτοῦ, ὡς εἰκάζω ἐκ τινῶν σαφῶν σημείων.

'Αμφότερα ταῦτα, ὡς καὶ τὰς ἐν τοῖς ἔξτης ἐκτιθεμένας
Πραγματείας τοῦ Γαβριὴλ καὶ Χρυσάρη, δὲν τις μετὰ βα-
θυτέρας καὶ κριτικῆς ιστορικῆς προσοχῆς μελετήσῃ, οὐ
εὑρεθῆ πρὸ σιβαρῶν ἀποριημάτων ἀφορώντων τὴν κα-
τάστασιν τῆς βυζ. Μουσικῆς καὶ ἐν μὲν τῇ λεγομένῃ ἀκ-
μῇ αὐτῆς. 'Ο Χρυσάρης ἐν τῷ Προσομίῳ αὐτοῦ δίδει
φαεινοτέραν εἰκόνα ταύτης δμολογῶν ἀμα δὲ παρέργως
ἐκελήθητη τοῦ ζητήματος, καὶ τοι «πολὺ τὸ ἔτι κρατοῦν
ἀπεχνον δρῶν», ἐξ οὗ ἐμφαίνεται δὲ τὸ θεωρούμενον ἐν-
δοξὸν ὑπούργημα τοῦ ψάλλειν τότε ἐν τῇ 'Αγίᾳ Σοφίᾳ
δὲν ἦτο, ὡς ὁφειλεν, ἀποκλειστικὸν τι ἐπάγγελμα καὶ δὲν
δὲν ὑπῆρχεν, ὡς ὁφειλε, μουσικὴ σχολή. 'Εκ τούτων δι-
τλοῦ τις μινάλογα πορίσματα περὶ τῆς συστηματικῆς καὶ
ἐνδελεχοῦς καλλιεργείας τῆς Μουσικῆς καὶ μινάλογα περὶ
τῆς θέσεως καὶ καταστάσεως αὐτῆς. Καὶ γεννάται ίδια
τὸ ἐρώτημα διὰ τοὺς ἀποδίδυντας τὴν ἀνωτέρω κατάστα-
σιν εἰς ιστορικάς καταστροφίας: Τοιαύτη λυτρὸν καθολι-
κὴ λαϊλαψ ἐκέσκηψεν ἐπὶ τὴν 'Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γένος
(Πόθεν; 'Ανιστόρητον!), ὥστε ἐν χαλίσις περίπου ἕτεσιν
οὐδὲν ἄλλο ἴχνος ἔμεινεν ἢ δὲ 'Λγιοπολίτης ἔστω; 'Η, τοι-
αύτη ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή, ήν ἐπέφερε τὸ α' ἥμισυ τοῦ
ΙΓ' αἰώνος, ὥστε ἡ τόση καὶ πᾶσα ἐκποτε προσπάθεια νὰ
μὴ διυτιθῆ μὴ μετανύεσθαι τὸν δυοῦ ἑκατότε αἰώνας μὲ τοὺς
πρὸ ἔκείνουν; 'Αλλ' δχι βεβαίως διάτι, οὐδὲν, οἰαδή-

ποτε καὶ ἀν ἡτο ἡ καταστψψψή ἔκείνη ἐν τῷ Βυζαντίῳ, δὲν ἡτο τοῦτο τὸ Γαριζεῖν ἢ ἡ μοναδικὴ κεντρικὴ τῆς Μουσικῆς πηγὴ. Ἐμειναν δὲν κέντρα ἀνέπαφα, ἐν οἷς πᾶσα παράδοσις καὶ κίνησις ἔξηκολούθησε τὸν κανονικὸν αὐτῆς ροῦν. Δὲν Ιστορεῖται δὲ σύτε καὶ ἡτο δυνατὴ τελεία ποτὲ ἀπόσβεσις τῆς Παραδόσεως ἐν Βυζαντίῳ. Ὁ "Αθως, δὲν δὲνου, καὶ τὰ κράτη τῆς Νικαίας, τῆς Τρακεζούντος κτλ. ἥσαν ίκανὰ νὰ διατηρήσωσιν αὐτήν. Προσωπικῶς φοβοῦμαι μὴ ἡ τόσον θρυλουμένη Μουσικὴ κινδυνεύσῃ νὰ σκανδαλίσῃ τὸν μουσικοδίφην ἀρχαιολόγον καὶ ίστορικὸν εἰς τὸ νὰ διερωτηθῇ: Μὴ αὕτη ἡτο πραγματικὸς θρῦλος καὶ οὐχὶ πολὺ διάφορος; τῆς γνωρίμου ήμιν, πλὴν τῆς χορφθιακῆς αὐτῆς ἐμφανίσεως καὶ τῆς ρυθμικῆς ἀρτιότητος καὶ σαφηνείας; Καὶ ἐνισχύεται τις εἰς τὴν ἑκδοχὴν ταύτην τόσον ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἐφεξῆς Πραγματειῶν, δσον καὶ ἐκ τοῦ δριθμοῦ αὐτῶν. Καὶ ἐκπηδᾷ πάλιν αὐθόρμητον καὶ δεδικαιολογημένον τὸ ἐρώτημα: Δὲν ἔγραψαν; Ἡ τὰ γραφέντα ἀπώλοντε; Τὸ πιθανώτερον εἰναι τὸ πρῶτον διότι ἔχομεν τὰς ἀνωτέρω, πιστὸν κάτοπτρον τῆς καταστάσεως, καὶ τινας δὲλλας κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ήττον ἀξιολόγους καὶ μάλιστα τὴν ἐν πολλοῖς ἀνόητον τοῦ Ψ-Δαμασκηνοῦ, ήτις ἀποτελέσσεσσα πρυφανῶς ποτε τὸ ἄπαντον τῆς θεωρητικῆς γνώσεως καὶ τὸ ἐγκόλπιον παντὸς μουσικοῦ διεψυλάχθη στοργικῶς περισωθεῖσα εἰς πολλὰ ἀντίγραφα. Καὶ ἐτεμαχίσθη μάλιστα εἰς εἰδικωτέρας μυνυγραφίας, τοιούθ' δπεψ ψὰ συνέβαινε καὶ ἀν ἔχομεν ἀξιολογωτέμας καὶ διεξοδικωτέρας, δσον καὶ ἀν οἱ πρῶτοι αὐτῶν κάτοχοι ἀπέκρυψτον αὐτάς. Ἐπόμενον δρα δτι δὲν ἔγραψαν, μὴ ἐννοούντες ἐπαρκῶς τὴν θεωρητικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἑαυτῶν ἐπιτηδεύματος, ἡ τὸ ἀλάχιστον, ἐπόμενοι τοῖς παλαιοτέροις μετέδιδον προφορικῶς πλημμελέστερον ἡ ἀρτιώτερον, φειδωλότερον ἡ

μη'.

ίφευδέστερον και κατά πρωτίμησιν τὰς θεωρίσις αἵτων
ώς ἀκόρρητα εἰς τους ἀναλόγως μεμυημένους.

"Οχως κιον" δὲ ή, ή βιζ. ἐκκλ. Μοισική δὲν λιύει διά
τοῦ ἀπεράντου μελφδικοῦ αὐτῆς πλούτου νὰ ἀποτελῇ ἐ-
ξόγιος ὥραῖν καὶ μάλιστα ἐνδιαφέρον καλλιτεχνικὸν κα-
φάλαιον καὶ ἔθιλωσιν σεβαστὴν τοῦ βιζ. ἐκκλ. πνεύμα-
τος. Καί, δπως ἐν ἀλλαις, καλεῖται δ ἡμέτερης αἰώνιν πρός
συστηματούοίσιν καὶ καλλιέργειαν αὐτῆς δυναμένην νὰ
ἐμφανίσῃ ταύτην ώς ἀντικείμενον καὶ διεθνεστέρου ἔτι
ἐνδιαφέροντος. Τὸν θά είναι σοφὸν νὰ καταψήσωμεν καὶ
θάψωμεν αὐτήν, ἵνα ἐν λίαν προσεχεῖ μέλλοντι πάνυγκα-
πιθῷμεν νὰ ἀποδυθῶμεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐκτιμῆς αὐ-
τῆς καὶ ἀναβιώσωμεν."¹⁾

1) "Ἐγραφον ἐν Σάμῳ 1938.

Τοῦ σεφωτάτου καὶ λογιωτάτου ἐν ιερομονά-
χοις κυροῦ Γαβριὴλ ἔξήγησις πάνυ ὀφέλι-
μος περὶ τοῦ τί ἐστι Ψαλτικὴ καὶ περὶ
τῆς ἐτυμολογίας τῶν σημαδίων ταύτης
καὶ ἑτέρων πολλῶν χρησίμων καὶ
ἀναγκαίων.

[Ἐν τῇ ἔκδόσει τοῦ προκειμένου εἰχον ὑπ' ὅψιν πρὸ¹
παντὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 332 χειρογραφον τῆς Πατριαρχι-
κῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Παναγίου Τάφου (φ. 75α - 95β)
καὶ τὸ ἐν τῷ Β' τεύχει τοῦ Ἐκκλ. Μουσ. Συλλόγου
Κ)πόλεως (Παράρτημα «Ἐκκλ. Ἀληθείας»), ἔτος 1900,
δημοσιευθὲν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 811 χειρογράφου τοῦ ἐν
Κ)πόλει Ἀγιοταφιτικοῦ Μετοχίου ὑπὸ τοῦ τότε ιεροδια-
κόνου καὶ βιβλιοφύλακος αὐτόθι, εἰτα δὲ δρχιμανδρέ-
του, Ἰακώβου Ἀρχατζικάκη. Ἐτι δὲ καὶ μικρὸν ἀπό-
σπασμα,¹ ἀγνωστον πόθεν ληφθέν, καταχωρηθὲν ἐν
σχετικῇ μελέτῃ ὑπὸ τοῦ Πρωτοψάλτου Γ. Βιολίκη ἐν
τῷ Α' τεύχει τοῦ ἀνωτέρῳ Συιλδγού σελ. 32—33, ἔτος
1900. Τὰ εἰρημένα κείμενα θὰ δηλωνται ἐν τοῖς ἔξης
διὰ τῶν: Κ. Ἰ(εροσολ.), Κ. Κ. καὶ Κ. Β., αἱ δὲ ἐμαὶ δι-
ορθώσεις διὰ γραμμάτων ἡραιωμένων.]

(φ. 75α) Περὶ τῆς προκειμένης ἡιττῆς ὑποθέσεως
πολλῶν εἰπόντων πολλὰ πάντες δμοίως πύρω
τοῦ σκοποῦ βάλλουσι καὶ οὐδαμῶς τῇ ὑπεύθεσει²

1) Ἀπὸ (φ. 84α) «δέον ἐστὶ καὶ ταῦτα ἐτυμολογῆσαι» τοῦ πα-
ρόντος κειμένου μέχρι (φ. 86β) «ἔντειν τῷ δικεώ ηχων ἀρ-
μόσει». 2) Κ. Ι.: τῆς ὑποθέσεως.

τῆς Ψαλτικῆς φυσι προσήκοντα ἀλλὰ καὶ ίδιωτικῶς πάνυ προφέρουσι ταῦτα καὶ ἀφελῶς.

Τάχα δ' ἐν οὐκ ὀλίγοι καὶ προσήκοντά τινα εἰπον περὶ τοῦ προκειμένου. Ἐπεὶ καὶ ὁ πρῶτος εὐρῶν καὶ συνθεὶς καὶ δνομάσας τὸ σημεῖα τῆς Ψαλτικῆς λίαν καλῶς καὶ ὡς οὐκ ἐνεχώρει ἄλλως εἰπεῖν πυνθήκε καὶ οὐκείαν καὶ προσήκουσαν ἔκαστῳ τὴν προσηγορίαν ἀπένειμε. Τὸν τοιοῦτον οὖν (75^β) ἀδύνατον ἦν μὴ καὶ λόγον ἀποδοῦναι ἐν ἔκαστῳ ὡς ἔχοντα καὶ τὸ εὔλογον τοῦ προκειμένου δεικνύντα². Ἀλλὰ τοιοῦτο μέν τι³ οὐ σώζεται, Ισως τῷ χρόνῳ διαφθαρέν, πολλὰ δ' ἄλλα⁴ φαῦλα καὶ οὐδὲν ὑγίεις ἔχοντα. Διὰ ταῦτα οὖν δεῖν ἔγνων μικρά τινα περὶ τοῦ προκειμένου εἰπεῖν καὶ Ισως οὐ φαῦλα, ὡς γε ἔμαυτὸν πείθω, ἀλλὰ καὶ χρησιμώτατα λίαν ἀνδρὶ περὶ Ψαλτικὴν καταγινομένῳ. Λέξω γὰρ ἐτυμολογίαν τῶν τε ἀφώνων καὶ φωνητικῶν σημαδίων καὶ δυνάμεις τούτων καὶ ἔτερα χρειώδη, ἀπερ ἀν τις ίδοι τὸν δλον διεξελθὼν λόγον. Εἰ δὲ μὴ παρά του παρελάθομεν ταῦτα οὗτε γεγραμμένα εἶδομέν που, μὴ θαυμάσῃ τις καὶ διὰ τοῦτο ἀχρηστα ταῦτα νομίσῃ, ἀλλὰ τοῦτο δεῖ⁵ πρὸ τῶν ἄλλων θεωρεῖν, εἰ καλῶς ἔχουσι ταῦτα εἶτε καὶ μή, ἀλλὰ μὴ ἀπερισκέπτιως οὕτω τούτων καταψηφίζεσθαι.

‘Αρχτέων δ’ ἐντεῦθεν Θεῷ βοηθῷ χρωμένοις.
(76^a) Ψαλτική ἔστιν ἐπιστήμη διὰ ρυθμοῦ⁶

1) Κ. Κ.: προσφέρουσι.—2) Κ. Ι.: δεικνύοντα.—3) Κ. Κ.: μάντοι.—4) Τά Κείμ.: ἄλλως.—5) Κ. Κ.: δεῖ τοῦτο.—6) Τὰ Κ.: διάρθρων, διόπερ προφανῶς προέκυψεν ἐκ κακῆς ὑπαγορεύσεως.

καὶ μελῶν περὶ τοὺς θείους ὑμνους καταγινομένη.
Ταύτης δὲ ἀρχὴ μὲν καὶ οἰον στοιχείωσις σημάδιά τινα φωνητικά τε καὶ ἀφωνη, ἀπερ ἔξῆς εἰπό-
Περὶ φωνητ. ση- μεθα. Εἰσὶν τὰ μὲν φωνη-
μαδ. ἀνιδνεων τε τικά¹ σημάδια δεκαπέντε, ὑπο-
κειμένοι δηλονότι καὶ τοῦ "Ισοι,
καὶ κατιδνεων τὰ δὲ ἀφωνα ἐπὶ τὰ καὶ τριάκον-
τα,² ως γίνεσθαι τὰ πάντα, περὶ δὲ ἡ Ψαλτικὴ κα-
ταγίνεται, πεντήκοντα πρὸς τοῖς δύο³.

"Αλλὰ τὰ μὲν φωνητικά⁴ σημάδια εἰσὶ ταῦτα:
"Ισον, Ολίγον, Ὁξεῖα, Πεταστή, Κούφισμα, Πε-
λαστόν, δύο Κεντήματα, Κέντημα", Υψηλή, Ἀπό-
στροφος, δύο Ἀπόστροφοι (Σύνδεσμοι λεγόμε-
νοι), Ἐλαφρόν, Χαμηλή, Ἀπορροή, Κρατημοῦ-
πόρροον (Βλ. Πίν. Α').

Καὶ ταῦτα μέν εἰσι τὰ φωνητικά σημάδια, ἀ-
περ οὐκ ἀν τις ἀμάρτοι στοιχεῖα προσαγορεύσας.
Εἰ γὰρ ἔχ τούτων σύγκειται ἡ Ψαλτικὴ καὶ εἰς
ταῦτα πάλιν ἀναλύεται, πῶς οὐκ ἀν εἶη στοιχεῖα;
Στοιχείον γάρ ἔστιν, ἀφ' οὗ πρώτου γίνεται τι
καὶ εἰς δέσχατον ἀναλύεται.

(76β) **Διαιρεσίς** Ταῦτα δὲ πάλιν διαιρεῖται εἰς
τούτων εἰς ἀνιόντα καὶ κατιόντα Καὶ ἀνι-
όντα καὶ καε- δίντα μέν εἰσι ταῦτα: τὸ "Ολίγον,
φνεα. ἡ Ὁξεῖα, ἡ Πετασιή, τὸ Κούφι-
σμα, τὸ Πελαστόν, τὰ δύο Κεντήματα, τὸ Κέντη-

1) Κ. Κ.: φωνικά.— 2) Ὁ ἀριθμὸς οὗτος διαφέρει μοναδι-
κῶς τοῦ τῶν ἀλλων προπαιδειῶν, δὲ λόγος ἐν τῷ οἰκείῳ τό-
πῳ.— 3) Κ. Κ.: καταγίνεται πρὸς τοῖς δύο.— 4) Κ. Κ.: φων-
ικά.— 5) Τὰ Κ. δὲν καταγράφουσι τὰ σχήματα.

μα καὶ ἡ Ὑψηλὴ. Κατιόντα δέ, δ' Ἀπόστροφος, οἱ δύο Σύνδεσμοι, τὸ Ἐλαφρόν, ἡ Χαμηλή, ἡ Ἀπορροὴ καὶ τὸ Κρατημοῦπόρροον.

Ἐχοντισι δὲ φωνάς, ἀπὸ μὲν τῶν σημαδίων τῶν ἀνιόντων, τὸ μὲν Ὀλίγον μίαν, ἡ Ὁξεῖα μίαν, ἡ Πεταστὴ μίαν, τὸ Κουφισμα μίαν, τὸ Πελσστὸν μίαν, τὰ δύο Κεντήματα μίαν, τὸ Κέντημα δύο, ἡ δὲ Ὑψηλὴ τέσσαρας. Ἀπορήσειε δ' ἂν τις: Πῶς τὰ δύο Κεντήματα μίαν ἔχουσι φωνήν¹, τὸ δὲ Κέντημα δύο; Ἡ διτι τὰ μὲν δύο Κεντήματα μετὰ τῶν σιωμάτων ἐτάχθησαν καὶ ἔχουσι μίαν φωνήν, ώς καὶ τὰ λοιπὰ σώματα, τὸ δὲ Κέντημα μετὰ τῶν πνευμάτων ταττόμενον², ὥφειλε ειμιώτερον εἰναι τοῦ σώματος, διὰ τοῦτο οὖν καὶ δύο φωνάς ἔχει;

Καὶ αὗται μέν εἰσιν αἱ τῶν ἀνιόντων σημαδίων φωναί. Αἱ δὲ τῶν κατιόντων πάλιν αὗται: ἔχει δὲ Ἀπόστροφος φωνὴν μίαν καὶ οἱ δύο Σύνδεσμοι μίαν (77^a) τοῦτο δὲ γίνεται, ἵνα διπλασιάσῃς τὸν τοῦ ἑνὸς Ἀποστρόφου χρόνον καὶ ποιήσῃς πλείουνα τὴν ἀργίαν ἐν τοῖς δυσὶν ἢ ἐν τῷ ἑνὶ. Τὸ Ἐλαφρὸν δύο, ἡ Ἀπορροὴ δύο, τὸ Κρατημοῦπόρροον δύο, ἡ Χαμηλὴ τέσσαρας.

Ἐν τούτοις τοῖς ορθεῖσι σημαδίοις καὶ ἐν ταύταις δυνατόν δοτει ταῖς ταῖς φωναῖς ἄπαν μέλος καὶ καὶ δι² ἔξ σημα ἀπασα καταγίνεται ἡ Ψαλτική. δίων γενέσθαις Ἐγωγε δὲ σκοπήσας εὔρον τὴν Ψαλτικήν. ώς καὶ δι² ἔξ μόνον σημαδίων δυνατὸν ἦν γενέσθαι ἀπασαν τὴν Ψαλτικήν, τριῶν

1) Κ. Κ.: Τὴν φωνήν.— 2) Η διαιρεσις τῶν φων. σημ. εἰς σώματα καὶ πνεύματα ἐν τοῖς ἔξης.

μὲν ἔκ τῶν ἀνιόντων, τριῶν δ' αὐθις ἔκ τῶν κατιύντων, κειμένης καὶ τῆς τοῦ Ἰσου φωνῆς καὶ τῶν ἀφώνων σημαδίων. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἀνιόντων ἐστὶ τὸ Ὀλίγον, τὸ Κέντημα καὶ ἡ Ὑψηλή ἀπὸ δὲ τῶν κατιόντων, δ' Ἀπόστροφος, τὸ Ἐλαφρὸν καὶ ἡ Χαμηλή. Πῶς δὲ τοῦτο γενήσεται εἴκης διεγθίσεται. Δῆλον γάρ ἐστιν διτι τὰς φωνάς, τάς τε ἀνιυόσας τάς τε κατιούσας, ἡ κεχωρισμένας καὶ κατὰ μίαν ἔξερχόμεθα, ἡ ἡνωμένας. Καὶ εἰ μὲν κεχωρισμένας, ποιήσει τοῦτο τὸ (77^β) Ὀλίγον· εἰ δὲ ἡνωμένας, ἡ δύο, ἡ τρεῖς, ἡ τέσσαρας, ἡ πλείους, ἔξερχόμεθα ἄμα. Καὶ τὰς μὲν δύο λέγοντες δύο καὶ τὸ Κεντήματος τὰς δὲ τέσσαρας, διὰ τῆς Ὑψηλῆς τὰς δὲ πλείους, διὰ τῆς τούτων συνθέσεις. Τὸ αὐτὸν γοῦν γίνεται καὶ ἐπὶ τῶν κατιόντων τὴν μίαν κατερχόμεθα διὰ τοῦ Ἀπόστροφου. Ἀλλὰ κανὸν πολλαὶ ὁσι κεχωρισμέναι δὲ λεγόμεναι¹⁾ καὶ κατὰ μίαν, καὶ τοῦτο ὁ Ἀπόστροφος ποιήσει· τὰς δὲ δύο, τὸ Ἐλαφρόν τὰς δὲ τρεῖς, τὸ Ἐλαφρὸν μετὰ τοῦ Ἀπόστροφου τὰς δὲ τέσσαρας, ἡ Χαμηλή· τὰς δὲ πλείους, ἡ τούτων σύνθεσις, ὥσπερ ἔφημεν καὶ²⁾ ἐπὶ τῶν ἀνιόντων γίνεσθαι.

Ίδου δὴ ἀπεδείχθη ως καὶ διὰ³⁾ τούτων μόνων ἦν δυνατὸν γίνεσθαι τὴν Ψαλτικήν. Ἀλλ' ίνα καὶ ἔργῳ τὸ τοιοῦτο διειχθείη⁴⁾, γράψαι καὶ τι μικρὸν δεῖν ἔγνωμεν πρότι πλείονα πίστιν διὰ τούτων καὶ

1) Κ. Κ.: λέγονται.— 2) Κ. Κ.: ἔφημεν ἐπί.— 3) Κ. Κ.: ως διὰ.— 4) Κ. Κ.: διειχθῆ.

μόνων τῶν σημαδίων (78^a) (Βλ. Πίν. Β'). Καὶ τούτῳ τῷ τῷ τρόπῳ ἔστι δυνατὸν καὶ τάλλα πάντα γράψων.

Νῦν δέ εἰσιν ἔξι σημάδια ἀνὰ μίαν φωνὴν ἔχοντα.
Οὐ μετὰ λόγου τα. Λέγω δῆ: τὸ Ὀλίγον, ἡ Ὁξεῖα
πλείονα τὰ ἔχεια, ἡ Πεταστή, τὸ Κούφισμα,
ἀνὰ μίαν φωνὴν τὸ Πελαστὸν καὶ τὰ δύο Κεντή-
ζοντα σημάδια. ματα. Ταῦτα γάρ ἀνὰ μίαν ἔχουν-
σι φωνὴν. Καὶ ἐν τοῖς κατιοῦσίν εἰσιν αὖθις τρία
ἀνὰ δύο φωνὰς ἔκαστον ἔχον, τὸ Ἐλαφρὸν δηλο-
νότι, ἡ Ἀπορροὴ καὶ τὸ Κρατημοῦπόρρον. Τὶ
οὖν; ἀχρηστα ταῦτα ἔχει τις εἶναι; οὐδαμῶς ἀλλά,
ῶσπερ ἐπὶ τῆς Γραμματικῆς τὸ ω τὸ μέγα καὶ τὸ
ο τὸ μικρὸν κατὰ μὲν τὴν προφοράν εἰσι ταῦτα;
διαφέρουσι δὲ τῷ τὸ μέν εἶναι βραχὺ, τὸ δὲ μα-
κρόν, δμοίως δὲ καὶ τὸ η καὶ τὸ ι καὶ τὸ υ καὶ
τάλλα² πάντα τὰ δίφθογγα ταῦτα μέν εἰσι κατὰ
τὴν ἑκφώνησιν, (78^b) διαφέρουσι μέντοι καὶ ταῦ-
τα κατὰ τὸ μακρόν καὶ τὸ βραχὺ καὶ κατ' ἀλλας
χρείας, οὗτοι γίνεται καὶ ἐπὶ τῶν σημαδίων τῶν ἔ-
χόντων ἀνὰ μίαν φωνὴν, δι τι κατὰ τὸ μέτρον εἰσὶ³
ταῦτα, διαφέρουσι δὲ κατά τινα τρόπον. Ἀλλως
γάρ χειρονομεῖται τὸ Ὀλίγον καὶ ἀλλως ἡ Ὁξεῖα
καὶ ἀλλως ἡ Πεταστή καὶ ἀλλως τὸ Κούφισμα
καὶ ἀλλως τὸ Πελαστὸν καὶ ἀλλως τὰ |δύο Κεν-
τήματα. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Θέσεσιν
ἄλλο μέλος ποιήσει τὸ Διπλοπέταστον καὶ ἄλλο
τό, ὥσπερ φησὶν ὁ Κουκούζέλης Ἡχάδιν.³ Τὸ μὲν

1) Κ. Κ.: τὰ αντιά.— 2) Κ. Κ.: τὰ ἀλλα.— 3) Κ. Κ.: ἡχάδιν.
δηλ. Η γραφή δμος ἡχάδιν, δρυθοτέρα, ἐκ τοῦ ἡχάδιον πάνεως.
Προ. Τὸ κοινὸν «χάδι».

γάρ Διπλοπέταστον ἐκ δύο σύγκειται Πεταστῶν καὶ δύο Ἀποσιφόφων, τὸ δὲ Ἡχάδιν ἐκ δύο Ὁξειῶν καὶ δύο Ἀποστρόφων. Καὶ ἄλλοιον γενήσεται τὸ μέλος, διερ οὖν ποιήσῃ τὸ Διπλοπέταστον καὶ ἄλλοιον, διερ οὖν ποιήσῃ τὸ Ἡχάδιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἔαν τὸ Ἐλαφρὸν ἔμπροσθεν τῶν Πεταστῶν ἡ τῶν Ὁξειῶν τεθῆ, διοισουσιν αὐθίς κατὰ τὸ μέλος, οὐ κατὰ φωνάς. Καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν οὐκέτι ἔχογησαντο σημαδίφ μίαν ἔχοντι τὴν φωνήν, ἀλλὰ πλείσιν, οἱ ταύτην παραδόντες τὴν τέχνην. Ἔξ γάρ εἰσιν, ὡς εἶπομεν, τὰ ἀνὰ μίαν φωνὴν ἔχοντα (79^a) σημάδια. Ἄλλ' εἶπομεν διι καὶ ἐπὶ τῶν κατιουσῶν εἰσι τρία σημάδια ἀνὰ δύο φωνάς ἔχον ἔκαστον. Ταῦτα δὲ διαφέρουσιν οὐ κατὰ τὴν χειρονομίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ δεῖν ἄλλως κατέρχεσθαι τὸ Ἐλαφρὸν καὶ ἄλλως τὴν Ἀποροήν καὶ ἄλλως τὸ Κρατημοῦπόρροον. Καὶ τοῦτο ή ν'¹⁾ τὸ πεῖσαν τοσαῦτα²⁾ γενέσθαι τὰ σημάδια, ή ποικιλία τῆς τέχνης καὶ τὸ μὴ στενοχωρημένως³⁾ ἀλλὰ πεπλατυσμένως⁴⁾ ἔχειν ἔκφέρειν τὰ νιούμενα.

Καὶ νῦν ἀρχοῦσα τυγχάνει αὕτη ἡ Ψαλτικὴ διὰ τῶν ρηθέντων τούτων σημαδίων καὶ τῶν ἐν τούτοις φωνῶν καὶ τὰ δι' ὅργάνων καὶ τὰ δι' ἐνάρθρων φωνῶν καὶ ἀπλῶς εἴπειν ἀπαν λαβεῖν μέλος. Ἄλλ' ίσως ἐρεῖ τις καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν μήτε πλείω μήτε ἐλάττω γεγονέναι τῶν δεκαπέντε τὰ σημάδια ταῦτα. Ἐπειδὴ γάρ ἀπασα ἡ μουσικὴ ἀναλογία περαιτέρω οὐ πρόεισι τῆς δια-

1) Τὰ Κ.: οὖν.— 2) Κ. Κ.: τὸ ταῦτα.— 3) Κ. Κ.: στενοχωρημένη.— 4) Κ. Κ.: πεπλατυσμένη.

πασῶν, τοῦτο δὲ γίνεται ἐν δυσὶ Διπλασμοῖς, οἱ δὲ δύο Διπλασμοὶ ἐν δεκαπέντε Θεωροῦνται φωναῖς, δι' ὧν γίνεται ἡ δις Διαπασῶν ἀναλογία, διὰ τοῦτο καὶ τὰ σημάδια δεκαπέντε γέγονε καὶ οὐτε πλείω οὕτις (74^θ) ἐλάττω.

Ταῦτα δὲ τὰ δεκαπέντε σημάδια, ἔτεμον οἱ ἀριθμοὶ τῶν χαῖοι εἰς δύο· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν σημαδίων εἰς σώματα, ἐκάλεσαν σώματα, τὰ δὲ πνεύματα καὶ πνεύματα. Καὶ σώματα μὲν εἴπον τὸ ματα. 'Ολίγον, τὴν Ὁξείαν, τὴν Πετασίην, τὸ Κούφισμα, τὸ Πελαστὸν καὶ τὰ δύο Κεντήματα· πνεύματα δὲ τὸ Κέντημα καὶ τὴν Ὑψηλήν. Ὄμοιός δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατιόντων τὸν Ἀπόστροφον καὶ τοὺς Συνδέσμους σώματα ἐκάλεσαν· πνεύματά δὲ τὸ Ἐλαφρὸν καὶ τὴν Χαμηλήν. Τὴν δὲ Ἀπορροήν μήτε σῶμα μήτε πνεῦμα εἶναι εἴπον, ἀλλὰ τοῦ φάρυγγος σύντομον κίνησιν. Ὅτι μὲν οὖν ταῦτα οὗτοι διεῖλον οὐδεὶς ἔφθη μέχρις ἡμῶν εἰπών¹⁾, ὅσπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων.

*Ἐγώγε δὲ λέξω τὴν αἰτίαν, ἢτις ἔμοι δοκεῖ κατείσα, δι' οὗ οὐ- λῶς ἔχειν, συνδόξει δὲ καὶ τοῖς τῷ ταῦτα διει- μετρίως γοῦν ἔχουσι πεῖραν τῆς Ψαλτικῆς. Ἡ δὲ αἰτία ἔστιν ἡ λαν. Χειρονομία. Ἐπει γάρ τὸ Ἰσον, τὸ Ὀλίγον, ἡ Ὁξεία, ἡ Πεταστὴ, τὸ Κούφισμα, τὸ Πελαστόν, τὰ δύο Κεντήματα, τούτων ἐκαστον ιδίαν ἔχει Χειρονομίαν, τὸ δὲ Κέντημα καὶ ἡ Ὑψηλὴ οὐκ ἔχει ὅμοιός δὲ δι τοῦ Ἀπόστροφος καὶ

1) Κ. Κ.: εἰπεῖν.

Ι δύο Σύνδεσμοι Ιδίαν ἔχουσι Χειρο(80^a)νο-
ίαν, τὸ δὲ Ἐλαφρὸν καὶ ἡ Χαμηλὴ οὐκ ἔχει, ἀλλ᾽
στι χρεία καὶ ταῦτα χειρονομεῖσθαι, οὐδοτιοῦν
άρ ἐστι δυνατὸν εἰπεῖν τινα δίχα Χειρονομίας ἐν
ῇ Ψολτικῷ, διὰ τοῦτο ἥντισαν ταῦτα καὶ μετα-
εδώκασι τῆς ἑαυτῶν Χειρονομίας τὰ ἔχοντα τὴν
ζειρονομίαν σημάδια τοῖς μὴ ἔχουσι καὶ τού-
φ τῷ τρόπῳ ἔχουσι πάντα Χειρονομεῖσθαι. 'Ο-
ῶμεν' γάρ δτι δόπταν συντεθῆ² μετά τινος τῶν
ξι τούτων σημαδίων τὸ Κέντημα ἦ ἡ 'Υψηλὴ χει-
ρονομεῖται μὲν καὶ τὴν χειρογονίαν, ἥν ἔχει τὸ
ημάδιον, μεθ' οὗ κεῖται, φωνεῖται δὲ καὶ τὰς
χωνάς, ἀς ἔχει τὸ Κέντημα ἡ ἡ 'Υψηλή. 'Ως³ οὖν
λεισονας ἔχοντα ταῦτα φωνὰς τῶν ἄλλων σημα-
ίων καὶ τῆς χρείττονος ἔτυχον τάξεως· λέγω δὴ
οὐ καλεῖσθαι πνεύματα. Καὶ ὅσπερ ἐπὶ τῶν συν-
έτων ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ζώων ἡ μὲν ψυχή
στιν ἡ ἐνεργοῦσα πάντα διὰ τῶν οἰκείων δυνά-
μεων, τῷ δὲ σώματι ὡς σ π ε ρ⁴ δργάνῳ χρῆται,
ντω γίνεται καὶ ἐπὶ τούτων δτι τὰ μὲν πνεύματά
ἰσι τὰ ψαλλόμενα καὶ ἐκφωνούμενα, ἥγουν τὸ
Κέντημα καὶ ἡ 'Υψηλή, τὰ δὲ ἔτερα, ἃ καὶ σώμα-
α καλεῖν (80^b) εἰώθαμεν, διὰ μόνην κείνται τὴν
ζειρονομίαν, δόπταν συντίθενται (sic) μετά τῶν
νευμάτων. 'Ο δ' αὐτὸς οὗτος ἐστι τρόπος καὶ ἐπὶ
ῶν κατιδόντων.

Τοὺς τῆς τούτων Τούτων οὗτως ἔχοντων ἐπόμε-
τυμολογίας. μενόν ἐστι σὺν Θεῷ καὶ τὴν ἔτυ-

1) Κ. Κ.: δρῶμαι—2) Κ. Κ.: συντίθε—3) Κ. Κ.: ἡ 'Υψηλή
4) Τὰ Κ.: δοσα καὶ

μιλογίαν τούτων εἰπεῖν καὶ δθεν παρωνομάσθησαν. 'Αρχιτέουν' δὲ πρῶτον ἀπὸ τοῦ πρώτου τῇ τε φύσει καὶ τῇ θέσει τοῦτο δέ ἐστι τὸ 'Ισον. 'Ονομάζεται γοῦν οὕτως, διὶ οὗτε ἐν τοῖς ἀνιοῦσι τάττεται οὕτε ἐν τοῖς κατιοῦσιν, ἀλλ' ἀκραν Ισότητα τηρεῖ καὶ ἐπὶ ταύτον ισταται, μέχρις ἂν τεθῇ τι τῶν ἀνιόντων ἢ τῶν κατιόντων σημαδίων, δ καὶ δοδηγήσει ἡμᾶς, δηλ. Ιτέον διὰ τοῦτο γοῦν 'Ισον. 'Ολίγον δέ, διὰ τὸ δλίγον ἔξερχεσθαι τοῦ Ιωσου. Τὴν δλιγωτέραν γὰρ τῶν ἄλλων σημαδίων φωνὴν ἔχει τὸ 'Ολίγον διότι τὸ μὲν Κέντημα ἔχει δύο, ἡ 'Υψηλὴ τέσσαρας, τὸ δὲ 'Ολίγον μίαν· ἡ δὲ μία δλιγωτέρα ἐστὶ τῶν δύο καὶ τῶν τεσσάρων. 'Άλλ.' ἔχει τις εἰπεῖν ως καὶ ἡ 'Οξεῖα καὶ ἡ Πεταστὴ ἀνὰ μίαν ἔχουσι φωνὴν λοιπὸν ἔδει καὶ ταῦτα 'Ολίγα καλεῖνθαι ἀλλ' οὐκ ἔχει (81^α) οὕτως· ἡ δὲ αἵτια, διὶ τοῦτο ἐστι τὸ πρῶτον καὶ ἀρχαῖον σημάδιον· ἡ δὲ 'Οξεῖα καὶ ἡ Πεταστὴ καὶ τὰ ἄλλα εἰσὶ νεώτερα· φασὶ γάρ τινες ως ιωῦ Πιτολεμαίου εἰσὶ ταῦτα οὐ γὰρ δμοῦ γέγινε πάντα. 'Άλλ.' ὁσπερ ἐπὶ τῶν εἰκοσιτεσσάρων γραμμάτων Παλαμῆδην μὲν πρῶτον εύρετὴν εἶναι λέγουσι² τῶν δεκαέξι γραμμάτων, ἐπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἄλλων, οὗτοι γέγονε καὶ ἐπὶ τῶν σημαδίων. 'Ο γοῦν³ πρῶτος νομοθέτης τῶν σημαδίων τούτων εἰδὼς διὶ ἡ μίαν φωνὴν ἔξερχόμεθα ἡ δύο ἡ τρεῖς ἡ τέσσαρας ἡ καὶ πλείους, τὸ μὲν ἔχον τὴν μίαν φωνὴν ἔκάλεσεν 'Ολίγον· τὸ δὲ ἔχον τὸ δύο ἔκάλεσε Κέντημα· τοῦτο δὲ παρωνομάζεται ἀπὸ τῆς Χειρονο-

1) Κ. Ι.: ἀρχαῖον.-2) Κ. Κ.: εἶναι γενέσθαι.-3) Κ. Κ.: σημαδ. ἡγουν.

μίας, καθά καὶ τὰ δύο Κεντήματα ὁ γάρ χειρογρ.: μῶν τὸ Κέντημα οἰσονεὶ σχηματίζει τὸν δάκτυλον κεντᾶν. Τὸ δὲ ἔχον τὰς τέσσαρας ἐκάλεσεν Ὑψηλῆν διότι οὐδὲν ἄλλο τῶν σημαδίων ἐκφέρει τὴν φωνὴν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ταύτης. "Ωστε εἰκότως τὸ μὲν Ὁλίγον, τὸ δὲ Κέντημα, τὸ δὲ Ὑψηλὴν ἐκάλεσε. Καὶ μέχρι τούτου προελθὼν ἐπει τὰς γὰρ πλείους, ὡς εἶπομεν, (81^β) πυιεῖ ἡ σύνθεσις.

Εἰτα, ἐπειδὴ οὐ μόνον ἀνεψχόμεθα, ἀλλὰ καὶ κατερχόμεθα, ἦν χρεία καὶ κατιόντων σημαδίων. Καὶ τὸ μὲν ἔχον τὴν μίαν φωνὴν κάνταῦθα κατιοῦσαν ἐκάλεσεν Ἀπόστροφον ἐπιστρέφει γάρ ἀπὸ τῶν ἀνιουσῶν καὶ καταβαίνει μίαν φωνήν, ήτις ἐναντία ἔστι τῷ Ὁλίγῳ. Ἐκεῖνο μὲν γάρ ἀνέρχεται μίαν φωνήν, τοῦτο δὲ ἐπιστρέφον κατέρχεται μίαν καὶ διὰ τοῦτο Ἀπόστροφος. Τὸ δὲ ἔχον τὰς δύο κατιούσας, Ἐλαφρόν τοῦτο δὲ ἔδει μᾶλλον καλεῖσθαι βαρύ, τὰ γάρ βαρέα εἰσὶ τὰ κατωφερῆ, τὰ δὲ ἐλαφρὰ δινω φέρειν τα¹. Καὶ οἱ μουσικοὶ δὲ τὰ κατωφερῆ καλοῦσι βαρέα, τὰ δὲ ἀνωφερῆ, δξέα. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ πρὸς φιλοσόφους ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς τυχόντας, οἱ δὲ πολλοὶ τὸ εὔχόλως πίπιον νομίζουσιν ἐλαφρόν, διὰ τοῦτο τὸ ἔχον τὰς δύο κατιούσας ἐκάλεσεν Ἐλαφρόν, δπέρ ἔστιν ἐναντίουν τῷ Κεντήματι ἐκεῖνο μὲν γάρ ἀνέρχεται δύο, τοῦτο δὲ κατέρχεται δύο. Τὸ δὲ ἔχον τὰς τέσσαρας κατιούσας ἐκάλειτε Χαμηλήν οὐκ ἐπει γάρ σημάδιον πλείουνας τούτου φωνὰς κατερχόμενον. Διὰ τοῦτο καὶ Χαμη-

1) Τὰ Κ.: φέροντα.

λή, ήτίς ἔστιν ἐναντία τῇ Ὑψηλῇ ἔχείνη (82^a) μὲν γάρ ἀνέρχεται τέσσαρας, αὕτη δὲ κατέρχεται τέσσαρας. Τὰς δὲ πλείουνας τῶν τεσσάρων, ὡς πολλάκις εἰπομένη, ποιεῖ ἡ σύνθεσις, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνιόντων (Πλv. Γ'). Ἡ δὲ Ἀπορροή, ποιά ἔστι φωνῆ· καὶ γάρ ταύτην ἐκφέρομεν διὰ τοῦ γαργαρεῶνος ταχέως¹⁾, ὡς ἂν τιγα μάτόρροιαν²⁾ θίθεν Ἀπορροὴ διὰ τοῦτο. Τὸ δὲ Κρατημοῦπόρροον ἔστι σύνθετον ἔχ τε τοῦ Κρατήματος καὶ τῆς Ἀπορροῆς. Τῆς δὲ Πετασιῆς ἡ ἐινυμολογία ἀπὸ τῆς Χειρονομίας ἐλήφθη: φίονει γάρ πέταται ἡ φωνὴ καὶ κινεῖ τὴν χεῖρα ὡς πιέρυγχο. Τὸ δὲ Κούφισμα, ἀπὸ τῆς ἐν τῇ φωνῇ τάσεως: κοῦφον γάρ λέγεται τὸ ἑλαφρόν. Ὁθεν τὴν φωνὴν τοῦ Κουφίσματος ἑλαφρῶς δεῖ καὶ κούφως ἐκφέρειν, ἀλλ' οὐ μετὰ τόνου· διὰ τοῦτο γάρ Κούφισμα. Τὸ δὲ Πελαστὸν Πεταστὸν ἡν κρείττον λέγεσθαι εἰς δσο γάρ ἔστι χρήσιμος ἡ Πεταστή, εἰς τοσαῦτα καὶ τὸ Πελαστόν, πλὴν δλίγων τινῶν. Καὶ αὕτη ἔστιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῶν δεκαπέντε φωνητικῶν σημαδίων ἡ ἐινυμολογία καὶ καλῶς ἔχουσα.

(82^b) Περὶ τῶν Ἐπεὶ δὲ οὐ χρήζομεν τῶν εἰδησάντων καὶ Με- κούσιεσσάρων γραμμάτων μόνον, γάλλων λεγομένων ἀλλὰ δεόμεθα καὶ τῶν δέκα προσημαδίων. σφδιῶν διὰ τὴν εὑ φωναν²⁾ τοῦ λόγου, οὗτως οὐ μόνον εἰσὶ χρήσιμα τὰ δεκαπέντε φωνητικὰ σημάδια, ἀλλὰ καὶ τὰ τριάκοντα ἐπτὰ τὰ ἄφωνα, δ καὶ λόγον προσφδιῶν ἔχουσιν ἐν τῇ Ψαλτικῇ. Ταῦτα γάρ ωσπερ δδηγός ἔστι καὶ

1) Τὰ Κ.: τεφάχέως.— 2) Κ. Κ.: ἐκφωνίαν.

ἡγεμών ἐν τῷ οὗτως ἡ οὗτως εἰπεῖν, ἡ ἀργῶς μεταχειρίσουθαι τὰς φωνὰς ἡ συντόμως, ἡ μετά τόνου ἡ ἡσύχως. Τὰς μὲν γὰρ φωνὰς ποιοῦσιν, ὡς εἴπομεν, τὰ φωνητικὰ σημάδια, τὰς δὲ ἀργίας καὶ συντομίας καὶ τὰς δλλας ἰδέας τῶν μελῶν, ταῦτα τὰ Μεγάλα σημάδια. Ἰδοὺ γὰρ τίθεμεν Ὁλίγον καὶ ἐφεξῆς Ὁξεῖαν, μετά δὲ ταῦτα τρεῖς Ἀποπτρόφινς καὶ λέγομεν τὰς δύο φωνάς, τὴν ν' τε τοῦ Ὀλίγου καὶ τῆς Ὁξείας καὶ τὰς τρεῖς κατιούσας τῶν τριῶν Ἀποστρόφων. Οὐ μέντοι γινώσκομεν δπως δεῖ ταύτας εἰνεῖν, ἡ ἀργῶς ἡ συντόμως, ἡ ἀντί μή τὸ Ἀργὸν ἡ τὸ Γοργὸν ἐπάντι τεθῆ ἀλλ' οὐδὲ πῶς δεῖ σχηματίσαι τὴν φωνὴν ἡ πῶς ταίτινη χειρονομῆσαι τὴν Θέσιν, ἐὰν μὴ καὶ τὸ Τρομικὸν ὑπογράψωμεν. Καὶ εἰσὶν οὖν (83^a) χρήσιμα διὰ ταῦτα τὰ Μεγάλα σημάδια, ὡν καὶ τὴν ἔκθεσιν ἥδη ποιήσουμαι. Τινὲς δὲ οὐ καλῶς ποιοῦντες προτάττουσι τούτων τὸ Ἰσον φῶς ἀφωγον Τὸ δὲ ἔχει φωνὴν διτ^ε μάλιστα καὶ ἀρχὴ καὶ θεμέτης πασῶν τῶν φωνῶν ἔστι. Καὶ τοσοῦτον κλείτιων ἔστι τῶν δλλων φωνῶν, καθ' δπον καὶ αἱ Ιούτητες⁶ τῶν πλεονασμῶν καὶ τῶν ἐλλείψεων ἀφιθμὸν γὰρ οὐκ ἔχει φωνὴν δὲ ἔχει Καὶ τοῦτο ἐπυίησαν οἱ ταύτης τῆς τέχνης πατέρες μετά γοῦ καὶ τοῦ προσήκοντος λογισμοῦ οὐδὲ γάρ ἦν δυνατὸν ἀνέψησθαι τε καὶ κατέρχεσθαι, δλλὰ καὶ Ιστασθαι πρό. Τὸ γοῦν ἀνέρχεσθαι Ἐλαδον αἱ ἀνιοῦσαι, τὸ δὲ κατέρχεσθαι αἱ κατιοῦπαι, τὸ δὲ

1) Τὰ Κ.: τῆς.—2) Τὰ Κ.: ἡ.—3) Κ. Κ.: μέν.—4) Κ. Κ.: δν τῆν.—5) Τὰ Κ.: δτε.—6) Πιθανὸν μεσότη τες.

ιστασθαι καὶ ἐν Ισότητι μένειν τὸ Ἱσον. Λιὰ τοῦτο οὖν οὐκ ἀνιθμεῖται, φωνεῖται δὲ μόνον. Καὶ οὕτε ἐν τοῖς ἀνιοῦσι τάτιεται οὗτε ἐν τοῖς κατιοῦσιν, ἀλλ᾽ ἔστι καθ' ἑαυτό. Τινὲς δὲ ἐκ τούτου ἀπατώμε- "Οὐει δικτὼ φωναὶ νοι καὶ μὴ δίδοντες τῷ Ἱσῳ φω-
δ διπλασμός. νῆν πειρῶνται λέγειν τὸν Διπλα-
σμὸν¹ εἰναι ἐπιτὰ φωνὰς ἔωντες τὴν τοῦ Ἱσοῦ φω-
νὴν καὶ μὴ συναριθμοῦντες ταῖς ἐπιτά. Ἀλλὰ τού-
τοι μὲν τὴν ἀπόδειξιν οὐδεὶς λόγου μετέχων ζη-
τήσειε (83⁶) Πρὸς δὲ ἔκεινους Ιτέον τὸν λόγουν
τοὺς ἀμφιβάλλοντας πεψὶ τούτου. Ὁ δέ ἔστιν εὐ-
ληπτος πάντῃ τοῖς μὴ λιθοῖς οὐδεὶς Καὶ
πρῶτον³ μὲν τρία καὶ τέσσαρα διπλᾶ οὐ γίνονται
οὐτε' αὐθις δύο καὶ τρία οὗτε ἐν καὶ δύο, ἀλλὰ δύο
καὶ δύο, καὶ τρία καὶ τρία, καὶ τέσσαρα καὶ τέσ-
σαρα γίνονται γὰρ τέσσαρα, ἔξ, δικτώ. Ἀλλὰ τὰ
τέσσαρα καὶ τὰ ἔξ Λιπλασμὸν ἐν τῷ Ψαλτικῷ οὐ
ποιοῦσιν ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰ ἐπιτά, εἰ μὴ καὶ τοῦ Ἱσοῦ
ληφθῆ, μεθ' ἡς δικτὼ τέλειαι⁴ γίνονται. Ἐπόμενον
τοίνυν ἔστι τὰς δκιὰς φωνὰς εἰναι τὸν Διπλασμὸν.
Εἰ δὲ λέγει δικτὼ Κουκουζέλης ἐπτά, ἀλλὰ μὴ δικτώ,
ἔχων καὶ τὴν τοῦ Ἱσοῦ φωνὴν προοῦπυκειμένην.
Ἀδύνατον γὰρ τὸν Κουκουζέλην ἐπτὰ φωνὰς εἰ-
ναι νομίζειν τὸν Διπλασμόν τοῦτο γὰρ ἀμαθές.

1) Ὑπὸ τὸν δρόν τοῦτον νοεῖται ἡ δικταφ. ἀντιφωνία ἡ δια-
πασῶν. Κατ' ἄλλους: Διπλοφωνία.—2) Ἡ γραφή τοῦ Κ. Ἱ. πα-
λαιογραφικῶς ἀναγινώσκεται: μελιθίνοις. Τὴν λέξιν ταύτην ἔχει
καὶ τὸ Κ. Κ. καὶ τὸ τούτου ἄρα χειρόγραφον. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα
τοῦ χωρίου εἰναι σαφές, ἔξ οὗ ἐνθείκνυται ἡ ἀνω διάρροθωσις.—
3) Κ. Τ.: πρῶτα.—4) Κ. Κ.: τελεῖαι.

‘Αλλ’ ιωμεν ἐπὶ τὰ Μεγάλα σημάδια, ἀπέρ οἰσται αὐτα: Διπλῆ, Παρακλητική, Κράτημα, Κύλισμα, ἃ *Μεγάλα ση-* ‘Αντικενωκύλισμα’, Τρομικόν, ἀδια. Στρεπτόν², Τρομικοσύναγμα, Ψηκτόν, Ψηφιστοσύναγμα, Γουγόν, Αργόν, Σταυός, ‘Αντικένωμα, Ομαλόν, Θεματισμὸς ἔσω, ἐερος³ ἔξω, ‘Επέγερμα, Παρακάλεσμα, ‘Ετερον⁴, ἡρὸν Κλάσμα, Αργυσύνθετον, Γοργοσύνθετον 84^a) ἐτερον⁵ τοῦ Ψαλτικοῦ⁶, Ούρανισμα⁷, ‘Απόρεμα⁸, Θὲς καὶ Απόθες, Θέμα ἀπλοῦν, Χόρευμα, Ψηφιστοπαρακάλεσμα, Τρομικοπαρακάλεσμα, Πίσμα⁹, Σεῖσμα, Σύναγμα, ‘Ἐναρξῖς, Βαρεῖα καὶ Ιύγισμα,¹⁰ (Βλ. Πιν. Δ’)

‘Αλλὰ δέον ἐστὶ καὶ ταῦτα ἐτυμολογῆσαι, ώστε χειν τοὺς μετερχομένους εἰδέναι πῶς τοιιούτων τυχον τῶν ὄνυμάτων. Οὐδὲ γάρ ἀπλῶς οὗτως οἱ ἔρχης ταῦτα ὠνόμασαν, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς ἔκάστου νερογείας ἔκαστον τὸ ὄνομα εἴληφεν. ‘Αρκτέον¹¹ ἐπὶ ἀπὸ τῆς Διπλῆς¹² ἐπεὶ ἐν τῇ τούτων ἀπαριθμή· φι ταύτην πρώτην ἔταξιμεν.

Ιερὴ τῆς τούτων Διπλῆ μὲν υῦν οὐ δι¹³ ἄλλο τι, τυμολογίας. ή, ἵνα δεῖξῃ τὸν ψάλλοντα διπλαίσαι τὸν χρόνον τοῦ ημιμαδίου ἔκείνου, μεθ’ οὐ

1) Κ. Κ: ἀντικένωμα, κύλισμα. — 2) Κατὰ τὰς νεωτέρας φοπαιδείας: ‘Εκστρεπτόν.—3) ἐνν. Θεματισμός.—4) ἐνν. Παρακάλεσμα.—5) ἐνν. Γοργοσύνθετον.—6) ἐνν. εἰδους, = φοματισμὴ ή Παλαδικοῦ.—7) Απαντῆ καὶ: ‘Εράνισμα.—8) καὶ: ‘Ανδρομα.—9) καὶ: Πίσμο.—10) Εἰς νεωτέρας Προποιδείας ιρίσκομεν ἐπὶ πλέον τὰ: Τσάκισμα, ‘Ημιφωνον καὶ ‘Ημιφθόν. Δὲν ἀνυφέρεται δὲ τὸ ‘Ετερον τοῦ Ψαλτικοῦ, τὸ δολοῖον ὃντον παρὸ τῷ ἡμιτέρῳ συγγροφεῖ ἀπαντῆ.—11) Κ. Τ.: ἀριαῖον.—12) Κ. Κ.: οὖν.—13) Κ. Β.: ἄπληξ.—14) Κ. Κ.: δέ.

ἔκειτο, ήγουν διὰ πλείστα ἀργίαν¹. Τὴν αὐτὴν δὲ δύναμιν ἔχει καὶ τὸ Κράτημα καὶ τοῦτο γόρδ δι' ἀργίαν τίθεται, διαφέρουσι δὲ μόνον κατὰ τὴν Χειρονομίαν.² Η δὲ Παρακλητικὴ παρακλητικὸν ποιεῖ τὸ μέλος καὶ ώσπερε δεόμενον³ δύοις καὶ τὸ Παρακάλεσμα. Καὶ ώσπερ δ παρακαλῶν μετ' ἀνειμένης καὶ κεκλασμένης ποιεῖται τὴν δέησιν τῆς φωνῆς, οὗτῳ καὶ δ τὴν Παρακλητικὴν καὶ τὸ Παρακάλεσμα (84⁶) ψάλλων οὐ μετά σφοδροῦ τόνου δεῖ προφέρειν, ἀλλ' ίλαρῶς. Καὶ τὸ Ἐτερον Παρακάλεσμά ἔστιν ἀλλοῖον διαφέρουσι δὲ μόνον: τὸ μὲν Παρακάλεσμα ἀργότερον λέγεσθαι, τὸ δὲ Ἐτερον ταχύτερον. Τὸ δὲ Κύλισμα οἰονεὶ κυλίει καὶ στρέφει τὰς φωνάς. Τὸ δὲ Ἀντικενωκύλισμά ἔστι σύνθετον ἐκ τε τοῦ Κυλίσματος καὶ τοῦ Ἀντικενώματος. Μετὰ δὲ τοῦτο ἔστι τὸ Τρομικόν βούλεται δὲ καὶ τοῦτο ὑπόκλονον καὶ τρέμουσαν σχηματίζειν τὴν φωνήν. Τὸ δὲ Ψηφιστὸν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ ψηφίζειν καὶ ἀριθμεῖν. Τίθεμεν⁴ γόρδ τοῦτο, ἔνθα αἱ φωναὶ κεχωρισμέναι καὶ οὐχ δύοιν λεγόμεναι, ἀλλ' ώσπερ μεμετρημέναι. Τὸ δὲ Γοργὸν καὶ τὸ Ἀργόν, ὅποθεν⁵ εἰσί, δῆλα ἀπὸ τοῦ δινόματος. Οὐ δὲ Σταυρός, ἀπὸ τῆς συγματογραφίας σταυρὸς γάρ ἔστι καὶ ἀπὸ τῆς Χειρονομίας εὐλόγει γυρὸ τοῦτον χειρονομῶν σταυροειδῶς κείται δὲ καὶ δι' ἀργίαν. Τὸ δὲ Όμαλὸν λεῖον καὶ άμαλὸν ποιεῖν⁶ τὸ μέλος, ἀλλ' οὐ⁶ τρα-

1) Κ. Β.: (σ. 99) ἀργίαν.— 2) Κ. Κ.: ως περιθεόμενον.— 3) Κ. Κ.—Β.: τίθεται.—4) Η γραφή αὕτη είναι τοῦ κειμ. Βιολάκη. Τὰ λοιπά ἔχουσιν: αὐτόθεν.—5) Κ. Κ.—Β.: ποιεῖ.—6) Κ. Β.: ἀλλά.

χὺ καὶ ἔντονον παρακελεύεται τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ τοῦ Ὄμαλοῦ ὄνομα. Ὁ Θεματισμὸς δ (85^a) ἐσω καὶ δ ἔξω ἀπὸ τῆς σχηματογραφίας ἐσχον τὴν ἑτυμολογίαν. Θῆτα γάρ τὸ στιοχεῖόν ἐστιν ἐκάτερον καὶ διὰ ταύτης διγεται εἰ ν θ ε ἵ α¹, οὐ² τὸ μέλος, εἰ μὲν ἔσω κάμπτει³, δ ἐπω γίνεται Θεματισμός· εἰ δὲ ἔξω, δ ἔξω. Καὶ διηλοὶ δ ἔξω τρεῖς φωνᾶς εἰπεῖν, δ δὲ ἔσω δύο. Ὄμοιώς⁴ καὶ τὸ Θὲς καὶ Ἀπόθες. Καὶ ταῦτα δύο Θῆταί εἰσιν ἔχόμεναι ὑπὸ ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς καὶ διὰ τοῦτο Θὲς καὶ Ἀπόθες· δηλοῖ γάρ τοιάνδε τὴν θέσιν ποιεῖν. Τὸ δὲ ξηρὸν Κλάσμα ἀπὸ τοῦ κλῶ, τοῦ κόπτω, καὶ τοῦ ξηρὸν τὸ ὑ⁵ σκληρόν, ἐνθα γάρ τίθεται τὸ ξηρὸν Κλάσμα, τραχέως⁶ καὶ σκληρῶς δεῖ πειᾶν τὴν φωνήν. Τὸ δὲ Ἀργοσύνθετον ἀργίαν⁷ δηλοῖ· τὸ δὲ ἐναντίον τὸ Γοργοσύνθετον· ταχύτητα γάρ δηλοῖ τοῦτο. Τὸ Οὐράνισμα εἰς ὑψος αἱρεῖ τὴν φωνήν· εἴτα καταβιβάζει καὶ διὰ τοῦτο Οὐράνισμα. Τὸ δὲ Ἀπόδερμα Ἀπόδομα μᾶλλον λέγεσθαι ἔδει· οἷμαι γάρ καὶ τὸν ἀρχαίους οὗτος ὄνομάζειν αὐτῷ· εἰς γάρ τὰς ἀποδότεις ἀεὶ τίθεται, ἡ δὲ κοινὴ συνθεια Ἀπόδερμα καλεῖ. Χόρευμα⁸ καὶ τούτου τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ σχήματος (85^b) λαμβάνεται· στρέφεται γάρ εἰς κύκλον δίκην χοροῦ, εἰτ' οὐθίς ἐπιστρέφει, ὥσπερ ποιεῖ δ τοῦ χοροῦ κορυφαῖς ἐν

1) Τὰ Κ. ἔχουσι κατὰ παλαιογρ. ἀνύγνωσιν: εὐθεῖται.—2) Γραφὴ Κ. Β· τὰ δὲ λοιπά ἔχουσιν: ἃ;—3) Κ. Β.: κάμηται.—4) Κ. Κ.: ... εἰπεῖν. Ὁ δὲ ἔξω δύο, δμοιώς....—5) Κ. Κ.—Τ.: τό.—6) Κ. Β.: Τὸ δὲ Σ. Κλ. τραχέως....—7) Κ. Κ.—Β.: ... οὐ ταχύτητα ἄλλα ἀργ.;—8) Κ. Β.: ... ἀεὶ τίθεται Χόρευμα....

ταῖς θυμηδίαις. Τὸ Τρομικοπαραχάλεσμα¹ καὶ τὸ Ψηφιστοπαραχάλεσμα εἰσὶ σύνθετα, τὸ μέν, ἐκ Τρομικοῦ καὶ Παραχαλέσματος, τὸ δέ, ἐκ Ψηφιστοῦ καὶ Παραχαλέσματος². Τὸ Πίασμα³ γίνεται ἀπὸ τοῦ πιέζω, τοῦ⁴ συνθλίβω πιέζειν γὰρ καὶ συνθλίβειν τὴν φωνὴν δεῖ, ἐνθα τοῦτο τεθῆ. Καὶ τὸ Σεῖσμα δμοίως ἀπὸ τοῦ σείω σείει γὰρ καὶ κινεῖ τὴν φωνήν. Ἡ δὲ Ἔναρξις τίθεται μετὰ συμπλήρωσιν μέλους καὶ Ἁχου. Τίθεμεν⁵ γὰρ ἔμπροσθεν Ὀλίγον καὶ πειοῦμεν ὕσπερ ἀλλην ἀρχῆν διὰ τοῦτο Ἔναρξις.

Ἡδη λοιπὸν ἔρρεθη καὶ ἡ τῶν ἀφώνων καὶ Μεγάλων λεγομένων σημαδίων ἐτυμολογία κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν.

Διὰ γοῦν τῶν ῥηθέντων φωνητικῶν⁶ καὶ ἀφώ-

Περὶ τόπων νων σημαδίων ποιεῖ ἡ Ψαλτικὴ Θέσεων.

τὰς Θέσεις, αἱ καὶ λόγον ἔχουσιν ἐν τῇ Ψαλτικῷ, δινούσαις λέξεις ἐν τῇ Γυαμμαπτικῇ. (86^a) Ταύτας δὲ διακρίνει καὶ θεωρεῖ ἡ Χειρονομία. Ἐπεὶ γάρ, ως εἴπομεν, ἔξεισι τὰ ἀνά μίαν φωνὴν ἔχοντα σημαδία, ἔμελλε τις ταῦτα τι-

Περὶ Χειρονομίας. Θέναι ἀδιαφόρως καὶ μὴ εἰς τὸν μίας.

οἰκεῖον τόπον ἔκαστον, εἰ μὴ ἡνὶ ἡ Χειρονομία, ἡ γνωρίζουσα ἡμῖν τὸν ἔκάστου τόπον. Ἐστι μὲν οὖν οὐ μόνον χρήσιμος διὰ ταῦτα, ἀλλ' διὶ⁷ ως βοηθῷ τινι καὶ ὑδηγῷ χρώμεθα ἐν τοῖς ἄσμασιν ὕσπερ γὰρ οἱ διαλεγόμενοι ἀναπαύ-

1) Κ. Β.: Τὸ Τρομικὸν παραχάλεσμα.—2) Κ. Β.: τὸ μὲν ἐκ τρομικοῦ, τὸ δέ ἐκ Ψηφιστοῦ.—3) Κ. Β.: Πίασμα.—4) Κ. Κ... Τ.: τὸ.—5) Κ. Β.: τίθεται.—6) Κ. Κ.—Β.: φωνητικῶν.—7) Κ. Κ.: ἐτι.

εσθαι δυκοῦπι καὶ ποριμώτεροι γίνονται τὴν χεῖρα κινοῦντες, ἔνιοι δὲ καὶ ἐάμπτους δλους, οὕτω καὶ οἱ ψάλται κρείτιον ἀσουσι τὴν χεῖρα κινοῦντες. Ἄλλως τε¹ δὲ καὶ εἰμὴ ἦν ἡ Χειρονομία, παμφωνία ἐγίνεται ἀν. ἄλλ. οὐ συμφωνία. Ἐπει γάρ ἀπαντες οὐκ ἄλλας καὶ ἄλλας λέγομεν φωνάς, ἄλλὰ τὰς αὐτὰς πάντες, συνέβαινεν ἂν τὸν μὲν προλαμβάνειν, τὸν δὲ ἐπεσθαι καὶ τὸν μέν, ἐσω, τὸν δέ², ἔξω λέγειν, εἰ μὴ ἦν τι τὸ δδηγοῦν ἀπαντας συμφωνεῖν. Τοῦτο δέ ἐστιν ἡ Χειρονομία πρὸς γάρ³ τὴν τοῦ Δομεστίκου χεῖρα ἀπαντες ἀποβλέποντες συμφωνοῦμεν. Καὶ διὰ ταῦτα χρηματα— (86^θ) τάτη ἐστὶν ἡμῖν ἡ Χειρονομία.

Λαβοῦσα δέ γε ἡ Ψαλτικὴ πάντα τὰ προρρήθεντα σημεῖα, τὰς Θέσεις, τὴν Χειρονομίον, ἐποίησε τοὺς Ἡχους, οἵτινές εἰσιν ὅκιῶ καὶ οὐ πλείους. Καὶ οὐ δυνατὸν προσεπινοῦσας τινα ἐν τούτῳ

Περὶ τῶν δικτῶν τοις προσθήκην, ὥσπερ οὐδὲ ἐν Ἡχών. τοῖς τοῦ λόγου ὅκιῶ μέρεσιν, ἀλλὰ πᾶν, δπερ εἶποι τις ψάλλων, ἐν τινι τῶν ὅκιῶ ἥχων ἀρμόσει Οὔτοι⁴ δὲ παρονομάζονται διπλῶς, ἀπό τε τοῦ τόποι, ἐνθα ἔκαστος ἐπλεόναζε, καὶ ἀπὸ τῆς τάξεως. Καὶ⁵ ἀπὸ μὲν⁶ τοῦ τόπου διπλῶς λέγεται Δώριος, διτὶ οἱ Δωριεῖς μάλιστα ἐχρῶντο τούτων τῷ Ἡχῳ. Ο δεύτερος, Λύδιος, διτὶ οἱ Λύδιοι τοῦτον ἐφίλουν πλέον τῶν ἄλλων. Οἱ δὲ Φρύγες τὸν τρίτον, δις καὶ Φρύγιος κέκληται. Ο

1) Κ. Κ.: ... τὴν χ. κιν. ἄλλως τε...— 2) Κ. Ι.: τὸ μέν... τὸ δέ...—3) Κ. Κ.: Πρὸς δέ.—4) Κ. Κ.: ἀρμόζει, οὔτοι.—5) Κ. Κ.: ... τάξεως καὶ ἀπό...—6) Τα Κ. δέν ἔχουσι: μέν. ἀλλ' ἐνδείκνυται ἐκ τοῦ κατωτέρω: Ἀπό δὲ τῆς τάξεως...

δὲ τέτοιος καλεῖται Μιλήτιος, διὶ ἐν τῷ Μιλήτῳ¹⁾ ἐπλεόνατε τοῦτο τὸ μέλος. Οἱ δὲ τούτων αὐθις πλάγιοι, ως ὑπὸ τοὺς κυρίους ὅντες, δὲ ὑπὸ τὸν Δώριον καλεῖται Ὑποδώριος· καὶ δὲ ὑπὸ τὸν Λύδιον, Ὑποκύδιος· καὶ δὲ ὑπὸ τὸν Φρύγιον, Ὑποφρύγιος· καὶ δὲ ὑπὸ τὸν Μιλήτιον, Ὑπομιλήτιος²⁾. Καὶ οὗτοι μὲν ὀνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ τόπου, (87^a) ἵνθι ἔκαστος ἡγαπᾶτο ἢ τὸ κατ' ἀρχὰς εἰνρέθη. Ἰπὸ δὲ τῆς τάξεως, Πρῶτος, Δεύτερος, Τρίτος, Τέταρτος· καὶ οἱ πλάγιοι τούτων, Πλάγιος Πρώτου, Πλάγιος Δευτέρου, Πλάγιος Τρίτου, ὃς ἐστιν ὁ Βαρύς, καὶ Πλάγιος Τετάρτου, ὡσπερ γῦν ἡμεῖς αὐτοὺς ὀνομάζομεν.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ Πρώτου ζητήσειέ τις³⁾ τὴν ἀνάγκην, δι' ἣν δὲ πρῶτος Ἡχος καὶ οὐχ ἔτερος τις τοῦ καλεῖσθαι ἔτυχε Πρῶτος· ἢ δὲ αἰτία ἐστίν, ως οἴμαι, αὕτη. Τοῦ Πρώτου Ἡχου ωδεῖς ἔτερος εὑρίσκεται πλείονα εἰδη ἔχων, ως ἔξῆς ὅηθησεται. Ἐχει γάρ τὴν γνωριστικὴν⁴⁾ αὐτοῦ ίδέαν, ἥτις ἐν ἔκάστῳ τῶν Ἡχων ως τι χρωμα τιμφαίνεται· ἢ γάρ ἔκάστου Ἡχου ίδέα χωρίζει ἔκαστον τῶν Ἡχῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων. Ο γοῦν⁵⁾ Πρῶτος, ως εἴπομεν, ἔχει τὴν γνωριστικὴν⁶⁾ αὐτοῦ ίδέαν, ἔχει τὴν τῆς μεσοίητος, ἔχει καὶ τὴν τῆς τετραφωνίας, ἔχει καὶ τὸν λεγόμενον Νάον, ἀπερ ἀπαντά εἰσιν εἶδη τοῦ Πρώτου καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ εὑρίσκονται. Διὰ τοῦτο γοῦν ως πλειόνων περιεκτικὸς

1) Κ. Ι.: μυλίτιος...μυλίτῳ.—2) Κ. Ι.: μελίτιον, ὑπομιλήτιος.—3) Κ. Κ.: ζητ. τὴν.—4) Κ. Κ.: γνωριστικὴν.—5) Σ. Κ.: ἄλλων, ἕγουν.—6) Κ.: Γνωστικὴν.

ἵηπερ οἱ ἀλλοι (87⁶) Πρῶτος ἐκλήθη. Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ μέλους τὸ γὰρ τούτου μέλος, ὥσπερ πεπαρρησιασμένον τι καὶ γαῦρόν ἔστι· διὰ τοῦτο γοῦν εἰληφε τὰ πρωτεῖα¹⁾. Μετὰ δὲ τοῦτον δὲ Δεύτερος καὶ οἱ ἑφεξῆς μέχρι τῶν ὄκτω. Ἐκαστος δὲ τούτων οὐκ ἔστι μονοειδῆς τις, ἀλλὰ ποικίλος καὶ ἐν ἑκάστῳ διάφορα ἴδιώματα θεωρεῖται Εὐθὺς γὰρ ὁ Πρῶτος καὶ Τειράφωνος λέγεται καὶ Νάos καὶ Μέσος καὶ ποιεῖ ἑκαστος τούτων καὶ ἵδιον καὶ προσῆκον τῷ ὀνόματι μέλος. Γίνεται δὲ ἀλλοία ἡ τοῦ Πρώτου ἰδέα, ἀλλοία ἡ τοῦ Δευτέρου, ἀλλοία ἡ τοῦ Τρίτου καὶ ἀλλη ἡ τοῦ Τετάρτου. Οὗτοι δὲ πάντες καὶ κοινὰ καὶ ἵδια κέκτηνται. Καὶ ἵδιον μὲν ἑκάστῳ τὸ ποιεῖν τὸ γνωριστικὸν αὐτοῦ τοῦ μέλος, κοινὸν δέ, τὸ καταλέγειν καὶ τοὺς τέσσαρας ἔξω φωνὰς τρεῖς. Παραδείγματα τούτων ταῦτα· τοῦ μὲν Πρώτου τὸ «Ἐύφρατον ἐν Κυρίφ», τοῦ δὲ Δευτέρου τὸ «Ἐν ταῖς αὐλαῖς Σου ὑμνήσω Σε», τοῦ Τρίτου δὲ τοῦ Ἡθικοῦ Τρίτος καὶ τοῦ Τετάρτου σχεδὸν πάντα τὰ καλοφωνικὰ αὐτοῦ. Κοινὸν πάλιν τούτοις καὶ τὸ ποιεῖν τοὺς (88^a) λεγομένους Μέσους. Μέσοι δὲ λέγονται, διὶ μέσον τῶν κυρίων καὶ τῶν πλαγίων εὑρίσκονται. Τοῦ μὲν γὰρ Πρώτου μὲν γὰρ Βαρύς, δὲ μέσον τοῦ Πρώτου²⁾ καὶ τοῦ πλαγίου αὐτοῦ κείται. Τοῦ δὲ Δευτέρου μέσος, δὲ πλάγιος³ τοῦ Τετάρτου. Τοῦ Τρίτου, δὲ πλάγιος τοῦ Πρώτου, διὶ μέσον τοῦ Τρίτου καὶ τοῦ Βα-

1) Κ. Κ.: Τὰ Πρῶτα.—2) Τὰ Κ: Τοῦ μὲν γὰρ Πρώτου καὶ τοῦ Ηθικοῦ αὐτοῦ κείται.—3) Κ. Κ.: μέσος, πλάγιος.

ρέος κείται. Ό δὲ Τέταρτος μέπον ἔχει τὸν πλάγιον τοῦ Δευτέρου οὗτος γὰρ μέσον ἐστὶ τοῦ Τετάρτου καὶ τοῦ πλαγίου Τετάρτου. Ἐκιπτος δὲ τούτων τῶν μέσων ποιεῖ ἴδιον μέλος καὶ δηλωτικὸν τῆς μεσότητος αὐτοῦ, ἐπειτα ἔχουσιν αὐθίς πάντες κοινὸν τὸ ποιεῖν τετραφώνους· ἀλλὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μέν ἐστι τοῦ Πρώτου· ἐν γὰρ τούτῳ τῷ "Ἡχῷ ποιεῖται καὶ φαίνεται ἡ τοῦ τετραφώνου ἰδέα· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις σπανίως γίνεται· Αλλά οὐδὲ τοσοῦτον φοίνεται ἡ τετραφωνία ἐν τούτοις, δισον ἐπὶ τῷ Πρώτῳ ὁ γὰρ Δεύτερος πωιεῖ μέν, ἅπαξ δέ, ἵνα μὴ συμπέσῃ τῷ Πρώτῳ. Οὗτοι γὰρ εἰς τὰς τετραφωνίας· ἐν αὐτοὶ φαίνονται, εἰ μή τις ἐπιτηδειότητι φωνῆς καὶ τέχνης μεταχειρίζεται (sic!), δεῖξει ἔκατέρου τὸ μέλος, Καὶ δὲ Τέταρτος ποιεῖ, οὐ πολλάκις δέ, ὡς τὸ «Μητέρες ἡτεκνοῦντο»· τετράφωνος γάρ ἐσιν καὶ τοῦτο. Ό δὲ Τέταρτος ἀεὶ τετράφωνον καταλέγει πλὴν δὲ οὐ λέγεται ἐν τούτῳ εἰναι τετράφωνος, διότι τότε λέγομεν ποιεῖν τετραφωνίαν ἡ τὸν Λ' ἡ τὸν Β' ἡ τὸν Γ' ἡ τὸν Δ', διπόταν πρὸς τῷ γνωριστικῷ τῆς αὐτοῦ ἰδέας μέλει² καὶ ἀλλο εἶδος δύναται ποιῆσαι τὸ τοῦ τετραφώνου. Άλλο γὰρ μέλος ποιήσει ὁ κυρίως Πρώτος, διέρ οὖτιν ἴδιον τῆς τούτου ἰδέας, καὶ ἀλλο δ τούτου τετράφωνος καὶ ἀλλο δ μέσος καὶ ἀλλο δ Νάος λεγόμενος. Δύναται γὰρ ἐξ αστροφίας, ὃν εἴπομεν, ἴδιον καὶ προσῆκον τῷ δύναματι δεῖξαι μέλος. Λέγεται δὲ τετράφωνος, διτέν τέ τα αρσιτέ³

1) Κ. Κ.: μεταχειρίσει. Ἐκράτησα ἀπὸ σκοποῦ τὴν ἄνω γραφήν.—2) Κ. Ι.: Τῷ γν... μέλος. Κ. Κ.: γνωστικῷ μέλει.—3) Τὰ Κ.: ἔκαστον.—4) Κ. Ι.: Τέταρτος. Κ. Κ.: τέσσαρα.

φωναῖς καταγίνεται τὸ τοῦδε μέλος. Νάος δέ, ὅτι μετὰ τὴν τετραφωνίαν καταλέγει καὶ δύο ἔξω, αἷς ἐπεται τὴν τελευταίαν φωνὴν εἰναι Τρίτον· τοῦ δὲ Τρίτου τὸ ἥχημα λέγεται νανά. Διὰ γοῦν τὴν αἵτιναν αὐτὴν λέγεται Νάος, διὰ τὸν Τρίτον. Ταῦτα μὲν ωνν πάντα ἔχει μειὰ περιουσίας δὲ Πρῶτος, ὥσπερ ἣν προσῆκον τῷ πρώτῳ ὅντε "Ἐχει δὲ ταῦτα καὶ ὁ Δεύτερος, ἀλλ' ων τοσοῦτον ἔκφαντις· καὶ κεχωρισμένα σλλήλων. Ἰδοὺ γὰρ ἔχει δὲ Πρώτος μέσοιν, (89^α) ἔχει καὶ ὁ Δεύτερος· καταβίνει γὰρ δύο φωνὸς καὶ εύρισκει τὸν Βαρύν, δστις ἔστι τοῦ Πρώτου μέσος. Καὶ ἔστιν ἄλλο τῆς αὐτοῦ Ιδέας τὸ μέλος καὶ ἄλλο τῆς τοῦ μέσου. Ο δὲ Δεύτερος τὸ αὐτὸν ἔχει καὶ μέσον καὶ τῆς αὐτοῦ Ιδέας δηλωτικόν ἀεὶ γὰρ αἱ ἀποδόσεις τούτου εἰς τὸν πλάγιον τοῦ Τετάρτου καταλήγουσιν, δστις εύρισκεται, ἐὰν κατέβης (sic) δύο φωνάς ἀπὸ τοῦ Δευτέρου, δν εἴπομεν εἰναι τὸν τούτου μέσον. Εν δὲ τῷ Τρίτῳ, καὶ ἐν τούτῳ ἀπαντα τὰ προρρηθέντα εύρισκονται· ἔχει γὰρ καὶ οὗτος καὶ μέσον καὶ τετράφωνον, δνπερ εἴπομεν εἰναι τὸ «Μητέρες ἡτεκνοῦντο», καὶ εἰσι καὶ ἐνηλλαγμένα. Εν δὲ τῷ τετάρτῳ μετὰ τὴν δηλωτικὴν αὐτοῦ Ιδέαν δείκνυται μάλιστα ἡ τοῦ μέσου φύσις καθαρῶς εἰς αὐτὸν γὰρ ἔχει πλείονα χώραν τυῦτο τὸ μέλος ἢ εἰς τοὺς ἄλλους· καὶ τοσοῦτον, ως εύρισκεσθαι τινα μαθήματα ἐν αὐτῷ τῆς τοῦ μέσου Ιδέας δντα ἀπὸ ἀρχῆς ἀγρι τέλους, δπερ ἐν τοῖς ἄλλοις οὐ γίνεται. Καὶ αὕτη ἡ τῶν κυρίων φύσις καὶ ταῦτα τὰ τῶν κυρίων παρακολουθήματα.

Ἐκ δὲ τούτων γίνονται οἱ (89^β) πλάγιοι, οἱ Περὶ τῶν πλα- καὶ διαφέρουσι τῶν κυρίων κα- γίων.

Θάπαξ· ἀλλαι γάρ εἰσιν αἱ τῶν κυρίων ἰδέαι καὶ ἀλλαι αἱ τῶν πλαγίων, καὶ διὰ αἱ κύριοι μέχρι τριῶν φωνῶν πρὸς οὗτα στὸν τὸ ὑψη- λότερον. Τοῖς δὲ πλαγίοις τοῦτο χαμηλότερον προέρχονται² γάρ οὗτοι καὶ μέχρι τριῶν καὶ τεσ- σάρων καὶ πέντε καὶ ἔξι καὶ ἑπτά φωνῶν καὶ δκτώ· κάνταῦθα³ καὶ οὗτοι στάσιν λαμβάνουσι καὶ πε- ριπιέψω οὐ πρὸς οὗτα σταθμοὺς. Εἰ δὲ προέλθοι τις μίαν, σπανιάκις ἀν τοῦτο γενήσεται διὰ τὸ ἀσύμ- φωνον καὶ ἀηθῆς.

Ἐχουσι δὲ καὶ οὗτοι κοινὰ καὶ ἴδια πρὸς ἀλ- λήλους· κοινωνοῦσι γάρ δὲ πλάγιος τοῦ Πρώτου καὶ δὲ πλάγιος Τετάρτου κατὰ τὸ μέχρι Διπλασμοῦ προέρχεσθαι⁴ ἀμφοτέρους. Διαφέρουσι δέ διὰ δὲ πλάγιος τοῦ Πρώτου καταλέγει ἔξω τρεῖς, τέσσα- ρας, ἔξι, ἑπτά· ὁ δὲ πλάγιος τοῦ Τετάρτου, τρεῖς, τέσσαρας, πέντε, ἑπτά, χωρὶς τῆς τοῦ Ἰσού· μετ' ἔ- κείνης γάρ γίνονται αἱ ἑπτά δκτώ. Καὶ ἐνὶ ᾧ δια- φορὰ τούτοις διι δὲ πλάγιος τοῦ Πρώτου οὐ κα- ταλέγει ἐν πέντε φωναῖς, δὲ πλάγιος τοῦ (90^α) Τετάρτου, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Οὐ δὲ πλάγιος τοῦ Δευ- τέρου καὶ δὲ Βιρὸς κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις κατὰ τὸ μὴ ποιεῖν Διπλασμόν· μέχρι τῶν ἑπτά φωνῶν γάρ οὗτοι οὐ προέρχονται Διαφέρουσι δέ, διὶ δὲ μὲν πλάγιος τοῦ Δευτέρου καταλέγει τρεῖς, τέσσαρας, πέντε, ἔξι· δὲ δὲ Βιρὸς τέσσαρας καὶ πέντε.

1) Τὰ Κ.: προσίστοι. — 2) Κ. Ι.: προσέρχονται — 3) Κ. Κ.: κάν- ταντα. — 4) Κ. Ι.: προσέρχεσθαι.

Ταῦτα οὖν εὑρομεν δητα τοῖς ὅκτῳ "Ηχοις τὰ παρακολουθήματα ἀπὸ τῶν παλαιοτέρων μαθημάτων, ὡν δὴ παραδείγματα παραδώσομεν' διὰ τὸ σαφές. Εἰ δὲ καλῶς συνετέθη ταῦτα ἡ μή, ἔγωγε οὐκ ἀποφαίνομαι, ἀλλ' ἀφίημι τοῦτο τοῖς τούτων κριταῖς.

"Ἐν τούτοις γοῦν τοῖς ὅκτῳ "Ηχοις εὑρίσκεται ἀπασσα μελῳδία καὶ ἡ ἐν τοῖς βαυδάροις καὶ ἡ ἐν τοῖς Ἐλλησι. Καὶ ἄλλοι παψά τούτοις "Ηχοι οὐκ εἰσιν. Τοις τὴν μεταχειρίσιν τούτων ποιήσει ἀλλο γένος ἄλλως κατά τις ἡμεῖς δέ, ὡς ἔφημεν, ἄλλους ποιῆσαι "Ηχους τῶν ἀδυνάτων ἄλλα πᾶν, διπερ εἴποι τις, ἐν τινι τῶν ὅκτῳ ὑπολεσεῖται. Τινὲς δὲ βούλονται λέγειν τὸ τοῦ Νενανὸν μέλος ἐννατὸν Ηχου ἔσαι² δὲ μᾶλλον πλάγιος Δευτέρου δεδεμένος. Τεθεῖας γάρ ἡ τοῦ Νενανὸν Φθιρά δεδεξεν ἡμῖν τὸν πλάγιον τοῦ Δευτέρου ἔσαι (90^β) δεδεμένως³. "Εχει γάρ ἡ Ψαλτικὴ καὶ τὰς⁴ λεγομένας Φθιράς, ὡσπερ σημεῖά τινα ἐναλλαγὴν δειπνοῦ.

Περὶ Φθιρῶν, κνύοντα τοῦ μέλους. Καὶ ἔστιν ἡ τοῦ Πρώτου, ἡ τοῦ Δευτέρου, ἡ τοῦ Τρίτου, ἡ τοῦ Τετάρτου καὶ αἱ τῶν πλαγίων. Ἀλλ' ἐκ τούτων πάντων (sic) αἱ τῶν κυρίων "Ηχων εἰσὶν ἐν χρήσει, αἱ δὲ τῶν πλαγίων σπανίως, μᾶλλον δὲ οὐδέποτε.

Βούλονται δὲ αὗται αἱ Φθιραὶ τοῦτο. Πάντες οἱ "Ηχοι ἐν πᾶσίν εἰσι τοῖς "Ηχοῖς· ἐν γάρ τῷ Πρώτῳ εύρησεις δμοῦ καὶ τοὺς κυρίους ἀπαντας

1) Δέν δίδει δμας. Κ. Κ.: μευδώσομεν.—2) Κ. Κ.: ἔτι.—3) Κ. Κ.: δεδεμένος.

καὶ τοὺς πλαγίους. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ πλαγίῳ τοῦ Τετάρτου εἰπον γόρ σοι τοὺς δύο ἄκρους φεύγων ιὴν περιττολυγίαν, διτι καν τοῖς ἀλλοις τὸ αὐτὸ συμβαίνει. Καὶ δσας ἀν φωνὰς ἔξελθης ἀφ' οἰουδήτινος "Ηχου, τόσους "Ηχους ἐνήλλαξες· ὥμοίως καὶ δσας ἀν καταβῆς, τὸ αὐτό σοι γενήσεται. Τοῦτο μέντοι δεῖ σε γινώσκειν, διτι ἐν ταῖς ἀνιούσαις εἰσὶν οἱ κύριοι καὶ ἐν ταῖς κατιούσαις οἱ πλάγιοι. Πλὴν δέ, εἰ καὶ ἀναμεμιγμένοι εἰσὶ πάντες, ἀλλ' ἐπονται τῇ φύσει καὶ τῇ ἰδέᾳ τοῦ μέλους, ἐν φε εἰσιν. Ἰδοὺ γάρ, ώς εἴπομεν, ἐν τῷ Πρώτῳ εὑρίσκονται ὅντες οἱ "Ηχοι πάντες ἀλλ' οὐ ποιεῖ ἔκαστος τὸ ἴδιον αὐτοῦ μέλος (91^α), ἀλλὰ μεταβάλλονται πρὸς τὴν τοῦ Πρώτου φύσιν καὶ φαίνεται μόνη ἡ τούτου ἰδέα.

"Ἐνίστε δέ, ἡ φιλοτιμίᾳ τοῦ ποιητοῦ ἡ ὁραιότητος ἔνεκα ἡ καὶ δι' ἀνάγκην, ἐμπίπτει ἀλλος "Ηχος ἐν ἀλλῳ καὶ ποιεῖ τὸ γνωριστικὸν αὐτοῦ μέλος ἀλλὰ τοῦτο γίνεται ἡ ἀπὸ παραλλαγῆς ἡ ἀπὸ μέλους. Καὶ εἰ μὲν ἀπὸ παραλλαγῆς, τίθεται ὁ "Ηχος ἔκεινος, οὐτινός ἐστι τὸ μέλος· εἰ δ' ἀπὸ μέλους, οὐχ ὁ "Ηχος ἀλλ' ἡ Φθορά καὶ γὰρ ὑπομένει φθοράν, διταν οὐχ, δπερ ἥρξατο καὶ φυλάττῃ μέλος, ἀλλὰ μεταβληθῆ πρὸς ἀλλο τι μέλος, δπερ οὐχ ἡν ἴδιον καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐπιφωνηιάτων τοῦ «Ἐνεδύσατο» τοῦτο γέγονε. Τρίτου γὰρ ὅντος ἔκει ἀπὸ παραλλαγῆς "Ηχου, τὸ μέλος ἐστὶ Νεανώ, δπερ ἐποίησε τεθείσα ἡ Φθορά. Αὕτη δὲ ἡ Φθορὰ οὗτε τῶν κυρίων οὗτε τῶν πλαγίων προσήκει τινὶ ἀλλὰ καθ' ἐαυτήν ἐστι. Ποιεῖ δὲ καὶ τὸ

μέλος ἔδιον γίνεται γάρ ἀεὶ τρεῖς φωνὰς προευχομένων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ πλαγίου Δευτέρου, δπέρ ἐστι Πρῶτος (91^β) ἀπὸ τῆς παραλλαγῆς, ἡ δὲ Φθιρὰ δεικνύει τοῦτο ἄλλοιον. Καὶ προηγουμένως μὲν οἰκεῖος τοῦ Νενανὸς τόπος υἱοῖς, δν εἶπομεν, ήγουν δ πλάγιος τοῦ Δευτέρου Ἐπειτα καὶ δπου ἀν αὐτὸν θήσῃς, ἐν οίφδήτινι Ἡχφ, δείκνυται τὸ τούτου μέλος ρραδίως.

Καὶ οὗτος ἐμοὶ δ περὶ τῶν Φθιρῶν² λόγος.

Ταῦτα γοῦν πάντα εἰδέναι ἀπαντα τὸν ψάλτην χοή, εἰ μὴψεύδεσθαι τὸ δνομα βιούλοιτο. Ταῦτα δὲ υὐχ ἀν εἰ δ εἰ η³ τις, εἰ μὴ ἐν ἔξει γένοιτο ταύτης τῆς Ψαλτικῆς: ἔστι γάρ οἰον ἀρχὴ καὶ θεμέλιος ταύτης διαρχὴ καὶ οἰον θεμέλιος τῆς Ψαλτικῆς ἡ Μετροφωνία· ταύτην γάρ δ καλῶς μετελθῶν ρραδίως ἀν καὶ τὰλλα τῆς Ψαλτικῆς κτήσαιτο χω-

Μετροφωνία ωὶς δὲ ταύτης ούδεν κατωρθωκὼς
καὶ εἰη ἀν δ ψάλτης Μετὰ δὲ ταύτην
Παραλλαγῇ. ἔστιν ἡ Παραλλαγὴ, ἣν δεῖ ἔξασκησαι καλῶς καὶ υἱως, ὡς, ἐν ὅποιᾳ ἀν εἰη φωνῇ, τὸν ἔκείνης τῆς φωνῆς ἥχον ἔτοιμως ἔχειν ἀποδοῦναι. Ταῦτα μὲν οὖν χαρακτηρίζουσι τὸν ψάλτην, οὐ μὴν δὲ τὸν τέλειον⁴ Ἄλλο⁵ Ινα ἢ ράδιον τοὺς βιουλομένοις τὸν Ἡχον εύρισκειν ἐν δποίᾳ⁶ ἀν εἰη φωνῇ, κανδνιόν⁷ τι μικρὸν ἔξεθέμην πάντας ἔχον τοὺς Ἡχους καὶ κυρίους καὶ πλαγίους.

1) Κ. Κ.: ρραδίως, καὶ....—2) Κ. Κ.: φυόγγων.—3) Τά Κ.: εἰδοίη.—4) Κ. Κ.: τέλον.—5) Ἐκ τοῦ χειρογράφου Τερροσολύμων ἔχει ἀποκοπή ἐν φύλλον, σδ τὸ κείμενον τούντευθεν καὶ τὸν πινακα ἀνεπλήρωσα ἐκ τοῦ Κ. Κ.—6) Κ. Κ.: φωνῇ. Κανύνιν.

Βούλεται δὲ τοῦτο, ἵνα φένι τῶν Ἡχων εἶης
Κανδνίον ψάλλων καὶ θέλεις εἰδέναι τίνες
τῷών Ἡχοι εύρισκονται εἰς τὰς ἀνιού-
σας καὶ τίνες εἰς τὰς καπιούπας ποίει
οὗτοι. Λάμβανε μὲν ἄνωθεν ἡ κάτωθεν τὸν Ἡχον, δν
ἥχει τὸ καλοφωνικόν, δπερ ψάλλης, καὶ ἐκ πλαγίου
τὸν τῆς φωνῆς ὀριθμόν, δνπερ ἀνέβης ἡ κατέβης
διὰ τῶν ἀριθμῶν τῶν γεγραμμένων καὶ ἔνθα δν
συνέλθωσιν, ἔκεινός ἐστι δ τῆς φωνῆς Ἡχος. Εἰς
γοῦν τὰς κατιούσας λάμβανε τοὺς ἀριθμοὺς τοὺς
ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους ἀρχου δὲ ἄνωθεν καὶ
κατέρχουν. Εἰς δὲ τὰς ἀνιούσας, τοὺς ἀριθμοὺς αὐ-
θις τοὺς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ σου μέρους, ἀρχου δὲ κά-
τωθεν καὶ ἀνέρχουν. Κανόνιόν σοι ἐστι τοῦτο (Βλ.
ΙΙ(ν. Δ').)

(φ.92α) Περὶ ἑνάρξεως Καλοφωνίας

Μετὰ δὲ ταῦτα ἔδοξε μοι καὶ ἔφοδον ἐκθῆναι
ἥτινί τις ἐπόμενος καλῶς δν τὰς καταρχὰς τῆς κα-
λοφωνίας ποιοῖτο καὶ οὐδέποτε ἔξελθοι ἐπὶ τὸ
πλέον τοῦ δέοντος ἡ ἐπὶ τῷ ἄνω ἡ ἐπὶ τῷ κάτω.
Δύο ταῦτα σκοπεῖν δεῖ ἔναστον: τὴν αὐτοῦ φω-
νήν, ποταπή τις ἐστι, καὶ τὸ προκείμενον καὶ κα-
λοφωνικόν, μέχρι πόσου προέρχεται, καὶ οὗτος
ἀρχεοθαί. Εἰ δὲ μετὰ τὸν Λομέστικον βούλωιτό τις
ψάλλειν, σκοπεῖν δεῖ, τίνα Ἡχον ἐκαλοφώνησεν
ἔκινος. Καὶ εἰ μὲν κύριος ἦν, βούλει δὲ καὶ αὐτὸς
τὸν αὐτὸν Ἡχον εἰπεῖν, ἀρχου τὴν αὐτὴν φωνήν,
εἰ δὲ οὐ τὸν αὐτὸν Ἡχον, ἀλλ' ἔτερόν τινα, κύ-
ριον δὲ πάλιν, τὴν αὐτὴν φωνὴν ἀρχου, ἐπει πάν-
τες, ὡς εἴπομεν, οἱ κύριοι μέχρι τριφωνίας προ-

έρχονται. Εἰ δ' ἔκεινος δι' ἀδυναμίαν ή δι' ἀμάθειαν ἐκαλοφώνησε χαμηλά, πὺ δὲ δύνασαι εἰπεῖν ὑψηλοτέραν φωιήν, πρόσθες. Εἰ δὲ δ Δομέστικος ὑψηλά, σὺ δὲ οὐ δύνῃ, ἀφαίρει αὐθίς καὶ μίαν καὶ δύο, ἃν οὗτοι δεῖ (sic) καὶ οὗτοι δ τρόπος ἐστὶν ἐπὶ τῶν κυρίων. (92^β) Ἐπὶ δὲ τῶν πλαγίων εἶπομεν προλαβόντες τῶν πλαγίων τὰ ίδιωματα· δι τὸ Πλάγιος τοῦ Πρώτου καταλέγει γ', δ', στ', ζ', δ δὲ πλάγιος τοῦ Δευτέρου, γ', δ', ε', στ'. δ δὲ Βαρύς, δ', ε'. δ δὲ πλάγιος τοῦ Τετάρτου, γ', δ', ε', ζ'. Ταῦτα γοῦν πάντα ἔχων κυβ' ἐσυτὸν δ μέλλων καλοφωνῆσαι, σχόλει μέχρι πόσων φωνῶν προέρχεται τὸ πρυκείμενον καλοφωνικόν. Καὶ εἰ μὲν μέχρι τετραφωνίας ή πενταφωνίας, γύμνασον τὴν φωνήν σου πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν καιρὸν τῆς Καλοφωνίας καὶ ἀναβίβασον ταύτην ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον εἰς ἐπιστρέψας κάτελθε μέχρι τῆς φωνῆς, ης μέλλεις ποιῆσαι τὴν ἀρχήν. Εἴται κατάθανε καὶ ἐτέραν μίαν καὶ οὗτως ἄρχου, διότι ή φωνὴ ἀεὶ προέρχεται λεληθότως. Ἀλλὰ καὶ κρείτον ἐστὶν ἔχειν τὴν φωνήν σου ἐλευθεραν ή φυαγκά¹⁾ εσθαι. Καὶ οὗτοι μὲν ποιεῖν δεῖ τὸν Δομέστικον ἐπὶ τῶν πλαγίων.

Τὸν δὲ τοῦ ἐτέρου χοροῦ Δομέστικον ἀφορᾶν δεῖ πρὸς τὸν πρώτον ὡς ἐν ὑποδείγματι. Καὶ εἰ δ πρώτος Δομέστικος ἐμάλε πλάγιον Τετάρτου μέχρι τετραφωνίας ή πενταφωνίας προερχόμενον — καὶ ἐστὶ τοῦτο (93^α) τὸ κράτημα τὸ λεγόμενον Ροδάνιον — πὺ δὲ βούλεις εἰς τὸν Τροχόν,

1) Τὰ Κ. ἔχουσας... φοδάνιον σὺ δὲ βουλάμενος.... Φαίνεται.

δστις ἀνέρχεται μέχρις ἐπταφωνίας (sic), μὴ τὴν
αὐτὴν φωνὴν ἀρχούν, ἥν καὶ δ πρῶτος χρόνος, ἀλλὰ
κάτελθε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κρατήματος τοῦ
λεγομένου Ρυδανίου ἢ δύο ἢ τρεῖς φωνὰς καὶ
οὗτως διβεῖται τὸν Τροχόν. Τὸ αὐτὸ δὲ γίνεται καὶ
ἐπὶ τῶν ἀλλών Ἡχῶν. Καὶ δλως εἰπεῖν, τὴν αὐ-
τοῦ φωνὴν σκοπεῖν δεῖ ἔκαστον καὶ τὸ προκείμε-
νον καλοφωνικόν, εἰ βούλοιτο καλῶς ἀρχεσθαι.
Δεῖ δὲ ἔχειν μειά σοῦ καὶ ἔτερου βοηθὸν ἢ καὶ
δύο πλείονας δὲ υὐδαμῶς τότε γάρ οὐ Καλοφω-
νίο, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον «ἀπὸ χοροῦ» γενήσεται.
Άλλο τουτο διφείλει γίγεσθαι, εάν αἱ φωναὶ ωσιν
ἔπιτηδειαι καὶ καλαί. εἰ δὲ μὴ οὗτως ἔγει ἢ τοῦ
καλοφωνοῦντος ἥρων, πάγιας λαμβανέτιο βοη-
θούς.

Οφείλουσι δὲ οἱ ψάλλοντες εἰδέγανται προ-
μελετῶν ἔκαστος τὸ ἔκαστον κοινῶς. Ιγα συμφω-
νῶσι καὶ ηδίων οὔτω φανῆ ἢ Ψαλική. Κακῶδὲ
μὴ χρήση ποτέ τινι βοηθῷ κρείτιον γάρ ψάλλειν
μόνον¹ ἢ μετὰ κακοφώνου: ἀπολέσει γάρ καὶ τὸ
σὸν τότε μέλος². Η δὲ τῶν πιρήγων (93⁶) φωνὴ
καὶ κακοφωνῶν εὑρίσκεται ἢ τριχυτέρα τοῦ δέον-
τος καὶ πειρώδης ἢ ἀσθενῆς καὶ κεχαλασμένη. Καὶ
ἡ μὲν τοῦ ἑνός, ἡ πετρώδης, ἀνέρχεται ἐπὶ τὸ ὑ-
ψηλότερον καὶ μὴ βουλομένου· ἡ δὲ τοῦ ἑιέρου,
καὶ χαμηλότερον ἄχοντος. Τὸν³ δὲ τοιοῦτον ἀπο-

δμως δι τὴν ἡγιούθη ἡ ἐπεξηγηματικὴ σημασία τῆς προηγουμένης
προτάσσεως: καὶ οἵτι τοῦτο.... Οὗτως ἐνδείχνυται ἡ διόρθωσις
ὅτι λειπόμενοι προφυγή τοῦ ἀιακολούθου.

1) Κ. Τ.: κρ. γάρ ἢ (Κ. Κ.: ὥ) ψάλλ. ἢ μόνον.—2) Κ. Κ.: ἀ-
πολ. γάρ καὶ τὸ θεον καὶ τὸ σ. τ. μ. Ἀλλὰ προφανῶς είναι
προσθήκη τῶν ἐκδοτῶν.—3) Κ. Κ.: Τό.

πέμπεσθαι δεῖ οὐ μόνον γὰρ ἔαυτῷ, ἀλλὰ καὶ πᾶ-
σι μεταδίδωσι τοῦ κακοῦ. Καὶ ή ἐπὶ τὸ ἄνω ἔλ-
κυσσιν ἡμᾶς ἀκοντας ἥ ἐπὶ τὸ κάτω τοῦ γὰρ ἀ-
νέρχεσθαι ἥ κατέρχεσθαι ἡμῖν λεληθότως δύο αἱ-

Αἰτία, δι' οὗ. τίαι εἰσιν μία μὲν ἡ παρηχία, ἐ-
νέρχεται τις ή τέρα δὲ ἡ τοῦ μέλους φύσις. Τού-
κατέρχεται λε- των δὲ πάλιν αἴτιον τὰ ἡμίση
ληθότως *φῶναν*: τῶν φωνῶν καὶ τὰ τρίτα. Εἰ γὰρ
δεῖ τὰς αὐτὰς ἐλέγομεν φωνὰς ἀκεραιούς¹ καὶ μὴ
διειρθυμένας, οὐκ ἀν ποιει οὕτω ἐπὶ τὸ ὑψηλότε-
ρον οὕτιε ἐπὶ τὸ χθαμαλώτερον προηρχόμεθα². Ε-
πεὶ δὲ λεληθότως καὶ ἡμῖσυ καὶ τρίτον λέγομεν
φωνῆς (δι γὰρ τόνος μὲν προσλαμβάνει³ τι τῆς φω-
νῆς), ταῦτα δὲ ἀθροιζόμενα ποιοῦσιν ἀκεραιούς¹
φωνάς, διὰ ταῦτα ἀνερχόμεθα μὴ γινώσκοντες.
Καὶ κατερχόμεθα δὲ πάλιν, δπόταν δι' ἀσθένειαν
φωνῆς οὐ λέγομεν τὰς φωνὰς σώας. Καὶ τοῦτο
κοινὸν μέν ἔστι (94^a) πάθος πᾶσι τοῖς *Ἡχοῖς*, ἐν
ἐνίοις δὲ γίνεται μάλιστα. Οπόταν γὰρ ψάλλωμεν
νενανὸς μέλος, οὐκ, εἰς ἥν ἡρξάμεθα, καὶ τελευ-
τῶμεν φωνήν, ἀλλὰ σκοπῶν εὔρησεις ἐπὶ τὸ κά-
τιο μᾶλλον ἐρχομένους ἡμᾶς. Αἴτιον δὲ ἡ τοῦ νε-
νανὸς φωνή αὕτη γὰρ ἡμίσεια δοκεῖ πως εἶναι, εἰ
καὶ ἡμῖν ἀγνοεῖται ἀλλως θ', δτι ἀσθενεῖς ἔκφέ-
ρουμεν τὰς τοῦ νενανὸς ἀνιούσας φωνάς, ἵνα ἡ τοῦ
νενανὸς ἰδέα χρωματισθῇ, τὰς δὲ κατιούσας σώας
καὶ ἐκ τούτου συμβαίνει τὸ μέλος ὑποχαλᾶν. Ἐπὶ
τὸ κάτω οὖν ἐρχόμεθα εἰς τὰ τοῦ νενανὸς μέλη.

1) Κ. Ι.: ἀκαιραιούς.—2) Κ. Ι.: προηρχόμεθα.—3) Κ. Κ.: προ-
λαμβάνει.

Ἐπὶ δὲ τοῦ πλαγίου Δευτέρου γίνεται τὸ ἀνά-
παλιν, ὅπόταν Δεύτερον καταλέγῃ' ἔξω· ἵδιοις γὰρ
τῆμας τοιέπειται τεχνητούς τοιεπειταντούσ-
μέλους καὶ μᾶλλον διαν ψάλλωμεν Καταβασίαν.
Αἴτιον δὲ τούτου διι αἱ φωναὶ τοῦ Δευτέρου αἱ
ἔσω ἐφθαρμένως λέγονται. Ἀνερχομένων δὲ ἡ-
μῶν τὰς ἀνιούσας ταύτας φωνάς ἀνελλιπεῖς² τὰς
δὲ δύο κατιούσας ἐφθαρμένας καὶ οἰονεὶ ἡμισείας,
πρωέρχεται τὸ μέλος ἐπὶ τὸ ἔξω. Καί εἰσιν, ὡς εἰ-
ποιειν, αἱ ἡμισείαι φωναὶ τὸ αἴτιον.

Καὶ ταῦτα μὲν (94⁶) ἐν τούτοις.

Καλὸν δέ μοι ἔδιξε τανῦν καὶ τὸν τέλειον ψάλ-
την, διοῖς τίς ἔστιν, εἴκονίσαι πρώτον μὲν οὖν

Ποια τὰ χαρα ψάλτου τὸ γράφειν δρθῶς καὶ
κτηριστικὰ τοῦ ἀπὸ τέχνης Δεύτερον δέ, τὸ λέ-
τελείουψάλτου. γειν ἀπὸ τόνου. Τρίτον, τὸ γρά-
φειν ἀπὸ στήθους, δπερ ἀν εἰδείη³. Τέταρτον, τὸ
ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ. Πέμπτον, τὸ ἐτοίμως ἔχειν λαμ-
βάνειν πᾶν μέλος, δπερ ἀν ἀκούση καὶ γράφειν.
Ἐγωγε δὲ καὶ ἀπὸ μόνης Χειρονομίας ἀπήτησα
ἀν τὸν τέλειον ψάλτην γράφειν λαβόντα μόνον
πρώτον τὸν Ἡχον. Ἄλλὰ τοῦτο γίνεται μὲν δρ-
θῶς κατά τε τὰς φωνάς καὶ τὸν Ἡχον, οὐ μὴν δὲ
κατὰ τὸν σκολὸν τοῦ χειρονομοῦντος· καὶ ἡ αἰτία
ἔστιν ἥδε· ἐπει γὰρ δ' Ἀπόστροφος καὶ ἡ **Χαμηλὴ**
κατὰ μὲν τὴν Χειρονομίαν εἰσὶ ταῦτα⁴, διαφέρου-
σι δὲ κατὰ τὰς φωνάς (δ μὲν γὰρ Ἀπόστροφος
ἔχει μίαν φωνήν, ἡ δὲ Χαμηλὴ τέσσαρας), ἀλλὰ

1) Τὰ Κ.: καταλέγει. — 2) Κ. Κ.: ἀνελλιπῶς. — 3) Τα Κ.: εἰδοίη
— 4) Κ. Κ.: ταῦτα.

καὶ αἱ τρεῖς καὶ αἱ δύο φωναὶ μὲν κατιοῦσαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου ἔχουσι Χειρονομίαν, δὲ γράφων ἀποβλέπων πρὸς τὴν χεῖρα τὴν χειρονομοῦσαν οἴδε μὲν ὡς κατιοῦσαν ἢ κατιούσας φωνὰς λέγει, τὸν δὲ ἀριθμόν, δύοσος ἐστίν, οὐκ οἴδε καὶ τοῦτο ποιεῖ τὴν σύγχυσιν (95^a) ἐπεὶ εἰ ἥδει καὶ τὸν ἀριθμόν, δρθῶς δὲν ἔγραφε. Τὸ δμοιον δὴ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν φωνῶν τῶν ἀνιουσῶν· καὶ γάρ ἡ Ὑψηλή, ὡς εἶπομεν, καὶ τὸ Κέντημα χειρονομίας ίδίας οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ χειρονομοῦνται ἢ μετὰ τῆς Πεταστῆς ἢ μετὰ τοῦ Ὁλίγου ἢ μετὰ τῆς Ὁξείας ἢ μετ' ἀλλού τινδές συντιθέμενα. Λοιπὸν ὁ γράφων δρᾶ τὸν χειρονομοῦντα Πεταστὴν ἢ Ὁλίγον ἢ Ὁξεῖαν ὑποδεικνύντα τὴν Χειρονομίᾳ, οὐκ οἴδε δὲ εἰ μίαν ἢ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἢ πλείονας φωνὰς ἔχει αὕτη ἡ χειρονομία. Διὰ γοῦν τὴν αἵτιαν ταύτην οὐ δύναται τις ἀκολουθῆσαι τὸν σκοπὸν τοῦ χειρονομοῦντος.

Ἐκτον δὲ ἐν τούτοις τὸ καλῶς καὶ εὐφώνως καὶ ώραιῶς ψάλλειν μετὰ τέχνης, δπερ καὶ δώρημά ἐστι μᾶλλον τῆς φύσεως, ἀλλ' οὐ τῆς Τέχνης.

Ταῦτα μὲν οὖν πολλά με τὰ παρακαλοῦντα τὴν γράψαι. Καὶ πρῶιον μέν, δτι πολλῶν εἰπόντων (sic) πολλὰ τοσοῦτων ἀπέσχον τοῦ χρηστόν τι εἰπεῖν, ὡστε παρά γε τοῖς νοῦν ἔχουσι καὶ γέλωτα ὥφληταν δν. Λεύτερον δέ, δτι δύκαιον ἔδοξέ μοι τοῖς δμοτέχνοις τι' χρηστόν (95^b) παρασχεῖν. Καὶ τρίτον, δτι μέ τινες τῶν συνήθων δῶρον² παρ' ἔμοιν τοῦτο λαβεῖν ἡξίωσαν. Ἐγὼ γοῦν, καὶ τοῦ

1) Κ. Κ.: τε—2) Κ. Κ.: τῶν συνήθων δῶρων.

—34—

καλοῦ καὶ τῶν φίλων ἔνεκα, ταῦτα
ἔξήνεγκα ἐκ μηδενὸς τὰ τοιαῦ-
τα παραλαβών. Καὶ εἰ μὲν
καλῶς ἔχουσι, τῷ
Θεῷ χάρις τῷ
χορηγῷ
τῶν τοιούτων εἰ δ' οὖν, ἐμοὶ τὴν μέμψιν
ἐπενεκτέον τῷ παρὰ τὴν δύναμιν
ἀπιομένῳ. Ἀλλ' οὐδὲ ἐμοὶ ἐπεὶ
δ γε σκοπὸς ἡγ ἀγαθός,
εὶ καὶ ἡ δύναμις
ἀσθενής.
‘α
μ .. : .. ḥ
ν
..
j

Μανουήλ τοῦ Λαμπαδαρίου καὶ Χρυσάφη.¹
**Περὶ τῶν ἐνθεωρουμένων τῆς Ψαλτι-
κῆς τέχνης καὶ ὡν² φρονεῖσι κακῶς
τινες περὶ αὐτῶν.**

[Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰχον ὑπ’ ὅψιν δύο κείμε-
να: τὸ τοῦ προτιγουμένου 'Ιεροσολυμιτικοῦ χειρογράφου
(φ. 96^a) καὶ τοῦ ἐν τῇ «Φόρμιγγι» (Περ. Α', "Ετ. Β',
ἀρ. 5 καὶ ἔ.) ὑπὸ τοῦ κ. Ψάχου δημοσιευθέντος ἐκ τῆς
Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἀγίῳ Όρει Μονῆς τῶν Ἰθήρων,
ἀρ. 1120, διπερ φέρει ἐν τέλει τὰ ἔξης: «Ἐτελειώθη τὸ
παρὸν βιβλίον: αἱ ἀκολουθίαι πᾶσαι τῆς Ψαλτικῆς διὰ
χειρὸς³ Μανουὴλ Δούκα Λαμπαδαρίου τοῦ Χρυσάφη ἐν
ἔτει 1458 Ἰνδικτιῶνος στ' Ἰοιλίφ..... καὶ οἱ βλέποντες
εὔχεσθε μοι διὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀγάπην». Ἐν μέρει δὲ
εἰχον ὑπ’ ὅψιν καὶ τὸ ἐν τῷ «Σχεδιάσματι περὶ Μουσι-
κῆς» τοῦ Β. Στεφανίδου (Τεῦχος Ε' τοῦ 'Εκκλ. Μουσ.
Συλλόγου Κ) πόλεως) ἀπόσπασμα.]

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἐμοὶ μὲν πολλάκις κατὰ νοῦν ἐπῆλθε περὶ τῶν
τῆς ψαλτικῆς τέχνης θέσεών τε καὶ φθορῶν καὶ
τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐνθεωρουμέ-
νων αὐτῆς συγγράψασθαι τινα δρον εἰς⁴ ὑπόμνη-
σιν καὶ ἀπλῶς ὑφῆγησιν πάντων, εἰς ὠφέλειαν
μὲν τῶν τοῖς τοιούτοις μελλόντων λόγοις προσέ-

1) Κ. Ι.: Χρυσάφου.—2) Κ. Φ.: περὶ ὡν.—3) Πολλὰ τὰ κεί-
θοντα δὲ τὸ ἐν λόγῳ εἶναι μᾶλλον ἀντιγραφή τοῦ αὐτογράφου.
4) Κ. Φ.: τινα οἰστεὶ ὑπόμνησιν.

χειν. ἀποτροπὴν δὲ τῶν ἄλλως¹ πως φρονούντων περὶ αὐτῶν,² οἱ φιλοτιμούμενοι ἐπὶ τὸ ψάλλειν εἰδέναι καὶ ἐπιστήμονες εἶναι τῆς Ψαλτικῆς, οὗτοί αὐτοὶ ίσασιν, ἐφ' οὓς φιλοτιμοῦνται, καὶ προσδιαφθείρουσιν, εἴτις αὐτοῖς ως εἰδόσιν³ ἐθέλει⁴ προσέχειν, διὰ τὸ μὴ μετ' ἐπιστήμης ἀκριβοῦς τε καὶ ἀπιαίστου τὴν τοιαύτην μετέρχεσθαι τέχνην. Ἀλλ᾽ διάκις τοῦτο κατὰ νοῦν ἔβαλλό μην, τοσαυ·(98⁶) τάχις ἔξεχρούσθην τοῦ ἔγχειρήματος, ἀλλού τ' ἐπ' ἄλλο⁵ πρὸς ἑαυτό με ἀνθέλχοντος καὶ πολλῶν περικλειστῶν⁶ δοσημέραι φροντίδων, αἵ τοιαύτα ἔκπονεῖν ἐπέτρεπον οὐδαμῶς.

Ἐπεὶ δὲ νῦν ὁ ἐν Ἱερομονάχοις Γεράσιμος τῶν ἡμετέρων μαθητῶν τυγχάνων σπουδαῖός τέ ἐστιν καὶ φιλομαθής καὶ τῶν καλῶν οἱ δέν παριδραμεῖν αὐτὸν (sic) βούλεται, πολὺ τὸ ἔτι κρατοῦν διτεχνον δρῶν⁷ καὶ γαντός, καὶ τὴν ἐνίων ἀμαθίαν⁸, κινδυνεύουσσην τῆς τῶν ἄλλων ἐπιστήμης δόξαι προτιμοτέραν⁹, σφοδρῶς ἔγκειται κανόνας ἀπαιτῶν τινας παρ ἡμῶν, οὓς ἐπόμενος αὐτός τε ἀν ἔχοιτο τοῦ ἀπαίστου καὶ τοῖς ἄλλοις, εἴπου δεήσει, ὑφηγητῆς¹⁰ τοῦ δρθίοῦ γένοιτο λόγου καὶ οὕ φησιν ἀνήσειν ἡμᾶς, ἔως αὐτῷ τὴν αἰτησιν ἐκπληρώσαιμεν, οὖν αὐτῷ δ' οὐδὲν ἥτιον καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ προαιρέσεως δντες¹¹ καὶ τὰ (97^a)

1) Κ. Φ.: ἄλλων.—2) Κ. Ι.: οὐτοῖς.—3) Κ. Ι.: οὐτ' αὐτὸ τοσσιν εὐθεῖς ως εἰδόσιν.—4) Κ. Ι.: ἐπέχοι.—5) Κ. Φ.: ἄλλου ἐπ' ἄλλῳ... Κ. Ι.: ἀλλ'. οὐτ' ἐπ' ἄλλῳ.—6) Κ. Φ.-Ι.: περικεκλούντων.—7) Κ. Φ.: δρῶν ἀπαγγον.—8) Κ. Ι.: δρῶν, καὶ αὐτέδει καὶ τὴν ἀπεινῶν ἀμάθειαν.—9)) Κ. Ι.: δεήσει οὐφηγητοῖς.—10) Κ. Ι.: δντες.

αύτὰ αὐτῷ σπουδάζοντες μετὰ τῆς ισης ἐπιμονῆς τε καὶ προσεδρίας τῆς ισης ἀξιώσεως ἔχοντοι.¹ καὶ λόγοι
ἔδοξεν εἰναι μοι μὴ σιωπᾶν μηδὲ τὴν αἰτησιν αὐτῶν ἀργήν καταλατεῖν μηδέν τι ἀνύσσασαν, ἀλλὰ πάντα ἀπλῶς ὑπεριδόντα τάλλα ἔργοι.² ἔχεοθαι ήδη καὶ τὸν δοθὲν τῆς ἐπιστήμης ὑφηγεῖσθαι λόγον³ αὐτοῖς. "Ἄλλως γάρ οὗτοί ἀν συμφέροντα ἐποίουν καὶ τὸ τῆς ὑπεροψίας οὐκ εἰχον δπως ἔγκλημα διαφύγω τοσούτων δντων καὶ τηλικούτων τῶν ἔρεθιζόντων πρόδες τὴν σπουδήν.

"Α μὲν οὖν μοι τὸν παρόντα πεποίηκε λόγον ταῦτα ἔστιν. "Ἐργου⁴ δὲ ήδη ἔχομενοι περὶ αὐτῶν ἀρξάμενοι λέγομεν. "Ἄλλο⁵ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀνεπιστημόνως ποιοῦντες ποιήματα⁶ καὶ κρίσιν ἔξαγοντες περὶ τούτων, οἴαν⁷ τοὺς τοιούτους ἔξαγειν εἰκός, καὶ διδάσκοντες ἐν πλάνῃ, μὴ εἰδότες, διένησι τηντηγρασσα /Ψ7θα/ μέν,⁸ θαυματεὶς βρύλινται.
τῷ δντι γάρ οὐδένα ζημιοῦσιν ἐντεῦθεν, πλὴν ἐαυτούς. "Ημεῖς δὲ φέρε τὴν ἀλήθειαν, ης προϊστάμεθαι τέχνης, πᾶσαν ὑποδεῖξομεν ἐναργῶς καὶ δσον οἰόν τε διὰ βραχέων, Θεὸν⁹ τοῦ λόγου προβαλλόμενοι¹⁰ μάρτυρα¹¹ τοῦ μηδέν τι κατὰ πάθος¹² λαλεῖν, αὐτὴν¹³ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐν πᾶσι τε τοῖς ἀλλοις καπί¹⁴ τοῦ παρόντος τι μῶντες¹⁵ λέγειν, δσα δὴ καὶ φαμέν.

1) Κ. Τ.: ἔχοντες.—2) Κ. Φ.: ἔργον.—3) Κ. Τ.: τὰ τὸν δρόμον τῆς ἐπιμονῆς.—4) Κ. Φ.: ἔργον.—5) Κ. Ι.: πημάτα.—6) Κ. Ι.: ᾧς ἀντί.
—7) Κ. Φ.: ὄμοιως.—8) Κ. Ι.: Θεοῦ.—9) Κ. Φ.: προβαλλόμενον.—10) Κ. Τ.: μάρτυρας.—11) Κ. Ι.: τοῦ μ. τι κατὰ τι π.—Κ. Φ.: τοῦ μ. κατά τι π.—12) Κ. Ι.—Φ.: λαλεῖν. Αὐτῆν.—13) Κ. Τ.: κατόπιν.—14) Κ. Τ.—Φ.: τημάντος.

ΤΠΕΡΙ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ

Ἡ τοίνυν ψαλτικὴ ἐπιστήμη οὐ συνίσταται μόνον ἀπὸ Παραλλαγῶν,¹ ὡς τῶν νῦν τινες οἶνται, ἀλλὰ καὶ δι' ἀλλων πολλῶν τρόπων, οὓς αἰτία λέξιο διὰ βραχέων. Τὸ γάρ τῆς Παραλλαγῆς χρῆμα κατὰ τὴν Ψαλτικὴν τὸ εὔτελέσιερόν τε τῶν ἐν αὐτῇ πάντων καὶ εύχολώτατον. Καν εἴπῃ τις ὡς μέλος ἐποίησα καὶ κατὰ τὰς φωνάς ἐστιν ἀνενδεὲς οὐδεμιᾶς (98^a) ἀπούσης, ἢν περ ἔδει παρεῖναι, καὶ τὸ δρθὸν εἰναι καὶ ὑγιὲς ὄντως ἀπὸ Παραλλαγῶν² ἔχῃ, ὥστε μὴ χρείαν εἰναι μηδεμίαν ἀλλην ἐν αὐτῷ ζητεῖν τελειότητα, κακῶς φρονεῖν ἡγητέουν τὸν τοιοῦτον καὶ ἔξω τοῦ τῆς ἐπιστήμης δύθιοῦ λόγου. Διατίθεται γάρ φαύλως περὶ αὐτὴν καὶ, ἀπερ οὐκ οἰδε,³ ταῦτα λαλεῖ ὑπ’ ἀμαθείας καὶ τοῦ μὴ ἔθελειν δοκεῖν μεταμαθεῖν⁴ τὴν ἀλήθειαν δι’ ἀμέλειαν ἴσως καὶ τὸ ὑπερήφανος εἰναι καὶ τις⁵ τῶν κενοδόξων. Ἐχει γάρ ἀνεπιγνώστως, ἵν’ οὗτως εἶπω, καὶ ἀνεπιστημόνως τὸ κατὰ τὸ ψάλλειν ἐνεργεῖν καὶ λόγου παντὸς ἔκτὸς μετὰ δεῖν,⁶ ὡς τῶν ἰδιωτῶν τις, ἐπόμενος τῇ τοῦ μέλους ἀλόγῳ ἡχῇ.⁷ Ἐπει, εἰ διπερ δ τοιοῦτος ὑπ’ ἀμαθείας ἴσως ἔρει, τὸ δρθὸν είχε μεθ’ ἑαυτοῦ, οὐδεμία ἢν διὰ χρεία οὐδ’ ἀνάγκη τοῦ τὸν μὲν Γλυκὺν Ἰωάννην πεπυληκέναι (98^b) τὰς μεθόδους τῶν κατὰ τὴν Ψαλτικὴν Θέσεων, τὸν δὲ Μαΐστορα Ἰωάννην μετ’ αὐτὸν τὴν ἐτέραν μέθοδον καὶ τὰ σημάδια ψαλτά, εἴτα μετ’ αὐτὸν;⁸ πάλιν τὸν Κορώνην τὰς ἐτέρας

1) Κ. Φ.: παραλλαγῆν:—2) Κ. Φ.: παραλλαγῆς.—3) Κ. Φ.: ἢν δέ.—4) Κ. Φ.: καταμαθεῖν.—5) Κ. Φ.: τῆς.—6) Η: μετὰ δεῖν.—7) Κ. Φ.: μελφθῶν.—8) Κ. Φ.: ἡχοῦ.

δύο μεθόδους τῶν Κρατημάτων καὶ τὴν ἑτέραν τῶν Στιχηρῶν. Ἐδει γὰρ καὶ τούτους¹ λοιπὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἀπαντας ἀψκεῖσθαι ταῖς Παραλαγαῖς μόναις καὶ μηδέν τι περαιτέρω πολυπραγμονεῖν μηδὲ περιεψγύζεσθαι μήτε περὶ Θέσεων μεθόδου² μηδὲ³ ἄλλης ἡστινοσοῦν⁴ τεχνικῆς.

Γίνωσκε γὰρ δτι τὰς προειρημένας τῶν Θέσεων μεθόδους οὐκ ἐποίησαν οἱ τοιοῦτοι διὰ τὸ ψάλλειν ταύτας ὡς μαθήματα, ἀλλ' ὥσπερ δρον τινὰ συντεθέντες καὶ νομοθετοῦντες ἔκείνοις⁵ δῆλοί εἰσι μὴ ἀρκούμενοι κατὰ τὴν Ψαλτικὴν μόναις ταῖς λεγομέναις Παραλλαγαῖς μηδὲ τοὺς ὑστέρους ἡμᾶς⁶ (99^a) ἀρχεῖσθαι βουλόμενοι καὶ⁷ διὰ τοῦτο ποιοῦντες, δπερ φθάσαντες ἡρήκαμεν, Ινα πρὸς αὐτὰ βλέποντες οἱ μετ' αὐτοὺς ὡς πρός τι παράδειγμα, αὐτοί τε μὴ ἔχοιεν ὑπερβαίνειν τοὺς τοιτούτους δρους τε καὶ κυνόνας καὶ τοῖς λοιποῖς ἀπασιν, δσοι δὴ καὶ βούλονται κατὰ τὸ ψάλλειν ἐνεργεῖν, τῶν τοιούτων ὑφηγηταὶ γένοιντο.

Περὶ Θέσεων. Θέσις⁸ γὰρ λέγεται ἡ τῶν σημαδίων ἔνωσις, ἢτις ἀποτελεῖ τὸ μέλος. Καθὼς γὰρ ἐν τῇ Γραμματικῇ τῶν εἴκοσι τεσσάρων στοιχείων ἡ ἔνωσις συλλαβηθεῖσα ἀποτελεῖ τὸν λόγον, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ σημάδια⁹ τῶν φωνῶν ἔνούμενα ἐπιστημόνως ἐπιτελοῦσι¹⁰ τὸ μέλος καὶ λέγεται τὸ τοιοῦτον τότε Θέσις.

1) Κ. Φ.: τούτου.—2) Κ. Φ.: μεθ' ὁδοῦ.—3) Κ. Τ.: ἡστινος
4) Κ. Φ.: ἔκείνοι.—5) Κ. Τ.: ἡμῶν.—6) Κ. Τ.: καὶ τό.—7) Ἐντεῦθεν ἀρχεται τὸ ἀπόσπασμα τοῦ 'Β. Στεφανίδο' (=Κ. Κ.)—8) Κ. Φ.: σημεῖα.—9) Κ. Τ.: ἔνοῦνται ἔνούμενα.—Κ. Φ.: ἔνοῦνται ἐπ. καὶ ὀποτελεῦσι τὸ μέλος.

Αλλὰ μηδὲ τὸν δρόμον, ὁ οὗτος, τῆς Μουσικῆς ἀπάστης τέχνης καὶ τὴν μεταχείρησιν ἀπλῆν τινα νομίσῃς εἶναι καὶ μονοειδῆ, ὥστε τὸν ποιήσαντα Στιχηρὸν (19^β) καλλιφωνικὸν μετὰ Θέσεων ἀρμοδίων, μὴ μέντοι καὶ δδὸν τιμῆσαι παντα Στιχηρὸν καλῶς ἡγεῖσθαι πεποιηκέναι καὶ τὸ ποιηθὲν ὑπ' αὐτοῦ καλὸν ἀπλῶς εἶναι καὶ μώμου παντὸς ἀνεπίδεκτον. Ἐπει, εἰ καὶ μεταχείρησιν Στιχηρὸν τὸ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον οὐκ ἔχει τῷ διντὶ οὐκ ἔστιν ἀνεπίληπτον.

Μὴ τοίνυν νόμιζε! ἀπλῆν εἶναι τὴν τῆς Ψαλτικῆς μεταχείρησιν, ἀλλὰ ποικίλην τε καὶ πολυοχιδῆ καὶ πολύ τι διαφέρειν ἀλλήλων γίνωσκε τὰ Στιχηρὰ καὶ τὰ Κρατήματα καὶ τὰ Κατανυκτικὰ καὶ τὰ Μεγαλυνάρια καὶ οἱ Οἴκοι (sic) κατὰ τὰς μεταχειρῆσεις αὐτῶν καὶ τὰ λοιπά, περὶ δὲ τὴν τέχνην καταγίνεται. Ἀλλη γὰρ δδὸς καὶ μεταχείρησις Στιχηρὸν καὶ ἀλλη Κατανυκτικὸν καὶ ἐτέψα Κρατήματος· ἀλλη Μεγαλυναρίου καὶ τῶν Οἶκων ἐιέρα· ἀλλη Χερουβικοῦ καὶ Ἀλληλουαρίου ἐτέρα. (100^a) Ἐνθεν τοι² καὶ τοῖς καλλιφωνικοῖς Στιχηροῖς οἱ τούτων ποιηταὶ τῶν κατὰ τὰ Ἰδιόμελα μελῶν οὐκ ἀφίστανται,³ ἀλλὰ καὶ ἔχνος ἀκριβῶς ἀκολουθοῦσιν αὐτοῖς καὶ αὐτῶν⁴ μέμνηνται, οἷον ἐν μέλεσι διὰ μαρτυρίαν τῶν ἔκεισθε⁵ κειμένων ἔντα παραλαμβάνοντιν ἀπαραλλάκτως, καθάπερ δὴ καὶ ἐν τῷ

1) Κ. Κ.:... ἀνεπίληπτον μὴ τοίνυν νόμ.—2) Κ. Κ.: καὶ ἀλληλουαρίου, ἐιέρα εὑθεντοι.—3) Κ. Ι.—Φ.: ἀπολείπονται.—4) Κ. Φ.: αὐτοῖς.—5) Κ. Ι.: μέμνηνται Ως γοῦν ἐν μέλεσι διὰ τὴν μαρτ. καὶ τῶν ἄλλων.—Κ. Φ.: μέμνηνται ως γοῦν ἐν μ. διὰ μαψεύσιας καὶ τῶν ἄλλων.

Στιχηραρίφ ἔκκεινται¹ καὶ τὸν ἔκεισε πάντες² δρόμον παρ' ὅλον τὸ ποίημα τρέχουσιν ἀμεταπελτεῖ καὶ εὑρισκότεροφ τε τῶν ποιητῶν³ μετ' ὁ δεύτερος ἐπεται καὶ τούτῳ ὁ μετ' αὐτὸν καὶ πάντες ἀπλῶς ἔχονται τῆς κατὰ τέχνην δδοῦ.⁴ "Οτι δὲ ταῦθις οὕτως ἔχει, καθάπερ ἐγώ φημι, νῦν δῆλον ἐντεῦθεν.

'Ο γάρ χαριτώνυμος Μαΐστωρ δ Κουκουζέλης ἐν τοῖς Ἀναγραμματισμοῖς αύτοῦ τῶν παλαιῶν οὐκ ἔξισταται Στιχηρῶν, ἀλλὰ κατ' ἵχνος τούτοις ἀκολουθεῖ δυνάμενος ἢν πάντως καὶ (100^θ) αὐτός, ὡς οἱ νῦν, καὶ πολὺ μᾶλλον, εἰπερ οὔτοι, μέλη μόνα ποιεῖν ἵδια μηδέν τι κοινωνοῦντα τοῖς πρωτοτύποις αύτῶν Στιχηροῖς. 'Αλλ' εἰ οὕτως⁵ ἐποίει, οὕτε καλῶς δν ἐποίει⁶ οὕτε τῆς ἐπιστήμης προστηκόντως ἐπαίτειν⁷ ἐδόκει Διὸ καὶ κατ' ἀκριβειαν⁸ τοῦ τῶν παλαιῶν Στιχηρῶν ἔχεται δρόμου καὶ αὐτῶν οὐ πόνυ τι ἔξισταται τοῖς τῆς ἐπιστήμης νόμοις πειθόμενος. Κάν⁹ τοῖς Κατανυκτικοῖς δὲ τὸν πρὸ αύτοῦ τῇ τέχνῃ ἐνευδοκιμήσαντα¹⁰ μιμεῖται δ μετ' αὐτὸν καὶ ἐν τοῖς Κρατήμασι καὶ τοῖς Μεγαλυναρίοις δμοίως. 'Αλλὰ καὶ ἐν τοῖς Χερουβικοῖς ὑμνοῖς κομματιαστῶν¹¹ τῶν ἐν αὐτοῖς μελῶν ὄντων εῦχοι τις δν τοὺς πάντας ποιητὰς σχολούμενος ἀκριβῶς ἐπίσης τε χρωμένοις αὐτοῖς¹² καὶ συμφω-

1) Κ. Φ.: δὴ ἐν τῷ Στιχ. ἔκκειντο—Κ. Κ.: δὲ καὶ ἐν... κείνται.—2) Κ. Ι.: πάντα.—Κ. Κ.: καὶ τὸν ἔκ δρ.—3) Κ. Κ.: καὶ τῷ τροποτυρίφ τοῦ ποιητοῦ.—4) Κ. Ι.: τῆς κατὰ τέχνην τέχνης ὁδοῦ.—Κ. Φ.: τῆς τέχνης ὁδοῦ.—Κ. Κ.: τῆς αὐτῆς ὁδοῦ.—5) Κ. Ι.: ταῦτα.—Κ. Κ.: τοῦθι.—6) Κ. Ι.: ἀλλ' οὔτεως.—7) Κ. Κ.: καλῶς ἐποίει.—8) Κ. Κ.: ἐπαίτειν.—9) Κ. Φ.: μετ' ἀκριβειαν.—10) Κ. Φ.: Κάν.—11) Κ. Κ.: εὐδοκιμήσαντα.—12) Κ. Ι.—Φ.: κομματιαστῶν—13) Κ. Κ.: αὐτοὺς.

νοῦντας δὲ λλήλοις. Οὐ μὴν δὲ δὲλλὰ κάν' τῷ Μεγάλῳ Ἐσπερινῷ τῷ αὐτῷ χρῶνται κανόνι (101^a) καὶ τῇ σύνηθείᾳ κάν' τῷ Πολυελέφῳ δὲ καὶ τοῖς² Ἀντιφώνοις λεγομένοις καὶ τοῖς Οἰκοῖς δμοίως.

Τόν Οἰκων δέ γε πρῶτος ποιητὴς³ δὲ Ἀνανεώτης ὑπῆρξε καὶ δεύτερος ὁ Γλυκὺς τὸν Ἀνανεώτην μιμούμενος. Ἐπειτα τρίτος δὲ Ἡθικὸς δνομαζόμενος ὡς διδασκάλοις ἐπόμενος τοῖς προειρημένοις δυσί,⁴ καὶ μετὰ πάντας αὐτοὺς δὲ Χαριώνυμος Κουκονέλης, δις, εἰ καὶ μέγας τῷ δντι διδάσκαλος ἦν καὶ οὐδενὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ παραχωρεῖν εἰχει τῆς ἐπιστήμης, εἶπετο⁵ δὲ οὖν δμως κατ' ἔχνος αὐτοῖς καὶ οὐδέν τι τῶν ἐκείνοις⁶ δοξάντων καὶ δοκιμασθέντων καλῶς δεῖν φετο⁷ καινοτομεῖν διὸ ιύδε ἔκαινοτόμει. Ο δὲ Λαμπσδάριος Ἰωάννης τούτων ὑστερος ὅν καὶ κατ'⁸ οὐδὲν ἔλαττούμενος τῶν προτέρων καὶ αὐταῖς λέξεσι γράφων Ιδίᾳ χειρὶ ἔφη. Ἀκάθιστος ποιηθεῖσα παρ'⁹ ἐμοῦ Ἰωάννου Λαμπαδαρίου τοῦ (101^b) Κλαδᾶ μιμουμένη κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν παλαιάν¹⁰ Ἀκάθιστον. Καὶ οὐκ ἥσχύνετο γράφων οὗτως, εἰ μὴ μᾶλλον καὶ ἐσεμνύνειο καὶ τοῖς λοιποῖς δωσπερ¹¹ ἐνομοθέτει διὰ τοῦ κατ' αὐτὸν¹² ὑποδείγματος τοῦτῶν παλαιοτέρων ζήλου μηδόλως ἔξιστασθαι μηδὲ καινοτομεῖν τι παρὰ τὰ¹³ καθάπαξ δόξανται καλῶς ἔχειν

1) Κ. Φ.—Κ.: κάν.—2) Κ. Κ.: συνηθεία καὶ τῷ πολ. καὶ τοῖς.—Κ. Φ.: κάν. τῷ πολ. καὶ τοῖς.—3) Κ. Τ.: πρωτοποιητής.—4) Κ. Φ.: ὡς διδάσκαλος.—Κ. Κ. δις διδάσκαλοις ἐπ. τοῖς εἰρημένοις δυσί.—5) Κ. Κ.: διδ. ἦν, εἶπετο.—6) Κ. Κ.: ἀκείνους.—7) Κ. Κ.: ὡς τό.—8) Κ. Κ.: ὅν κατ'.—9) Κ. Φ.—Τ.: τὸν παλαιόν.—10) Κ. Κ.: δωσπερ.—11) Κ. Τ.—Κ.: καθ' ἔαυτόν.—12) Κ. Κ.: τον.

αύτοῖς. Καὶ καλῶς γε ποιεῖν¹ ἔκεινος οὕτως ἐφρό-
νει καὶ φρονῶν ἔλεγε καὶ λέγων οὐχ ἐψεύδετο,
ἄλλὰ τοὺς παλαιοὺς ἐμιμεῖτο τῶν ποιητῶν τοὺς
τῇ ἐπιστήμῃ ἐνδιαπρέψαντας. Καὶ ἡμᾶς,² εἰ γε μὴ
μέλλοιμεν³ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς κατ' ἐπιστήμην ἀ-
κριβείας διαμαρτάνειν, ποιεῖν οὕτω προσήκει καὶ
ποιοῦντας⁴ μέμψαιτ⁵ ἀν δρθῶς οὐδὲ εἰς, εἰμὴ μᾶλ-
λον καὶ ἐπαινέσειν. Εἰ δὲ κάγῳ ταῦτα ποιῶ καὶ
τῆς τῶν παλαιῶν μιμήσεως κατὰ τὸ δυνατὸν οὐκ
ἀφίσταμαι οὐδὲ⁶ ἐκστήσομαι, ἵνα δὲ περὶ τῶν τοι-
ούτων (102^a) ὑγιαίνοντι χριτηρίῳ δύνωμαι χρῆ-
σθαι, ἐγὼ μὲν⁷ οὐκ ἀν εἴποιμι τὴν ἀλαζονείαν καὶ
τὸν τῦφον ἀποπεμπόμενος· ἄλλοι δέ, οἰς τούτων
τε ἐμέλησε⁸ καὶ ἡ ἀλήθεια παρὰ πάντα πεφίλη-
ται⁹ χρινοῦσί τε καὶ ἐροῦσιν· Εἰδες, ὡς οἱ πρὸ δὴ
μῶν διδάσκαλοι πάντες σύμφωνοι ἦσαν ἄλλήλοις
καὶ ἑαυτοῖς καὶ οὐδὲν οὐδενὶ διεφέροντο τῷ πρω-
τοτύπῳ κανόνι τῆς ἐπιστήμης ἐπόμενοι;

‘Αλλ’ ἐπει¹⁰ ταῦθ’ ἴκανῶς ἡμῖν εἰρηται¹¹ καὶ περὶ¹²
τῶν τῆς Ψαλτικῆς λοιπῶν κεφαλαίων διαληψόμεθα.
Ταῦτα δὲ τὸν ἀριθμὸν εἰσιν ἔξι, οὐ παρὰ πᾶσι μὲν γι-
νωσκόμενα, πᾶσι δὲ ὀφειλόμενα γινώσκεσθαι τοῖς
γε τοῖς ἐπιστήμης ταυτησὶν¹³ ἀντιποιουμένοις.¹⁴’

—1) Κ. Ι.: καλῶς ποιῶν.—Κ. Φ.: καλῶς γε ποιῶν.—2) Κ. Κ. ἡ-
μεῖς.—3) Κ. Ι.—Φ.: μέλομεν.—4) Κ. Φ.: προσήκει καὶ ποιεῖν-
τας.—5) Κ. Φ.: Εἰ δὲ κάγῳ ... χυῆσθαι· ἐγὼ μέν.. Κ. Κ.: Εἰ δὲ
κάγῳ... ποιῶν, τῆς μιμήσεως οὐκ ἀφίστ.. περὶ τοιούτων... δύ-
ναμαι χρῆσθαι· ἐγὼ μέν..—6) Κ. Ι.—Κ.: τούτων ἐμέλ..—7) Κ.
Φ.—Ι.: πεφίλητα.—8) Κ. Ι.: καὶ οὐδὲν ἐν οὐδενὶ; ‘Αλλ’ ἔται.. Κ.
Φ.: καὶ οὐδέποτε ἐν οὐδενὶ... ἐπόμενοι. ‘Αλλ’ ἔται.. Κ. Κ.: καὶ
οὐδὲ ἐν οὐδ..—9) Κ. Κ.: ίκανῶς εἰρηταί.—10) Κ. Φ.: ταῦτης.—
11) Κ. Κ.: εἰρηται, οὐ παρὰ πᾶσι γιν. τῆς.. ἀντιποιουμήνεις.

Πρῶτον οὖν ἔστι τὸ ποιεῖν τινα Θέσεις προσηκούσας καὶ ἀρμοδίας ἐπόμενον τῷ δυῳ τῆς τέχνης. Λεύτερον, τὸ μὴ ἔγκυπτειν καὶ δυᾶν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς βιβλίου γράφειν μαθαλῶς καὶ ὡς ἡ τέχνη βούλεται, εἴ τι ἀν τις ἐπιτάξεις¹ (102^β) γράφειν. Τρίτον, τὸ ἀμελετήτως καὶ οὐ μὴ προδιασκεψάμενον, ἀλλ' ἄμα τῷ θεάσασθαι δύνασθαι² παντοῖα ψάλλειν μαθήματα παλαιά τε καὶ νέα τοῦ ἀπταίστου κατὰ πάντα³ ἔχομενον. Τέταρτον, τὸ ψάλλειν μὲν⁴ ἄλλον, αὐτὸν δὲ⁵ τὸ ψαλλόμενον γράφειν τε καὶ ψάλλειν δμοίως ἔκείνῳ. Πέμπτον, τὸ παντοῖα ποιεῖν ποιήματα⁶ ἵδια, η̄ οἶκοθεν κινούμενον η̄ ἔξ έτέρων⁷ ἐπιτάγματος, καὶ μετὰ μελέτης καὶ ταύτης ἑκτός. Ἐκτον η̄ τῶν ποιημάτων κρίσις ἔστιν, η̄ τις ἐπιτιγμος⁸ μὲν καὶ τὸ δύνασθαι κρίνειν τὸ ποιηθέν, καθ' δι τι καλῶς ἀν ἔχοι καὶ καθ' δι τι⁹ μή, ισως δὲ καὶ τὸ δύνασθαι γνωρίζειν ἀπὸ μόνης ἀκοῆς¹⁰ τὸ τοῦ δεὶνος ποίημα, δπερ δὴ καὶ κάλλιστον ἔστι πάντων τῶν ἐν τῇ Τέχνῃ.

Τούτων δὴ τῶν εἰρημένων ἔξ κεφαλαίων ὁ τὴν ἐπιστήμην ἔχων¹¹ καὶ δυνάμενος, ὡς η̄ (103^α) τέχνη βούλεται, χρῆσθαι αὐτοῖς¹² διδάσκαλος τέ-

1) Κ. Κ.: εἴ τι ἀν τις ἐπιτάξειν γρ.—Κ. Φ.:... τὸν μὴ ἔγκυπτοντα... καὶ δρῶντα...—Κ. Τ.:... τὸν ἔγκυπτοντα τῷ δι. καὶ δρῶντα... ἐπιτάξη.—2) Κ. Κ. δύνασθε.—3) Κ. Τ.: κατὰ πάντως.—Κ. Φ.: κάνει πάντως.—Κ. Κ.: πάντα πάντως.—4) Κ. Κ.: μέ...—5) Κ. Φ. τα...—6) Κ. Κ. μαθήματο...—7) Κ. Κ....Φ. ἐπέρου.—8) Κ. Τ. (η̄τις ἔστιν).—9) Κ. Φ. κρ. ἔστιν εἴτι ἔστιν ισως... Κ. Κ. κρ. ἔστιν ισως...—10) Κ. Τ. καθ' δι... καθ' δι...—Κ. Κ. καθότι... καθότι...—11) Κ. Κ. ἀπὸ ἀκοῆς μόνης.—12) Κ. Τ. τὸ τοῦδε τινός.—Κ. Φ. τὸ τοῦδε τινός.—Κ. Κ. τὸ δὲ τοῦ δέ τινος.—13) Κ. Τ.: τέχνη τούτων τῶν εἰρ. καφ. (Μεθ' δ ἄλλη παράγραφος:) 'Ο τὴν ἔνδον Κ. Φ. Τούτων τῶν εἰρ.-Κ. Κ.-Τούτων δὲ τῶν εἰρ.-14) Κ. Τ. αὐτῆς.

λειος ὅν¹ ποιήτω τε ποιήματα καὶ γραφέτω καὶ διδασκέτω καὶ ψῆφους κρίνων ἔξαγετω² περὶ τῶν οἰκείων καὶ ὅν δἄλλοι ποιοῦσι μᾶλλον δὲ περὶ τούτων. Τὰ γὰρ ἵδια αὐτὸς μὲν ἀκολουθῶν τῷ τέχνῃ συνθήσει,³ τὴν δὲ περὶ αὐτῶν ἔξουσιν ἔτεροι ψῆφον διὰ τὸ τὴν εὔνυιαν πεφυκέναι μὴ ἀδεκάστιοι⁴ ἔξαγειν τὰς ψῆφους, αὐτὸν δὲ εὐνιος ἔχειν τοῖς ἑαυτοῦ, καν δποια τύχωσιν δητα. Ό δὲ μήτε τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχων μήτε διὰ τοῦτο δυνάμενος χρῆσθαι αὐτοῖς σιγάτῳ λοιπόν, τοῦτο βέλτιον τοῦ μὴ⁵ σιγᾶν ἡγισάμενος τε καὶ⁶ ἀσφαλέστερον, ἢ εἰ μὴ⁷ σιγᾶν βούλοιτο (τοῦτο δὲ δήπουθεν ἔξεστι⁸ τῷ βουλομένωπαντι),⁹ δἄλλα μὴ κρίνειν τὰ ἔτερων ἐπιχειρήτω, εἰδὼς ὡς οὐδένα δυνήσεται¹⁰ πείσειν φαινον, ὡς αὐτός ἔστιν, ἔχοντει¹¹ γνεοθαι καὶ νομίζειν, ἄπερ αὐτὸς νενόμικε.

(φ.103⁶) Περὶ μὲν δὴ τούτων ἀρκείτω ταῦτα.

[Ἐπεται τὸ περὶ Φθιοῦῶν κεφάλαιον, δ πρὸς τὸ παρὸν παραλείπομεν ὡς μὴ δποιλύτως χρήσιμον.]

1) Κ. Ἰ.—Φ. ὅν τέλειος λοιπόν.—2) Κ. Κ. ἔξαγαγέτω.—3) Κ. Κ. συνθέσει.—4) Κ. Φ. ἀδικάστοις.—5) Κ. Ἰ. δελ. μή.—6) Κ. Κ. ἡγ., καὶ.—7) Κ. Φ. ἀσφ.ει είμη.—8) Κ. Ἰ. ἔξεσται.—9) Κ. Φ. δνει παρενθέσεως.—10) Κ. Κ.... παντει) δἄλλ' οὐδένα δυν.—11) Κ. Ἰ.—Φ. ἔκόντε.

Παχωμίου Ρουσάνου¹ Ιερομονάχου.²

Έρμηνεία εις τὴν Μουσικήν.

[Έπὶ τῇ ἐν λόγῳ μικρῷ ἀλλὰ πολυτιμοτάτῃ πραγματείᾳ ἔσχον ὑπ' ὅψιν μόνον τὸ κείμενον τοῦ ὑπ' ἀρ. 1000] χειρογράφου τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁραιοὶ Μονῆς τῶν Ἰβήρων, ὃς ἀτέγραψεν δικαῖος Ψάχος περὶ τὸ 1900 καὶ ἐδημοσίευσε διὰ τῆς «Φόρμιγγος» (Παρ. Α', «Ἐτ. Β', Αρ. 8. 1903). Τὸ χειρόγραφον φέρει ἐν τέλει τὰ ἔξης: «Ἡ βίβλιος αὗτη τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προθόρδομου τῆς κειμένης ἔγγιστα τοῦ μικροῦ Ἀθ-θ, δι γοῦν συλήσεται μή γραφῇ βίβλῳ ζωῆς ΤΑΧΕ΄ Νοεμβρίου 29.

Τὸ κείμενον ὃς εὑρίσκεται ἐν τῇ «Φόρμιγγι» ἔχει, ὡς καὶ τὰ προηγούμενα, πολλὰ σφαλερὰ κατά τε τὴν στίχιν καὶ τὸν λόγον. Διωρθώσαμεν κατά τὴν ήμετέραν ἀντίληψιν τὰ κυριώτερα πρὸς εὐόδωσιν καὶ δποσαφήνισιν τοῦ νοήματος.

Παρὰ τὸ εἰρημένον κείμενον είχον ὑπ' ὅψιν καί τι διλιγόστιχον ἀπόσπισμα, τὸ «περὶ φθορῶν» ἐκ τοῦ προειρημένου Ιεροσολ. χειρογράφου (φ. 122^b) ἐπιγραφόμενον: «Ἐρμηνεία Παχωμίου Ιερομονάχου περὶ φθορῶν.

1) "Οἱ πρόκειται περὶ τοῦ Ρουσάνου, γνωστὸν ἐκ τοῦ Κ. Σάθο (Νεοελλ. Φιλολ. ο. 151.), ὑφ' οὗ ἡ προκειμένη πραγματεία ἀναφέρεται ὡς: «Ἐρμηνεία σύντομος εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μουσικήν.» — 2) «Ως Ιερομόναγον παραδίδει ἡμῖν τοῦτον τὸ χειρόγραφον Ιεροσολύμων. — Κ. Φ. Παχ. μοναχοῦ. — 3) Πρόκειται πιθανῶς περὶ τῆς Σκῆπτης τοῦ Προθόρδομου διατελούσης «ὑπὸ τὰ δραίνν. ἔξουσιαν» τῆς Ιερᾶς Μονῆς τῶν Ἰβήρων» (Πηδάλιον σ. 479).

Τὴν πραγματείαν ταύτην ἔξεινον σὺν δίλοις ἐν ἑνὶ τόμῳ ἐκ τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης καὶ ὁ δρυψ. Τσαννης Βασιλικὸς (Ψάχων: Ἡ Παρασημ. σ. 62).]

Εἰδέναι χρὴ τὸν βιούλδμενον σὺν Θεῷ ἐν καταλήψει γενέσθαι τῆς Μουσικῆς, διτι δεῖ πρῶτον μὲν γνῶναι τὰς φωνὰς κατὰ τὸν ἕξ ἀψιχῆς ἐκτεθέντα δρον καὶ πῶς δεῖ αὐτὰς δινέναι τε καὶ κατιέναι εἰθ' οὕτῳ τῷ μὲν νῷ παραλλαγίζειν τῇ δὲ φωνῇ ψάλλειν. Χωρὶς γάρ του πρῶτου ούδε τὸ δεύτερον κατορθοῦται τις δεόντως, μᾶλλον δὲ ούδολως, ἀλλ' ὡς ἐν σκότει ἔοικε πορεύεσθαι δινευ τῆς τοιαύτης μεθόδου ψάλλων. Χρὴ δὲ πρῶτον ἡχεῖν κατὰ τὸ προκείμενον Ἡχημα καὶ οὕτως ἀρχεσθαι τῆς ψόδης. Ωσπερ γάρ τις βάσις ἐστὶ τοῦ μέλους τὸ Ἡχημα καὶ κατὰ τὸν τεχνικὸν λόγον ἀρχὴ καὶ οίονεί τι ἴσον, διὸ καὶ τέλος. Συνέζευκται δὲ τὸ Ἡχημα τῇ Παραλλαγῇ.

Περὶ Παραλλαγῆς Α'.

Η μὲν γάρ Παραλλαγὴ ἀπαρίθμησίς ἐστι τῶν φωνῶν, τὸ δὲ Ἡχημα ἡ τῶν φωνῶν ποιότης· μᾶλλον δὲ Παραλλαγὴ ἐστι Μετρουφωνία μετὰ Ἡχήματος διὸ καὶ ἀσύστατον ἐκάτερον οὐδὲ τοῦ διατάξεων.

Ἐὰν οὖν ἀνέλθῃς ἀπὸ τοῦ Πρώτου Ἡχου φωνὴν μίαν, εὑρήσεις Δεύτερον ἀπὸ δὲ τοῦ Δευτέρου ἐτέραν, εὑρήσεις Τρίτου· ἀπὸ δὲ τοῦ Τρίτου ἐτέ-

1) Ἐπειδὴ ἡ πρηγματεία ἔχει δύο κεφάλαια περὶ Παραλλαγῆς διακρίνομεν ταῦτα διὰ τῶν Α' καὶ Β'.—2) Κ. Φ. ἔκαστον.

ραν, εύρησεις Τέταρτον ἀπὸ δὲ τοῦ Τετάρτου ἐ-
τέραν, εύρησεις πρῶτον.

Καὶ δλλως· ἔὰν ἀναβῆς ἀπὸ τοῦ Πρώτου δύο
φωνᾶς, εύρησεις Τρίτου ἔὰν δὲ τρεῖς, Τέταρτον
ἔὰν δὲ τέσσαρας, Πρῶτων. Ἀπὸ τοῦ Δευτέρου ἀν
ἀναβῆς δύο φωνᾶς, εύρησεις Γέταρτον ἔὰν δὲ
τρεῖς, Πρῶτον ἔὰν δὲ τέσσαρας, αὐθις Δεύτερον.
Ωσαύτως ἀπὸ τοῦ Τρίτου ἔὰν δινέλθης δύο φω-
νᾶς, εύρησεις Πρῶτον ἔὰν δὲ τρεῖς, Δεύτερον ἔὰν
δὲ τέσσαρας τὸν αὐτὸν Τρίτον. Ἀπὸ τοῦ Τειάρ-
του ἔὰν ἀναβῆς δύο φωνᾶς, εύρησεις Δεύτερου
ἔὰν δὲ τρεῖς, Τρίτον ἔὰν δὲ τέσσαρας, Τέταρτον.
Ωσπερ οὖν ἀναβαίνων ἀπὸ τῶν κυρίων Ἡχων
κυρίους εύρησεις, οὐτω καὶ ἀπὸ τῶν πλαγίων τὸν
αὐτὸν τρόπον ἀναβαίνων, πάλιν κυρίους εύρησεις.
Οἷον ἀναβαίνων ἀπὸ τὸν πλάγιον τοῦ Πρώτου
φωνὴν μίαν εύρισκεις Δεύτερου ἀπὸ δὲ τοῦ πλα-
γίου Δευτέρου ώσαύτως, Τρίτον, ἀπὸ δὲ τοῦ Βα-
ρέος, Τέταρτον ἀπὸ δὲ τοῦ πλαγίου Τετάρτου,
Πρῶτον καὶ καθεξῆς, ὡς προιλέλεκται. Ως καὶ τὸ
ἀνάπαλιν καταβαίνων εύρισκεις αὐθις πλαγίους.
Οἷον ἀπὸ τοῦ Πρώτου ἔὰν καταβῆς μίαν φωνὴν,
εύρισκεις πλάγιον Τετάρτου ἀπὸ δὲ τοῦ πλαγίου
Τετάρτου ἐτέραν, εύρισκεις πλάγιον τοῦ Τρίτου,
ὅς καὶ Βαρὺς λέγεται δμωνύμως τῷ βαρεῖ φθόγ-
γῳ, διὰ τὸ χθαμαλὸν δηλονύτι ἥ καὶ διάλεπτον
τοῦ μέλους. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Βαρέος ἐὸν κατα-
βῆς ἐτέραν, εύρησεις πλάγιον Δευτέρου ἀπὸ δὲ
τοῦ πλαγίου Δευτέρου ἐτέραν, αὐθις πλάγιον Πρώ-
του ἀπὸ δὲ τοῦ πλαγίου πρώτου, ώσαύτως πλά-

γιον Τετάρτου. Ἀπὸ τοῦ Πρώτου ἐὰν καταβῆς δύο φωνὰς, εύρησεις Βαρύν· ἐὰν δὲ τρεῖς, πλάγιον Δευτέρου· ἐὰν δὲ τέσσαρας, πλάγιον τοῦ Πρώτου.

Περὶ διαφορᾶς τῶν τε κυρίων
καὶ τῶν πλαγίων.

Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἐὰν καταβῆς δύο φωνὰς εύρισκεις πλάγιον Τετάρτου, δς καὶ μέσος λέγεται τοῦ Δευτέρου, διὰ τὸ εύρισκεσθαι αὐτὸν μέσον τοῦ τε κυρίου καὶ τοῦ πλαγίου, δηλονότι Δευτέρου. Ἀπὸ μὲν οὖν τοῦ κυρίου μέσος λέγεται, ἐν καταβάσει δηλονότι ἀπὸ δὲ τοῦ πλαγίου ἀναβαίνων δύο φωνὰς δίφωνος λέγεται· εἰ δὲ τρεῖς, τρίφωνος· εἰ δὲ τέσσαρας, τετράφωνος. Οὗτῳ καν τοῖς λοιποῖς κατ' ἀναλογίαν σκεπτέον. Εύρισκομεν δὲ τὸν Πρώτιν μᾶλλον χρώ μεν οὐ τῇ τετραφωνίᾳ καὶ τὸν Τέταρτον.

Ίστεον δὲ δι τοιούτης φωνᾶς ἀναβαίνομεν ἀπὸ τῶν πλαγίων, τοιαύτας καὶ τοσαύτας καὶ πότε τῶν κυρίων. Ἄλλ' ἀπὸ μὲν τῶν πλαγίων πλείονας ως χθαμπλωτέρων, ως ἐντεῦθεν καὶ τὸ μέλος ἀλλάσσειν, ἀπὸ δὲ τῶν κυρίων ἡτονας, εἰ μὴ³ τις τῷ καὶ νῷ⁴ ἴῳ⁵ ἀντὶ πλαγίου χρησάμενος πλείονας ἔξελθοι.⁶ Καὶ αὐθις οὐχ, οἰας καὶ δσας φωνὰς καταβαίνομεν ἀπό τοῦ κυρίου, τοιαύτας καὶ τοσαύτας καὶ πότε τοῦ πλαγίου.

Περὶ Διπλοφωνίας.

Ἐντεῦθεν οὖν γίνεται ἡ Διπλοφωνία δι' ἐπιτε-

1) Κ. Φ.: χρώμενοι.—2) ἀπό.—3) ἡτ., εἰ μάν.—4) τῶν κυρίων.—5) ἔξελθη.—6) ἐπί.—7) καὶ ἐπὶ τῶν πλαγίων.

ταμένης καὶ ἀνειμένης φωνῆς Ισοχρόνως τοῦ ἐπι-
τεταμένου τῷ ἀνειμένῳ κατὰ τὰ ύ τὸ δ'¹ [ενν. μέ-
λος] συμφωνοῦντος. Διπλοφωνία γάρ λέγεται οὐκ
ώς ἔκ δύο φωνῶν συνισταμένη, ἢτοι ἀνισουσῶν ἡ
κατιουσῶν, ἐπει κατὰ τοῦτο διφωνία ἐλέγετο μᾶλ-
λον δν, ούδ' δι τῇ δριτίᾳ ἐστιν δ ἀριθμός, ἐπει ἐν
πολλοῖς τοῦτο συνέβαινεν δν δητῶν πολλῶν ἀυ-
τίων, ἀλλ' διι ἀυχόμενοι (νιε) δ π δ θ ε ν² Τέταρτον
ἡ καὶ πλάγιον Τετάρτου Ἡχον, ἐάν τις³ ἔξέλθῃ
ἐπτὰ φωνάς, εἴτε ἐπὶ τὸ δέκατερον εἴτε ἐπὶ τὸ δε-
κάτερον, ἔρχεται εἰς τὸν αὐτὸν Ἡχον, δηπερ αύ-
τὸς σὺ κρατεῖς,⁴ καὶ ενδίσκεται συμψάλλων σοι τὸν
αὐτὸν Ἡχον. Καὶ διὰ τοῦτο λέγεται Διπλοφωνία,
ώς ἔκ χθαμαλῆς καὶ ὑψηλῆς φωνῆς συνισταμένου
τοῦ μέλους, δ καὶ Ἀντιφωνία λέγεται

Περὶ Παραλλαγῆς Β'.

'Αλλ.' εἰδέναι χρή, δτι, ει⁵ καὶ ἐκάπτην φωνὴν
[ε ο ι χ ε ν]⁶ ίδιων Ἡχον ἀποτελεῖν, ἀλλ' οὐ κα-
θαιρῶς, ἐπει ού⁷ κατὰ συνέχειαν, μετά⁸ πολλῶν δὲ
ἐναλλαγὴν ἡ καὶ διλύγων τινῶν, Κνθα δηλούντι Θέ-
σις ἐστὶ καὶ⁹ οἵα τις στιγμή, τὸ μέλος καταγίνεται.
Διὼ τὸν ἀυχόμενον ψάλλειν δεῖ ἀπαριθμεῖν τάς τε
ἀνιωύσας τάς τε κατιούσας φωνάς καν ἀναλλαγ-
δην εἰσι καν διωρισμένως καὶ μέλος. Καὶ εἰ μὲν
διωρισμένως, ἐν χερσὶ τὸ ζητούμενον ει δ' οὖν,
παραβάλλειν δεῖ ἀλλήλας καὶ ἔξετάζειν καὶ τὰς
περιττευούσιας, καν τε ἀνιωύσας καν τε κατιούσας,

1) ταῦτα.—2) ὀπάθοι.—3) Ἡχον. 'Καν τις. -4) κρατεῖς.—5)
χρή: διι ει.—6) 'Ἐν τῇ .Φόρμῃγγι, οημειοθει κανὸν ὄπυση-
μειουμένου διι ἡ ἐν αὐτῷ λέξις είναι δυνατάννωστος.—7) οὖν.—
8) συνέχειαν μετά.—9) θει. Καὶ

προστιθέναι τῷ προκειμένῳ "Ηχῳ, ἡτοι τῷ καὶ ἀργάς σημειωθέντι. Καὶ οὗτος ἀφιθμήσας κατὰ Παραλλαγὴν εὑρήσεις τὸν ζητούμενον Ἡχὸν. Εἰ δὲ ἔξιπου εἰσὶν αἱ φωναί, ἡτοι τοσαῦται τῇ ποσότητι αἱ τε ἀνιοῦσαι καὶ κατιῦπαι, διὰ τὸ μὴν Ἡχός ἐστιν διὸ καὶ καὶ ἀργάς.

Περὶ Φθορᾶς.

Φθορᾶς δὲ προτιθεμένης δεῖ λοιπὸν μελίζειν κατὰ τὸν Ἡχὸν, διὸ ἡ Φθορά σοι δεικνύει, μέχρις οὐ ἔτέρᾳ φθορᾷ λύσῃ τὴν ταύτης ἐνέργειαν. Εἰσὶ γάρ καὶ² Φθοραὶ περὶ τὰ μέλη, αἰινές εἰσιν ἀλλοιώσις καὶ τροπὴ τοῦ κειμένου Ἡχου εἰς ἔτερον ἄνευ Παραλλαγῆς φινῶν. Τοῦτο δὲ³ πολλάκις ἡ τοιάδε⁴ Θέσις ποιεῖ, ἐπει οὐχ, ὥσπερ τὸν Πρώτον Ἡχὸν μελίζομεν, οὕτω καὶ τὸν Δεύτερον, οὐδὲ, ὥσπερ τὸν Δεύτερον, οὕτω καὶ τὸν Τρίτον καὶ τοὺς λοιπούς. Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν εριφωνίᾳ γίνεσθαις κατιόντες γάρ ἀπὸ τοῦ πλαγίου Τετάρτου τρεῖς φωνάς εὑρίσκομεν τὸν αὐτὸν Ἡχὸν ἀπὸ⁵ μέλους μὲν οὖν καὶ⁶ οὐ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ρηθείσης Παραλλαγῆς ἀπὸ γάρ Παραλλαγῆς πλάγιος τοῦ Πρώτου ἐστίν. Ήσαύτως γίνεται καὶ ἐν τῷ πλαγίῳ τοῦ πρώτου καὶ⁷ ἐν τοῖς λυτοῖς. Καὶ αὐθικές ἀνιόντες ἀπὸ τοῦ πλαγίου Πρώτου τρεῖς⁸ φωνάς διὰ χθιμαλότητα εὑρίσκομεν τῇ ποσότητι τὸν αὐτὸν Ἡχὸν. Καὶ ἀπὸ τοῦ Δευτέρου τοσαύτας, ὥσαύτως Δεύτερον ἡ νειανώ.⁹ Καὶ ἀπὸ

1) Κ. Φ.: παραλλαγ[ζειν.—2) αἱ.—3) καὶ.—4) ἡ τ. ἡ τοιάδε.—5) ἥχον ἀπό.—6) οὖν, οὐ.—7) Κ. Ι.: πλαγίο, καὶ.—8) πλ. τρεῖς.—9) είναι νανό.

τοῦ Τρίτου, Τρίτον καὶ ἀπὸ τοῦ Τετάρτου, Τέταρτον.

Περὶ τῆς τοῦ νενανὸς Φθιρᾶς.

Ίστιέον δὲ ὅτι τῶν Ἡχων ἀπάντων. κυρίων τε καὶ πλαγίων, ὅντων δικτώ, ἐπεὶ δ τοῦ νενανὸς οὐκ ἔχει χώραν ἴδιαν, διὰ τοῦτο συνήρμοσται τῷ πλαγίῳ τοῦ Δευτέρου, μᾶλλον τῶν ἀλλων ἔχοντι σχέσιν πρὸς τὸ τοῦ νενανὸς μέλος. Διό, ὡς συνυπακουομένου τοῦ πλαγίου τοῦ Δευτέρου τῷ νενανῷ ἐν ταῖς Φθιραῖς, ἐνίστεται ἐῶντες τὴν τοῦ πλαγίου Δευτέρου Φθιρὰν τὴν τοῦ νενανὸς τίθεμεν. Γίνεται δὲ τὸ νενανὸς μέλος ἀνερχομένων ἡμῶν τρεῖς φωνὰς ἀπὸ τοῦ πλαγίου Δευτέρου. Πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ πλαγίου Πρώτου ἀνερχομένων τρεῖς φωνὰς, ἀλλούσιαν τρεῖς. Αλλὰ τὸν Τρεσάρχου πρωτότοτο εἰς τὸ τοῦ νενανὸς μέλος ἔξ ανάγκης καὶ ὁ πλάγιος τοῦ Πρώτου εἰς τὸν πλάγιον τοῦ Δευτέρου τρέπεται διὰ τὸ πολλὴν οἰκειότητα ἔχειν τὸ νενανὸς πρὸς τὸν πλάγιον τοῦ Δευτέρου, ὡς εἰρηται. Ὁσαύτως τοίνυν καὶ ἐν τοῖς λυιποῖς. Αλλ' ὀλιγοχρόνιόν ἔστι τὸ τῶν Φθιρῶν μέλος ὡς νόθον καὶ ἐπείσακτον καὶ μεταπίπτον ταχέως εἰς τὸ οἰκεῖον.

Περὶ τῶν σχημάτων τῶν φωνῶν τοῦ τε καὶ λλωπισμοῦ καὶ τῆς Χειρονομίας αὐτῶν καὶ τῆς¹ τῶν σημαδίων προστηγορίας τε καὶ συνθέσεως ἔξεοι ποσῶς γνῶναι τῷ φιλομαθεῖ Ταῦτα γάρ ὡς ἐν συντόμῳ διήλθιμεν χρώμενον ² τοῖς εἰσαγωγικοῖς τῷ³ Τέχνῃ. Ο δὲ⁴ [ενν. θεός] καὶ τοῖς ἐμ-

1) Κ. Φ.: καὶ ἄλλα τῆς. 2) χειριζόμενον. 3) καὶ τῷ. 4) τέχνῃ, δ δέ.

πόνως ζητοῦσι καὶ δι' αὐτὸν [εἰν. τὸ γνῶναι] χρού-
ουσι μάνιμέειε θύραν γνώσεως καὶ δωρεὰν τοῖς
κατὰ τὸ αἴτημα.

ΤΕΛΟΣ

Ἐρμηνεία τῆς Παραλλαγῆς τοῦ κύρου Ἰωάννου
τοῦ Κουκκουζέλου.

Περὶ τοῦ Τροχοῦ (Βλ. Πίν. ΣΤ.)

[Ἐκ τοῦ ὑπὸ δρ. 129 χειρογράφου τῆς ἐν Ἱερουσαλύμοις μονῆς τοῦ Ἀβραάμ, δπερ ἐν τέλει τοῦ πρώτου μέρους τῆς προθεωρίας (φ. 7^η) φέρει τὰ ἔξης.

Τῷ μοισαϊκὴν ἔνθεον προθυμούμενῳ
δρθῶ; ἐκμαθεῖν· καὶ μουσόληπτος φῦναι.
συντόμιως τήνδε μετιέτω τὴν βίβλον
ἥν γέγραφε χειρὶ πρεσβύτου Ιερέως.
Ἄντωνιος φιλῆσις, ἡδὲ μεγίστης
μέγας οἰκονόμος τε τῆς ἐκκλησίας.

-- αψιθφ — μαρτίου κυριακοῦ —,

καὶ ἐκ τῆς λεγομένης Γραμματικῆς τοῦ Δαμασκηνοῦ τοῦ προειρημένου γριψογρ. [Ιερουσαλύμων δρ. 332.]

Ἡ Διπλοφωνία ἔχει οὕτως εἰς τὴν μίαν ἀναβαίνουσιν ἐὰν Θέλῃς εἰπεῖν ἐτέρας ζ., ἥτοι πάλιν ἀναβαίνούσας, λέγεις η μετ' ἔκεινης εἰς τὰς β λέγεις θ εἰς τὰς γ λέγεις ε· εἰς τὰς δ λέγεις ια· εἰς τὰς ε λέγεις ιβ· εἰς τὰς σ λέγεις ιγ· εἰς τὰς ξ λέγεις ιδ, ἥγουν διλλας ζ· εἰ θέλεις λέγεις ισον. Εἰ δὲ τετραπλάσεις, λέγεις κη· εἰ δὲ εἰπης τριπλασμὸν λέγεις κα. Ἀν δὲ ψάλλῃς ισον μέλος, ἥτοι δσι τύττυχωσι, καὶ ἀναρροήσης Διπλασμόν, λέγεις φωνᾶς ξ· εἰ δὲ ὑπορρέον τὸ μέλος εἴπης, πάλιν λέγεις ζ. Ἄμια δὲ ἀρξασθαι τὴν Διπλοφωνίαν, λέγεις ισον, είτα Διπλασμὸν φωνᾶς ξ, γίνονται η. Εἰ δὲ θέλεις

εἰπεῖν εἰς τὴν μίαν ἀναβαίνουσαν καταβαινούσας,
λέγεις σ. Ἐκλείπεται οὖν ἡ μία ἀνυβαίνουσα καὶ
γίνονται μόνον αἱ κατιοῦσαι οὐδέπω γὰρ ψάλλον-
ται αἱ ἀνιωῦσαι μετὰ τῶν κατιουσῶν, οὐδὲ κατι-
οῦσαι μετὰ τῶν ἀνιουσῶν, ἀλλ', δπού δ' ἀν τεθῆ
κατιοῦπα ἐν ἀνιούσαις, φθείρει αὐτάς. Ωσαύτως
εἰς τὰς β λέγεις ε καὶ εἰς τὰς γ λέγεις (φ.8^α) δ καὶ
εἰς τὰς δ λέγεις τρεῖς καὶ εἰς τὰς ε λέγεις β καὶ
εἰς τὰς ζ λέγεις α καὶ εἰς τὰς ξ ισον ἡ πάλιν ξ ἡ
καὶ ιδ, ὡς δύναται ἡ φωνή. Εἰ δὲ εἶπης εἰς τὴν
μίαν κατιοῦπαν ἑτέρας πάλιν κατιούσας, λέγεις η
μετ' ἔκεινης καὶ εἰς τὰς β λέγεις θ καὶ εἰς τὰς γ
λέγεις ε εἰς τὰς δ λέγεις ια εἰς τὰς ε λέγεις ιβ εἰς
τὰς ζ λέγεις ιγ ει, τὰς ξ λέγεις ιδ. Εἰ δὲ τύχωσιν
εἰς τὰ πατήματα τῶν φωνῶν τῶν ἀνιουσῶν καὶ
κατιωτῶν Κεντήμιτα, λέγε τὸν ἀριθμὸν τῆς Δι-
πλοφωνίας εἰς τὸ πάτημα τῆς φωνῆς, οἷας τύχη,
λέγεις καὶ τὴν φωνὴν τῶν Κεντημάτων.

'Ο δὲ πευισσευμὸς λέγεται οὗτως οἶον Στιχη-
ρὸν ψάλλης, ἐὰν Ισυφωνῷ ἡ ἀρχὴ μετὰ τοῦ τέλους,
οὐδὲν περισσεύει φωνῇ οὐδεμίᾳ, οὕτε ἀνιοῦσα
οὕτε κατιοῦσα. Εἰ δὲ θέλεις μετὰ τοῦ Ἡχου τὴν
ἀρχὴν κριτῆσαι, ἐὰν οὐ περισσεύῃ, ἀλλὰ μᾶλλον
ἔχῃ Ισασμὸν δ Ἡχος καὶ τὸ τέλος, εἰσὶν αἱ φωναὶ
ἐπίσης καὶ αἱ ἀνιοῦσαι καὶ αἱ κατιοῦσαι. Ἐὰν δὲ
εῦρῃς διτὶ περισπεύσωσι φωναὶ, δοςας εἶπης, ίνα εῦ-
ρῃς τὴν ἀρχὴν, εἴτε καταβαινούσας, εἴτε ἀναβαι-
νούσας, ιοσαύτας ᔁχει πλέον, οἶον καὶ ἔστι τὸ μέ-
λιος. Κρύπτει δὲ πάντοτε ἀρχὴν καὶ τέλος διὰ τὸ
συντομώτερον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Παραλλαγάς.

ΠΑΡΑΝΟΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΡΜΗΝΕΙΑΙ

Έκ τῶν προηγηθεισῶν πραγματειῶν λαμβάνει τις σχεδὸν ἀπηρτισμένην Ιδέαν τῆς παρασημαντικῆς τῶν Βυζαντινῶν. 'Άλλ' ή ἐπακολουθήσασα ταύταις ἀμάθεια, ως ἐν τῇ Ελσαγωγῇ Ιστοροῦμεν, πολλὰ παρερμηνεύσασι καὶ πλείονα παρανοήσουσα, πλεῖστα δὲ τῶν, ὃν οὐκ ἄνευ, ἀγνοήσουσα, κατειργάσθη καὶ παρέδωκε τοῖς μεταγενεστέροις κυκεῶντα πραγμάτων καὶ ὅρων, φοτε νά καθισταται ἀπραγματοποίητος ή ἐπιστημονική κατάρτιος τῆς Βυζ. Μουσικῆς 'Έκ τούτου ἡπεντώμεν ἐν ταῖς θεωρητικαῖς πραγματείαις τοῦ παρελθόντος αἰώνες—ἀπὸ τοῦ Ιατροφιλοσόφου Βασιλείου Στεφανίδου τοῦ Βιζαντίου (1819) καὶ Χριστάνθου (1818-20); μέχρι καὶ τῶν ἡμετέρων συγχρόνων—τάσειςκαὶ προσπαθείας ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνεπιτεύκτου συστηματοκοιήσεις τῆς δλῆς μοιρικῆς θεωρίας, ἀφ' ἔτερου δὲ κενδυούδιου κατανάλωσιν πρὸς στήριξιν μοτηρίκτων καὶ ἀνιστορήτων πραγμάτων, ἡς τὸ τέλος πάντοτε ἡ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ιδίων ἐγκατάλειψις πάσις περαιτέρω ἔφεύντης, εὑρεθέντων καὶ διγομένων πάντοτε πψὸ δημιεξόδου. Τῆς κατιστάσεως ταύτης λαμβάνει εἰνόντα ζωηρὰν διαλειτητὴς ἐκ τῶν ἔξης εἰδικῶν κειφαλαίων.

Περὶ τοῦ Τροχοῦ.

Ποῖος λόγος καὶ ποία δμοιότης ἔδωκαν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς μουσικοὺς τὸ ἐνδόσιμον νὰ δνομάσωσι σιντηματικήν τινα κλίμακα Τροχόν; Δὲν ἀγνοοῦμεν δτι πολλαὶ λέξεις ἐπώνυμοι βασάνων εἶναι εἰσηγμέναις ὡς δροὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Μουσικῇ. 'Αλλ' ἐπίσης δὲν ἀγνοοῦμεν τὴν Ἰδεογραφίαν. Μήπως ἐπὶ τῷ τελευταίῳ τούτῳ δ πρῶτος εἰσηγητής τοῦ δροῦ ἦ καὶ τοῦ σχῆματος εὔρεν ἀναλογίαν τινὰ καὶ δμοιότητα πρὸς τὸν πραγματικὸν μηχανικὸν Τροχὸν ἥ ἐν τῇ γραφικῇ παραστάσει ἥ ἐν τῇ ἀνακυλήσει τῶν φωνῶν τῆς μουσικῆς κλίμακος; 'Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πᾶσα συστηματικὴ κλίμακ, ἥποι ἡ Διατεσσάρων, ἥ Διαπέντε κοὶ ἥ Διαπασῶν παντὸς γένους δικαιοῦνται νὰ λέβωσι τὴν προσωνυμίαν ταύτην ὡς διαγράφοιςαι διὰ τῆς φωνῆς οἰονβὶ νοτῆτὸν κύκλον. Οὕτω δὲ ἀποτελῶν δ Τροχὸς γενικωτέραν τινα ἔννοιαν ἔξειδικένεται διὰ τῶν εἰρημένων συστηματικῶν κλιμάκων. 'Η μήπως οἱ ἀρχάριοι εὑρίσκοντες δεινὴν δυσκολίαν κατὰ τὰς πρώτας αὐτῶν ἐπὶ τῶν συγτικῶν φθόγγων ἀσκήσεις, συνφδὰ τῷ «δ κοπιάσας ἐν τούτῳ μεγάλως ὠφεληθήσ-ται», τὸ δποῖον συνοδεύει συνήθως τὸ οἰκεῖον σχῆμα, ἐπεώδουν τοῦτο μαρτυρικὴν βάσανον;

"Οπως ποτ' ἀν ἦ, Τροχὸν καλοῦμεν σήμερον δμοφώνως ἐν τῇ Βυζ. Μουσικῇ τὴν διατονικὴν κλίμακα τοῦ Λιαπέντε συστήματος καὶ μάλιστα τοῦ Ιερώτου Ήχου. Οὕτω παρελάβομεν ἀπὸ τὸν Χρύσανθον καὶ τὸν Ιατροφιλόσοφον Βασίλειον Στεφανίδην ἀπηχοῦντας εἰδῆσεις καὶ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν ἀμέσως προγενεστέρων μουσικοδιδασκάλων. Παρέδιδον δὲ τὴν εἰρημένην κλίμακα ἥ καταλέγοντες ἐν στίχοις τὰς οἰκείας φωνὰς διὰ τῶν γνωστῶν πολιωσυλλόσθιων φθόγγων ἥ προσάπτοντες αὐτὰς εἰς τὰ ἄκρα τεσσάρων διαμέτρων κύκλου τεμνοντας ἀλλήλας καθέτως (Πίν. Z'). Συνηθέστερον παραλείποντας

τὴν περιφερικὴν γραμμὴν ἐσχημάτιζον ἀπλοῦν δικάκτινον διάγραμμα. "Εστι δ' δε καὶ κύκλον ἄνευ διαμέτρων. Οὐ πασδήποτε τοῦτο ἀποτελοῦν διδακτικὴν μέθοδον—ἐπί τε τοῦ διατονικοῦ καὶ τοῦ χρωματικοῦ πρόσθιες γένοις— φέρει τὸ δνομα «Κανόνιον» ἢ «Κανόνιον ἔξηγητὸν τῆς σοφιατάτης Παραλλαγῆς κιρίου Ἰω. Κουκουζέλη» καὶ ἄλλα, οὐδαμοῦ δὲ καὶ οὐδέποτε «Τροχὸς» καὶ μάλιστα δποκλειστικῶς τοῦ διατονικοῦ Γένους ἢ Πρώτου "Ηχοι.

Περιέργως δμως ἀπαντῶμεν παρὰ τῷ Γαβριῆλ (σ. 30), δι τὸ Τροχὸς ἡτο Διαποσῶν, ἢ καὶ ἡ Διαπασῶν ἡτο Τροχός. Παρὰ τῷ Χρισάφη, τῷ Ρουσάνω καὶ τῷ Ψευδοδαμασκηνῷ δὲν ἀπαντῷ δ δρος οὔτες. Ωσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ ἀνεκδότῳ παλαιοτάτῃ Πραγματείᾳ «Ἐφμηνεία τῶν Φθιορῶν, ὅπου είναι εἰς τοὺς οἶκοις καὶ εἰς ταῖς Δοχαῖς καὶ ἄλλα τινά».

Οὗτο μόνος δ' Γιοβιῆλ, ἔξ δσων γνωρίζομεν δνομάζει σαφῶς καὶ ὁρτῶς Τροχὸν τὴν Διαπασῶν, ἡτις ἔξυπακοϊσται καὶ ἐν τῇ χρήσει τοῦ δρου ἐν τῇ «Ἐφμηνείᾳ τῆς Παραλλαγῆς τοῦ Κουκουζέλους» (σ. 54), ἡτις είνοισι ἐρμηνεία τῆς Διπλοφωνίας (Διαπασῶν). Αρά γε δὲν ἔτυχεν οὔτε οἱ συγχρονίσαντες αὐτῷ καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν νὰ μελετήσωσι τοῦτο; "Οσον καὶ ἀν τὰ πράγματα σαφηνίζονται—ἀν σαφηνίζωνται—κατ' ἄλλον τρόπον, οἱ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ διφορογμένου δρου σύγχυσις είναι σοβαρὰ καὶ βαθεῖα, ἐμβάλλοντα εἰς πολλάς σκέψεις.

"Ηδη ἀπὸ τοῦ 'Ι. Κουκουζέλη (ΙΒ') καὶ τοῦ Πλουσιαδινοῦ (ΙΕ'); γνωρίζομεν τὴν χρῆσιν τοῦ κύκλου ἐν τῇ ὑπ' αὐτῶν ἐκθέσει τῶν "Ηχων. Καὶ δ μὲν Κουκουζέλης παρέδωκεν ἡμῖν διάγραμμα ἀποτελούμενον α') ἐκ πέντε δμοκέντρων κύκλων, ἐν ἐκάστῳ τῶν δποίων καταλέγει δέκα πέντε φωνάς, καὶ β') ἐκ τεσσάρων μικροτέρων κατεχόντων τὴν δέκαθεν χώραν κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς οικείας σελίθος (Πίν. ΣΤ'). Τοῦ

δὲ Πλουσιαδινοῦ τὸ διάγραμμα ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρας πάντων μικρῶν κύκλων καὶ τεσσάρων μεγαλειτέρων ἐπεχόντων προφανῶς πάντων θέσιν ἀπλοῦ πλαισίου τῶν ἐν αὐτοῖς φωνῶν (Πίν. Η').) Ἀμφότεροι δὲ οἱ μοίστορες ἐφερόντισαν νὰ ἔξοικονομήσωσι καὶ ἀνάλογον ἐν τῷ ίδιῳ ἔκαστος διαγράμματι θέσιν διά τε τὸν τίτλον τοῦ διαγράμματος κοιτὴν ἐγγραφὴν τοῦ δυνατοῦ αὐτῶν. Σημειωθήτω δημοσίως καὶ ὅτι ἐκάτερον τῶν διαγραμμάτων δικολουθεῖ δλως διάφορον οἰκονομίαν ἐν τῇ καταλογῇ τῶν φωνῶν ἡ δ Τροχὸς τυῦ Χρυσάγθου καὶ τὸ εἰρημένον «Κανόνιον».

Ἐν τούτοις οἱ εἰρημένοι μαβιστορες δὲν δνοματίζουν τὸ παράπαν τὸν Τροχόν, ἀλλ' δνομάζουν δ. φότεροι τὰ διαγράμματα αὐτῶν «Παραλλαγῆν». Ἡ δὲ χρῆσις τοῦ ἐν λόγῳ δρου ἐν τῇ Ἐρμηνείᾳ τῆς Παραλλαγῆς τοῦ Κουκοιζέλη φαίνεται ούσα μεταγενεστέρα τις παράθεσις, ἐξ οὗ προκύπτει ἡ συνωνυμία τῆς διπλοφωνίας καὶ ἡ λιδιογραφικὴ ἀντίληψις.

Ο Χρύσανθος ἔιτε ἐν τῷ «Περὶ Τριφωνίας» κεφαλαίῳ (σ. 41 § 92) διαφέρων τὸ εἰρημένον διάγραμμα τοῦ Πλουσιαδινοῦ ως διδακτικὴν μέθοδον ἐπιλέγει δι τὸν Ιδίοις Πλουσιαδινὸς ὠνόμασεν αὐτὸν Τροχὸν Ἰω. τοῦ Πλουσιαδενοῦ, ἐν ᾧ, ως εἶδομεν, ὠνόμασεν αὐτὸν «Παραλλαγὴν» χωρὶς οὐδὲ κατὰ διάνοιαν νὰ ἔχῃ ὑπὲρ δψιν τὸν Τροχὸν εἴτε ως δνομα εἴτε ως πρᾶγμα, ἀποβλέπων μάλλιστα εἰς ἄλλην τινὰ χρῆσιν, περὶ οὓς ἐν ίδιῳ κεφαλαίῳ θὰ δσχοληθῶμεν. Πρόκειται δρα περὶ συγχύσεως δρων καὶ πραγμάτων. 'Αλλ' είναι γνωστὴ ἡ κρατήσασα δείποτε δνακροβεια καὶ σύγχυσις, δν οὐχὶ ενάριθμα δείγματα ἔχομεν.

Περὶ δὲ τῆς προπαιδείας καὶ ἀσκήσεως τῶν δρχαρίων ἐν τῷ Τροχῷ, δν παραδίδει ήμιν δ Χρύσανθος καὶ οἱ πρὸς αὐτοῦ, δὲν ἐπιμαρτυροῦσιν οὔτε Γαβριὴλ οὔτε δ

Χρισάφης οὗτε δέ Ρουσάνος οὗτε καὶ αὐτὸς τὸ συνονθύλευμα τοῦ ἐν πολλοῖς ἀφιργήτου φλυάρου καὶ μικρολέγουν Ψευδοδαμασκηνοῦ. Ἐπίσης οὗτε δέ Κουκοιζέλης οὗτε δέ Πλουσιαδινός ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ μετὰ τεσπάφων διαμέτρων κύκλου. Δεδομένου δὲ δια πολλὰ ἄλλα Χειρόγραφα δὲν φέρουσι τὸν κύκλον, ἀλλ' ἀπλῆν κατὰ στίχους ἔκθεσιν τῶν σχετικῶν φωνῶν, μὴ παραλειπομένου ἐνίστε καὶ τοῦ κύκλου ἡ καὶ τοῦ ἐξ ἀπεριορίστων διαμέτρων διαγράμματος, καὶ δεδομένου ἔτι δια πολλοίσι εἶναι ἡ διάταξις καὶ δὲ σφιζμὸς τῶν φωνῶν ἐν τῷ διαγράμματι τοῦ Κουκοιζέλη καὶ ὅλοισι ἐν τῷ ἐν λόγῳ, καθίσταται τύνοντον, διε ποτελεῖ καὶ τοῦτο, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα, νέον τι καὶ δλῶς διέρροψον κατασκεύασμα, μάλιστα τῶν αἰώνων τῆς χαλαιρᾶς Παιανιδόσεως (ΙΖ'-ΙΗ'), προτὸν διδεξίου μιμήσεως ἐξ ἀγνοίας Ἰσωις τῆς σημασίας καὶ χρήσεως τοῦ διαγράμματος τοῦ Κουκοιζέλη, σπουσκοποῦν ἀπλῶς εἰς τὴν εὑκολωτέραν ἀνεύρεσιν τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας ἡ ἐπὶ τὸ δέκατον ἡ ἐπὶ τὸ βαρὺ φωνῶν καὶ οὐδὲν ἐπὶ πλέον προσθέτον.

«Ἀρχὴ τῆς ὥραιοτάτης καὶ ἡδυτάτης
Παραλλαγῆς».

“Ὡς ἀπάντησις ταπεινὴ εἰς τὰς αὐστηρὰς ἀπαγορεύσεις καὶ περιορισμοὺς τῶν διαφόρων Παμβώ καὶ Χρισοστόμων γετηρούσιθι ἡ κατωτέρω σειρὰ τῶν «σημαντῶν» ἢ «ἀσημάντων» λέξεων δπλιοθεῖσα μὲ ἀνάλογον ἐτυμολογικὸν περιεχόμενον πρὸς σύνθεσιν βραχείας τινὸς προσειχῆς διὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς μουσικῆς κλίμακος. Ή: “Ινα μὴ διάπαντος Ἐνεδρεύων τοὺς ἀναχωρητάς καὶ ἐν δοιάστητι βιοῦντας, μάλιστα δὲ τοὺς νεαρούς, διὰ τῆς ἡδύτητος τῶν μουσικῶν φθόγγων καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀπαιτήσου καταριθῆς παρασύρῃ τὴν διάνοιαν καὶ ψυχὴν

πάντων εις σφαίρας ἔξωτερικάς καὶ ἐναντίας πρὸν τόν, εἰς
οὓς ἔτοξαν αὐτούς, βίσον. 'Ἐφ' φὰ πρὸς ἀπόχρουσιν τοῦ
σινθιστηρίου αὐτοῦ κινδύνου πρὶν δὲ νεαρὸς τρόφιμος τῆς
Ιερᾶς Μούσης εἰσέλθῃ εἰς τοὺς Ιεροὺς ὄντας, οἰτεινες
διὰ τοῦ σαφῶς «σημαντοῦ» αὐτῶν πιριεχομένου σινε-
κράτουν αὐτὸν ἐν τῷ οἰκείῳ πνευματικῷ καὶ σινναισθη-
ματικῷ κύκλῳ, προσεψέρετο προφά τῶν ἐπὶ τούτῳ διδα-
σκίλων, τῶν καὶ πνευματικῶν αὐτῶν πατέρων, ἡ τερπνὴ
μὲν ἀλλ' ἀκίνδυνος αὐτῇ μονασική τροφή. 'Η σειρὰ αὕτη
ἐν μὲν τῇ ἀναθάσει εἶναι: *Ανανες, νεανες, νανα, αγια,*
ἐν καταβάσει δὲ: *Δανες* (ἀντιστοιχοῦν τῷ νανα), *νε(χ)εανες* (ἀντιστ. τῷ νεανες), *αγανες* (ανονες), *νε Δυιε*
(αγια). 'Η δὲ ἐχμηνεία αὐτῆς παρεδύθη ἡμῖν οὐτεως:
"Αναξ, ἀνες. Ναι ἀνες. "Αναξ. "Αναξ, Σῶσον δι.

'Η βιαχὴς καὶ ύποτευπώδης αὐτῇ προσευχὴ γνωστὴ
οὖσα ἀπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, δοτις καὶ ἔρμηνεύει
αὐτὴν ἐκδεχόμενος δύμότατα τὸ «Ἄγιας ὁ, Ἐβραιικόν,
καὶ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου, οὐ τὰ πρῶτα νομίσματα φέ-
ροντοι τοὺς πρῶτους φθόγγους Ανανες (ν)εα(ν)ες, φαίνε-
ται παμπαλαία, ἀν δὲν ἀντικατέστησε τοὺς μονοσυλλά-
βους φθόγγους τοῦ Μεδιολάνου 'Αμβροσίου, περὶ φν
κητωτέρω. Τὸ δὲ μέλος αὐτῆς κατεγράφετο ὑπὸ τῶν πα-
λαιῶν καὶ τοῦ Χρυσάνθου, καὶ ἄλλων ὡς φαίνεται ἐν
Πίν. Θ'.

'Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ καταδείκνυται πάλιν ἡ τάσις καὶ
προσπάθεια τοῦ Χρυσάνθου εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τινὰ κε-
φάλαια ενδωπαίκην μορφήν. Οὔτω, ἐν φ. ἐν σελ. 109
τοῦ Θεωρητικοῦ αὐτοῦ παραδίδων τὴν μικτὴν αλίμακα
τοῦ Πλ. Β' ἀποδίδει εἰς τοὺς ἐν λόγῳ φθόγγους τὴν συ-
νήθη ἔμφασιν, ἐν σελ. 30 ἀποβλέπων εἰς οἰκονομίαν
τετρασήμου φυθμοῦ καταστρέφει ἐντελῶς αὐτὴν ἀπο-
δεικνύων δοθενῆ ταύτης αἰσθησιν πέραν τῶν καθέτων
διαστολῶν.

Τὸ ἐν λόγῳ μέλος περιέσωπαν ἐπίσης δὲ Κυριακὸς Φιλένης ἐν σ. 103 τοῦ Θεωφητικοῦ αὐτοῦ (1859) καὶ δὲ Λαμπαδάριος Στέφανος ἐν τῇ Κρηπίδι αὐτοῦ (1875) ἐλόγως διηγθισμένον καὶ διαφέρον καθ', διε τοι παρ' αὐτοῖς ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἀνέαν; καὶ κατ' ἄλλα τινὰ ἐπουσιώδη (Πίν. αὐτ.).

Διὰ τῶν εἰρημένων τεσσάρων μόνον φθόγγων ἐσχημάτιζον τὴν Κλίμακα τοῦ διατονικοῦ Τετραχόρδου (καθ' ἡμᾶς Πα·Δι). Τὴν δὲ Διαποσῶν ἐσχημάτιζον ἐπαναλαμβάνοντες αὐτοὺς μετά τὸ ἀγνα καὶ ἀποτελοῦντες κλίμακα δύο ἵσων καὶ δμοίων διεξευγμένων τετραχόρδων, ἔξ οὐλαίσιφων τοῦ αινανες σιμπίπτει δὲ δεύτερος αγια. 'Ὡς δὲ βλέπει τις ἐν τῷ οἰκείῳ Πίνακι, οἱ αὐταὶ φωναὶ ἀπεδίδοντο δι' ἄλλων φθόγγων καὶ ἄλλου μέλοις ἐν δναβάσει καὶ δι' ἄλλων ἐν καταβάσει πρὸς καθορισμὸν καὶ εὐκολωτέραν ἐκμάθησιν τῶν διαφόρων τονικῶν μεγεθῶν.

Καὶ οὕτω μὲν κατήρτιζον καὶ ἔξεμάνθησον τὴν συνεχῆ δναβάσιν καὶ κατάβασιν. Διὰ δὲ τὴν ὑπερβατήν, προϋποθέτουσαν τελείαν γνῶσιν τῆς συνεχοῦς, ἐχρησιμοποίουν τὴν λεγομένην «Ιαραλλαγήν Γρηγορίου τοῦ Ἀλυάτου» Πρωτοψάλτου Ἀγ. Σοφίας ἐπὶ τῆς Ἀλώσεως, ήτις ἀρχομένη συνεχῶς διὰ τῶν ἀποδιδούμενων τῷ Μεδιολάνων Ἀμβροσίῳ μονοστήλαβων φθόγγων *Νε, ου, τως, ουν, α, να, βας, νε,* ἐν δναβάσει, ἐν καταβάσει δέ: *Ου, τω, και, κα, τα, βας, νε,* ἀπέβαινεν ὑπερβατή (Πίν. I').

Διὰ τὴν χρωματικὴν κλίμακα ἐχρησιμοποιούσον δύο μόνον φθόγγους τοὺς: *νεανες, νενανω,* ἐν δναβάσει, καὶ *νε(χε)εανες, νενανο,* ἐν καταβάσει, (Πίν. IA'). Τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐσφαλμένης θεωρητικῆς ἀρχῆς διε τοι παρ' Ηχος βιβίνει καθ' δμοίαν διφωνίαν, τῆς συγχύσεως δηλονότι τῆς μικρᾶς καὶ μεγάλης Τρίτης Νη Βου, Βου·Λι κτλ. 'Ἐκ τῆς ἀρχῆς μάλιστα ταύτης δρμηθέντες ἐσχημάτισαν καὶ τὴν τοῦ Νεντνω κλίμακα, παρὰ τὴν τεραστίαν δια-

φοράν αὐτοῦ ἀποτελοῦντος μάλιστα ίδιον Ἡχον καὶ καὶ δὴ καὶ Γένος.

Περὶ Μετροφωνίας.

Ο δρος «Μετροφωνία» ἔχει δύο ἑκδογάς: τὴν τῶν παλαιοτέρων καὶ τὴν τοῦ Χρυσάνθου, ὡφ' ὃν νοοῦνται καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτῷ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, μὲ δλως διάφορον ἐν ἑκατέρᾳ περιεχόμενον. Ἐκ τῶν παλαιῶν μόνος δὲ Λαζαρίηλ (σ. 27) ἀναφέρει αὐτὴν ως «ἀρχὴν καὶ οἰον θεμέλιον τῆς Ψαλτικῆς» ἐπιλέγων: «Ταύτην γὰρ δὲ καλῶς μετελθῶν φαδίως μν καὶ τάλια τῆς Ψαλτικῆς κτήσαιτο. Χωρὶς δὲ ταύτης οὐδὲν καταρθωκός εἶη μν δ ψάλτης». Ο Χρισάφης δὲν δινεφέρει αὐτὴν τὸ παράπων. Κατὰ δὲ τὸν Ρουσάνον (σ. 47) αὗτη ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῆς Παραλλαγῆς διὸ λέγει: «Παραλλαγὴ ἐστι Μετροφωνία μετὰ Ἡχήματος» διὸ καὶ δισύστατον ἐκάτερον ἀνειθάτερους.

Ο Χρύσανθος δμως (Θ. Μ. Μέρ. Β' XLVI, 70) δρίζων αὐτὴν ἀναλιτικώτερον παραδίδει: «Μετροφωνία δὲ ἡν τὸ ψάλλωσι τὸ μεμελισμένον τροπάριον καθὼς ζητοῦσι μόνον οἱ χρακτῆρες, οἰτινες γράφουσι τὸ ποσὸν τῆς μελῳδίας, χωρὶς νὰ παρατηρήται τὸ ζητούμενον ἀπὸ τὰς ὑποστάπεις καὶ θέσεις, παραθέτων καὶ σχετικὸν παράδειγμα (Πίν. ΙΓ').

Σπανίως δπαντῆ καὶ δ τύπος «μητροφωνία» («διὰ τὸ είναι ταύτην μητέρα τῶν φωνῶν»), δλλ' οὔτος προελθῶν δισφολῶς ἐξ δισφαλοῦς παρετιμυλογίας κακῆς προφορικῆς δποδόσεως (μη δντέ με) φωρᾶται γελοῖος.

Περὶ Παραλλαγῆς.

Καὶ τοῦ δρου «Παραλλαγὴ» δὲν ἔδροθη ἡμῖν ὑπὸ τῶν παλαιῶν σαφῆς δρισμός. Ο Γαβριὴλ (σ. 27) τάσσων δπλῶς αὐτὴν μετὰ τὴν Μετροφωνίαν ἐπιλέγει: «ἡν δεῖ δ-

ξασκήσαι καλῶς καὶ οῦτεως, ώς ἐν ὑποίᾳ ἀν εἴη, φωνῇ τὸν ἔκείνης τῆς φωνῆς ἥχον ἐτοίμως ἔχειν ἀποδοῦναι». 'Ο δὲ Χρυσάφης (θ. 38) θεωρεῖ «τὸ τῆς Παραλλαγῆς χρῆμα κατὰ τὴν ψαλτικὴν τὸ εὔτελέστατόν τε τῶν ἐν αὐτῇ πάντων καὶ εὐκολώτατον» καὶ «ἄλογον τοῦ μέλους ἥχῆν» καὶ μελῳδίαν «λόγου παντὸς ἐκτός». 'Ο Χρύσανθος τέλος (ἐνθ' ἀν.) περιγράφει καὶ ταύτης μόνον τὴν χρῆσιν ώς ἔξης. «'Ην δὲ Παραλλαγὴ μὲν τὸ ἐφαρμόζωσι τοὺς πολυσιττλούσις φθόγγοις ἐπάνω εἰς τοὺς ἔγκεχαραγμένους χαρακτῆρας τοῦ ποσοῦ τῆς μελῳδίας ψάλλοντες αὐτοὺς συνεχῶς ἐπὶ τε δὲ καὶ ἐπὶ τὸ βαρὺ καὶ οὐδέποτε ἐπὶ τὸ Ισον ἡ ὑπερβυτόν. (IIiv. IIΓ').

'Ο Ρουσάνος δμως, ώς εἶδομεν, δρίζει αὐτὴν περιεργότερόν πως ἐν σύέσει πρὸς τοὺς ἄλλους λέγων: «'Η μὲν γάρ Παραλλαγὴ ἀπαρίθμητίς ἐστι τῶν φωνῶν μᾶλλον δὲ Παραλλαγὴ ἐστι Μετροφωνία μετὰ 'Ηχήματος: διὸ καὶ δισύστατον ἐκάτερον ἀνευ θάτιέρου». Πρὸ δὲ τούτων λέγει: «συνέζευκται δὲ τὸ 'Ηχημα τῇ Παραλλαγῇ».'

Παρατηρήσεις καὶ σκέψεις ἐπὶ τῆς Μετροφωνίας καὶ Παραλλαγῆς.

Μεταξὺ τοῦ Ρουσάνου καὶ τοῦ Χρυσάνθου ἐν τῷ δρισμῷ τῆς Μετροφωνίας ὑπάρχει, ώς πείθεται πᾶς τις, δισυμβίβαστος διαφορά, διότι ἐν τῇ πραγματικόντι διποδίδουσιν δλως ἄλλοις καὶ ξένα πρὸς ἄλληλα πράγματα. 'Εκ τούτου ἐνδείκνυται εἰδικὴ καθ' ἐκποστον ἐρευνα, δπως γνωρίσωμεν τὸ πραγματικὸν ἐκατέρου περιεχόμενον

1) 'Ορθότερον καὶ συνεπέστερον πρὸς τὸν δεύτερον δρισμὸν τῆς Παραλλαγῆς θά ἦτο: «τῇ Μετροφωνίᾳ. 'Αλλ' εἴδομεν διτι διμφοτέρους τοὺς δρους θεωρεῖ συνανύμους, ώς, Παραλλ.—ἀπα. τῶν φ., μᾶλλον δέ: Μετρ. μετά 'Ηχημ. 'Ἐκτός ἀν ἡ ἀντικατάστασις ἔγινεν ὑπ' ἀντιγραφέως τινός.

ἀποδεικνύοντες μάλιστα τούτο ἀπόχρωτας ἀκηθεῖνον,
Ινα ἐκ τούτου γνωρίσωμεν κατὰ πόσον ἡ τε χρῆσις τοῦ
δρου εἰναι δρῦθή παρ' ἀμφιτέροις καὶ κατὰ πόσον πρόσω
εγγίζουσιν εἰς τὸ διὰ τοῦ δρου νοούμενον!

Καὶ δὴ

1. «Η δρῦθή κατὰ γραμματικήν δρῦχην λῆψις τοῦ δρου
εμετροφωνία» ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν τοῦ φωνεῖν τὰ μέτρα. Μέτρα δὲ ἐν προκατέμένῳ νοοῦνται τὰ τῶν φωνῶν,
ἥτοι τὸ ὑψος καὶ βάθος αὐτῶν. 'Αλλ' δὲ τῆς Παραλλαγῆς
σαφέστερος καὶ ἐπιστημονικότερος δρισμὸς τοῦ Ρουσά-
νου, καθ' ὃν ἡ Μετροφωνία ἀποτελεῖ μέρος τῆς Παραλ-
λαγῆς («παραλλαγὴ θετική μετροφ. μετά Ήχ. ρ»); ἡ δὲ
Παραλλαγὴ «ἀκαρίθμησίς θετική φωνῶν», διδόσκει
ἡμᾶς, διτι πρόκειται περὶ τοῦ μετρεῖν τὰς φωνάς καὶ οὐχὶ¹
φωνεῖν τὰ μέτρα (=φωνάς). Τούτο μὲν διακριτοῦνται
καὶ ἐκ τῶν πρό τοῦ Χρυσάνθου πραγμάτων, περὶ ὃν
κατατέθω.

«Η Μετροφωνία δρα τοῦ Ρουσάνου, πρὸς σαφευτέραν
ἀπόδοσιν τοῦ πράγματος καὶ διὰ νὰ εἶναι διμόλιγος τῇ
σχετικῇ γραμματικῇ δρῦχη, ὕφειτε νὰ κατεῖται φ. ω ν α-
μ ε τ ο ι α: [Τὸ σύνθετον μετροφωνία, διν δὲν εἰναι πρό-
χειρον πλάσμα Βινζαντινῶν ήμιλογίων προελθὸν ἐξ
ἀπλῆς παρατακτικῆς συνθέσεως πρωθυσιέρου μάλιστα
τῶν: μετρώ—φωνάς, δλρο ἐπιχρατῆσαν δικ αιώνων (Γα-
βριήλ) ἀφῆκεν αὐτὸ καὶ δ Ρουσάνος ώς είχεν, εἶναι εἰ-
λημμένον μᾶλισθεν κατὰ κατύχοησιν ἡ καὶ πλημμελή δι-
τύηψιν τοῦ πράγματος, περὶ οὐ περαντέρω].

2. Μεταξὺ τῶν δρων «Μετροφωνία» καὶ «Παραλλα-
γὴ» φαίνεται διτι ἔχει ἐπέλθει σύγχυσις κατὰ τοὺς πρό
τοῦ Χρυσάνθου χρόνους. Διότι δὲ μὲν Γαβριήλ ἐν τῷ
διατάξει τῶν μουσικῶν σκοπούδων προτάσσει τὴν Μετρο-
φωνίαν τῆς Παραλλαγῆς· ωσαντος καὶ δ Ρουσάνος, δις
ἔξαγεται ἐκ τοῦ δρισμοῦ τῆς Παραλλαγῆς. 'Ο Χρύσαν-

θος δμως τούναντίον. Δέχεται δὲ ὡς Παραλλαγὴν μὲν τὴν διάλυσιν τῶν σημαδίων τοῦ δεδομένου Μαθήματος τῶν ἔχοντων πλείονας τῆς μιᾶς δινιούσας ή κατιούσας φωνὰς καὶ τῶν συνδυασμῶν αὐτῶν εἰς ἀπλᾶς δινιούσας ή κατιούσας καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐφαρμογὴν τῶν πολυσυλλάβων φθόγγων. Τ. Ξ. δέχεται δινεπιγνώστως αὐτούσιον τὴν Παραλλαγὴν τοῦ Ρουσάνου μὲ δλον τὸ περιεχόμενον αὐτῆς (Πίν. ΙΓ'). "Ος Μετροφωνίαν δὲ δέχεται τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Μαθήματος, ὃς παριστῶσι τοῦτο τὰ φωνητικὰ σημάδια διὰ συνεχῶν καὶ ὑπερβατῶν ἀναβάσεων καὶ καταβάσεων.

Πρέπει δμως νὰ δμοιογηθῇ δτι ή ἐκτέλεσις τοῦ δεδομένου, καθ' ήν ὑπολαμβάνει οὔτοις Μετροφωνίαν, θὰ ήτο ἀλμα δεινόν, τοῦ δποίου ή θὰ παρηγεῖτο πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως δ ἀρχάριος ή ἐπιχειρῶν θὰ ήτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ καὶ οὕτω θὰ διεγχώρει ἀπελπις. "Αν είχε δὲ τὴν ψυχικὴν δύναμιν ή λόγους νὰ ἐπιμένῃ, θὰ ἔχειαίζετο τούλαχιστον μακρότατον χρόνον διὰ τὴν τοιαύτην τῶν μουσικῶν κειμένων διεκπεραίωσιν καὶ σπουδήν. Γιούναντίον δμως· γνωρίζομεν καλῶς, χάρις εἰς ἀπλοϊκήν τινα σημείωσιν ἐνδὲς μαθητοῦ τοῦ ἔτους 1700, δτι ή Μετροφωνία ἐλάχιστον πολλοστημόριον τοῦ δλου χρόνου κατηγάλισκεν. "Η σημείωσις, αὖτη, ήν παραλαμβάνομεν ἐκ τῆς «Παρασημαντικῆς» τοῦ κ. Ψάχου (σ. 63 σημ. 64) ἔχει οὕτω:

«1700 Δεκεμβρίου 15 εἰς Φιλιππούπολιν: "Ἄρχισα τὸν ἥχον πρῶτον καὶ πλάγιον πρῶτον ἐκ τοῦ παρὸν παλαιοῦ στιχηραρίου, ἥγουν μητροφωνίαν».

«1700 Δεκεμβρίου 19 ἡμέρα Πέμπτη ὥρα τῆς νυκτὸς ἐκτῇ ἐτελείωσα τὴν μητροφωνίαν τοῦ πρώτου καὶ πλαγίου πρώτου ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέ-

λους... καὶ δὲ θεὸς νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ μάθω καὶ τὸ μέλος καὶ τὸ ψάλω εἰς τὴν ποθημένην πατοίδα ἀμήν».

Ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης μανθάνομεν δτι δὲ θεωρηθεῖς Φιλιππούπολίτης ἐντὸς δλίγων ὁρῶν—λέγω ὡρῶν—ἔμαθεν ἕκατὸν πεντήκοντα περίπου Στιχηρά Ι Βεβαίως δὲν χρειάζονται εἰδικαὶ γνώσεις διὰ νὰ ἔννοησῃ τις περὶ κοίου καὶ δποίου τινὸς πρόκειται.

Ἐάν δεχθῶμεν τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Χρυσάνθου, τότε, δληθεύοντος καὶ τοῦ εἰρημένου μαθητοῦ, δχι δέκα ή πλείονα ἔτη, δλλὰ μῆνες, ἔστω καὶ ἐν ἔτος, θὰ ἤρκει πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Μουσικῆς μὲ τὴν προύποδεσιν ἀναλόγου τινὸς δεξιότητος. Ἀλλὰ δὲν θὰ δρηγῇ τις δτι δὲ Χρύσανθος ἐν προκειμένῳ λέγει δληθῆ. Λέγομεν δμως δτι ὡς τοιαύτην ἐδιδάχθη τὴν Μετροφωνίαν, ἥτις δμως δὲν εἶναι ή τῶν παλαιοτέρων.

Είναι εὐνόητον δτι δ σπουδαστής είχεν διάγκτην καὶ τῆς ἐν ὑπερβατῇ κινήσει δσκῆσεως, δλλὰ ταύτην κατὰ τὴν διδακτικὴν τῶν παλαιῶν μέθοδον ἀπέστα δι' εἰδικῶν γυμνασμάτων, οἰα αὶ Μέθοδοι τοῦ Ἀλυάτου, τοῦ Ζηροῦ, τοῦ Κορώνη, τοῦ Καμπάνη, τοῦ Πλουσιαδινοῦ κτλ.

3. Ἐάν ή Μετροφωνία ἡτο, οἴαν ἐδίχεται ταύτην δὲ Χρύσανθος, δποτελοῦσα σταθμὸν σημαντικῆς προόδου καὶ μάλιστα τὴν πέτραν τοῦ σκανδάλου καὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ Χρυσάφου πρὸς ἐνίους τῶν συγχρόνων δμοτέχνων, ὡς Ιστορεῖ δ Χρύσανθος (ἐνθ' ἀνωτ. § 69), δὲν θὰ παρέλειπεν ἔκεινος νὰ κάμῃ σχετικὸν καὶ διεξοδικὸν μάλιστα περὶ αὐτῆς λόγον. Περιέψγως δμως βλέπομεν δτι παρασιωπῷ παντάπαι καθ' δλην αὐτοῦ τὴν Πραγματείαν καὶ αὐτὴν τὴν λέξιν, πάντως ὡς νοούμενην οἰκοθεν, ἥτις παρισχομένην δν τῇ κατὰ Ρουσάνον Παραλλι-

γῆ, ἐν μάλιστα θεωρεῖ ακρήμα, εὐτελέστατον τε..... πάν-
ταν καὶ εὐχαλώπατον (σ. 38). Ἀλλὰ τὸ ἀκροδιφαλὲς καὶ
ταύτης τῆς ἴστορικῆς πληροφορίας τοῦ Χρυσάνθου περὶ
τῆς δινωτέρῳ διαφορᾶς τοῦ Χρυσάφου πρὸς τοὺς διο-
τέχνους αὐτοῦ ἀποδεικνύεται περιφανῶς οὐκέτι λέγει:
«Ἐπὶ τῶν χρόνων Μαρουτὴ τοῦ Χρυσάφου μνεφάνησαν
διδάσκαλοι τῆς Μουσικῆς, λέγοντες, δτι συνίσταται τὸ
πᾶν τῆς Μουσικῆς εἰς τὴν Μετροφωνίαν» καὶ δτι τὰ περὶ
τῶν ὑποστάσεων καὶ θέσεων λεγόμενα ήσαν περιττά·
πρὸς οὓς διντιφερόμενος δὲ Χρυσάφης συνέγραψε τὸ περὶ
Μουσικῆς ἔγχειριδίον του· τὸ δικοῖον δὲν φανερόνει ἀλ-
λο, παρὰ διασκευήν τινα τῶν τοιούτων φρονημάτων καὶ
ἔκθεσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν θέσεων, καὶ σκοτεινήν
τινα διασάφησιν τῶν φθορῶν».

Οὐ θέλων νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς πληροφορίας ταύτης
κτίζει ἐπὶ ἄμμου. Πρῶτον· διότι δὲ Χρύσανθος ὑπόλαιμ
βάνει ἐνταῦθα τὸν Νέον Χρυσάφην, καθ' ἂν σ. XLII
σημ. γ'. λέγει (πρβ. καὶ XXXIX σημ. β')., ἐν φ τὸ ἐν
λόγῳ Ἐγχειριδίον εἶναι ἀποδεδειγμένον δτι συνέγρυψεν
δὲ Παλαιὸς Χρυσάφης. Δεύτερον· δὲ Χρυσάφης ἐν τῷ ἐν
λόγῳ Ἐγχειριδίῳ αὐτοῦ δὲν δημιεῖ περὶ Μετροφωνίας,
ἀλλὰ περὶ Παραλλαγῶν (σ. 38). Τρίτον· περὶ Χαρακτῆ-
ρων οὐδὲν διαλαμβάνει· δσα δὲ περὶ φθορῶν λέγει δὲν
ἄλλα «σκοτεινή κινδιασμόφοις αδὲλλ' ἀφκούντας οαφῆ. Κτλ.
Δὲν ἐπιτρέπεται· ἐπὶ ταῦ προκειμένου νάνποθέσωμεν δχι
εἴχειν ὑπ». ὅψιν ἀλλο παρὰ τὸ σωζόμενον Ἐγχειριδίον καὶ
μάλιστα τοῦ Νέου Χρυσάφου. Μᾶλλον δὲ φαίνεται πα-
ραδίδοντας κακός κακῶς πληροφορημένων πρεφορικάς
πληροφορίας. Ἐκ τοῦ σημείου ἀρε τούτου, ὡς καὶ τόσων
ἄλλων, δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὸν Χρύσανθον ως
ἀπολύτον πίστεως συγγραφέα καὶ ἀπολύτως νὰ στηρι-
χθῶμεν ἐπ' οὗτοῦ.

4. Ἐν τῷ ἀφισμῷ τοῦ Ρουσάνου ἡ Παραλλαγὴ εἰ-

παρίθμησίς ἐστι τῶν φωνῶν..... μᾶλλον δὲ Παραλλαγή
ἐστι Μετροφωνία μετὰ Ἡχήματος. Οὐδεμία ἀνθρωπι-
νη φαντασία θὰ δυνηθῇ ποτε νὰ συνδυάσῃ τὴν ὕπὸ τὴν
ἐκδηγήν τοῦ Χρυσάνθου Παραλλαγὴν καὶ Μετροφωνίαν,
διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἔμπρακτως τὴν Παραλλαγὴν τοῦ Ρου-
σάνου. Ἐκ τοῦ ἀγνωσμένου δμως μεθοδικοῦ καὶ ἀπιστη-
μονικοῦ πνεύματος τοῦ τελευταίου δεχόμενοι τὸν δρισμὸν
αὐτοῦ ὡς τέλειον καιειδόμεθα δτι ἡ Μετροφωνία περιέ-
χεται δητῶς εἰς τὴν Παραλλαγὴν ἀποτελοῦσα συστατικὸν
αὐτῆς στοιχεῖον καὶ ἀπομένως προύπόθεσιν αὐτῆς καὶ
δτι ἐν τῇ Παραλλαγῇ νοεῖται συλλήβδην καὶ ἡ Μετροφω-
νία. Οὔτω ἡ μὲν Μετροφωνία ἀποτελεῖ ἡγούμενόν τι τῆς
Παραλλαγῆς, ἡ δὲ Παραλλαγὴ τὸ ἄπόμενον. "Ἄλλως, μά-
ρος πρὸς δλον. "Ἄλλ' εἴπομεν· οὐδεμία φαντασία θὰ δι-
νηθῇ ποτε νὰ συνδυάσῃ τὰ δουνθύαστα, τὴν Παραλλα-
γὴν δηλοντές καὶ Μετροφωνίαν τοῦ Χρυσάνθου, διὰ νὰ
ἀποδώσῃ τὸ ἐν τῷ δρισμῷ τοῦ Ρουσάνου περιεχόμενον
πρᾶγμα. Ἡ δὲ Μετροφωνία τοῦ Χρυσάνθου ἀποτελεῖ
τι τὸ καινόν, ἐπίνοιαν ἵσως διδακτικὴν ἐπιζήμιον καὶ δ
καρπον τῶν τελευταίων πρὸς αὐτοῦ διδασκαλῶν πρὸς ἔκ-
γιμνασιν τῶν μαθητῶν αὐτῶν εἰς τὴν ὑπερβατήν κι
νησιν τῆς φωνῆς, ἀλλὰ πρώτοιν δμολογουμένως μετα-
πήδησιν εἰς τὸ δυσκολώταρον καφάλαιον, ἐξ οὐ προήλθεν
καὶ ἡ μακροχρόνιος περὶ τὴν γραπτὴν Μουσικὴν σπουδή.

5. "Ο Πίνακ. ΙΔ' βλέπομεν δτι συγχεντροῦ δμφοτέ-
ρους τοὺς ὑπὸ συζήτησιν δρονς. Καὶ ἡ μὲν ἐν αὐτῷ Πα-
ραλλαγὴ εἶναι ἀναμφισβήτητος καὶ σύμφωνος μὲ τὴν
ἔρμηνείαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Χρυσάνθου. "Άλλ' ἡ Μετρο-
φωνία, ἥτις περιέχεται ἐν τῷ αὐτῷ Πίνακι; Αὗτη δοφα-
λῶς εἶναι· μπλῆ ἀνάλυσις τῶν πολυφάνων σημεδίων καὶ
τῶν αυνθυασμῶν αὐτῶν καὶ ἀπλῆς φωνᾶς (Πρβ. σ. 65)
καὶ θεργής τῆς μάκριβείας αὐτῶν ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν
δρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ μουσικοῦ καψάντον, ἥτοι τὸν βι-

σικὸν φθόγγον, τὸ δὲ ἄλλως 'Ἴπον ή κατ' ἄλλους «Καμπάνα». Ἀποτελεῖ δηλονότι στοιχείον στοιχειωδέστατον, δινάξιον ἵνα ἀποτελέσῃ ίδιαιτερὸν λόγον, ως εύνόητον καὶ ἀπαραίτητον πρᾶξιν ἐλάγχου δρθότητος γραφῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Χρυσάφης, μὲν καὶ δὲν δνοματίζει αὐτήν, περιλαμβάνει ταύτην ἐν τῇ Παραλλαγῇ, ως ἔξαγεται, ἐξ ὧν ἐν σ. 38 λέγει: «καὶ εἰπεῖ τις ὡς μέλος ἐποίησα καὶ κατὰ τὰς φωνάς ἐστιν δινενδεὲς οὐδεμιᾶς ἀπούσης, ἥγνερ ἔδει παρεῖναι, καὶ τὸ δρθὸν εἶναι καὶ ὑγιὲς δντως ἀπὸ Παραλλαγῶν ἔχη. ὅστε μὴ χρείαν εἶναι μηδεμίαν ἄλλην ἐν αὐτῷ ζητεῖν τελειότητα, κακῶς φρονεῖν ἥγητέον τὸν τοιοῦτον καὶ ἔξω τοῦ τῆς ἐπιστήμης δρθοῦ λόγου». Διὰ ταύτα οὐτος μὲν παρασιωπῇ παντελῶς αὐτήν, δὲ Ρουσάνος περιλαμβάνει ρητῶς αὐτήν ἐν τῇ Παραλλαγῇ ὑποκαθιστῶν μάλιστα ὑποτυπωδῶς ταύτην διὰ τοῦ Ισοδυνάμου «ἀπαρίθμησις τῶν φωνῶν». Ταύτην δὲ τὴν ἀπαρίθμησιν νοοῦμεν καὶ νοεῖ δὲ Ρουσάνος ἐμμελῆ, ἐξ ὧν προσεπιλέγει: «...Παραλαγή ἐστι Μετροφωνία μετὰ 'Ηχῆματος' διὸ καὶ δισύστατον ἐκάτερον δνευ θάτερου».

Kαὶ δὲ ἄλλως κακῶς καὶ δισαφῶς ἐκφραζόμενος 'Ακάκιος Χαλκεόπουλος (Χειρ. ΙΣΤ' αι. 'Εθν. Βιβλ. ἀρ. 917) ὑποκαθιστᾷ τὴν Παραλλαγὴν διὰ τῆς Μετροφωνίας ἐξυπακούομένου πάντως τοῦ 'Ηχῆματος.

Συμπέρασμα.

'Ἐκ τῶν εἰρημένων καθίσταται δῆλον δτι

1. 'Η Μετροφωνία κατὰ τὸν κρατοῦντα δρον ἦν ἀπλῆ δινάλυσις καὶ ἀπαρίθμησις τῶν φωνῶν.

2. 'Η Μετροφωνία ἀποτέλει ἀπαρχὴν τῆς σκουδῆς ἐκάστου μουσικοῦ μαθήματος, μεθ' ᾧ εἰπετο ή Παραλλαγή, ή ἐμμελῆς δηλονότι ἀπόδοσις τῶν διναλελυμένων φωνῶν ή, κατὰ τὸν τεχνικὸν λόγον, ή Μετροφωνία ἐνδεδυμένη δι' 'Ηχῆματος.

3. Ἐν τῇ πρᾶξει ἡ μὲν Μετροφωνία ἡτο φωνομετρία, ἡ δὲ Παραλλαγή, πραγματικὴ μετροφωνία (Πρβ. Χαλκεόπ. ἔνθ' δν. καὶ σ. 65 § 1, καὶ 69 § δ τοῦ παρόντος).

4. Ἡ χρῆσις καὶ δοκησις αὐτῆς ἐν σινδυασμῷ μετὰ τοῦ Ἡχήματος (=Παραλλαγῆ) ἔξυπηρέτει πρῶτον μὲν τὴν τελείαν ἀπόδοσιν τῶν πολυσυλλάβων φθόγγων ἀπὸ ἀπόψεως ἡχητικῆς ἰδέας, δεύτερον δὲ καὶ πρὸ πάντων ἔξυπηρέτει κεφάλαιον οὖσιαδέστατον καὶ τῶν μεγίστων τῆς Μουσικῆς, τ. ἐ. τὸν φθορισμὸν τῶν μελῶν κατ' ἑκατέραιαν χρησιμοποιούμενον εἰς τὰ ἀνωτέρας τεχνικῆς μουσικὰ ἔργα, ώς ἐν τῷ ἔξης κεφαλαίῳ ἀναπτύσσομεν.

Χρῆσις τῆς Μετροφωνίας καὶ Παραλλαγῆς.

Ἡ Μετροφωνία καὶ Παραλλαγὴ δὲν δπετέλουν δοήμαντόν τινα μόνον προπαίδειαν τῶν ἀρχορίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐντριβεστάτους καὶ ίκανωτάτους ἔτι ἐν τῇ Μουσικῇ δπετέλει στοιχεῖον τῶν, ών οὐκ δνευ. Ἐκ τούτου γράφει δὲ Ἰαβριήλ (σ. 27) διι δ καλῶς μετελθών ταῦτην «φραδίως δν καὶ τάλλα τῆς Ψαλτικῆς κτήσαιτο» χωρὶς δὲ ταύτης οὐδὲν κατωρθωκῶς εἴη δν δ ψάλτης». Ο δὲ λόγος:

Αἱ μουσικαὶ περίοδοι τῶν ἀνωτέρας τεχνικῆς ἡ καλλιφωνικῶν μαθημάτων ἡσαν μακραί, τὰ δὲ μαρτυρικὰ σημεῖα ἡ Ἐλειπον παντελῶς ἡ ἐσπάνιζον, ώς πείθεται τις ἔξετάζων οἰονδήποτες κώδικα. Ἐτι δὲ καὶ τὰ φθορικὰ σημεῖα, πρὸ πάντων τὰ τῶν πλαιγίων "Ἡχων, σπανιώτατα ἐτίθεντο. Καὶ ἐφ' δσοι μὲν τὸ μάθημα ἔχωρει κατὰ τὸν ὄποκείμενον "Ἡχον ἡ καὶ ἐφθείρετο κανονικῶς, ἔβαινε κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἥπτον δμαλῶς καὶ παρὰ τῷ μὴ ἐντριβεῖ ἐν τῇ τέχνῃ. Ἐὰν δμως συνέβαινε νὰ φθορισθῇ κατ' ἐκμέλειαν ἡ ἀλλως παραχορδήν, οὐδὲν αὐτὸς δ ίκανωτατος περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μελῶν δὲν ἡτο δυνατὸν νὰ διαγνώσῃ τὸ τινιοῦτον καὶ νὰ σηματίσῃ τὴν ἀνάλυγον με-

λικήν γραμμήν. "Επρεπε νὰ γνωρίζῃ τοῦτο ἐκ προτέρων διλλας τὸ ἀποτέλεσμα όταν ἡτον ἀθλιον. Διὸ τοῦτο ἡνδιάγκη ἐπιβεβλημένη νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν Μετροφωνίαν καὶ Παραλλαγῆν καὶ μετρῶν τὰς ἐκ τῆς βάσεως τοῦ δεδομένου "Ηχου ἑπερχομένας δινιούσας καὶ κατιούσας φωνάς, ἐὰν μὲν εὔρισκεν αὐτὰς Ισαρίθμους, δισταντορέφη δὲ ἐκτελεστής εἰς τὴν, διφ' ἣς ὀρμήθη φωνήν, τὴν βάσιν ὅπλονότι ἢ τὸ "Ισον, ἡτο κύριος πάσης γραμμῆς. "Ἐὰν δμως ἐν τῷ ἀπαριθμήσοι τῶν φωνῶν ἀπεδειχνύστο τὸ μάθημα πλημμελές, τ. ἔ. δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν, ἀφ' ἣς ὀρμήθη, βασιν, τότε ἀνδει—Διὸ δὲν ἡτο γραφικὸν λόθιος—διτι ὑπέκειτο φθόρισμα κατ' ἐκμέλειαν. "Ἐν τῷ περιπτώσει ταῦτη ἀλλάσσων τὴν κανονικὴν σειρὰν τῶν πολυσυλλάβων φθόγγων ἔδιισαν εἰς αὐτοὺς οἷαν ἀπῆκα τὸ φθόρισμα καὶ ἐσχημάτισε τὸν δι' αὐτοῦ ἐπιβαλλόμενον. "Ηχον μὲ «τὴν γνωριστικὴν αὐτοῦ ίδεαν, ἡτις ἐν ἑιάστιφ τῷν» Ήχων δις τι χρῶμα ἐμφαίνεται» (Γαβριὴλ σ. 20).

Πρός σαφεστέρων τούτων διάδοξεις ιδρυετ τὸ ἐν Πιν. I E' δι' ἡμετέρων γραμμῶν παράδειγμα. "Ἐὰν μετρήσῃ τις τὰς ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτοῦ ἑξελθούσας φωνάς όταν εὔρῃ ἀνιούπας μὲν τριάκοντα καὶ δύο, κατιούσας δὲ τριάκοντα καὶ μίαν. Κατέληξεν δραυ εἰς τὴν πρώτην ὑπὲρ τὴν βασιν δινιοῦσαν. Καὶ ἐὰν μὲν τοῦτο λαμβάνῃ χώραν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δεδομένου μαθήματος, δυνατὸν ἐκ δεξιότητος τοῦ ἐπελεστοῦ νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρησον. "Ἐὰν δμως κατὰ τὸ τέλος; Γάτε, ἐν φ' δὲ ὑποκείμενος "Ηχος ἡτο Πλ. Δ', εἰς τὸ τέλος όταν ἀποδώσῃ τὴν «γνωριστικὴν ίδεαν» τοῦ Πλ. Α', διπερ ἀποτοπον μὲν τεχνικῶς, αισθητικῶς δὲ αισχρόν καὶ γελοῖον. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται νὰ φθορίσῃ τὸ μέλος εἰς φρισμένον σημεῖον ἐπὶ φρισμένης φωνῆς; δικύθεν όταν ἀλλάξῃ καὶ τρόπον Παραλλαγῆς, ἡτοι τάξιν φθόγγων; καὶ όταν καταλήξῃ οὕτω εἰς τὸν ὑποκείμενον "Ηχον, διπειρον καὶ κατὰ μίαν φωνὴν δέξεται. Τοῦτο δὲ

ἐπιτρέπεται καὶ τεχνικῶς καὶ αἰσθητικῶς. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἡδύνατο δὲ κτελεστῆς, ἀν ήμελε, νὰ μποφύγῃ δι' ἀλλοι πάλιν φθορίσματος πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Μαθήματος.

Αὐτά ταῦτα ἔννοεῖ καὶ δι τοῖς πολλοῖς δυσονόητος Χαλκέοπουλος (ἔνθ' ἄν.) λέγων: «Τὸ φθόρισμα κάμνει ἐδίδοτο του μέλος καὶ ἐδική του μετροφωνίαν. Καὶ διτις οὐ δύναται φθορίζειν λέγεται πρωτόσκολος καὶ οὐχὶ [τ ε - χ ν ί τ η ζ]». Καὶ πρὸ τούτων λέγων διτις ἔγραψε τὴν μέθοδον αὐτοῦ «διὰ τοὺς ἀρίστους καὶ προκομμένους διδασκάλους ἥ καὶ ποιητάς, ἐὰν καὶ δύνανται φθορίζειν τὸν καθένα ἥχον ἔναντίον τῆς μετροφωνίας», καὶ κατωτέρῳ προσφέρων «μικράν μέθοδον (παράδειγμα), δικου φανερώνει τὴν στράταν τῆς μετροφωνίας, ἔως πόσας φωνάς δινιούσας περιπατεῖ διμοῦ μὲ τὸ μέλος καὶ σάζουσι καὶ τὰ δύο, καὶ πάλιν εἰς πόσας φωνάς δινιούσας ἀποχωρίζονται. Ἰστέον δὲ διτις ἔως φωνάς δικτὼ δδεύουσιν διμοῦ· ἀπὸ γάρ τὰς φωνάς ἔννέα τὰς δινιούσας παραλαμβάνε τὸ μέλος τὴν περίοδον τῶν φωνῶν καὶ ἥ μετροφωνία ἀργεῖ καὶ οὐδὲν συμβιβάζονται».

Συφέστερος δὲ ἐν προκειμένῳ εἶναι προσφέρων εἰδικώτερον τι «μάθημα» «σφαλτό», ως λέγει, «διότι ἔχει φωνάς δινιούσας καὶ κατιούσας καὶ λείπεται κατιούσα φωνὴ μία καὶ δοχεται τὸ μάθημα ἥχον Πλ. Δ' καὶ ἐπειδὴ λείπεται ἔναν ἀπόστροφον ἔρχεται νὰ τελειώσῃ τὸ μάθημα ἥχον Πλ. Α'. Άλλ' ἔγω 'Αχάκιος τὸ τελειώνω τὸ μάθημα εἰς τὸν ἥχον Πλ. Δ', διάν νὰ μὴ δὲν ἥτο σφαλτό, καὶ τοῦτο γίνεται ἀπὸ φθόρισμα τοῦ τεχνίτου» κτλ.

Αὐτά ταῦτα δηλ τὸ ἀπιστημονικώτερον μάλιστα καὶ γενικώτερον, εἰ καὶ δι' ὅλιγων καὶ μᾶλλον συνεπεγμένως κυροῖ καὶ δι Ρουσάνος (περὶ Παραλ. Β. σ. 50) λέγων τὰ τοῖς πολλοῖς γριφώδῃ θεωρούμενα: «.....τὸν ἀρχόμενον ψάλλειν δεῖ ἀπαριθμεῖν τάς τε δινιούσας τάς τε κατιούσας φωνάς, καν διαλλάγδην εἰσί, καν διωρισμένως

κατὰ μέλος. Καὶ εἰ μὲν διωρισμένως ἐν χερσὶ τὸ ζητούμενον εἰδότε οὖν, παραβάλλειν δεῖ δίλλήλας καὶ ἔξετάζειν καὶ τὰς περιττευούσας, κανταρίνας κανταρίνας, προστιθέναι τῷ προκειμένῳ "Ἡχῳ, ητοι τῷ κατ' ἀρχὰς σημειωθέντι. Καὶ οὕτως ἀριθμήσας κατὰ Παραλλαγὴν εὑρήσεις τὸν ζητούμενον "Ἡχον". (Βλ. καὶ διόπλιθρον τὸ κεφάλαιον.)

Καὶ ἐν τῇ σωζομένῃ ἐν Χειρογράφοις Ἐρμηνείᾳ τῶν Φθιορῶν τῶν Δοχῶν καὶ τῶν Οἴκων λέγεται: «Καὶ ἐν πάσαις ταῖς Δοχαῖς ποιοῦμεν προσθέσεις καὶ ἀφαιρέσεις».

Τοῦτο αὐτὸν ἔξαγεται καὶ ἐκ τοῦ λεγομένου «περισσοῦν» τῆς ἐρμηνείας τῆς Παραλλαγῆς τοῦ Κουκουζέλη (σ. 55). (Πρβ. καὶ Γαβριὴλ σελ. 26 κ. ἐ. καὶ Χρυσάφους: «Τί ἔστι φθιορὰ καὶ διατὶ τίθεται» ἐν Φόρμ. Περ. Α' ἕτος Β', ἀρ. 6.)

'Η Μετροφωνία τοῦ Χρυσάνθου

Μετά τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς προηγουμένοις κεφαλαίοις αὐθιρμήτως προβάλλει τὸ ἔρωτημα: Τί εἶναι λοιπὸν καὶ πόθεν προέκυψεν ἡ Μετροφωνία τοῦ Χρυσάνθου, ἣν ήσπάσθησαν καὶ πάντες οἱ ἐπ' αὐτοῦ στηριχθέντες, καὶ ποιάν πρακτικὴν πλευρὰν ἔξυπηρέτει αὗτη, ἀφ' οὐ μόνος ήτο ἐν χρήσι; Δέχομαι ἀνεπιφυλάκτως καὶ ἀδιστάκτως, διε τὸ μὲν πρᾶγμα ἔξυπηρέτει δύντως ώφισμένον τι κεφάλαιον σπουδῆς, ἐπιτευχῶς ή μή, ωὐ τοῦ παρόντος, ἀλλ' ὁ δρός δὲν ἀποδίδει τὸ πρᾶγμα εὐλημμένος κατὰ κατάχρησιν. "Ητοι· Μετροφωνία, ως ἐνδεχόμεθα ταύτην ἀνωτέρω στοιχοῦντες τοῖς παλαιοῖς, καὶ Παραλλαγὴ συνεχής καὶ ὑπερβατὴ συνεκαντροῦντο ἀμεθύδως ἐν τῷ ὑπὸ σπουδὴν μαθήματι πρὸς ἀμφίβολον κέρδος; χρόνου, δν θὰ ἀπῆται ή ἔξασκησις ἐν τῇ εἰδικῇ καὶ μεθοδικωτάτῃ Παραλλαγῇ τοῦ 'Αλυνάτου ή καὶ τῶν ἄλλων. "Ητο δηλ. δλως προσωπικὴ διδακτικὴ τακτικὴ τῶν τελευταίων ἵσως πρὸ τοῦ

Χρισάνθου διδασκάλων καὶ ἀπότομος μεταπήδησις εἰς ἀπότερον τι διδακτικὸν στάδιον, διότι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ΙΗ' αἰῶνι κατὰ τοὺς σωζομένους κώδικας εὑρίσκομεν τὴν σειρὰν τοῦ παλαιοῦ διδακτικοῦ συστήματος, ἡτοι τὴν Μετροφωνίαν μετὰ τῆς συνεχούς Παραλλαγῆς (Πίν. ΙΔ') καὶ τὴν μικτὴν Παραλλαγὴν τοῦ Ἀλυάτου κ.τ.λ.—Συνέβη δηλ. ἀνάλογόν τι, οἶον καὶ ἐν τῇ χρήσει τῶν πολυσύλλαβων φθόγγων, οὗ, ἀν καὶ δὲ Χρύσανθος (σελ. 31, Σημ.) συνιστᾷ μετὰ τὴν ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθεῖσι μονοσυλλάβοις διακησιν πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν οἰκείων τονικῶν διαστημάτων, οἱ ἀμέσως μετ' αὐτὸν διδάσκαλοι ἤγγρόσαν τούτοις. Προφανῶς δμως ἡ ζημία αὕτη δὲν Ισοφαρίζει πρὸς τὴν ἀνωτέρω.—Επειδὴ δὲ ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς Μετροφωνίας τοῦ Χρυσάνθου προεῖχε τὸ ζῆτημα τῆς ἀποδόσεως τῶν συνδυασμῶν (ὑπερβατῆς ἐκτελέσεως) ἢ τοῦ φωνεῖν τὰ μέτρα (τῶν φωνῶν), ὀνομάσθη ἀσυνειδήτως δὲ τρόπος οὗτος Μετροφωνία, διτις ἀνταποκρίνεται μὲν ἀληθῶς εἰς τὴν πραγματικὴν ἀνέργειαν τοῦ ἐκτελεστοῦ, πλὴν δμως ἀποτελεῖ δλως διάφορον τοῦ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ-Ρουσάνου νοούμένου.

Είναι λοιπὸν Μετροφωνία κατὰ Χρύσανθον ἡ ἀπ' εὐθείας διὰ μικτῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως ἀπόδοσις τῶν φωνητικῶν σημαδίων δοθέντος μαθήματος, μᾶλλον δὲ ἀνάλογόν τι πρὸς τὸν σκοπὸν ἀλλ' μτυχῆς ὑποκατάστασις τῆς Παραλλαγῆς τοῦ Ἀλυάτου.

Ἡ δμολογουμένη δυσχέρεια τῆς νέας ταύτης μορφῆς τῆς Μετροφωνίας ἐπέβαλλεν δνεως διὰ τὸν ἐκτεθέντα λόγον τὴν πρόταξιν τῆς Παραλλαγῆς, ἐν ἥ καὶ ἡ πραγματικὴ Μετροφωνία. Καὶ ἐν φ λαράΓαβριὴλ καὶ Χρισάφρ καὶ Ρουσάνφ (Πρβ. καὶ σ. 89, ὁ τοῦ παρόντος) ἀποτελεῖ «χρῆμα εὐτελεστατον καὶ εύκολώτατον», παρὰ Χρυσάνθῳ είναι διὰ τοὺς σπουδάζοντας δυσκολώτατον καὶ ἐκ τῶν κυριωτέρων ίσως συντελεστῶν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τὴν

Μουσικὴν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἀπέρσιτον. Ἀπῆται δὲ μεγάλην τριβήν, οἷαν παρ' ἡμῖν πᾶν δύσκολον καὶ δύνωστον μάθημα, καὶ ἀπαραίτητον διὰ τοὺς μαθητὰς τὴν ἀδιάλειπτον χειραγωγίαν τοῦ διδασκάλου.

Τοιαύτας καὶ τηλικαύτας ἀτυχεῖς ὑπολήψεις παρέδωκεν ἡμῖν δὲ Χρύσανθος οὐχὶ εὐαρίθμους, ἃς ἐν καιρῷ καὶ τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἀναφέρομεν καὶ ἔρευνῶμεν.

Περὶ Χειρονομίας.

«Οὐδοτοῦν γάρ ἔστι δυνατὸν εἶπεν τινος δίχα Χειρονομίας ἐν τῇ Ψαλτικῇ». (Γαβριὴλ σ. 9.)

Τὸ σκοτεινότερον καὶ μᾶλλον ἀσύλληπτον κεφάλαιον τῆς παλαιᾶς βιβ., Μουσικῆς ἀποτελεῖ ἡ λεγομένη «Χειρονομία». Πλεῖσται ἐτυμολογικαὶ ἐρμηνεῖαι ἔχουσι διοθῆ εἰς τὸ δρον, ὡς χειρ-νόμος, χείρ-νέμω, καὶ ἡ ἀφελὴς χειρ ὅμος (!) καὶ εἰτις ἄλλῃ. «Ἐκ τινος δὲ κατωτέρῳ παρατιθεμένου χωρίου ἔξαγεται καὶ ἡ ἐτυμολογία χειρ-νωμᾶν. Ἀνάλογον ἀρα είναι καὶ τὸ ἐκ τούτων εἰκοζόμενον πρακτικὸν περιεχόμενον».

Πᾶσαι αἱ περὶ ταύτης στοιχειώδεις ἢ διεξοδικώτεραι πληροφορίαι ἀφορῶσι περιπτώσεις μόνον χρήσεως αὐτῆς χωρὶς νὰ δίδωσι καὶ σαρῆ καὶ πλήρη εἰδησιν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αὕτη ἔξετελεῖτο, οὗτε τοῦ μουσικοῦ στοιχείου, δὲ ξεπηρέτει, εἴτε ἀποκλειστικῶς μελικόν, εἴτε ἀποκλειστικῶς ρυθμικόν. Άλλὰ καὶ οὐδεμία μέχρι σήμερον ἀπόπειρα συστηματικῆς ταύτης ἔρευνης ἔγινεν, εἴτε Ιστορική, εἴτε τεχνική. Εἴνοθιτον δμως τυγχάνει, διεισαχθεῖπα. ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δῆμα τῇ εἰσαγωγῇ τῆς δμαδικῆς Ψαλμῳδίας ἀπετέλει κατὰ πρῶτον Ἰωσαὶ λόγον τὸν γνωστὸν καὶ ἀπαραίτητον δρον πολυνφώνου μουσικῆς, τ. δ. τὴν διὰ τῆς χειρὸς σήμανσιν τοῦ χρόνου πρὸς σύγχρονον ἔξαγγελιαν τῶν φωνῶν. Τοῦτο

δόλως τε διαπιστοῦται καὶ ἐκ σχετικῶν κατωτέρω
ίστορικῶν χωρίων. 'Αλλ' ἔρευνῶν τις τὰ καὶ οὐτεὶν
πάντα θὰ πεισθῇ, διτὶ δὲν πρόκειται μόνον περὶ τού-
τον, ἀλλὰ περὶ ποικιλωτέρου πράγματος, καὶ διτὶ ήκιστα
μέχρι σήμερον ἔχει κατανοηθῆ.

Ιστορικόν. Τὴν ἐπ' ἐκκλησίαις χρῆσιν τῆς Χειρονο-
μίας ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον παρὰ Ἰωάννη τῷ Χρυσοστό-
μῳ ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ «Εἰδον τὸν Κύριον ὡς ἀντικείμε-
νον δριμυτάτου δὲλλ' ἀκάρπου ἐλέγχου. Ἀναφερομένη δὲ
ἔκτοτε ὑπὸ πολλῶν κατηγρήθη κατὰ Χρύσανθον (σ. 93,
σημ.) τῷ 1650 'Η πληροφορία αὕτη, ἣν δέχονται καὶ
θεῖ τὴς βασιζονται πάντες οἱ μετ' αὐτὸν μνημονεύοντες
τῆς Χειρονομίας σιηρίζεται ἐπὶ συμπτωσιακοῦ δλως τι-
νὸς γεγονότος τοῦ ἔξῆς: 'Ἐν τῇ δροῇ καὶ μεταξὺ τῶν θε-
ωρητικῶν κεφαλαίων πολλῶν μουσικῶν κωδίκων ὑπάρ-
χει ἔρμηνεία τοῦ «Τεριφέμ» μὲ τὴν ἔξης εἰσπαγγήν.

«Εἰς τοὺς χιλίους ἔξακοσίους τεσσαράκοντα ἐν-
νέα χρόνους ἀπὸ Χριστοῦ ἔγινεν αὕτῃ ἡ ἐρωτα-
πόκρισις διὰ τὸ τερερέ, διατὶ ψάλλεται εἰς τὴν
Ἐκκλησίαν, καὶ ἀποκρίνεται, Τερερὲ εἰς τὴν Ἐκ-
κλησίαν ψάλλομεν, δσον ἐγὼ εἰμπορῶ νὰ φέρω
λογαριασμὸν κατὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἡλικίας μου
καὶ τῆς πράξεως, ἀφίνοντας εἰς τοὺς δόλους με-
ζονα καὶ τελειωτέραν πλουσιωτέραν τε τὴν ἀπό-
κρισιν.

Γέγονε δὲ αὕτῃ ἡ ἀπόδειξις ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε·
ἥρως τι ἐκ τῶν ἐνετῶν ('Ιάκωβος τοῦνομα τούπι-
κλην βάρβαρος), ἔξητήσατο τὸν ἐκ Κρήτης πρω-
τοψάλτην Λημήτριον Ταμίαν, δι' ἣν αἰτίαν τὸ τε-
ρερὲ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ψάλλουσε, δέδω-
κε δὲ τὴν ἀπόκρισιν Γεράσιμος Ιερυμδναχος (Κατὰ

Χρύσανθον φιλόσοφος) δὲ Βλάχος καὶ δὲ Κρής παρα-
κληθεὶς ἐκ τοῦ δινω εἰρημένου Δημητρίου Ταμία.

‘Ως βλέπομεν, τὸ θέμα δὲν ἀφορᾷ παντάπαις τὴν
Χειρονομίαν. ‘Η ἀπόκρισις ἀποτελεῖται ἐκ δύο κεφα-
λαιωδῶν περιέργων δὲ ‘Ἐρμηνειῶν. ’Ἐν τῇ δευτέρᾳ ‘Ἐρ-
μηνείᾳ ἀναφέρει ἀπαξ μόνον τὸν δρόν Χειρονομία ὑπὸ
τὸ πιεῦμα διε «Οὐδένα πρᾶγμα ἡ τοῦ Χριστοῦ ‘Ἐκ-
κλησία ἔξ ἀρχῆς μάτην πεποίκε ... Καὶ μηδένα
σχῆμα καὶ λόγος εἶναι, δπου νὰ μὴν σημαδεύει
τίποτες, ἕργον, νόημα, ίστορίαν, θαῦμα καὶ μυστή-
ριαν... Μὰ οἱ περισσότεροι σῆμερον μὲ τὸ νὰ μι-
σήσωσι τὴν σπουδὴν.... τολμῶσι νὰ εἴπουσι πώς δ
τερετισμὸς καὶ ἡ Χειρονομία τῆς οὐρανομιμῆτου
μουσικῆς εἶναι ἀπρεπὸν πρᾶγμα, μὴ εἰξεύροντες
οὔτε τὴν αἰτίαν οὔτε τὴν ἀπόδειξιν μόνον δμοιά-
ζουσι τοῖς ἀλογίοις, οἵτινες μὴ ἔχοντες χεῖρας,
φωνοῦσι χωρὶς σχῆματα,» καὶ ἐπίγεται ἐφεξῆς τὴν
ἐρμηνείαν μόνον τοῦ τερερέ, τὸ δποῖον κατ’ αὐτὸν εἶναι
συμβολικὴ μελουργία καὶ σημαδεύει πολλὰ καὶ διάφορα
πράγματα.»

Μετὰ τὴν δευτέραν ‘Ἐρμηνείαν κλείουσαν προφανῶς
τό, περὶ σὺν πρόσκειται, κεφάλαιον ἐπεται ἀμέσως ἔτερον
κεφάλαιον μὲ τίτλον: «Ἐρωταπόχρισις περὶ τοῦ τί ἔστι
Χειρονομία», ἐν τῷ δποῖῳ εὐθὺς ἀμέσως μετά τὸν συνή-
θη δρισμόν: «Χειρονομία ἔστι νόμος παραδεδομένος
τῶν ἁγίων Πατέρων» κτλ. ἐπεται ἐν σινεχείᾳ καὶ συνυ-
φασμένως πως τὸ περὶ ‘Ηχων. Τὸ τελευταῖον λοιπὸν
τοῦτο κεφάλαιον εἶναι δλῶς ἀνεξάρτητον καὶ δσχετον
πρὸς τὸ προτηγούμενον, ὡς τίθεται καὶ ἐν πολλοῖς κώδι-
ξιν, δκου δῆποτε, δσχέτως πρὸς τὰ πρωτιγούμενα καὶ μά-
λιστα χωρὶς τὸ παράπαν νὰ δναφέρηται καν ἐρμηνεία τοῦ
τερερέ. Είναι δὲ γνωστὸν πόσον δτάκτως καὶ ἀμεθύδως τὰ

τοιαῦτα τούλάχιστον χειρόγραφα παρατάσσουσι πολλά-
χις τὰ διάφορα κεφάλαια καὶ μονογραφίας.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρῳ λοιπὸν γεγονότος, λιβόντος χώραν
τῷ 1649, καὶ μόνον διαφέρεται ἐν τῇ Ἐφημηνείᾳ δ
δρος Χειρονομία μὲ πνεῦμα προφανῶς δμοιωματικόν,
καὶ ἐκ τῆς ἀπλῆς συμπτώσεως καὶ ἀταξίας τοῦ συλλιγο-
γράφου τοῦ νὰ τάξῃ τὸ περὶ Χειρονομίας καὶ "Ἡχων ἀ-
μέσως μετά τοῦ τερερὲ ἔξηγαγεν δ Χρύσανθος τὸ εὐκολὸν
συμπέρασμα, δια ήΧειρονομία ἐσώζετο μέχρι τοῦ ἐπιόν-
τος ἔτους 1650. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡ ἀρώτησις τοῦ Ἐνετοῦ
Τακώθου ἀφεύδρα πράγματι καὶ τὴν Χειρονομίαν, δ
Πρωτοψάλτης Δημήτριος Ταμίας ὥφειλε—λέγω ὥφειλε—
νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὰ κατ' αὐτὴν ἀποτελοῦσαν κεφάλαιαν
υστιῶδες τῶν, ὡν οὐκ ἀνει, τοῦ ἑαυτοῦ ἐπιτηδεύματος
καὶ νὰ δώσῃ τὴν ἀνάλογον ἔξηγησιν, χωρὶς νὰ ἐπιφρο-
τίσῃ τὸν Ἱερομόναχον Γεράσιμον, δστις καὶ τὸ τερερὲ οὐ-
χὶ διὰ γλώσσης μουσικῆς καὶ Ιστορικῆς ἀλλὰ θεολογικῆς
καὶ δογματικῆς ἡρμηνευσεν. Ἀφ' ἐτέρου οὕτε ἐκ τούτου
οὗτε ἄλλοιθέν ποθεν πιστοῦται, δια τὸ ἐπόμενον ἦτος ἐ-
παυσεν ἐνεργοιμένη. Συνθῆκαι καὶ δροι τόπουν καὶ
χρόνου, συνθῆκαι διοικητικαὶ καὶ συνθῆκαι ἀρχῶν δὲν
ἐπετρέπουσι νὰ φαντασθῇ τις, δια ὡς διὰ στρατιωτικοῦ
συνθήματος ἡ αὐτοκρατορικοῦ τινος διατάγματος κατηρ-
γήθη αὐτῇ καθ' ὅπασαν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν
καὶ μάλιστα καὶ εἰς τὰ κέντρα τῶν αὐτοτρῶν παραδό-
σεων, ἀφ' οὗ τὸ πρᾶγμα, ὡς κατωτέρω ἐμφαίνεται, εἰχε
προσολάβει Ἱερότητά τινα.

Ἀλλὰ καὶ ἐν παράλληλον βλέμμα ἐπὶ τῆς δμοδόξου
Ρωσίας πείθει ἡμᾶς περὶ τοῦ ἐναντίου.

Είναι ωμοιλογιυμένη ἀλήθεια δια ἀπὸ τοῦ Βλαδιμή-
ρου τοῦ Μεγάλου καὶ μάλιστα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γιαρο-
σλάβου ἡ Ρωσία ἐνηγκαλισθη φιλοτίμως, παρὰ τὴν
ἔλληνικὴν σοφίαν, πᾶσαν βιζαντινὴν τάχνην καλλιεργυσ-

μένην διὰ τῶν διθρόως ἔκάστοτε ἀποστελλομένων ἐκ Κωνσταντινούπολεως Ἱερέων καὶ μοναχῶν, διδασκάλων, καλλιτεχνῶν καὶ ψαλτῶν. Εἰδίκαι δὲ σχολαὶ ψαλτῶν ἐν Κι-έβφ καὶ Μόσχῃ ἀνεπτύχθησαν Ιδίως ἐπὶ τοῦ εὐπαιδεύτου καὶ φιλομούσου Ἰβάν τοῦ Τρομεροῦ (ΙΣΤ' αἱ.), διτεῖς ἐπίσης ἡσχολεῖτο καὶ εἰς τὴν ἑκκλ. Μουσικήν. Εἰσαχθει-σῶν δὲ βαθμηδὸν τῶν πομπωδῶν αὐλικῶν καὶ ἐκκλησι-αστικῶν τελετῶν κατέστησαν ἐκ διαδοχῆς τό τε Κίεβον καὶ ἡ Μόσχη νέα Κ)πολις. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς κατὰ Χρύσανθον κατηρηγήθη ἡ Χειρονομία, ἡ Ἐκ-κλησία τῆς Ρωσίας ἐταράσσετο οιθαρῶς ἐκ τῆς ἀπὸ πολλοῦ ἀρξαμένης κινήσεως πρός τε στήψιξιν τῆς Ὁρθο-δοξίας, ἥτις διήρχετο δυκιμασίαν ὑπάρχειας ἐκ τῆς ἐπι-δρομῆς τῶν Οὐνιτῶν καὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐκκλησιαστικῆς ζιγμώσεως καὶ πρὸς διόρθωσιν τῶν ἀδηλίως ἀλλοιωθέν-των ἑκκλ. βιβλίων καὶ ἔθιμων, ἔτι δὲ καὶ πρὸς κατίργη-σιν τῆς πολυφώνου ἑκκλ. Μουσικῆς, ἥτις σὺν τοῖς ἄλλοις κατέκτησε σημαντικὸν ἐν Ρωσσίᾳ ἔδαφος. Τῆς τελευταίας ταύτης κινήσεως προΐστατο δὲ πρωθιερεὺς Νερόντωφ.

Ο Πατριάρχης Νίκων, θερμὸς διαδός τῶν δὲ λόγω κινήσεων ἀπέστειλεν εἰς Κ)πολιν τῷ 1654 πρεσβείαν ὑπὸ τίνα "Ἐλληνα Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν Ρῶσσον θεολό-γον Ἀρσένιον Σουχάνωφ, ἥτις ἔθεσεν ὑπ' ὅψιν τοῦ Πα-τριάρχου Παΐσίου Α' τὰς ἀπόψεις τοῦ Νίκωνος; καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου. Ο Σουχάνωφ ἀκολούθως ἐπισκεφ-θεὶς τὸ "Αγιον Ὅρος, τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ πολλὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς ἐρευνῶν διάφορα χειρόγραφα πρὸς τέλειον ἐλεγχον τῶν Ρωσικῶν τελετουργικῶν βιβλίων ἐπέστρεψε ψεν εἰς Ρωσίαν συναποκομίζων πολυάριθμα τοιαῦτα καὶ δὴ καὶ μουσικά, δι' ὧν ἀντικτεοτάθησαν ἡ διωρυθώ-θησαν τὰ χρήζοντα τούτων, εἰσήχθη δὲ αὐθίς ἡ μονό-φωνος ὑμνῳδία ὥπδ τὸ δνομα « Ἰλληνικὴ μελῳδία ». Πόσον δὲ ζωηρὰ καὶ πόσην ἀντίδρασιν εύρεν ἡ ἀνωτέρω

καθόλου κίνησις δικοδεικνύεται ἐξ τῆς διποσχίσεως πολλῶν ἑκατομμυρίων πιστῶν ἀποτελεσάντων ἔκποτε τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Παλαιεπίστων (Ρασκονλίκων).

Τὰ ἐν λόγῳ διμώς μουσικὰ βιβλία, λαμβανομένου ὑπὸ δψιν τοῦ χωρίου τοῦ Γαβριήλ: «Οὐδοτιοῦν γάρ ἔστι δυνατὸν εἰπεῖν τινα δίχα Χειρονομίας ἐν τῇ Ψαλτικῇ», θάμενον δινενέργητα. Καὶ προβάλλει ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου ἔτερον σοβαρὸν ἔρωτημα διὰ τὴν τέτε καὶ ἔκποτε κατάστασιν τῆς Ἐκκλ. Μουσικῆς ἐν τε Κ)πόλει καὶ τῇ καθόλου Ἑλληνικῇ καὶ μὴ Ὀρθοδοξίᾳ: Πῶς ἡδύναντο τὸ ἐφεξῆς νὰ ψάλλωσιν φνευ Χειρονομίας; "Ἡ μῆκας δινευταύτης ἡ Ἐκκλ. Μουσικὴ ἥλλοιώθη θραυσθέντος σύντοι μπὸ τὸ 1650 τοῦ συνεκτικοῦ διεομοῦ τῆς Παραδόσεως: Ἀλλὰ τοιοῦτο τι δὲν θυνέβη, κατὰ γενικὸν τούλαχιστον λόγον, ὡς ἐκ τῶν κατωτέρω ξέραγεται. Εάν διμώς σὺν τῇ Βιζ. Μουσικῇ παρέλαβον πάλιν οἱ Ρώσοι καὶ τὴν Χειρονομίαν, δὲν ὑπῆρχε λόγος οὔτε θειπον τὰ μέσα, ώστε νὰ μὴ σωζηται αὐτῇ μέχρι τῆς ἐν αὐτῇ ἐπικρατήσεως τῆς Ενδρωπονίκης Ἀρμονίας, ἤποι τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αλ., διτε ἔνεκα τῆς στενωτέρας ἐπικοινωνίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πιοὺς τὴν Ρωσίαν ἐπιτερέπεται νὰ ζητήσῃ τις τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς εἰς τὴν διψῶσαν ταύτης Κ)πόλιν. Ο δὲ Πρωτοψάλτης Πέτροις δι Βιζάντειος, δικιληθεὶς Φυγάς, Λαμπαδάριος δι περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αλ. καὶ δισχύλλων ἐπὶ τῇ ὑπὸ τοῦ τότε Πρωτοψάλτου Ἰακώβου καταστρατηγήσει τοῦ Ρυθμοῦ τῶν μελῶν, δι κεῖνος διησθάνετο λανθάνοντα ἐν τῇ παλαιᾷ Χειρονομίᾳ, δὲν θὰ προπονέρετο, καθ' ὃ ιστορεῖ δι Χρύσανθος (σ. LIII), νὰ δαιιβληθῇ εἰς τὴν μαρτυρικὴν τότε διποδημίαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀμερικήν, ὡς καθ' ὑπερβολὴν θειεγε χάριν τῆς Χειρονομίας, δὰν διδιδάσκετο ἐκαί, ἀλλὰ θὰ προστέίμα δισφαλῶς νὰ δικηράμη μέχρις Ὁδησσοῦ, Κιέβυσυ καὶ Μόσχας πρὸς πλήρωσιν τῆς σφραδρᾶς

αύτοῦ ἐπιθυμίας καὶ τοῦ κενοῦ τῆς μουσικῆς αὐτοῦ καταρτίσεως.

Οὕτω ἐκ τούτων καὶ ὅλων κατωτέρῳ ἀποβαίνει λίαν δικροφαλὲς τὸ νὰ δεχθῇ τις τὴν κατὰ κόρον καὶ ἀνεπιφυλάκτως ἐπαναλαμβανομένην ἐκάστοτε πληροφορίαν τοῦ Χρυσάνθου, διεὶς ἡ Χειρονομία ἔσωζετο μέχρι τοῦ 1650. Ἐν κατωτέροις μάλιστα χρόνοις ἀπαντῶμεν περὶεργά τινα, φν παραδέτομεν, τὸ γε νῦν, τὰ ἔξῆς, τὰ δὲ λοιπά ἐν καιρῷ.

Τῷ 1727 δὲ Πατριάρχης Παΐσιος Β' διορίζων τὸν τότε Δομέστικον είτα δὲ Πρωτοψάλτην Ἰωάννην τὸν Γραπτεῖον διδάσκαλον τῆς πρώτης πατριαρχικῆς Σχολῆς ἐκέλευε «διδάσκειν.... καὶ ἔρμηνεύειν ἐπιμελῶς καὶ φιλοκόνως τὸ εὑρυθμὸν καὶ ἐναρμόνιον ἐκκλ. μέλος μετὰ τῶν ἔφαρμοζόντων σεμνῶν καὶ ιεροπρεπῶν σχημάτων καὶ κινημάτων τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἀρμονίας!»¹⁾ Διατί λοιπὸν νὰ μὴ σώζηται κατὰ ταῦτα ἡ Χειρονομία τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 1728; 'Αλλ' δὲ ήμέτερος συγγραφεὺς είναι καταφανῶς καὶ ἐκ πολλῶν ὅλων εὔκολος εἰς συμπεράσματα. Οὕτω, ἐπικαίρως, καὶ ἐκ τῆς εἰδήσεως τοῦ Κεδρηνοῦ, διεὶς δὲ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος «ἔρωτι τοῦ μέλους βαλλόμενος κατὰ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐν φαιδραῖς παντηγύρεσιν, οὐ παρηγένετο τὸ χειρονομεῖν» ἔξαγει: «"Ητον λοιπὸν σχολεῖον Μουσικῆς μέσα εἰς τὸ παλάτιον, δησὶ οἱ ἀρχάριοι ἐδιδάσκοντο καὶ τὸ ψάλτειν καὶ τὸ χειρονομεῖν» (σ. XLV, 66).

'Ἐπι τούτοις ἐπάγομεν εἰκότως τὰ ἔξῆς. 'Εὰν ἡ Χειρονομία ἥτο μέγια τι, οἶον διαπαριστῷ ἡ ήμετέρα φαντασία, προσθοδέτον μάλιστα πολυμελεῖς χορούς, ἀπο-

1) Τὸ σχετικὸν πατριαρχικὸν γράμμα ἔξέθωκεν δὲ Μ. Χαρτοφύλαξ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου Μ. Γεδεών διά τῆς Ἐκκλ. 'Αληθείας ("Έτος Η' ἀρ. 4, σ. 35 καὶ δὲ Μ. Πρωτέσθικος Γ. Παπαδόπουλος ἐν «Συμβολαὶ κ.τ.λ. σ. 372»).

κλείεται παντελῶς διπὸ τοὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνους καὶ μάλιστα τὸν ΙΖ' αἰ., δοτις εἶναι περίοδος τελείας παραχμῆς καὶ παντοίας καταπτώσεως τοῦ ἔξωτερικοῦ τῆς Ἐκκλησίας μεγαλείου. Ἐάν δημως δὲν προσπέθετε μεγαλ· πρεπή ἔξωτερικὴν ἐμφάνισιν, πᾶλλ' ἡτο στοιχεῖον— μελικὸν μάλιστα— τῆς Βυζ. Μουσικῆς, τότε οὔτε πρὸ οὔτε μετὰ τὸ 1650 εἶχε λόγον καὶ ἐπετρέπετο νὰ παύσῃ. Ἐφ' φ' ἔχει τὸν λόγον ἡ ἀνωτέρω πληροφορία τοῦ Πατ- σίου.

Ἐν τούτοις καὶ παρὰ ταύτην ἐν ἑτοῖς ἀργότερον (1728) διλητὴ τις πληροφορία ἔρχεται νὰ φίψῃ ἡμᾶς εἰς νέον βυ- θόν, ἀναιροῦσσα, οἰονεὶ τὴν πρώτην. Αὗτη εἶναι ἡ τοῦ Πρωτοψάλτου Παναγιώτου Χαλάτζογλου, δοτις ἐν τῇ ἑαυτοῦ «Συγκρίσει τῆς Ἀραβοκερσικῆς Μουσικῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν» (Τεῦχ. Β' Μουσ. Συλλ. Κ) πόλεως, σ. 74) γράφει δτι ἡ Χειρονομία («ἥς τούνο- μα ἐν τοῖς μουσικῆς βιβλίοις τῶν μεταγενεστέρων σώζε- ται, ἡ δὲ τέχνη πραγματικῶς) οὕτε δεδίδακται οὕτε δε- δαχθῆσται παρὰ τεινος, τῷν ἡμετέρων μουσικῶν!» Ἀφ' ἐνὸς δηλονότι δ τότε Δομέστικος αὐτοῦ Ἰωάννης δ Τραπεζούντιος τῷ 1727 ἐντέλλεται «διδάσκειν..... καὶ ἐφιμηνεύειν τὸ... ἐκκλ. μέλος μετὰ τῶν ἐφαρμοζόντων σεμνῶν καὶ ἰεροπρεπῶν σχημάτων καὶ κινημάτων τοῦ ψυθμοῦ καὶ τῆς ἀρμονίας», ἀφ' ἐτέρου δὲ δ τούτου προϊστάμενος Πρωτοψάλτης Χαλάτζογλους μετὰ ἐν καὶ μόνην ἑτοῖς (1728) ἀποφαίνεται ώς ἀνωτέρω! Ἀντιλογία λοιπὸν προφανῆς καὶ ἀνερμήνευτος; Ἄλλ' δχι. Ὡς δὲ θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐκάτερος δπὸ ίδίου ἐδάφους διε- φαίνετο, τοῦθ' δπερ βλέπομεν ἐπιπαλαμβανόμενον καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰώνος ὥπλο Κωνσταντί- νου τοῦ Πρωτοψάλτου.

Ἴνα ἐξέλιθωμεν τοῦ ἀπελπιστικοῦ τούτου ἀδιεξόδου, προέχει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ παρακολουθήσωμεν κατὰ

τάξιν χρονολογικήν τὰς σοβαρωτέρας περὶ Χειρονομίας εἰδήσεις ἀποβλέποντες εἰς τὴν βαθυτέραν ἐκάστης ἔννοιαν μὲν αὐνότηρά χρονολογικά δροῦντεσσια, ἐξ οὐδὸν γνωρίσωμεν καὶ δύο διαφόρους τοῖν δροῖς ἐπιχάς μὲν ἐπίσης διάφορον αὐτοῦ σημασίαν, ἢν δὲ ίστιοικῶν καὶ τεχνικῶν λόγων ἔλαβεν, δπως καὶ ὅλοι τινὲς δροὶ τῆς Βιζ. Μονασικῆς, ἐξ οὐ γεγονότος ἀποβαίνει η Χειρονομία, παρὰ τοὺς φαινομενικῶν σαφεῖς αὐτῆς δρισμούς, δεσύλληπτοις πρὸς τελείαν καὶ συγκεκριμένην κατάληψιν τοῦ πράγματος. Ἐπίσης θὰ γνωρίσωμεν τὸ οὐχ¹ ἡτον οὐσιῶδες ζήτημα: κατὰ πόσον ή Παραοηματικὴ τῶν μετὰ τὴν Ἀλώσιν πρὸ πάντων αἰώνων καὶ τινῶν πρὸ εἶναι δροῦ, ή μή, ἔτι δέ, δτι δρος Χειρονομία ἔκκινησας μὲν ἄλλο μουσικὸν περιεχόμενον ἔλαβε σὺν τῷ χρόνῳ διεργον, δπερ καὶ παρέμενε μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ Χρυσάνθου χρόνων, ή καὶ ἔτι πέραν.

Ἐν πολλοῖς χειρογράφοις ἀπαντῶμεν τὰ ἔξης μὲν μερικάς παραλλαγάς, δπερ δμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρονολογηθῶσιν οὔτε εἰς ώρισμένον πρόσωπον νὰ ἀποδοθῶσι:

Χειρονομία ἔστι γόμος παραδεδομένος τῶν ἀγίων Πατέρων τοῦ τε ἁγ. Κοσμᾶ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἡνίκα γὰρ ἔξερχεται ἡ φωνὴ τοῦ μέλλοντος ψάλλειν τι, παρατίκα καὶ ἡ Χειρονομία ἀπάρχεται, ὡς ἵνα παραδεινύῃ ἡ Χειρονομία τὸ μέλος. Ὡς γὰρ βοηθῷ χρώμενος δ ψάλτης γνωριζούσῃ τὸν ἔκάστου λόγον, ἀρμοζόντως μελψεῖ καὶ οὐχ ἀδιαφόρως.¹

1) Ἐν τοιν ἀκολουθεῖ συμπληρωματικῶς τό: «Λέγεται δὲ καὶ χῆρ τοῦ δμου τὸ Ισον. διά τὸ ἕκτελεῖσθαι τὴν χεῖρα Ισον τοῦ δμου εἰς σημάδια μερικά», ἀλλ' ἀσφαλέστερος πρόσκαιται περὶ

Τὴν πρώτην δμως σαφῆ ἰστορικὴν εἰδῆσιν ἀναργοῦς χρήσεως τῆς Χειρονυμίας ἐν τοῖς Ιεροῖς ἔσμασι δίδει ἡ μὲν Κωνσταντίνος δ' Πορφυρογέννητος (I' al.) ἐν τῇ «Ἐκθέσει τῆς βιβλείου Τάξεως (B. 429) διὰ τῶν ἔτης».

«Καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ εἰσάγειν πρὸς Χειρονυμίαν τῶν ἀνακειμένων τοὺς δύο μεγάλους δομεστίκους... πρὸ τὸ ποιεῖσθαι τὴν Χειρονομίαν ἐπὶ τὴν ψαλμῳδίαν τῶν ἀνακειμένων πατέρων».

Καὶ (αὐτ. 433):

«Καὶ σὺν τῇ ἐπινεύσει καὶ εὐλογίᾳ τοῦ ἀγιωτάτου ἡμῶν Πατριάρχου ἀπάρχεσθαι αὐτοὺς τὴν τιμίαν καὶ θεάρεπτον αἶνεσιν, τὴν ἐξ υἱκείων χειλέων τοῦ σοφωτάτου καὶ θεοπροβλήτου ἡμῶν θαυματέως Λέοντος ἔξυφανθεῖσαν καὶ ἀμα τῇ αὐτῆς ἐκφωνήσει καὶ πολυτέχνῳ τῆς Χειρονομίας κινήσει δμοθυμαδὸν δπαντας τοὺς ἀνακειμένους ἔδειν καὶ συμψάλειν τὸ φηθὲν ἔσμα, τὸ ἐκ μελισταγῶν χειλέων σταλάξαν τοῖς πιστοῖς ὑπηρόδοις».

Ιωάννης δ' Καμενιάτης (I' al.) ἐν τῇ Θρηνοφδίᾳ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἀράβων, διναψερόμενος εἰς τὰς λαμπρὰς ἐκκλησιαστικὰς αὐτῆς τελετὰς ἀπάγεται:

«...Ἐκεκλήρωτο γὰρ ἐν ἐκάστῳ τῶν ναῶν τάγματα ιερέων καὶ διναγνωστῶν συστήματα, δι' ὃν ἡ τῶν ἔσμάτων σπουδάζεται ὑμνῳδία, ἀμοιβαδὸν τοὺς στίχους ἀλιλάζοντες καὶ ταῖς Χειρονομίαις τῶν μελῶν τοὺς φθόργγοις διατεθέντες...».

παρετυμολογίας (θε τῶν: νόμος-(ν)όμος-δμος) διότι δὲν βεβαιοῦται ἄλλοθεν «τὸ ἐκτελεῖσθαι τὴν χεῖρα θεοῦ ὁμονοία εἰς σημ. μερικά». Μᾶλλον λοιπὸν φάίνεται καὶ μυροῦται καὶ ἐκ τοῦ ἀδεξίου λόγου, δει ἡ προσθήκη δφεύλεται εἰς τὸν παρετυμολογίουντα τὸν δρον.

Καὶ Θεόδ. δ Πρόδρομος ἢ Πτωχοπρόδρομος (ΙΒ' αλ.).

«Ἄντος ἔνεν καλόφωνος, τεχνίτης χειρονόμος,
σὺ δὲ τυγχάνεις πάρηχος καὶ ψάλλειν οὐκ ἴσχύεις».

Καὶ διεβιβίου χρονολογίας (Ζ' — Η', ἢ Θ' ἢ ΙΒ' αλ.)
Μελέτιος δ μοναχὸς καὶ λατρὸς ἐν τῷ «Περὶ φύσεως ἀν-
θρώπου» (σ. 124δ)¹ λέγει:

‘Αλλὰ καὶ ψαλμῳδοὶ οἱ τῶν χορῶν προΐστα-
μενοι, εἰ μὴ χρήσαντο ταῖς χερσὶ συνεπακολου-
θούσαις τοῖς ἀδιομένοις καταγέλαστοι δεύκνυνται».

Ο Νικόλαος Μεσαρίτης περιγράφων περὶ τὰς ἀρχὰς
τοῦ ΙΓ' αλ. (1199—1203) τὸν ἐν Κ)πόλει ναὸν τῶν
‘Αγίων Ἀποστόλων καὶ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς τὰ διά-
φορα σπουδάζοντας ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ ναοῦ (σ. 20,
9)² γράφει:

‘Ἐκεῖθεν ἴδοις ως πρὸς δυσμῶν [ύμνων]
ψαλτῳδοὺς σὺν παισὶ νηπιόχοις (sic) σχεδὸν καὶ
ὑποψελλίζουσι καὶ τῆς θήλης ἀρτίως ἀποσπασθεῖ-
σιν, οἵ καὶ ἀνιγούσι στόμα καὶ λαλοῦσι συφίαν
καὶ καταρτίζουσιν αἰνον τῷ πάντων βασιλεῖ καὶ
Θεῷ καὶ τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ τοῖς τὴν ἐκείνου πολι-
τείαν μιμησαμένοις καὶ τὰ παθήματα. Μικρὸν
παριῶν μειρακίοις ἐντύχοις σὺν νεανίσκοις ἀρτὶ³
τὸν μείρακα παραμείθουσιν, ενρυθμὸν μέλος καὶ
σύμφωνον ἀρτιονίαν ἔκ στόματος, ἔκ χειλέων, ἕξ
ὑδόντων προπέμπουσι Νωμῶσιν οὔτοι καὶ χειρα
πρὸς φωνῶν καὶ ἡχῶν ἔξιστουσιν τὸν ἀρτιμαθῆ
χειραγωγοῦσαν, οἷον τοῦ μὴ τοῦ συντόνου ἔξο-
λισθαίνειν καὶ τοῦ ρυθμοῦ καταπίπειν μηδὲ ἔκ

1) Τζέτζη: «Η ἐπινόησις τῆς παρασημαντικῆς κτλ.

2) Aug. Heisemberg: «Grabeskirche und Apostelkirche».

τῆς συμφωνίας ἔκνευειν καὶ διαμαρτάνειν τοῦ ἐμμελοῦς».

Μετὰ τὸν Μεσαρίην δὲ Ἰαβριήλ, δὲ καὶ πλείονας, σαιρεστέρας καὶ εἰδικωτέρος πληροφορίας καταλιπών ἡμῖν, είναι δὲ ἀσφαλέστερος δῆμηγός καὶ σύμβουλος, ὃς δημιλῶν περὶ οἰκείου ἐπιτιηδεύματος, ὃς ἐξάγεται ἐκ σελ. 33, στίχ. 27 (Βλ. πληροφορίας αὐτοῦ ἐν σελ. 7, 8, 9, 10(-11); 13, 16, 18 κ. ἑξ. καὶ 32 κ. ἑξ.).

Μικράν τινα δὲ διὰ σήμαντον πληροφορίαν δίδει ἡμῖν δὲ Λαμπαδάριος Ἱωάννης δὲ Κληδᾶς (ΙΔ', αι.) ἐν ταῖς περὶ τοῦ μέλους Νενανῷ στίχοις αὐτοῦ, οὓς ἀναθημοσιεύμεν πάντας διὰ τὸ δινούρετον αὗτῶν:

Ἐπωφελὴς μέθοδος δέ τοῦ Κορώνη
Κρατημάτων φέρουσα χειρονεμίας
Εἰς Ἡχον τερπνὸν τοῦ πλαγίου Δευτέρου
Καὶ τοῦ Νενανῷ δέματος ἡκριβωμένου
Ἡδιστον καὶ γὰρ τοῦ Νενανῷ τὸ μέλος,
Ως δέ τέχνη δείκνυσι τῆς μελουργίας·
Τὰ γὰρ δὲ δέματα τῶν δικτὼ Ἡχων,
Τοῦ Πρώτου φημὶ καὶ καθεξῆς τῶν δὲ λόγων,
Λένουσι καὶ λύουσιν ἐντέχνως πάνυ
Τὴν μεταβολὴν ὡς ἐν βραχεῖ δεικνύντες.
Τὸ δὲ Νενανῷ ἐκτεταμένον μέλος
Ὑπὲρ τοὺς δικτὼ ἔνατος Ἡχος πέλει.

Οὐχ ἡττον δὲ χρήσιμά τινα ἐν τῷ προκειμένῳ κεφαλαίῳ παραδίδει ἡμῖν καὶ αὐτὸς δὲ Ψ.-Δαμασκηνὸς ἀπηχῶν βεβαίως πιλαιοτέρας δέ καὶ συγχρόνους μὲν αὐτῷ δὲ διντικειμενικάς εἰδήσεις. «Ως:

«...Τὰ γὰρ πνεύματα δὲν τόνων οὐ συνίσιανται καὶ οἱ τόνοι δὲν πνευμάτων οὐ κινοῦνται
Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Φέρε δὴ εἴπωμεν καὶ περὶ

τῶν τόνων. Τόνοι μέν είσι τρεῖς: ἡ Ἰση, τὸ δλίγον
καὶ ὁ ἀπόστροφος, ἢ καὶ ἀνει πνευμάτων συνί-
στανται καὶ καλοῦνται. Λέγονται τόνοι καὶ ἡ ὁ-
ξεῖα καὶ ἡ πεταστή, καὶ εἰσί, διὸ καὶ συστέλλονται
ἐπιτιθεμένοι αὐτοῖς τόνου, καὶ διὰ τοῦτο τόνοι
κυρίως οὐ λέγονται. Πᾶς γάρ τόνος, δέ ἐκ τόνου
δεχόμενος μείωσιν, οὐκ ἔστι τύνος κυρίως, ἀλλὰ
καταχρηστικῶς. Διὸ καὶ Πτολεμαῖος δὲ μουσικός,
ώς μανθάνομεν παρὰ τῶν ἀρχαίων, ἔφεῦρε τοὺς
τόνους τούτους ὡς ἐπὶ τὸ δύκαιον τῇ Χειρονομίᾳ.
Λέγονται καὶ οἱ σύνθετοι τόνοι. Καὶ οὐ λέγονται
τόνοι, ἀλλὰ σημάδια. Καὶ δταν μὲν τίθωνται λέ-
γονται σημάδια, δταν δὲ ψάλλωνται, λέγονται τό-
νοι. Προσλαμβάνουσι γάρ ταῦτα τὰ πνεύματα,
ἥγουν τὰ σημεῖα, οἱ δισύνθετοι τόνοι, καὶ πορεύ-
ονται, τουτέστιν ἐνεργοῦσι τῇ ἐπιτηδείτῃ τῆς
Χειρονομίας τὴν ἐπιτεθεῖσαν αὐτοῖς φωνήν. Μὴ
δντων δὲ τῶν τοιούτων πνευμάτων οἱ λοιποὶ¹
τόνοι ἀνενέργητοι μένουσι μηδοποσοῦν ἀφ' ἔαυ-
τῶν κινούμενοι.² Επιτιθεμένων δὲ τῶν τοιούτων
τεσσάρων πνευμάτων κινοῦνται καὶ οίονει ἐμψυ-
χοῦνται. Σώματα γάρ καὶ οὗτοι συνδούμενοι τοῖς
πνεύμασιν. "Αλλως γάρ οὐ κινηθήσεται ποτε σῶ-
μα χωρὶς πνεύματος".

«...Τὰ μὲν ἀνιόντα πνεύματα ἐπὶ ἀναρρρῆ καὶ
ἀνψώσει φωνῆς κινοῦνται τὰ δὲ κατιόντα ἐπὶ ὑ-
πορρρῆ καὶ ἀναπαύσει φωνῆς. Ο δὲ τόνος; διὰ
Χειρονομίαν καὶ ἐπιτήδευσιν καὶ ἐναλλαγὴν τῆς
φωνῆς. Καὶ οἱ μὲν κυρίως τόνοι ἀνιοῦσι καὶ κα-
τιοῦσι μικρὸν τῇ φωνῇ, καὶ ἄκουε νουνεχῶς, οἱ

δὲ πύνθετοι τόνοι ἄνευ τῶν τεσσάρων πνευμάτων καὶ τῶν τριῶν κυρίων τόνων, οὗτε ἀνιοῦσιν οὗτε κατιοῦσιν, ἀλλὰ τελείως μένουσιν ἀκίνητοι».

«....·Η δὲ ψυθμητικὴ φωνή ἐστιν ἡ μετὰ τάξεως ἔμμελῶς καὶ κατ' ἀχολουθίαν τοῦ εἰρμοῦ ἐναρμονίως ἀδιμένη, οἷον τὸ εὐτάκτιως ἀδόμενον μέλος».

«....ἡ δὲ ὑπορροὴ ἔχει φωνὰς δύο, δπου δ' ἀντεθῆ. ·Ἐν τῷ σείσματι δὲ φωνῆς οὐκ ἔχει, ἀλλὰ προσλαμβάνει αὐτῇ τὸ πίασμα, ἵνα ἐναλλαγήν τινα τῆς Χειρονυμίας ποιήσῃ, εἶπω δὴ καὶ τοῦ μέλους. Εἰ γάρ οὐκ ἦν ὑπορροή, ἔμελλε χειρονομηθῆναι πίασμα ἵνα δὲ ὑποπείσῃ τὴν χεῖρα καὶ ὑπορριπίσῃ, ἐτέθη ὡς προγεγραμμένη, οἷον... ·Τῷ καιρῷ ἔκεινφ· προσγράφω ὑποκάτω τ. Καὶ τὰ μὲν ὡς ἔκφινῶ, τὰ δὲ « οὐκ ἔκφωνῶ».

·Ἐρώι.: ·Ἐὰν εἰς Ισόφωνον θελήσῃ τις θεῖναι ἀντὶ τοῦ δλίγονού δέξεται, ἡ ἀντὶ πεταστῆς δλίγονον δεκτόν ἐστιν;

·Απόκρι: Οἶον ἀντ' ἀλλου θήσει, ἐκεῖνο ψεκτὸν ἥγούμεθα καὶ πάνυ χωρικόν. Εἰς τὴν Ισοφωνίαν ἀσπάζονται, ἀλλ' ἐν τῇ Χειρονομίᾳ πολὺ ἀλλήλων διεστήκασι. Τότε γάρ ἐπαινεῖται διονίζων, δταν τὰ σημάδια καὶ τὰς φωνὰς δμα τῇ Χειρομίᾳ θήσῃ ἀπτιάστως. Εἰ δὲ φωνὰς μὲν θήσει, τὴν δ' ἐνέργειαν τῆς Χειρονυμίας οὐ γράψει, τοῦτον ἥγούμεθα μαθητήν».

·...Καὶ πρῶτον καὶ κυρίως κατ' ἀρχὰς τὸ ίσον ἐστί.. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ όυθμός λέγεται, οὐκ ἔχει ἥγουν μέλος κατὰ τὴν τάξιν, ὡς καὶ τὰ λοιπά. ·Ο-

ταν ούν δρξώμεθα ψάλλειν τὸ, οἷον ἀν εῖη, στιχηρόν, λαμβάνει τὴν [τοῦ] πρὸ αὐτοῦ σημαδίου φωνήν, καὶ ἔχει ἀκόλουθον φωνὴν ἐν τῷ λαμπτάνειν ταύτην, καὶ τῷ ρυθμῷ καὶ τῇ τάξει αὐτῆς πορεύεται».

«Ἐρώτ.: Πῶς τινες ἔφασαν, διτε τὸ Ισον ὑποτάσσει καὶ ὑποτάσσεται;

‘Απόκρ.: Τοῦτο οἱ πρὸ ἡμῶν διέγνωσαν, ὡς μὴ Ισχύοντές τι πλέον ἴδειν ἢ νοῆσαι· διόπερ τὰ παρ’ αὐτῶν γραφόμενα, οὐδὲ γραφῆ παψαδίουναι βουλόμεθα. Ο δέ γε βουλόμενος ἐπιγνῶναι, δπερ ἐγέγραπτο ἐν τοῖς παλαιοῖς, ἀνὰ χεῖρας λαβὼν τὸ παλεὸν στιχηρὸν (ἐνν. Στιχηράριον) ἔκεινα εἰδεν, ἀπερ οὐ δύναται φθέγξασθαι αὐτός. Ότι μὲν ὑποτάσσει δξεῖαν καὶ πεταστὴν οἴδα· διτε δὲ ὑποτάσσεται παρ’ ἑτέρου πημαδίου τὸ Ισον οὐκ οἴδα. Τοῦτο συμμαρτυρήσει μοι πᾶς ἔχεφρων, δς ἀκριβῶς τὴν ρυθμητικὴν ταύτην ἐπιγινώσκει.

«Οἶδα μὲν, διτε ὑποτάσσει ύξεῖαν καὶ πετωστὴν τὸ Ισον, Ινα δὲ ὑποτάσσηται παρ’ ἐνὸς τῶν οημαδίων, οὐκ οἴδα.... Φισί τινες, παρὰ τῆς δξείως, ἄλλ’ οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ λεγόμενον οὗτο γάρ παρὰ τῶν ἀρχαιωτέρων ἐγράφη· ἐγραφον γάρ Ισον καὶ ἐπάνω αὐτοῦ δξεῖαν, καὶ οἱ μὴ νιοῦντες ἐλεγον, ὑποτάσσει ἡ δξεῖα τὸ Ισον, δπερ ἀδύνατον ἦν τοῦτο. Τὸ γοῦν Ισον πάντως σὺν ἑτέροις ψαλθήσεται σημαδίοις, ὡς Ισον ἐν τῇ θέσει τοῦ λόγου καὶ μετὰ τούτου καὶ ἡ δξεῖα διὰ τὴν Χειρονομίαν. Καὶ εἰ οὕτως οὐχ ὑποτάσσεται ὡς ὑπονοοῦσιν οἱ πλεῖστοι τὸ γάρ ὑποτάσσεσθαι τοῦτο

έστι: τὸ μηδοπιωποῦν ἔκφωνεῖσθαι τοῦτο. Τὸ δὲ λέγειν, κεῖσθαι ἐπάνω τούτου δξεῖαν, τελείως ἀπαιδευσία ἐπτίν πούχ ὑπετάχθη τότε τὸ ζαν τῇ δξείᾳ ἀλλ᾽ ἀπῆγησε τούτου τὸ μέλος.»

..... «Ἐτεραι χειρονομίαι διάφοροι ἐν τῇ Χειρονομίᾳ, καὶ εἰς αὐτῶν (sic) τὰ δνδματα, ὡσπερ λέγουσιν οἱ τεχνικοὶ, εἰς καθεὶς ὡς δδξει αύτοῖς, τὶς τὰ δνδματα ἐν τῇ Χειρονομίᾳ μᾶλλον δὲ καὶ ποὺς ὡν ἔμαθον, ἢ πρὸς ὡν ἔχορήγησεν δ Θεὸς εἰς ἔνα ἔκαστον καὶ γράφουσι ταῦτα, ὡς ἔγὼ ἐν τῇ συνθέσει τῶν σημαδίων ἐπίσης παρ' αὐτῶν δὲ μετατιθεμένιον τῶν χειρονομιῶν καὶ τῶν δνομάτιων αὐτῶν, ὡς μὴ νοοῦντες καλῶς καὶ γὰρ ἐπίσταμαι λέγειν, ὡσπερ αύτοὶ, ἀλλ' οὐ χρὴ οὗτο. διότι πολλαὶ εἰσι σημαδίων θέσεις, ἀλλ' οὐ δεῖ καὶ δνδματα λέγειν διότι οὐ λέγουσι πάντες ἐπίσης. Πῶς δὲ; διότι καὶ τὸ τῆς παπαδικῆς βιβλίον οὐ σώζεται δι τέκνη ὑπὸ ἀσεβοῦς βασιλέως πρὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως, καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἀλλι πάμπολλα τὰ κρείττονα βιβλία διὰ τοῦτο ἐστερήθησαν ἀπαντες τὸ τῆς παπαδικῆς βιβλίον, τῆς μουσικῆς λέγω, καὶ μὴ δυναμένων τῶν ἀνθρώπων ἐτέρως πως ὑμνεῖν τὸν θεόν, δι τέξέκλιναν περισσοτέρως εἰς τύμπανα καὶ αὐλοὺς καὶ κιθάρας..... κοὶ ἐν τοῖς ἔκκλισίαις πούκ εἰσήγοντο ἐκάθησαν οἱ ἄγιοι, δι τε Ιωάννης δ Δαμασκηνὸς, καὶ πρὸ τούτου δ Χρυσόστομος Ιωάννης, καὶ δ ἄγ. Κοσμᾶς δ ποιητῆς, καὶ ἐποίησαν τόνους καὶ σημάδια, πρὸς ἀνάμνησιν καὶ δόξαν θεοῦ καὶ ἐκκλησιασμὸν. καὶ τοῦ φθεγγομένου μέλους, ἥγουν τοῦ δργά-

νου, τριπλοκον κατασκευάσαντες προπφδίαν Πρῶτον μὲν τὴν τοῦ νοὸς μελουργίαν. Δεύτερον δὲ τὴν τούτων σημείωσιν γνωριζόμενοι τοῖς μαθητευομένοις, κάκείνους ἀκολουθεῖν καὶ φθέγγεσθαι. Τρίτον δὲ τὴν Χειρονομίαν προσέθεντο καλλιεργεῖν. τὰ τρία μὲν οὖν πρῶτον ὁ νιῆς γεννᾶ, θώραξ ἐκπέμπει, χεὶρ δὲ σημειοῦται καὶ ἀκολουθεῖ. Ἐγράφησαν δὲ καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρ' ἄλλων αὐτοὶ αἱ θέσεις, ὡς Ἰνα λαμβάνωσιν μικρὸν τὴν προγύμνασιν οἱ ἀρχάρι.· ἔπειτα καταλέγωσί τε καὶ ψάλλωσιν, εἰτα βαδίζουσι καὶ περὶ τῆς πρόσωπος καὶ γὰρ γράφουσι τινες, κρατημοκαταβαζονάβασμα. ἄλλοις ἐτέραν σύνθεσιν σημαδίων, τζακίσματα καὶ στραγγίσματα καὶ ἄλλοις ἐτέραν σύνθεσιν γορθμῶν, καὶ ἐτερος ὑπτιον. καὶ ἄλλοις μαργύδον τρεμουλικόν καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πάντα τὰ ὄντα, ἀπερ λέγουσιν ἐν τῇ συνθέσει τῶν σημαδίων, μὴ νοοῦντες πῶς ἔχει τὸ ἀληθές καὶ μενέτω ἀργὴ ἡ πολυλογία, Ἰνα μὴ ἀκηδίαν φέρωμεν πρὸς τοὺς ἀρχαρίους. ἡδυνάμην γράψαι πλείονας σημαδίων συνθέσεις, ἥτοι χειρονομίας, ἄλλὰ διὰ τὴν τῶν ἀρχαρίων ἀγανάκτησιν, καὶ τῶν πολλῶν σημαδίων τὸν κόρον, ἔγραψι τὴν μικρὰν ταύτην προγύμνασιν.»

«....Σχήματα δὲ τὰ τρία ταῦτα λέγονται: τὸ πελαστὸν, τὸ κούφιομα καὶ τὸ κρατημοκατάβασμα, διότι σχηματίζεις χειρονομίαν, οἵαν τῶν συνθέτων τόνων, τούτεστι σχηματώτερον τῶν ἄλλων ἐμφάνων σημείων.»

«...Καὶ τὸ μὲν τζάκισμα καὶ τὸ κούφισμα ἔχου-

σι [κ]τύπους. Τὸ κούφιομα δὲ ὁσπερ τι κοῦφον καὶ ἐν τῇ Χειρονομίᾳ καὶ εἰς τὸ μέλυς. Τό δὲ τζάκισμα κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῦ τζακίζει μικρὸν τοὺς δακτύλους τῆς χειρός, ἥτοι κλάται, κτυπεῖται δλίγον, ἀργεῖται μικρόν, διὰ τοῦτο γοῦν λέγεται τζάκισμα.»

«...Ωσαύτως καὶ τὸ θέμα, διαν τις μέλλη χειρονομήσαι μίαν εἰς (sic) (γρ. ἔτι;) χειρονομίαν εἰς τὸ χέρι, ἥτοι τὸ θέμα τὸ ἀπλοῦν, τότε γράφεις τὸ σχῆμα τοῦ θέματος, καὶ σημειοῦσαι αὐτό, ὡς ἴνα τὴν χειρὰ σου χειρονομήσῃς ἀπλῆν, δπως πληρωθῆ ἡ αἴσθησις τοῦ θέματος· καὶ διὰ τοῦτο λέγεται θέμα, ἥτοι καὶ θέσις ἀπλῆ, τούτεστι χειρονομία ἀπλῆ.»

«...Εἰ καὶ [ά]γφωνεῖ τὴν δξεῖαν τὸ κέντημα, ἀλλὰ πάλιν διδωσι δύναμιν, καὶ γίνεται εἰς τὴν Χειρονομίαν στερεωτέφα τῆς ἀλλης δξείας τῆς ἀνευ κεντήματος· καὶ γάρ ἡ πετιστὴ εύρυτέραν φωνὴν ἔχει τοῦ δλίγου καὶ τῆς δξείας· καὶ διότι πέτεται εἰς ὑψος, οὐδέποτε εύρισκεται ἐμπροσθεν αὐτῆς ίσασμός, οὗτε ἀνάβασις, δὲ πάντοτε κατάβασις, καν τε ἔχῃ ἀργεῖαν ὀπίσω αὐτῆς, καν τε οὐκ ἔχῃ.»

«...Τὰ ἀφωνα, ἔαν οὐκ ἔχωσιν οὔτε φωνὴν, οὐτε χειρονομίαν, λοιπὸν τὶ χρῆσιμην πολλῶν καὶ διαφόρων σημαδίων; νῦν δὲ διαρέρει ἔκαστον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ποιήσαντος τὰ σημάδια. ἡ μὲν παρακλητικὴ, καὶ τὸ τζάκισμα, καὶ τὸ παρακάλεσμα, καὶ τὸ ἀπόδερμα, διὰ τὴν Χειρονομίαν καὶ μόνον. ἡ δὲ βαρεῖσα, καὶ τὸ πίσσιμα, καὶ τὸ σεῖσμα, καὶ τὸ ἀντικένωμα, καὶ τὸ ξηροὸν κλάσμα, διὰ δύο τινα ἐγένοντο. ἐν μὲν διὰ τὰ ἀλλάγματα

τῆς Χειρονομίας, ἔτερον δέ, Ινα συνάξωσιν ἀμφότερα, ἥγουν τὰς ἀνιούσας φωνὰς καὶ τὰς κατιούσας, συνημμένως.

«μ[αθητής]. Τίνα εἰσὶ ταῦτα τὰ ἄλλα γματα εἰς τὴν βαρεῖαν καὶ τὰ λοιπά; εἰς δὲ τὴν παρακλητικὴν καὶ τὰ ἄλλα, οὐχ ἐλεγεῖς ἄλλα γματα ἐν τῇ Χειρονομίᾳ.

Δ[ιδάσκ.] Διὰ τὴν τάξιν τῶν φωνῶν, ἣν εἶπομεν φδε· δτι ἡ παρακλητικὴ καὶ τὰ ἄλλα, οὐ συνάγουσι φωνὰς ἀνιούσας καὶ κατιούσας δμοῦ εἰς ἑνα τόπον, ἥγουν εἰς μίαν συλλαβήν. ὁσπερ ἡ βαρεῖα, καὶ τὸ πίασμα, καὶ τὸ ἀντικένωμα. εἰμὴ μόνον τίθεται ἡ παρακλητικὴ ἐπάνω τῆς δξείνις διὰ τὸ μέλος, ωσπερ προείπομεν, δτι ἡμίφωνόν ἐστιν... ώσαύτως καὶ τὸ τζάκισμα τίθεται εἰς τὴν δξείαν. ἡ εἰς τὸ δλίγον διὰ τὸ κροῦσμα... δμοίως καὶ τὸ παρακάλεσμα μετὰ τοῦ τζακίσματος χειρονομεῖται. ἀμφότερα γάρ ιδιότητα ἔχουσιν εἰς τὴν Χειρονομίαν, ἀλλ' οὐχ εύρισκεται εἰς τὸ στιχηράρι, εἰμὴ εἰς τὸ ψαλτικόν, καὶ εἰς τὰ καλοφωνικά. καὶ τὸ ἀπόδεομα πάλιν οὐκ ἔχει φωνὸς ἀνιούσιας καὶ κατιούσας συνημμένας, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἀνιούσας μόνας, ποτὲ δὲ κατιούσας. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔχουσι τὰ τέσσαρα ταῦτα ἄλλα γματα εἰς τὴν Χειρονομίαν, εἰμὴ ιδιότητα. ἡ δὲ βαρεῖα διότι συνάγει τὰς ἀνιούσας καὶ τὰς κατιούσας εἰς μίαν συλλαβήν, ἀλλάσσει καὶ τὴν Χειρονομίαν πρὸς τὸ εύρισκόμενον ἔμπροσθεν, ἥγουν βαρεῖα, καὶ ἔμπροσθεν δξεία· βαρεῖα καὶ ἐπάνω δλίγον καὶ τζάκισμα, καὶ ὑποκάτω ἀπόδιροφος καὶ ἔμπροσθεν ἔ-

τερος ἀπόστροφος... δι τὸ τέλκισμα.. τίθεται εἰς πάντα τὰ σημάδια φωνήεντιά τε καὶ ἄφωνα, καὶ εἰς τὸ ίσον. Ἐνθα γάρ δὲ εύρεθῆ, ἐν τε εἰς ὑψηλότητα, δὲν τε εἰς χαμηλότητα, ἔκει χειρονομεῖται πάντοτε, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται ἡμίφωνον, εἰ γάρ ἦν ἄφωνον, ἀφωνεῖν ἔμελλε τὴν δξεῖαν, ὥσπερ τὸ ίσον. ἀλλὰ διότι ἡμίφωνόν ἔστιν, οὐκ ἀφωνεῖ ταύτην, μᾶλλον δὲ δίδωσιν αὐτῇ δύναμιν. χειρονομεῖται δὲ καὶ εἰς τὰ ἄφωνα, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς, καὶ χωρὶς φωνῆς οὐχ εὑρεθῆσεται.. Τὸ δὲ ἔηρὸν κλάσμα, οὐ μόνον ἀλλάσσει τὴν χειρονομίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ δνομα. διότι διὰ τεσσάρων σημαδίων σινισιαταὶ, διὰ δύο δξειῶν, καὶ ἐλαφροῦ [καὶ] κλάσματος. ἀλλάσσει δὲ τὸ δνομα, οἷον τόδε ἔηρον.. καὶ τὸ κλάσμα οὗτως. λέγεται καὶ ὄμαλόν.. λέγεται δὲ καὶ (δυσανάγνωστον).. δμοίως λέγεται καὶ χόρευμα...»(1)

... • ... Λύσιος τεχνίται ἐγένοντο, ωτίνες ἐποίησαν τὸ σεῖσμα. Ὁ μὲν ἔτερος παλαιότερος, δθεν ὠνομάσθη καὶ παλαιόφωνον στιχηράριον ὁ δὲ ἔτερος νεώτερος, δθεν καὶ τὸ νεόφωνον. ὁ μὲν οὖν παλαιότερος τὴν ὑπουργιὴν ἔθηκε μόνην, οὐ μὴν δὲ καὶ τοὺς δύο ἀποστρόφους, Ινπα ἔχον ἡ ὑπορροή καὶ δύο φωνὰς κατιούσας, καὶ σάλευμα. ἡλθε δὲ ὁ νεώτερος, καὶ ὥσπερ ἀνεπλήρωσεν ἐν τῷ βαρείᾳ τὰς φωνὰς, ἀς οὐκ εἰχεν, δμοίως δὲ καὶ ἄλλα ἄφωνα. οὗτως καὶ τὸ σείσμα, ὃς εἰδεν δι τοιχίζει καὶ ἀργίας, ἔθηκε τοὺς δύο ἀποστρόφους, καὶ ἐμπροσθεν ἐλαφρὸν ἀντί τῶν δύο φωνῶν τῆς ὑπορροῆς. δι τοιχίζει καὶ ὁ παλαιότερος καὶ ὁ νεώτερος, δύο

φωνάς κατιούσας ἔταξην ἔχειν τὸ σεῖσμα. Λοιπὸν ώς εἰδεν δὲ νεώτερος πάλιν, δτι χωρίζει τὸ μέλος εἰς τὸ σεῖσμα καὶ μιᾶς φωνῆς ὑποκάτω ἐν πολλοῖς τόποις καὶ οὐχὶ δύο, ἔλεγεν. ἐπειδὴ ἐκαλύφθησαν αἱ δύο φωναὶ τῆς ὑπορροής, ἀπέστω τὸ ἐλαφρόν, ἵνα ἔχωσιν οἱ δύο ἀπόστροφοι μίαν φωνήν.. Καὶ εἰς δλον τὸ στιχηράριον οὐχ εύρισκεται τὸ σεῖσμα ἔχον δύο φωνάς ὑποκάτω, εἰ μὴ μίαν μόνην ἥγουν τοὺς δύο ἀποστρόφους. ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ψαλτικὸν ἔχει καὶ δύο, καὶ μίαν...

«μ. Ἐπειδὴ ἐγένετο τὸ ἐλαφρὸν ἀντὶ τῆς ὑπορροής, διατὶ κείται ἡ ὑπορροὴ ἀργὴ καὶ ἀνενέργητος;

Δ. Οὐκ ἔστιν ἀνενέργητος, ἀλλὰ ἐνεργεῖ. είμι δὲ ἡν ἡ ὑπορροὴ ἐνταῦθα, οὐκ ἀν ἔλεγε τὸ σεῖσμα, ἀλλὰ πίασμα, καὶ εἶχεν ἀν βάρον εἰς τὴν Χειρονομίαν....

Καὶ λοιπὸν δὲ νεόφωνος, διι ἔταξε τὸ ἐλαφρὸν ὑποκάτω, ἀφῆκε τὴν ὑπορροήν, ἵνα συλλεύῃ τὰ συνηγμένα, ἥγουν τὸ πίασμα, τὸ ὄλιγον, τὸ κέντημα, καὶ τὸ τζάκισμα, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται σεῖσμα.. Τὸ δὲ πῶς συλλεύει καὶ οὐκ ἔχει φωνήν, μὴ θαύματζε. Ιδοὺ γάρ τὸ γοργὸν ἀφιωνόν ἔστι, καὶ σαλεύει τὸ τρυπικόν, καὶ τὸ πελαστόν, καὶ πάσας τιάς ἀνιούσας καὶ τὰς κατιούσας φωνάς, δπου τίθεται, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται γοργόν.»

Καὶ ταῦτα μὲν δου σχετικά παριθίδει ἡμῖν ὁ πρὸ τῆς «Ἀλώσεως χρόνος.

«Ἄπὸ δὲ τοῦ σεύματος τοῦ ιστορικωτάτου προσώπου

καὶ ἐν πλήρει Ἰστορικῷ γράψαντος φωτί, τοῦ Μανουὴλ Δούκα τοῦ Χρυσάφη, τοῦ ἐπί της Ἀλώσεως Λαμπαδαρίου τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὰ πρῶτα ἐν Ψαλτικῇ φέροντος, καθὼς αὐτὸς ἐν σελ. 36-37 μαρτυρεῖ, γράψαντος δὲ διλίγον τι μετά τὴν Ἀλωσιν ἥ καὶ πρό, ώς ἐν σ. 35 σημ. 3 εἰκάζω, οὐδὲν παραδόξως περὶ τῆς Χειρονομίας ἀκούομεν(!), τοῦθ' ὅπερ ἐμβάλλει ἡμᾶς εἰς παντοίας σκέψεις, καὶ εὐλόγως θὰ ἀποδώσῃ τις τὴν Χειρονομίαν —τούντευθεν τούλάχιστον—εἰς τὴν Ἰστορίαν.

Πλὴν οὐχὶ δλον μετ' αὐτὸν αἰώνα ἔπειρον—μάλιστα ἴσως καὶ λαντὸς ἄλλου ἀξιοπιστότερον—στόμα, δ. Παχώμιος Ρουσάνος, δνοματίζει αὐθις ἐν τῇ «Ἐρμηνείᾳ» αὐτοῦ (σ. 52) τὴν Χειρονομίαν ώς προσὸν τῶν «φωνῶν» τ. ἐ. τῶν φθόγγων, μετὰ καὶ τῶν «σχημάτων» καὶ τοῦ «καλλωπισμοῦ» αὐτῶν.

‘Αλλ’ δ κατὰ τὸν αὐτὸν αἰώνα γράψας λεπτολόγος ‘Ακάκιος Χαλκεόπουλος (Βλ. ἀν. σ. 70 καὶ 73) σιγῇ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δμως αἰώνα ἀκούομεν Νικολάου τοῦ Μαλαξοῦ διὰ τοῦ ἀνεκδότου Λεξικοῦ¹ τοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων Μαξίμου Μαργουνίου παρομοιάζοντος μόνον τὴν Χειρονομίαν μὲ τὰς «τῶν ἐπ’ ἐκαλησίας κηρυττόντων θεολόγων καὶ τῶν ἐν δικαιοτηρίοις ρητορεύσαντων... δόμα τῇ γλώττῃ καὶ τὰς χεῖρας κινούντων». ‘Αλλ’ ἡ δστοχος ἐρμηνεία, ἢν δίδει οὕτος αὐτόδι εἰς τὸ δαριτικὸν «Ἀλπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκάκραξα» κτλ. καὶ ἡ στενὴ καὶ ἐπιπόλαιος δινεῦτηψις, ἢν καταδεικνύει οὗτος περὶ πραγμάτων σαφῶν, δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀκαιτήσωκεν παρ’ αὐτοῦ βαθυτέρας εἰδήσεις διό το Ἰστορικῆς καὶ ἀντοιλογικῆς ἀπόψεως. ‘Εξ ἄλλου δὲν φέρεται καὶ ώς μουσικὸς, ἀν καὶ ὑμνογράφος παραγωγικότατος.

1) Τὸ περὶ Χειρονομίας ἀπόσπασμα ἐθημοστεύθη ἐν τῷ Ε' τεύχει τοῦ Ἐκκλ. Μενο. Συλλόγου Κηπόλεως, σ. 84-85.

‘Ο ΙΖ’ αιών σιγῇ πεισμόνως, ἃν ἔξαιρέσωμεν τὸ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Τερερὲ μνημονευθὲν μοναδικὸν χωρίν (σ. 78), καθ’ διὰ πορρίπτοντες τὴν Χειρονομίαν «ὅ. μοιάζουσι τοῖς ἀλογίοις, οἵτινες μὴ ἔχοντες χειρικές φυ- νοῦσι χωρίς σχῆματα». Άλλὰ δεδομένου δτι τοῦτο μπο- τελεῖ «Ἐτέραν ἑρμηνείαν» παντελῶς μάλιστα ἀσχετική πρὸς τὴν πρώτην ἔξαγεται ως πιθανόν, δτι ἡ δευτέρη αὐτῇ δὲν είναι τοῦ Γερασίμου Βλάχου (1649), ἀλλὰ με- ταγενεστέρα, ήτοι τοῦ ΙΗ’ αι. (1719), δτε ἐγράφη τὸ χειρόγραφον, δπερ ἔχω ὑπ’ ὅψιν. Συμπίπτει δμως; ἡ ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίφ δάντιληψις μὲ τὴν ἀνωτέρω τοῦ Μα- λαξοῦ.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ αιώνος, ἡ ἀρχομένου τοῦ ΙΗ’ διὰ Κρήτης Νικόλ. Καλλιάκης, καθηγητὴς τῆς Φι- λοσοφίας ἐν Ηαταβίῳ, δμιλεῖ περὶ τῆς Χειρονομίας ως ὑφισταμένης καὶ ἐνεργουμένης θεωρῶν ταύτην λείψα- νον τῆς παλαιᾶς παντομιμικῆς δργήσεως.¹⁾ Άλλ’ διὰ Καλ- λιάκης ἀπτεται τοῦ ζητήματος μόνον φιλολογικῶς καὶ μακρόθεν πως, μὴ ἔχων προφανῶς καὶ τὰς ἀπιραιτήσους ἐπὶ τούτῳ μουσικάς γνώσεις, δπως ἀντιληφθῆ καὶ τὴν ἐνδοτέραν σημασίαν καὶ δύναμιν τῆς χειρονομίας.

‘Ο ΙΗ’ αιών παρέχει ἡμῖν ἀφειδεστέρας καὶ δὴ ιστο- ρικῶς τεκμηριουμένας πληροφορίας. Οὔτως εἴδομεν ἡ δη (σ. 82) τὰ ἀφορῶντα τούς: Πατριώρχην Παΐσιον Β'- Ιωάννην τὸν Τραπεζούντιον καὶ τὸ ἐν ἑτοις βραδύτερον γραφὲν χωρίον τοῦ Πρωτοψάλτου Χαλάτιζογλού, δπερ δλόκιηρον ἔχει οὗτος:

«Πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῦτα ἡμῖν λεκτέον, δτι οἱ Πέρσαι ἐν τῇ μουσικῇ αὐτῶν τέχνῃ ἐν τι-

1) *De iudicis scenicis mimothes et pantomimorum syntagma posthumum. Patavii 1713, σ. 84-85-Κ.* Σάθα «Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Κρ. Θέατρον σ. οιδ.

δνομαστὸν καὶ περίφημον μεταχειρίζονται, δ παρὰ τοῖς ἡμετέροις μουσικοῖς καλεῖται χειρονομία (ἥς τοῦνομα ἐν τοῖς μουσικοῖς βιβλίοις τῶν μεταγενεστέρων σώζεται, ἡ δὲ τέχνη πραγματικῶς οὗτε δεδίδακται οὔτε διδοχθήσεται παρά τινος τῶν ἡμετέρων μουσικῶν) παρὰ Πέρσαις δμως καλεῖται οὐσούλι, ἥτοι ρυθμὸς καθ' ἡμᾶς, δπερ ἄχρι τοῦ νῦν ἐνεργεῖται καὶ διδάσκεται παρ' αὐτοῖς εἰς τοὺς μετιόντας τὴν μουσικὴν αὐτῶν τέχνην».

‘Ο δὲ τούτου μαθητῆς Κύριλλος, δ Μητροπολίτης Τήνου σύγχρονος δὲ τοῦ Πρωτοψάλτου Δανιήλ, ἐν τῇ αὐτοῦ «Εἰσαγωγῇ μουσικῆς¹⁾ γράφει:

•Παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἡ χρῆσις τῶν (ἀφώνων) σημαδίων ἦν οἷα καὶ παρ' ἡμῖν, πλὴν τῆς χειρονομίας, ἥτις ἔλαθεν ἡμᾶς....Ἐκεῖνοι είχον τό τε πρακτικὸν καὶ θεωρητικὸν μετὰ τῆς αὐτῆς χειρονομίας, ἡμεῖς δὲ τανῦν τῷ πρακτικῷ μόνον χρώμεθα παραμείναντι εἰς τὸ διὰ τοῦ χρόνου διὰ τῶν διδασκάλων τῆς μουσικῆς.

...Οὐκ είμι ἴκανὸς διὰ λόγου εἰπεῖν τι περὶ αὐτῶν εἴπερ γάρ ἦν δυνατόν, εἶπον δὲν καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὰς ἐνεργείας αὐτῶν διὰ λόγου ἡμεῖς δὲ μόνον διὰ προφορᾶς...

...Ταῦτα δ' οὐκ ἀλλως ἐναργῆ τε καὶ σαφῆ τοῖς μαθητευομένοις εἶη, είμὴ διὰ χειρονομίας ἢ προφορᾶς....καίπερ ἔχουσι κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν ὄρθην (sic) διαν ὡσι σύμφωνα ταῖς γραμμαῖς ἐπείγε πολλάκις ἔστιν ίδεῖν ἐτέραν γραμμὴν καὶ ἐτερα σημάδια, ἢ κατὰ παραγραφὴν, ή καὶ πρὸς κάλ-

1) Φόρμιγξ. Β', Α, 4, σ. 76.

λος μόνον τῆς γραμμῆς....»

Κατηγορούμενες εἰς τὸν ΙΘ' αἰῶνα, τὸν μέγαν καὶ πραγματικὸν τῆς Βυζ. Μουσικῆς σταθμόν, οὐδὲχομένου διεπάρχη ή μεταρρύθμισις τῶν Τριῶν ἢ τοῦ Χρύσανθου. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν 1819, δτε περίποι· δ Χρύσανθος παρέδιδε τὸ ἔαυτοῦ «Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς» εἰς τὸν μαθητὴν καὶ ἐκδότην αὐτοῦ Παναγιώτην Γ. Πελοπίδαν, δ Βασιλείου Στεφανίδης δ Βυζάντιος, «δὲκ διαφόρων ἐπισήμων ἀκηδημιῶν Ιατροφιλόσοφος» ἔγραψεν ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου ἐν τῷ «Σχεδιόσματι» αὐτοῦ (ο. 271, § 140):

«....Καὶ ἡ μὲν χειρονομία εἰς τὴν προπαλίδειαν τῆς Παπαδικῆς θεωρεῖται οὐ μόνον ὡς μέτρον χρόνου, ἀνερχόμενης δηλ. τῆς χειρὸς καὶ κατερχομένης, ἀλλὰ προσέτι ὡς παρέχουσα κυριωτέρως εἰς τοὺς φθόγγους δξύτητά τινα ἢ ἐπίτασιν, διὸ καὶ κατὰ τὰς ποικιλίας τῶν σχημάτων αὐτῆς διαφόρους δνομασίας λαμβάνουσι τὰ σημάδια τὰ δηλοῦντα εἰς τὰς γραμμὰς ἢ θέσεις τοὺς διαφόρους τῆς χειρονομίας αὐτῆς τρόπους καὶ σχηματισμούς».

Καὶ ἐν οελ. 273 § 143:

Ίστεον οὖν, δτι τὸ δλίγον, ἢ δξεῖα, ἢ πεταστή, τὸ κούφισμα, τὸ πελαστόν, καὶ τὰ δύο κεντήματα εἰσὶ μὲν σώματα καὶ ἔχουσι φθόγγον ἀνιόντα ἓνα, πλὴν ἡ χειρονομία αὐτῶν διαφέρει, ἐπειδὴ εἰς μὲν τὸ κούφισμα, φέρεται εἰπεῖν, ἡ χειρονομία, μεθ' ἣς καὶ ἡ φωνὴ ἀνέρχεται μὲν φθόγγον ἓνυ, πλὴν ἡ συχνιέρον, τούτεστιν ἐλαττουμένης τῆς ἐπιτάσεως τῆς φωνῆς, εἰς δὲ τὴν δξεῖαν ἀνέρχεται τὸν φθόγγον ἡ φωνὴ μὲν αὔξησίν τινα, εἰ καὶ λεπτοτά-

την, ή τῆς ἐπιτάσεως, ή τῆς δέξιτητος, ή καὶ τῶν δύο, τρόπον τινὰ καθὼς εἰς τὰς δέξιτόνους πυλλαβάς· εἰς δὲ τὴν πεταστὴν ἀνέρχεται ἡ φωνὴ τὸν φθύγγον μὲν ἔτι μεῖζονά τινα δέξιτητα, ή ἐπίτασιν τῆς φωνῆς, ἀπροσδιδριστὸν μὲν ἐν γένει, προσδιωρισμένον δέ πως ὑπὸ τῶν ἀφώνων σημαδίων καὶ ἀπὸ τὴν φυσικήν, ή ἐκ προσποιήσεως κίνησιν τῶν παθῶν τοῦ μελῳδοῦντος. Οἱ ἀριστοὶ τῶν μουσικῶν γνωρίζουσι καλῶς πόσην χάριν αἱ τοιαῦται ἀνεπαίσθητοι πρεδόν δέξιτητες καὶ ἐπιτάσεις τῶν φθύγγων ἐμποιοῦσιν εἰς τὰ φίσματα καὶ διὰ ή μία γενομένη ἀντὶ τῆς ἀλλ.γις, ἥγουν ἡ δέξιτέρα, ή πλέον ἐκτεταμένη, (οἰ. γρ. ἐπιτεταμένη) ἀντὶ τῆς ἡττον δέξιας, ή ἡττον ἐπιτεταμένης ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ ἄρμα τὴν ζωηρότητα αὐτοῦ καὶ χάριν ὅχι δλ.ίγην, καθὰ φησι καὶ δοιφώτατος Ψελλὸς εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ Μουσικῆς συντάγματος αὐτοῦ οὕτως αὐτολεξεῖ: «οὐ γάρ τῇ τῶν διαστημάτων μόνη μεταφορῷ οὐδὲ τῇ μόνῃ τούτων διαφορᾷ, ἀλλὰ καὶ ταῖς σχολαιοτέραις καὶ ταχυναῖς μεταβάσεσι, διαμοναῖς καὶ ροαις καὶ ταῖς τῶν ἐπαφῶν καὶ κρουσμάτων ποικίλαις μεταχειρίσεσι τὰ μυρία τῶν μελῳδῶν καὶ ποικίλα καὶ σκευάζεται». Όσοι δὲ στοχάζονται περιττὰ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ φωνητικὰ σημάδια, παριστῶντες διὰ τούτου τοὺς σιφοὺς αὐτῶν ποιητὰς ὡς περιττολόγυις, οἱ τοιοῦτοι δειχνύουσιν αὐτοὶ ἔστιν διὰ πολὺ ἀπέχουσιν ἀπὸ τὰ μέτρα τῶν ποιητῶν ἐκείνων, οἵτινες κρίναντες ἀναγκαῖα δλα τὰ φωνητικὰ σημάδια ἔσύστησαν αὐτὰ καὶ μετεχειρίσθησαν πρεπόντως.

Αύτοὶ οὖν πῶς οὐ δεικνύουσι μᾶλλον, ὅτι τὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν σημαδίων ἀγνοοῦσι, καθὼς οἱ τὴν Ἑλληνικὴν ὁρθογραφίαν ἀναιρέσαι βουλόμενοι ἀγνοοῦντες τὴν δύναμιν αὐτῆς;»

Kai σ. 274, § 145:

«Τῶν δὲ σημαδίων αὐτῶν (ἐνν. τῶν ἀφώνων) ἡ σημασία καὶ χειρονομία γραφῆ οὐ διδάσκεται, καθὼς καὶ οἱ τρόποι τά τε σχήματα τῶν φητόρων τὰ ἐπιτήδεια καὶ τὸ κινῆσαι τὰ πάθη, ἀλλὰ μόνον διὰ ζώσης φωνῆς καὶ αἰσθητῶν τυῦ διδυσκάλου κινήσεων. Ὅθεν... οὐδὲ ἑκκλησιαστικὸς μουσικὸς λέγεται πρεπόντες διὰ μαθών, δσον τὸ δυνατὸν ἐκ παραδόσεως τὰ μέλη καὶ τοὺς σχηματισμοὺς αὐτῶν τῶν σημαδίων.»

Τέλος ἔτερος τις σύγχρονος τοῖς ἀνωτέρῳ δυσὶ, πρὶν δμῶς ἐμφανισθῇ δ Χρύσανθος ὃς μεταρρυθμιστής, δ Ἀπόστολος Κωνστάλας γράφων ἐπίσης ἐν Κ)πόλει τὴν παρὰ τῷ κ. Ψάχῳ σωζομένην ἀνέκδοτην Πραγματείαν αὗτοῦ συγγραφεῖσαν τῷ 1808 ἀναφέρει τὴν Χειρονομίαν ὃς δρον ἐν χρήσει λέγων, δτι τὰ ἄφενα σημάδια

«.....περὶ μὲν γραμμῶν ψάλλονται εἰς τέσσαρας ἥχους τὸ καθέν, μὲ δύο χειρονομίας δμῶς, μὲ γοργοῦ τρόπον καὶ ἀργοῦ. (Φόρμ. Β', Λ', φ. 3-4, σ. 2.)

Ἐπὶ τούτοις δ Χρύσανθος παραδίδει ἡμῖν τὰ ἔξῆς·

«Ἡ Χειρονομία ἡτον ἀναγκαία λέγουσιν εἰς τὸν ψάλτην, διότι, δι' αὐτῆς ἡδύνατο νὰ διαχρίνῃ τὰς συνθέσεις τῶν χαρακτήρων τῆς ποσότητος καὶ ποιότητος, δι' ὧν ἐγράφετο πᾶσα μελῳδία καὶ δηποιος ἐγίνωσκε τὴν Χειρονομίαν ἐψαλλε με: ἀ ἀρμονίας καὶ ρυθμοῦ καὶ τάξεως.» (σ. 91, § 209.)

«Απὸ τὴν ἔμφασιν φαίνεται δτὶς ἡ Χειρονομία εἰχε γένος ρυθμοῦ δακτυλικὸν καὶ ἐπράντετο κατὰ τὸν διπλοῦν προκελευσματικὸν πόδα, ἢ κατὰ τὸ μέτρον 4. Διότι δὲ τὰ παλαιὰ μέλη, δτινα ἐμελίζοντο, ἐν ὧ ὑπῆρχεν εἰς πρᾶξιν ἡ χειρονομία, μὲ τοῦτο τὸ μέτρον μετρούμενα, εὔρισκονται, δτι φυλάττουν ἔμφασιν.» (93, § 216.)

«Οἱ δὲ Ἐκκλησιαστικοὶ μουσικοὶ κατὰ τὰ διάφορα εἶδη τῆς ψαλμῳδίας ἔψ. ἀλλον καὶ ἔγραφον, ποιοῦντες καὶ ρυθμούς, καθ' οὓς ἔχειρονόμουν, καὶ ἔφευροισκοντες καὶ μέλη ἀρμόζοντα τοῖς σκοπουμένοις. Ἐσύνθετον δὲ καὶ θέσεις χαρακτήρων μουσικῶν, ἵνα συνοπτικῶς γράφωσι τὸ ψαλλόμενον καὶ παραδίδωσι τοῖς μαθηταῖς εύμεθόδως τὰ ποιήματά των.» (178, § 400.)

«Μετεχειρίζοντο ἀκόμη καὶ ὑποστάσεις....διὰ χειρονομίαν καὶ διὰ πλατυσμὸν τῶν μελῶν.» (180 § 407.)

«....Μανοὴλ ὁ νῦν Πρωτοψάλτης τοῦ δποίου, εἰς τὸν καιρὸν ἀποπληροῦται καὶ ἔκεινο, δπερ ἔλειπεν ἀπὸ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν τούτεστιν ἡ καταμέτρησις τοῦ ἐν τῇ μελῳδίᾳ δαπανωμένου χρόνου....εἰσάγεται δὲ παρὰ τῶν τριῶν Διδασκάλων. Εἰδὲ σώζουσι τὰ παλαιὰ μέλη τακτικὴν χρονικὴν κίνησιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀρμόζουσιν εἰς τὰ Μέτρα εύκολωτερον παρὰ τὰ νέα, τοῦτο εἶναι ἐξ αἰτίας τῆς χειρονομίας, ἢ τοῦ ρυθμοῦ, διν οὐκ ἥγνόουν οἱ πατέρες ἔκείνων τῶν μελῶν». (LIV § 80.)

Ἐκ τῶν παρατεθέντων χωρίων ἔξαγεται δτι δ δρος Χειρονομία ποικίλας ὑποστάς περιεπετείας ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ἦν ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἔτι αὐτοῦ τοῦ Χρυσάνθου, δστις δμως συνεπής πρὸς τὸ ὑπὸ αὐτοῦ ἰστορηθὲν ποιεῖται χρῆσιν αὐτοῦ ὡς ἰστορικοῦ. Καὶ ποὺ μὲν ἐμφανίζεται ὡς ψυθμός, ποὺ ὡς μελικῆς χροιᾶς στοιχείον (παασε), ποὺ ὡς κοινὸς μελισμός, πιὸν ὡς σύνθεσις σημαδίων ἢ Θέσις ἰσοδυναμοῦσα πρὸς μελικὴν περίοδον ἢ φιλμικὸν σχῆμα, ποὺ δὲ ὡς ἀπλαῖ καὶ ἄλλογοι ἐνίστε ρητορικαὶ χειρονομίαι ἔχουσαι μὲν ἐξ ἀπορχῆς τὸν ἀποχρῶντα αὐτῶν λόγον, ἐξ ἀμαθείας δὲ δψέ ποτε παρανοηθεῖσαι. Ἐν γένει δμως ἐμφανίζεται ὑπὸ δύο σπιρῶς διακεκυμέναις σημασίαις, κυρίαν καὶ καταχρηστικήν ἢ συνεκδοχικήν, ὡς πειθόμεθα παρακολουθοῦντες τὴν φυσικὴν αὐτῆς γένεσιν ἀπὸ τῆς πρωταρχικῆς αὐτῆς μορφῆς.

Ἐλέχθη δτι οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀποστολικοὶ ἄνδρες καὶ οἱ τούτων διάδοχοι δὲν ὠργάνωσαν τελετὰς τοιαύτας, δστε νὰ ὑπεισδύσῃ ἔστιν καὶ δσυνειδήτως τὸ μέλος. Τὸ πνεῦμα·διδισκαλία προηγεῖται· ἀκολουθεῖ τὸ μυστηριτικὸν τελετουργικὸν καὶ ἐπειτα βραδυποιοῦσα ἢ καθαρῶς ἀνθρωπίνη τελετή, δτε καλεῖται ἢ Τέχνη πρὸς ἀννίλογον τὸ ἐπὸν αὐτῇ συμβολήν, σιμπλήρωσιν καὶ αἰγλήν. Πᾶσαι λαϊκὸν φροντίς τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν ἡτο ἢ διδισκαλία, δπως ἐξ ἀλλης πλευρᾶς; ἢ λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἔξοντωτικῶν διωγμῶν. Κατὰ δὲ τάς συναθροίσεις αὐτῶν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἀπῆγγελλον καθ' ἕκαστον, ἢ δμαδικῶς Ψαλμοὺς καὶ ὅμνους καὶ προσευχὰς χύδην, σιγηλῶς, ἢ νοερῶς καὶ παρακλητικῶς πάντως οὐχὶ ἐμμελῶς. Βεβαίως προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ τῶν χριστιανῶν θλευθερώτερον ἐνίστε καὶ ἀσφαλέστερον συνερχομένων ἐδέησε νὰ τεθῇ τάξις τις εἰς τάς ἐξ ἀμρῶν στομάτων ἐκπεμπομένας φωνάς, ἐξ οὗ προέκυπτεν ἀφόρητος λογικὸς κυκε-

ών. Πρὸς τοῦτο ἐπὶ ἀπὸ κοινοῦ ἀπαγγελλομένου κειμένου ἔτειθη εἰς χρῆσιν ἡ ἀπλῆ χειρονομία ἀποσκοποῦσα τὴν ταῦτοχρονον ἐκπομπὴν τῶν λέξεων. Ἐνιαχοῦ δέ, διον τῶν κειμένων ἡ βραχύτης ἐπέτρεψεν, ἔτιθεντο καὶ ποιητικὰ μέτρα ἑξυπέρετικὰ τῆς εὐκολωτέρας ἀπομνημονεύσεως. Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ αὐτῇ ἡ Κυριακὴ προσευχή, ἣτις βεβαίως θάλαπτετέλεσε τὴν πρώτην ἀμιγῆ χριστιανικὴν προσευχήν, φρονῶ, διετηχουσιργήθη ὑπὸ τοῦ μεταγλωττίσαντος αὐτὴν καὶ ὑπῆρχη εἰς μετρικὰ σχῆματα, ἀπερ διαβλέπω ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸν λογικὸν βεβαίως τόνον. Οὕτως ἔγεννήθη τὸ πρῶτυν μουσικὸν στοιχεῖον, ὁ χρόνος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, τακτοποιηθείστης τῆς ρυθμικῆς ἀπαγγελίας διὰ τῆς χειρονομίας, παρέμεινεν ἔτερος ἀφρόητος κυκεών, ὁ ἡχητικός, σὺν ἰδέᾳ λαμβάνει τις ἐκ κοινῆς τινος Συναγωγῆς. Διάθεσις οὐχὶ ἔτι καλολογικὴ σὲλλὰ ψυχολογικὴ τῶν νυχθημερὸν προσευχομένων καὶ συντετριμμένων χριστιανῶν ἐπέβαλλε τὴν τακτοποίησιν καὶ τοῦ τοιούτου κυκεώνος διὰ τῆς ὑπὸ τὸν αὐτὸν τόνον ἀπαγγελίας, ἐξ οὐ προέκυψε τὸ ἔτερυν θεμελιώδες μουσικὸν στοιχεῖον, τ. ἐ. «φωνῆς ἐμμελοῦς πτῶσις ἐπὶ μίαν τάσιν» ἢ δὲ γενεσιουργὸς μουσικὸς φθόργγος. Οὕτως εὑρίσκομεν τὴν χριστιανικὴν ἄκηλ. Μουσικὴν γεννωμένην ἐκ τῆς διαδικῆς ὑπὸ ἓντα διαρκῆ τόνον ἀπαγγελίας τῶν προσευχῶν καὶ τῶν Ψαλμῶν. Ὁ τρόπος οὗτος ἦν καὶ διλοθεν εἰκέτως ἐπιβεβλημένος. Ἐπειδὴ δηλονότι, τόσον διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐννοιῶν τῶν κειμένων, δον καὶ τῶν πλημμυρούντων τοὺς ἀπαγγέλλοντας συναισθημάτων. πάντως ποιός τις χρωματισμὸς τῆς φωνῆς δι' ὅξιτηος καὶ βαρύτηος ἀνέθρωσκεν, ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ διε οὐχὶ πάντες ἐνόουν καὶ συνησθάνοντο δμοίως συνέβαινε πάντως ἔτερος τις κυκεών εὐνόητος, δοτις διὰ τοῦ μνωτέρῳ τρόπου ἐτακτοποιήθη. Τῆς δὲ οὗτω σχηματιζομένης Ιστος ἦ-

χητεικής γραμμῆς μπαξ τις δικλίνων, ώς εἰκός, ἐν τῷ παραλητικῷ αὐτοῦ ήθει δισχηματίζετο ποικιλωτέρα τις γραμμῆς, ἔξ οὗ ή πρώτη καὶ ἐμβρυώδης μουσική ἐμφάνισις. 'Αλλ' ὅφειλε βεβαιώς εἰς τῶν ἀπαγγελόντων τὰ δινωτέρω νὰ δίδῃ τὸ σύνθημα καὶ νὰ σημαίνῃ διὰ τῶν δινωτέρω χειρονομιῶν τὰς τοιαύτας ή τοιαύτας ἔκτελέσιες· διὸ τοιοῦτος δέ, ἀν δὲν ἡτο αὐτὸς δ ἐπίσκοπος, πάντως παρ' αὐτοῦ ἐλάμβανε τὰς δεούσας δδηγίας καὶ μαθήματα, παρασημαίνοντος μάλιστα καὶ ἐν τῷ κειμένῳ δι' εἰδικῶν γνωστῶν ἥδη ή καινοφανῶν καὶ κατὰ συνθήκην σημείων τὸ ἐνδεικνύμενον. Οὕτω κατηρτίσθη ἡ καλουμένη ἱκφωνητική Παρασημαντική καὶ διεκρίθη διαρχόμενος ή κανονίζων τὰς ἀναγνώσεις—δ 'Αναγνώστης—τοῦ λαοῦ, ἀποτελούντος τοὺς Ψάλτας, διπερ διὰ τοῦτο ἦν ὑποθέαστερον ή τὸ τοῦ 'Αναγνώστου διακόνημα.

"Οτε δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπλουτίσθη ἡ ὑμνολογία καὶ ἔξ ἀνάγκης ή ἐκ νεωτεριστικοῦ πνεύματος ἀπεδόθη εἰς τὴν Μουσικὴν σημαντικώτερον κατὰ τὴν λατρείαν μέρος, ἐτονίσθησαν δὲ ἀργά μέλη, ὃν ἐνεκα κατηρτίσθη παραλλήλως καὶ βαθμηδὸν ἡ πρώτη Ηαρασημαντική, τότε καὶ ἡ Χειρονομία ἀπετέλεσεν δλῶς Ιδιαίτερον κεφάλαιον τέχνης προαχθὲν εἰς βαθμόν, φστε καὶ δ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος νὰ μὴ μπαξιοῖ αὐτὴν τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ τιμῆς. Τότε πλέον ἡ Χειρονομία δὲν ἡτο μπλῆ κίνησις τῆς χειρὸς πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω μετά τῶν ἀναλόγων χρονικῶν ἀκοδόσεων, ἀλλὰ πολυσύνθετος καὶ «πολύτεχνος» περιλαμβάνουσα ἐπὶ πλέον 1) τὴν «δακτυλοσύνθεσιν», τ. ἐ. εἰδικὴν τῶν δακτύλων συμπλοκὴν κατὰ διαφόρους τύπους πρὸς σήμανσιν ὁρισμένων ἀνιόντων σημαδίων, τῶν σφιμάτων. 2) Τὴν δι' ἀναλόγων πάλιν κινήσεων τῆς χειρὸς καὶ κρούσεων τοῦ ποδὸς σήμανσιν τῶν διαφόρων ρυθμικῶν θέσεων πρὸς διποτέλεσιν τῶν διαφόρων ρυθμι-

κῶν σχημάτων. Τότε δὴ καὶ οἱ λοιποὶ ψάλται ψάλλοντες ἔξετέλουν τὰς ἀνωτέρω κινήσεις, δι' ὧν τὸ ἐντελούμενον ἔσωξε τὸ ρυθμικὸν αὐτοῦ εἶδος.

'Ἄλλ' οἱ μακροὶ μελικοὶ χρόνοι ἀποτελοῦντες τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καλουμένην Ἰγνῆν ἐκληροῦντο ἐνίστε διὰ διαφόρων μελισμάτων ἢ μελικῶν διανθισμάτων πρὸς ἀποφυγὴν ταύτης. Ταῦτα ὡς καὶ ἄλλας μελικάς ἀποχρώσεις ἐσημαίνετο ὁ χειρονόμος δι' εἰδικῶν Ιδεογραφικῶν κινήσεων τῆς χειρός, αἱ δποῖαι διάφορα Ἐφερον δύναματα, καθ' ᾧν παρουσίαζον δμοιότητα. Τοῦτο δὲ δεπέτελε τὸ Ζον) στοιχείον τῆς Χειρονομίας. 'Ωστε ἡ Χειρονομία ἔξυπηρέτει τόν τε ρυθμὸν καὶ τὸ μέλος.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ σημείου τούτου ἔχομεν τὸν κύριον τῆς Χειρονομίας δρον, ὅφ' ὃν ἔνοβετο αὕτη τὸ πολὺ μέχρι τοῦ δρονολογήτου, τό γε νῦν, «Παλαιοφώνου» ἢ «Παλαιοτόνου» ἢ «Παλαιοῦ» Στιγμαρίου, περὶ οὐ λέγει διά Κύριλλος δ Τήνου (ἔνθ. ἀν.) δει ἐν αὐτῷ εκπλι δνευ τῶν σημαδίων (ἔνν. τῶν δφώνων) ψάλλομεν, εἰ καὶ δυσχερεστάτην τὴν γραμμὴν εὑρίσκομεν». 'Αφ' δεον δμως ἢ Παρασημαντικὴ ἔξελαικεύθη καὶ πρὸς μεγαλειτέραν μάλιστα εὔκολίαν τῶν σπουδαζόντων τὴν Μουσικὴν ἐπλουτίσθη βαθμηδὸν διὰ τῶν δφώνων λεγομένων σημαδίων (ΙΒ'-ΙΓ' αι.), τὰ δποῖα δὲν ἥσαν ἄλλο τι ἢ ἔξεικνοισις τῶν ἀνωτέρω ίδεογραφικῶν τῆς χειρός κινήσεων, καὶ κατηρτίσθη οὕτω τὸ «Νεότονον» ἢ «Νεόφωνον» λεγόμενον Στιγμαρίου, τότε ἡ Χειρονομία ὑπὸ τὴν κυρίαν σημασίαν βαθμηδὸν ἡγνοήθη, ἐπειδὴ οἱ νεόπουοι ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς τὸ γραπτὸν παρὰ εἰς τὰς χειρονομικάς κινήσεις. Τὸ γραπτὸν δμως δὲν ἔγνωριζεν εἰς αὐτοὺς σαφῆ τὸν ρυθμὸν οὔτε ἴσχυροὺς οὔτε δυσθενεῖς χρόνους οὔτε ετῶν ἐπαφῶν καὶ κρουσμάτων κατὰ Ψελλὸν (σ. 101) διάκρισιν. Συνέβη δηλ. δ., τι συμβαίνει μὲν δισύγχρονον καὶ γνωστὸν ἡμῖν μουσικὸν τεμάχιον, διν

αγράψωμεν τὰς ρυθμικάς διαστολάς, καὶ διὰ συμβαίνει ἐν δοθέντι τεμάχῳ τῆς Ἀραβοπερσικῆς Μουσικῆς, ἀν διγνοῇ τις τὸν οἰκεῖον ρυθμὸν (οὐσούλ). Τὸ ἀποτέλεσμα, ὡς γνωστόν, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἀλλοιοῦται, ώστε τὸ τεμάχιον κυθίσταται ἀγνώριστον. Πολλῷ χείρινα ἔπαθον τὰ Βυζ. ἑκάλ. μέλη, ἐπειδὴ ταῦτα περιέχουσι ποικιλότερα ρυθμικά σχήματα. Τοῦτο ωφειλον νὰ προλαμβάνωσι καὶ προελάμβανον οἱ παλαιότεροι χρώμενοι, κατὰ τὸν Μοναχὸν Μελέτιον (σ. 86), «ταῖς χερσὶ συνεπακολουθούσαις τοῖς ἀδομένοις» καὶ κατὰ τὸν Μεσαρίτην (αὐτ.) νωμῶντες χεῖρα «πρὸς φωνῶν καὶ ᾧχων ἔξισωσιν», ἐνθα ὑπὸ τὸ «φωνῶν» νοεῖ πάντως τὰς λέξεις.

Τισως πρὸς συγκράτησιν τῆς δδυνηφᾶς ταύτης καταπτώσεως καὶ κατοχύρωσιν τῶν ρυθμικῶν τῶν μελῶν μορφῶν συνετέθησαν τότε ὑπὸ τῶν διακεκριμένων Μαϊστόρων αἱ γνωσταὶ διάφοροι ὑποδειγματικαὶ ρυθμικαὶ μελῳδίαι ἢ «Μέθοδοι» Διαναφέρει δὲ Χρυσάφης (σ. 38), δπως δι' αὐτῶν ἐκγυμνάζωνται οἱ ἀρχάριοι εἰς τοὺς ρυθμοὺς διὰ τῆς Παρασημαντικῆς καὶ εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῶν μελῶν καὶ οὕτω ψάλλωσιν ἐλλόγως καὶ ἐπιστημόνως, οὐχὶ δὲ ἐπόμενοι «τῇ τοῦ μέλους ἀλόγῳ ἦχῷ». Ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ κατεχόμενοι ὑπὸ τῆς νόσου τῆς εὐκόλου καὶ ἀμέσου μαθήσεως δὲν διέτριβον ἐπὶ τῶν εἰρημένων Μεθόδων, ἀλλ' ἐσπευδον, νὰ εἰπέλθωσι μετὰ τὰ πρῶτα στοιχειώδη μαθήματα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κλασικῶν μελῶν, ἐν οἷς, ὡς προείπομεν, δὲν ἔβλεπον ἄλλο τι, εἰμὴ μελικὰ μόνον σημεῖα, τῶν δποίων ἥρκοῦντο, νὰ γνωρίσωσι τὸ μελικὸν περιεχόμενον καὶ τὴν «ἄλογον τοῦ μέλους ἦχήν». Ἐκτοτε χρονολογεῖται ἡ ἀγωνία καὶ ἡ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Χρυσάφου πρὸ πάντων ἐκδηλωθεῖσα δμαθῆς γνώμῃ, διειπούσης της Ψαλτικῆς συνίσταται ἀπὸ Παραλλαγῶν, πρὸς οὓς δὲ Χρυσάφης ἀπήντησε διὰ τῆς βραχυτάτης αὐτοῦ Μελέτης ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω πνεῦμα. Τό-

τε ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀγωνίᾳ ἐπεστρατεύθη καὶ ἡ ἀγχίνοια τῶν ἀρχαρίων εἰς τὸ νὰ εὐρίσκωσιν δμοιότητας πρὸς τινα εἰς τὰς διαφόρους Θέσεις καὶ νὰ ἀποδίδωσιν εἰς αὐτὰς τὰ ἔκεινων δνόματα. Καὶ ἔχομεν εὐγλωττον καὶ ἀδρὸν χαρακτηριστικὸν τῆς διγωνίας ἔκεινων δνόματα ἐνιών Θέσεων ἐπώνυμα βασάνων(!), οἷαν τά: Γρόνθισμα, "Λαντικούντισμα, Δαρμός, Δαρτά, Κολαφισμὸς καὶ εἴτι ἄλλο, τέλος δὲ τὸ Ἀπόδερμα! Ταῦτα ἵσως εὑρωμεν οὐχὶ ἅμπιρα κυριολεξίας, ἐὰν ἀπίδωμεν πρὸς ἔτερον σῶμα μαθητῶν καὶ διδασκάλων τοῦ Μεσοίωνος, τῶν χειρισθφων, τῶν διδασκόντων παρὰ τοὺς «ψαλτερίους» ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν Ἅγιων Ἀποστόλων τὴν Ἀριθμητικὴν διὰ τῶν δακτύλων, περὶ φυ λέγει δὲ Μεσαρίτης (ἐνδ' ἀν. σ. 21, 10): «....σοβαρὸν γάρ τοῦτο τὸ γένος τῶν χειρισθφων καὶ ἰταμὸν καὶ ἀκάθεκτον. Ἐστι γάρ ίθεν τοὺς πλείστους αὐτῶν καὶ βοείοις νεύροις ὥμοις κατακόπτοντας ἀνηλεῶς τὰ παιδάρια....πάντες οὖν οἱ ὑπ' αὐτοὺς κατηφεῖς, τρομαλέοι τε καὶ περίφοβοι». Ὑπὸ τὸ ἀνωτέρῳ δμως κατάντημα τῆς Ψαλτικῆς ἡ Χειρονομία ἐν τῇ ἀντιλήψει τῶν τε διδασκόντων καὶ διδασκομένων δὲν εἶχε πλέον φυθμικὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ μελικόν, τούντευθεν δὲ αὗτη προσέλαβε καταχρηστικὴν σημασίαν. Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην ἔκδοχὴν ἡ Χειρονομία ἦτο μελισμὸς μακρᾶς ἢ βραχείας διαρκείας, ἀναλόγως τῆς «δόδου» τοῦ μέλους, πληροῦσα τοὺς μακρὺνς χρόνους τοῦ μέτρου πρὸ διοφυγῆν πολυσήμου τινὸς φθόγγου ἢ τῆς Τονῆς, ἔτι δὲ καὶ ἀπλῆ μελικὴ ἀπόχρωσις. Ἄλλα καὶ δλόνηρος μελικὴ φράσις παρασηματινομένη διὰ συνδιωσμοῦ φρισμένων φωνητικῶν σημαδίων ὠνομάσθη ἔκτοτε χειρονομία, διπερ κατὰ τὸν Ψ—Δαμασκηνὸν (σ. 91, 92, 93, § 1.) εἶναι ταῦτα σημὸν καὶ τῷ «Θέρις». Ήταὶ τοῦτο ἥλέγω, διτὶς ὑπὸ τὴν ἀπαίτησιν τῆς δρμογραφίας τῆς Παρασηματικῆς ἢ τῶν Θέσεων ἐλάνθανον ἀπαιτήσεις φυθμικαί.

Οὗτος ἡ μὲν κυρίως Χειρονομία ἀπετέλεσε γένος, ἡ δὲ καταχρηστική είδος.

Καὶ αὗτοι δὲ οἱ μελισμοὶ ἐκαλοῦντο κατὰ τὸν Χαλά-
ιζογόλου (ἔνθ' δν. σ. 73) «θέσεις καὶ σχηματισμοὶ» ἀ-
ναλογοῦντες καὶ αὐτὸν πρὸς τοὺς καταχρηστικοὺς «σοχ-
πέδες» τῆς ἀραιβολερσικῆς «Μουσικῆς» καθ' ἂν ἐν σ. 73
λέγει: «Τοὺς δὲ καταχρηστικοὺς τριάκοντα ἑννέα σοχπέ-
δες, οὓς τινας καὶ μακάμια οἱ Πέρσαι καλοῦσιν, τού-
τους ἡμεῖς θέσεις καὶ σχηματισμοὺς καλοῦμεν, διὰ τὸ μὴ
ἔχειν αὐτοὺς ίδιον μπερδὲν ἐν τοῖς δργάνοις, ως ἀνωτέ-
ρῳ εἴπομεν, ἀλλ' ἐκ τῶν κυρίων μακαμίων καὶ ἐκ τῶν
σοχπέδων ἔκφύονται....» Δεδομένου δὲ διε τὴν θέσιν ἀ-
πετέλεσε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ Μετρικῇ τὸ μακρὸν καὶ
διε τὴν φωνὴν κατὰ Λογγίνον¹⁾ «χρωματίζει καὶ ἐπικοσμεῖ
τὸν ήχον τῆς εὐρυθμίας ἔκτείνουσά τε καὶ συστέλλουσα
τὰς συλλαβάς», εὐρίσκομεν καὶ αὐτὴν τὴν «Θέσιν», ως
δρον, σύχι αὐτοφυῆ ἐν τῷ μελικῷ πεδίῳ, ἀλλ' ἐκ τῆς
ρυθμικῆς δεδανεισμένον. «Ἐκ τούτων ἡ Χειρονομία ὁρί-
ζετο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Χρισάνθου, ἐκ παραδόσεως
βεβαίως, ως «κίνησις χειρὸς ἀποβλέπουσα εἰς ίδεασμὸν
μέλους» ή «κίνησις χειρὸς σχηματοποιῶσσα τὸ μέλος»
κ. ά., διὰ νὰ φθάσῃ μέχρις ήμῶν ως ταύτοσημον τῆς
«προφορᾶς» τῆς «ζώσης φωνῆς» καὶ τοῦ ὕφους, περὶ
οὐ ἐν καιρῷ.

Τὴν μελικὴν ἄκδοχὴν τῆς Χειρονομίας εὐρίσκομεν καὶ
παρὰ τῷ Ρουσάνῳ (σ. 52), ἐνιαχοῦ δὲ καὶ πιρὸ τῷ Ψ-
Δαμασκηνῷ καὶ τῷ Ἱαθριήλ.

Τὴν δὲ ρυθμικὴν ἡ κυρίαν παρὰ τῷ Ψ-Δαμασκηνῷ
(σ. 88), μάλιστα δὲ ἐν τοῖς (σ. 89): «Ἡ δὲ ρυθμητικὴ
φωνὴ ἔστιν ἡ μετὰ τάξεως ἔμμελῶς καὶ κατ' ἀκολουθίαν
τοῦ εἰρμοῦ ἐναρμονίως ἀδομένη, οἷον τὸ εὐτάκτως ἀδό-

1) Ἡφ. Ἐγχειρ. Προλ. σ. 82,5.

μενον μέλος.» Καὶ: «Οἶν διν' ἄλλον (ἱνν. ισόφωνον) θήσει....εἰς τὴν Ισοφωνίαν δεπάζονται, ἀλλ' ἐν τῇ Χειρονομίᾳ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων διεστήκασι. Τότε γάρ ἔπαινεῖται ὁ τονίζων, δταν τὰ σημάδια καὶ τὰς φωνὰς ἀμα τῇ Χειρονομίᾳ θήση ἀπταίστως.» (Περβ. Γαβρ. σ. 8,18.) Καὶ: «...τὸ ίσον...καὶ ρυθμὸς λέγεται...λαμβάνει τὴν τοῦ πρὸ αὐτοῦ σημαδίου φωνήν...καὶ τῷ ρυθμῷ καὶ τῇ τάξει αὐτῆς πορεύεται.» Καὶ, ἔνθα ἀναφέρει «ρυθμητικήν», «ἐναλλαγὴν τῆς Χειρονομίας» καὶ «ἀλλάγματα τῆς Χειρονομίας». Ωσαύτως ἐν τῷ 'Αγιοπολίτῃ, καθ' ὃν διάφορα σημάτια ἡσαν χρήσιμα καὶ διὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς Χειρονομίας.¹⁾ Ἐπίσης παρὰ Γαβριὴλ σ. 18-19 καὶ ἐν δρχῇ διὰ τοῦ ἐνδεικνυμένου καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων δικαιολογουμένου διὰ ρυθμοῦ. Ἐτι δὲ παρὰ τῷ Κλαδῷ (σ. 87), Μεσαρίτῃ, Μελετίφ, Θεοδ. Προδρόμῳ (σ. 86), Καμενιάτῃ, Πορφυρογεννήτῳ (σ. 85) καὶ τῷ ἀδεσπότῳ καὶ ἀχρονολογήτῳ κοινῷ δρισμῷ (σ. 84). Τοιαύτην μάλιστα ἔδειχετο αὐτὴν καὶ ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Χρυσάνθου ἐπιχάτοις χρόνοις Πέτρος δ Βιζάντιος (σ. 81).

Τέλος τὴν διάκρισιν εἰς ρυθμικὴν καὶ μελικὴν Χειρονομίαν εὑρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ Κυρρίλῳ (σ. 99) ἐν τοῖς ἔξης: «...Παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἡ χρῆσις τῶν ἀφώνων σημαδίων ἦν. οὐα καὶ παρ' ἡμῖν, εἰλήν τῆς χειρονομίας, ἥτις ἔλαθεν ἡμᾶς....Ἐκεῖνοι εἶχον τό τε πρακτικὸν καὶ θεωρητικὸν μετά τῆς αὐτῆς χειρονομίας, ἡμεῖς δὲ τανῦν τῷ πρακτικῷ μόνον χρώμεθα παραμείναντι εἰς τὸ διὰ τοῦ χρόνου διὰ τῶν διδασκάλων τῆς μουσικῆς.»

Εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην διφείλεται καὶ ἡ ἀντιλογία Ποιοίσίου—Χαλάτζογλου. 'Αφ' οὐ δὲ κατὰ τὸν τελευταῖον ἡ Χειρονομία ἡτο ρυθμος δὲν ἡτο δυνατόν, μη ἔσωζετο μέχρι τοῦ 1650, νὰ μὴ φθάσῃ μέχρις αὐτοῦ αὐτῇ διὰ τῶν παρασεσημασμένων καὶ ἐκ πιστῆς παραδόσεως

1) Ψάχου, ἐνθ' ἀν. σ. 64—Σάθα, ἐνθ' ἀν. φυσ. σημ. 3 κ. λ.

μελῶν, ἀν μὴ διὰ χειρονομιῶν. "Ἄν δὲ ἐν ἀδυναμίᾳ εὐ-
ρισκόμενος καὶ δικαιολογούμενος ἔγχαφεν δτι «οὗτε δε-
δίδακτοι οὗτε διδαχθῆσται», εἶναι τόσον μικρὰ ἡ δια-
φορὰ 1650—1729, διε πάντος ἔγχαφε ταῦτα, ὅστις θὰ
ἔφθανεν εἰς τὰ ὥτα αὐτοῦ διστονής τις περὶ αὐτῆς φω-
νή, μάλιστα διὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Δαμιανοῦ τοῦ
Βατοπεδίνου, τοῦ «διδασκάλου τῶν πολιτῶν μουσικῶν»,
ὅστις καὶ ἔγγυτερον γειτνιάζει πρὸς τὸ 1650 καὶ ἐξη ἀλ-
λως ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς αὐστηρᾶς συντηρητικότητος καὶ
τῶν πολιών καὶ ἀρχαιοπικῶν παραδόσεων. 'Ἄλλ' οὔτε
δ τελευταῖος ἡδύνατο βεβαίως νὰ πληροφορήσῃ τὸν μα-
θητὴν αὐτοῦ σχετικόν τι, διότι τὸ ἐν λόγῳ κεφάλαιον
είχε βυθισθῆ ἐις τὰ βάθη Ικανῶν πρὸ αὐτοῦ αἰώνων.

"Η Χειρονομία λοιπὸν είχε ρυθμικὸν καὶ μελικὸν πε-
ριεχόμενον, ἀπερ ἀπετέλουν καὶ τὸν ἀποχρῶντα αὐτῆς
λόγον, ἐφ' δπον ἡ συζυγία αὐτῇ ὑφίστατο κανονική, ἐφό-
σον ἔχοντο ταύτη ὡς βιηθῆ γνωριζούσῃ τὸν ἔκαστον
λόγον (σ. 84) καὶ διὰ ταύτης διέθετον τοὺς φυόγγοις
τῶν μελῶν (Καμενιάτης σ. 85). "Υπὸ δὲ τὴν φητορικὴν
αὐτῆς ἐμφάνισιν ἀπετέλει στοιχεῖον δευτερεῦον ἦ ἐκ πε-
ρισσοῦ (Γαβψ. σ. 18·19). "Οταν διμως ἔξ ἀμαθείας δ δε-
σμὸς τῆς ἀνωτέρω συζυγίας ἔχαλαρώθη καὶ διεσπισθη,
τότε αἱ σχετικαὶ κινήσεις παρανοηθεῖσαι ἐθεωρήθησαν
μόνον ὡς κινήσεις φητορικαὶ (Μαλαξός, σ. 97), ἀποβλέ-
πουσαι μόνον εἰς τὸ νὰ μὴ δμοιαζωσιν οἱ ψάλλοντες
«τοῖς δλογίοις, οἰτινες μὴ ἔχοντες χεῖρας, φωνοῦσι χωρὶς
σχήματα»(!), καὶ καταντήσασαι μάλιστα ὑπερβολικαὶ καὶ
ἄλογοι. οἱ δὲ τούτων ἐκτελεσταὶ «καταγέλαστοι» (Νεκέ-
τιος, σ. 86). 'Ανάλογον εἰκόνα δύναται νὰ λάβῃ τις βλέ-
πων χορευτὴν ἐκτελοῦντα κινήσεις μὴ συναδούσας πρὸς
τὸν οἰκεῖον τοῦ χοροῦ ρυθμόν. Κατά προφορικὰ δὲ πλη-
ροφορίας 'Αγιορειτῶν πατέρων ψάλτης τις σύγχρονος

ψάλλων ἐπ' ἑκατησίαις τὸ «Ἐπὶ Σοὶ χάρει, Κεχαριτω-
μένη» ἔχειρονόμει δεικνύων τὰ: «γαστέρα», «πλατυτέραν»
καὶ «οὐρανῶν». Ἐτερός τις ἀφ' ἑτέρου διακομφδῶν
προφανῶς τὴν Χειρονομίαν ἐν γένει ἔψαλλε τὸ Ἀπολυ-
τίκιον «Τοῦ λίθου σφραγισθέντος» ἐκφράζων πᾶσαν
αὐτοῦ ἔννοιαν δι' ἀναλόγων Χειρονομιῶν. Πόθεν δρα-
γε προήρχοντο :αὗτα; Πόθεν, δημήτη ἐκ τῶν δύο δινωτέ-
ρων δντιθέτων δάνειλήψεων, δν λείψανα Ισχνὰ παρέμει-
ναν αἱ ὑπερβολαὶ αὗται; Ἐκ τούτου καὶ πυντεΐᾳ ἢ μὴ
δινωτέρας εινὸς ἀπαγορεύσεως ἐγεννήθη κατὰ τοὺς ὑστέ-
ρους χρόνους ρεῦμα Ισχυρὸν ἔναντιον τούτων, τόσον διὰ
τὸ «ἄπρεπον πρᾶγμα», δσον καὶ διότι δὲν ἔγνωριζον
τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, ἢ διότι εὔρισκον αὐτὴν ἀδικαιολόγη-
τον πλέον. Εὔγλωττον ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ (σ. 78):
«Μὰ οἱ περισσότεροι σήμερον μὲ τὸ νὰ μισήσωσι τὴν
σπουδήν...τολμῶσι νὰ εἴπουσι πώς δ τερετισμὸς καὶ ἡ
Χειρονομία...εἶναι ἀπρεπον πρᾶγμα, μὴ εἰξεύροντες σύ-
τε τὴν αἰτίαν οὔτε τὴν μπόδειξιν· μόνον δμοιάζουσι τοῖς
ձλογίοις, οἵτινες (sic) μὴ ἔχοντες χεῖρας φωνοῦσι χωρὶς
σχήματα».

Ἐκ τούτων ἔξαγομεν δτι ἡ κατὰ τῆς Χειρονομίας κο-
λεμικὴ δὲν ἔμεινεν δνευ δντιδράσεως ἐκ μέρους τῆς παρα-
τάξεως ἔκείνων, οἵτινες, ἔνεκα τῶν συμβολιζομένων ὑπὸ
τῶν διαφόρων χειρονομιῶν Γραφικῶν σκηνῶν καὶ πραγ-
μάτων, πρὸ πάντων δὲ ἐκ τῶν ἀλληγορουμένων τοῦ
Μιχ. Βλεμύδου, είχον προσδώσει τῇ Χειρονομίᾳ ἐν γέ-
νει ἰερότερα θρησκευτικήν.

«Λαβοῦσα δέ γε ἡ Ψαλτικὴ πάντα τὰ προφρητέντα-
σημεῖα, τὰς Θέσεις, τὴν Χειρονομίαν, ἐποίησε τοὺς Ἡ-
χοὺς, οἵτινές εἰσιν δκτὼ καὶ σὸν πλείους». (Γαβρ. 19.)
Ἐκ τούτων ἔξαγεται, δτι ἔκαστος Ἡχὸς δκως καὶ δια-
στον μελικὸν είδος, είχεν ίδιας συνθέσεις σημαδίων, ἢ-

τοι Θέσεις, ἐπομένως καὶ τοὺς τούτῳ προσιδιάζοντας φυθμούς. "Άλλως θὰ ἡτο ἀπορον, τίνα λόγον ἔχουσι ταῦτα ἐν τῇ καταρτίσει τῶν "Ηχων. Θά! ήτο τὸ αὐτό, ώς ἀν Ἑλεγέ τις, δτι ἡ γραφὴ προηγήθη τῆς γλώσσης καὶ ἐπομένως αὕτη κατηρτίσθη δι' ἔκεινης. Διὰ τοῦτο βλέπομεν οὐχὶ γενικὴν καθ' ἔκαστον "Ηχον χρῆσιν τῶν ἀνωτέρω στοιχείων οἵτε τῶν «*εκφούσεων*» ἢ «*εκτύπων*» ἢ φυθμικῶν, ώς θὰ ἀλέγομεν ἀλλας, θέσεων. Τούτους ἔνεκεν, καθὰ πληροφορεῖ ἡμᾶς καὶ τὸ ὑπ' ἅρ. 2879 καὶ 317 χειρόγραφον τῆς ἐν τῷ "Αθωνι Μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου, «δ Πλ. Α' καὶ δ Πλ. Β' πολλὴν ἔχουσι τὴν οἰκειότητα ἀπὸ εκτύπου», τοῦθ' δπερ καὶ ἡμεῖς σήμερον σαφῶς ἀντιλαμβανόμεθα. Διὰ τοῦτο ἔθεωρήθη κατόρθωμα καὶ τὸ Κοινωνικὸν τοῦ Πέτρου Μπερεκέτου,¹⁾ δπερ διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτήρων ἐψάλλετο εἰς δκτὸν "Ηχους «κατὰ τὴν βάσιν δπου ήθελε δρχῆσῃ». Τὴν αὐτὴν ζοήμασίαν ἔχει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Χρυσάφη (σ. 40) λεγόμενον, δτι λίδιαν «*εδδὸν καὶ μεταχείρησιν*» ἔχει ἔκαστον μελικὸν εἶδος. "Επομένως καὶ ταῦτα, ώς καὶ τὰς Θέσεις, «διακρίνει καὶ θεωρεῖ ἡ Χειρογραμία» (Γαβρ. 18.). Τοιούτον ἕργον, ήτοι φυθμικόν, ἔχουσι πιθανῶς καὶ τὰ ἐν ταῖς προθεωρίαις τῶν Παπαδικῶν ἐκτιθέμενα διάφορα ἐπὶ τῶν δκτῶν "Ηχων Ἐνηχήματα. "Άλλως δὲν ἔτηγεται, ἀν ἐπρόκατο μόνον περὶ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸν "Ηχον «τῆς τοῦ "Ηχου ἐπιβολῆς», διατὶ είναι καθ' ἔκαστον "Ηχον κλείονα τοῦ ἐνδός. Οὗτως ὑπολαμβάνω καὶ τὰ πολλαχοῦ παρὰ τῷ Πορφυρογεννήτῳ λεγόμενα «*ἡχάδια*» καὶ τὰ «*ἴσα*» τῶν κρακτῶν, δπερ φρονῶ, δὲν ἥσαν ἡ γνωστὴ ἀπλῆ ὑπήχησις, ἀλλ' ίσως αὐτὸ τὸ τοῦ Ψ.-Δαμασκηνοῦ Ισον=φυθμὸς σὺν τῷ σχετικῷ μέλει καὶ τι ἀνάλογον πρὸς τὸ δρχαῖον «*παράδειγμα*» ἢ τὸ βυζαντινὸν «*ἔξεμ-*

1) Εἴδηται ἐν: Γ. Παπαδοπούλου, Τστορ. "Επισκόπησις τῆς Βυζ. ἁυλ. Μουσείης, Σχ. 6.—Κ. Ψάχου, ἐνθ' ἀν., Πίν. ΙΘ'.

πλιον» ἥτις κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν, «προσδόμοις», ὑφ' ἀδ λαδὸς ὕφειλε νὰ κανονίζῃ τό, δηρὸς ἔμαλλε νὰ ψάλῃ. Ὑπὸ τὴν ἐκδοχὴν μάλιστα ταύτην λαμβάνει καὶ ὁ Ρουσάνος τὴν λέξιν λέγων (σ. 47), δτι τὸ Ἡχῆμα «ῶσπέρ τις βάσις ἐστὶ τοῦ μέλους...καὶ οἶονεὶ τι ἴσον». Ἰσως μάλιστα εἰδικὴ ἐν καιρῷ ἔρευνα γνωρίσῃ ἡμῖν ὡς τοιαύτην τὴν δύναμιν καὶ σημασίαν καὶ τῶν μυστηριωδῶν ἐκείνων συμβολικῶν τύπων Νονανεύεις, Νοεανε κλπ. ἀναλόγων δντων πρὸς τὸ Ειουαε(=εΕ-
cUICUΩτ ΑπΕπ) δων ἡ γνῶσις καὶ ἔρμηνεια ἔξεργη πᾶσαν προσπάθειαν τῶν περιέργων καὶ φιλιστόρων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ι' αἰώνος.¹⁾

‘Αφ’ οὖ κατὰ τὰ εἰρημένα ψυχὴ τῆς Ψαλτικῆς ἥν ἡ Χειρονομία-Ρυθμὸς μετὰ μέλους, καθίσταται ἐπάναγκες, νὰ φίψωμεν ἐν βλέμμα οἶονεὶ εἰσαγωγικὸν τοῦ δλου κεφαλαίου καὶ ἐπὶ τοῦ κρατοῦντος ἐν τοῖς μέλεσι ρυθμοῦ.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις (σ. 103) εἰδομεν, δτι δ Χρύσανθος ἀπτόμενος ἀκροθιγῶς τοῦ ζητήματος τούτου λέγει, δτι «ἡ Χειρονομία είλε γένος ρυθμοῦ δακτυλικὸν καὶ ἐπράττετο κατὰ τὸν διπλυῦν προκαλευσματικὸν πόδα ἥτις κατὰ τὸ μέτρον 4». τοῦτο δὲ ἔξαγει ἀπὸ τὴν «ἔμφασιν». Είναι δὲ ἔμφασις κατ' αὐτὸν (Θ. Μ. σ. 74, § 170) «τὸ νὰ δρχῇ καὶ νὰ τελειώνῃ μαζὴ μὲ τὸ μέτρον τὸ ἔμμελὲς μάκρος τῆς σιγλιτῆς τῆς σημαντικῆς λέξεως· οἰον....Κυսυ υ | ριιιι. ...ἐὰν καὶ τὸ μέτρον, μὲ τὸ δποῖον μετρῶ τὸ τροπάριον δλον, είναι χρόνων τεσσάρων, σώζω τὴν ἔμφασιν· εἰ δὲ μὴ παραβλάπτω αὐτήν.» Κατιωτέρω δὲ (σ. 81, § 183): «Ἐμφασις ρυθμικὴ είναι, τὸ νὰ συντρέχῃ κάτε ἔνας ψόφος τοῦ ρυθμοῦ μὲ κάθε

1) Σάθα, Κρητ. Θέατρον, σ. 8ης, 4.

ἔνα φθόγγον τῆς μελῳδίας· ἥγουν τὸ νὰ δέχηται ἔνα ψδ.
φων ἄρσεως ή θέσεως τοῦ ρυθμοῦ κάθιε ἔνας χαροκτήρ
τῆς μελῳδίας.»

Οσον ἀτυχῆς είναι δὲ τελευταῖος οὗτος δρισμὸς εἰς
σαφήνειαν καὶ βάθος, οὐκ ἵσους ἀστοχος φωρᾶται ή ἐπα-
κολουθοῦσα χάριν παραδείγματος ἐκβεβιωσμένη προσαρ-
μογὴ τοῦ μέλους «Θείψις καλυφθεῖς» ἐπὶ τοῦ Δακτύλου
κατὰ χροεῖν τὸν Ιαμβοειδῆ(!). Καὶ πρῶτον μὲν οὐδό-
λως τονῆσει τὸ δπαραίτητον τῆς συμπτώσεως τῶν Ισχυ-
ρῶν καὶ μασθενῶν χρόνων τοῦ ρυθμοῦ μετὰ τῶν ἀντι-
στοίχων μελικῶν, τουθ' δπερ είναι ή ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος
καὶ δλον τὸ βάθος τῆς ρυθμικῆς ἐμφάσεως. Δεύτερον
δὲ τὸ ληφθὲν μέλος βαῖνον κατὰ ρυθμὸν δίσημον δὲν
δύναται νὰ ληφθῇ ὡς μετρούμενον τοῦ εἰρημένου μέ-
τρου. 'Αλλ' εἴδομεν καὶ ἀλλαχοῦ (σ. 61, § 2), δτι δ συγ-
γραφεὺς πλημμελῶς ἔσθάνετο τὸν ρυθμόν.

Ἐπὶ δὲ τὴν μετρικὴν βάσιν τῶν ἀρχαίων μελῶν ἀ-
ναφερόμενοι εὑρίσκομεν κρατοῦν δχι τὸ τῶν τεσσάρων
χρόνων μέτρον καὶ μάλιστα τὸν Προκελευσματικὸν, δν
περιέργως ἀποκαλεῖ «διπλοῦν» δεχόμενος ὡς «ἀπλωῦν»
τὸν πυρρίχιον ή ἡγεμόνα, ἀλλὰ ποικίλα, ἀναλόγως τοῦ
εἶδοις τοῦ μέλους, ἢτοι ἀπὸ τοῦ δισήμου μέχρι τοῦ δ-
κτασήμου μετὰ τῶν ἐπιπλοκῶν αὐτῶν, ποὺ μὲν διήκον-
τα καθ' δλην τὴν ἕκτασιν τοῦ μελῳδουμένου, ποὺ δὲ ἐ-
ναλλασσόμενα καὶ μεταβαλλόμενα «διὰ τὰ ἀλλάγματα
τῆς Χειρονομίας». Οὕτω ἐν τῷ συντόμῳ «'Αλληλούϊα»
τοῦ «Νυμφίου» καὶ ἐν τῷ «Φῶς Ιλαρδὸν» εὑρίσκομεν
τὸν τετράσημον ρυθμὸν ὑφ' ὀλας αὐτοῦ τὰς μόρφας πλη-
ρούμενον ὑφ' ἐνάστης συλλαβῆς πλὴν εὐλόγων καὶ εὐ-
ξηγήτων τινῶν περὶ τὸ τέλος ἔξαιρέσεων. 'Εν δὲ τῷ
«Τρισαγίῳ τοῦ Βήματος» εὑρίσκομεν τὸν δκτάσημον
ἐναλλασσόμενον μὲ τὸν τετράσημον ἀποδίδοντες μελι-
κὸν καὶ προσφοιακὸν ρυθμικὸν σχῆμα Τροχαίου σηματ-

τοῦ. Ἐν τοῖς Κρατήμασιν ἐπίστης εὐρίσκομεν τὸν τετράσημον ὑπὸ διαιφόρους μορφὰς μεταβαλλόμενον δὲ συνθέστατα εἰς ἔξασημον τροχαϊκὴν διποδίαν, καὶ ἄλλα ἐν ὅλοις, περὶ ὃν εἰδικώτερυν ἐν τοῖς μετέπειτα.

‘Ἄλλ’ ἐν τῷ ἀργῷ Στιχηφραρίῳ, περὶ οὗ ἴδιας πρόκειται, εὐρίσκομεν χριτοῦντα τὸν δικτάσημον ὡς δάκτυλον διποδίαν, ἥτις δισπόνδειον, δάκτυλον μετὰ σκονδείον, ἀμφίβραχυν ἀπὸ θέσεως μετὰ σπονδείον καὶ ἄλλως, ἔστι δ’ διτε καὶ τὸν τρίβραχυν καὶ μολοσσόν. Τὴν τοῦ ἀμφίβραχεος καὶ σκονδείου μάλιστα διποδίαν εὐρίσκομεν αὐτούσιον ὡς ρυθμὸν ἐπίσημον (οὐσούλη) εἰς μέλη τῆς Ἀραβοπερσικῆς Μουσικῆς ὑπὸ τὸ δνυμα «Δουγιέκ». (Πίν. ΙΣΤ’.) Τοῦτο βεβαίως δὲν είναι ἀπλῆ σύμπτωσις ἕνεκα τῶν πολλῶν ὅλων κοινῶν σημείων τῆς ἐν λόγῳ Μουσικῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν.

Ἐν περιπτώσει δὲ δνεπλαρκείας συλλαβῶν πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ μετρικοῦ μεγέθους ὀλοκληροῦται θαυμασίως τοῦτο διὰ προσθήκης ἐπεισάκτου τοιαύτης σχηματιζομένης ἐκ τοῦ μελαφδουμένου φωνήστος καὶ τοῦ πλαστικοῦ ἢ γυρθμικοῦ γ., πολλάκις δὲ ἐκ τοῦ τελευταίου καὶ ἐπεισάκτου σ(νε). Ἡ τοιαύτη προσθήκη, εἴτε εἰς πλήρωσιν ποδὸς ἀφορῶσα εἴτε Θέσεως, ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν μετρικὸν νόμον, καθ’ ὃν «πᾶν μέτρον εἰς τελείαν περατοῦται λέξιν». (Ἡφ. Ἐγχ. σ. 16.)

Τῶν εἰρημένων γ. ἀρχαιοτάτων δντων, δσον ἡ προέλευσις τυγχάνει ἄγνωστος, τόσον καὶ ἡ προφορά, φρονῶ, δὲν παρεδόθη ἡμῖν ἀκριβής. Ὅπο τὴν καθαρὰν βεβαίως προφοράν διαντάται ἐπεισάκτως τὸ γ. ἐν μεγάλῃ χρήσει εἰς τὰ δημώδη ἄσματα, τόσον ἐν τῇ φοῇ τοῦ λόγου, δσον καὶ ἐν ἀρχῇ. ὡς ε(ν) Ἀπόψε, «(ν) Ἐχω» κτλ., δρμηθὲν πάντως ἐκ τῆς συνεκφεινήσεως τοῦ τελικοῦ γ. προτιγομένου στάχυν μετὰ τοῦ ἀρχιτικοῦ φωνήστος τοῦ ἐπομένου, πρὸς ἐπέρρρωσιν τοῦ λόγου, μάλιστα ἐπὶ πα-

θῶν. (Αὗτ. Σχόλ. σ. 143,3.) "Υπὸ τὴν προφορὰν δμως,
ἥν ὑποπτεύω, πιθανὸν νὰ πλησιάζῃ μὲ τὸ γνωστὸν ἐλα-
φρὸν γγ, τὸ δποῖον ππανιώτατα μὲν γράφεται, συνηθέ-
στατα δμως προφέρεται, καὶ δὴ μετὰ χάριτος, ὑπὸ τῶν
διακεκριμένων ἐκτελεστῶν, ἀποβλέπον εἰς ἐναργεστέραν
καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἀπόδοσιν φωνῆς
τινος ὑπὸ φωνῆς γυμνόν, οἷαν ἀπαιτεῖ τὸ τοῦ Ψελλοῦ
«κροῦσμα» (σ. 101) ἢ τὸ τῆς δργανικῆς Μουσικῆς stac-
cato. Τοῦτο ἀνημφιβόλως εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ 'I. Ττέτη
(ἔνθ' dv. σ. 54) παρερμηνευθὲν αγγα, ὥφ' δι οὗτος ἀ-
νεύρισκε τὴν 'Αθηνᾶν· "Ογκαν!"

"Ἐνεκα τῆς τοιαύτης σημασίας καὶ ἀξίας τῆς Χειρονο-
μίας λέγω, δτι οἱ ἔχομενοι ταύτης καὶ ἀντιδρῶντες εἰς
τὴν κατ' αὐτῆς πολεμικὴν εἶχοντο ἀσυνειδήτως τῆς φιλο-
μικῆς καὶ μελικῆς τῶν μελῶν ἀκεραιότητος. 'Αφ' δτού
δμως ἡ ἀμάθεια τῶν διαφόρων Χαλκεοπούλων—πρὸ
καὶ μετὰ τὴν "Ἀλωσιν"—ἐπέβιαλε χεῖρα εἰς τὴν δρμογρα-
φίαν τῆς Παρασημαντικῆς καὶ εἰς τὰς Θέσεις συντέμνου-
σα ἥτοι ἀκρωτηριάζουσα αὐτάς, ἥλλοιώσε πολλαχοῦ τὸ
ἐκκλ. μέλος.

Τὰ δνωτέρω ταῦτα δίδουσιν Ισχυρὰν βάσιν δτι καὶ δ
δυος «Μετροφωνία» πρόσκειται κατ' ἀρχὴν μᾶλλον πρὸς
τὸ περὶ φιλομοῦ κεφάλαιον παρὰ τὸ φωνητικὸν (Ποφ. σ.
65,1). Διὰ τοῦτο ἔτέθη ὡς «ἀρχὴ καὶ θαμέλιος» τῆς
Ψαλτικῆς, τουθ' δπερ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ «οὐδοτιοῦν
γάρ ἔστι δυνατὸν εἰπεῖν τινα δίχα Χειρονομίας ἐν τῇ
Ψαλτικῇ». Τὰς τοιαύτης ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ κεφαλαίου ὑ-
πολήψεις ἐνισχύουσι μεγάλως καὶ αἱ περὶ Δικτυλοσυνθέ-
σεως πληροφορίαι. Αὕτη συνισταμένη εἰς τὴν κατὰ δια-
φόρους τρόπους σύνθεσιν τῶν δακτύλων πρὸς ὑπόδειξιν
τῶν διαφόρων φωνητικῶν σημαδίων θὰ ἀπέβαινεν αὐ-
τόχρημα είδος πολυδαιδάλου ἀκροβασίας καὶ ἀστείον τι,
μὲν ἀφεώρα πᾶσαν τοῦ μέλους φωνήν, ὡς μάλιστα εἶναι

πεπυκνωμέναι. 'Άλλ' ή ἀποδιδομένη εἰς ἐκποστον σημάδιον μακρὰ διάμυκεια, ώς ἀπήτει διουθμὸς τοῦ μέλους, ἐστημείωνεν ἵκανά ἐν τῇ δακτυλοσυρθέσει κενά, ώστε νὰ μὴ ἔχῃ ή τοιαύτη χειρονομία τὴν δύναμιν νὰ ἐφελκύῃ διμέριστον τὴν προσοχὴν τοῦ ἑκκλησιάσματος καὶ τῶν ἐκτελεστῶν—χειρονόμου καὶ χοροῦ—πρὸν ζημίαν καὶ ἐξαφάνισιν τοῦ μουσικοῦ καὶ λογικοῦ στοιχείου καὶ ἀπόσβεσιν τοῦ κυριωτέρου πνευματικοῦ σκοποῦ.

—'Η Δύσις, ἐνθα ἡσκεῖτο ὠσαύτως ή Χειρονομία, σημάντους περὶ αὐτῆς παρέχει ἡμῖν πληροφορίας. Μᾶλλον δὲ είχεν ἑκεῖ μελικὸν ή ρυθμικὸν χαρακτῆρα παρασημαίνομενον διὰ τῶν Νευμάτων, ὃν ή δλη σημασία κατὰ τὸν Fleischerg καὶ τοὺς Βενεδικτίνους ήτο ή ἐν τῷ κενῷ διὰ τῶν σχετικῶν κινήσεων τῆς χειρὸς διαγραφὴ τῶν κάμψεων μιᾶς μελφδίας.¹⁾ Φαίνεται ἐπίσης, δτι είχε μᾶλλον θεατρικώτερον χαρακτῆρα, ἐξ οὐ καὶ ή πρώτος (XII αἱ.) κατ' αὐτῆς πολεμική.²⁾ Άξιον Ιδιαιτέρας δμως σημειώσεως καὶ προσοχῆς είναι ή χρῆσις καὶ παρέκκεινοις τοῦ Κυλίσματος μὲ τὸ δνομα μὲν αὐτούσιον τὸ δὲ σχῆμα ἐλάχιστα παφαλλάσσον διὰ λόγους πάντως φωνητικῆς τεχνικῆς.

—'Εκ τῆς «πολυτέχνου» Χειρονομίας καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ λεγομένων περὶ σωμάτων καὶ πνευμάτων καὶ τῶν κατιόντων σημαδίων γεννῶνται προβλήματα προάγοντα εἰς τὴν ὑποψίαν, ὅτι ἡν ποτ', δτ' οὐκ ἡν ή Παρασημαντική, ἀλλὰ μόνη ή Χειρονομία. Τολμηρὸν εἰπεῖν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δινετίδεκτον μελέτης. 'Η, δν ὑπῆρχε Παρασημαντικὴ μέχρι τῆς αιφνιδίας καὶ ἀθρόους ἐμφανίσεως τῶν κωδίκων τοῦ ΙΒ' αἰώνος, αὗτη ήτο λίαν πενιχρὰ καὶ οὐχὶ ἐκλειαῖκευμένη, «ἀπόρρητόν» τι καὶ «συγκρυπτόμενον» κατὰ τὸν Κοινωνιανέν, ὑπὸ τῶν εἰδημόνων

1) J. Combarieu, Histoire de la Musique, I, σ. 246.

2) Αὔτ. σ. 240.—Gerbert, de Casta κτλ., σ. 96.

ῇ ἐφευρετῶν αὐτῆς. "Ἄξιον δμως ὑπομνήσεως ἔνταῦθα καὶ διερωτήσεως: Διατί αἱ παμφάγοι φλόγες τῶν ἰστο-ρικῶν πυρκαϊῶν—οὐχὶ τὶ ἄλλο—αἱ φεισθεῖσαι τόσων κωδίκων Ἐκφωνητικῆς Παρασημαντικῆς, τόσων ῥητορι-κῶν λόγων, τόσων ὑμνογραφιῶν καὶ διαφόρων ἄλλων συγγραμμάτων, δλοκλήρων Πατρολογιῶν, τόσον πρὸ πάντων ἐπιληψίμων καὶ καταδικασθέντων γραπτῶν μη-μέσων, διὰ τὶ κατὰ προτίμησιν κατέραγον μέχρι τῆς τε-λείας ἔξαφανίσεως δλόκληρον κόσμον παρασεσημασμέ-νων μελῶν χιλιετηρίδος δλης, ήττονα μάλιστα ὑπέχοντα δφειλὴν ἐν τῇ δυσμενεῖ τῶν μισαλλοδόξων διαθέσει; "Άλλως, μήπως αἱ εἰρημέναι φλόγες ἐκάλινψαν διαμπάτ-κᾶσαν γῆν Ἑλληνικήν, ή μήπως ἡ Κιπολις, δευτερολο-γῶν λέγω, ἦτο τὸ Γαριζείν τῆς Μουσικῆς καὶ τοῦ Ἑλλη-νισμοῦ, ὅστε ἐν τῷ ἀμα νὰ καταστραφῶσι πάντα τὰ Ἱχνη τοῦ ειρημένου κόσμου;

—Ἐπέμεινα εἰς τὸ μέγια τοῦτο καὶ σπουδαιότερον πάν-των κεφάλαιον, ἵνα δύ' ἐξ ἐνδές ἐδάφῃ ἐκχερσώσωμεν καὶ προλειάνωμεν, τό τε ρυθμικὸν καὶ τὸ τῆς Παρασημαντι-κῆς. 'Ἐν δ' ἐπιμέτρῳ καὶ ὡς ἐν ἐπιλόγῳ φρονῶ, διε τι-θεμένου τούτου, δ.τι δὲν ἐλέχθη περὶ σημαδίων καὶ τῆς ἐν γένει Παρασημαντικῆς ἐλέγχεται προφανῶς πρόωρον.

Τὰς ἐπὶ τούτῳ διαφόρους δακτυλοσυνθέσεις καὶ κινή-σεις πολλαχόθεν συλλεγείσας ἐκ χειρογράφων τοῦ "Ἀγίου "Ορούς, Ἱεροσολύμων καὶ Σινᾶς καὶ εἴ τί ποτε διὰ τοῦ τύπου ἐξεδόθη, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς "Ἀγιογραφίας. ὡς καὶ πᾶσαν σχετικὴν ἐνέργειαν τοῦ τε Χειρονόμου καὶ τῶν Ψαλτῶν πρὸς ἀναπαράστασιν κατὰ τὸ δυνατὸν τῆς Χει-ρονομίας ἐν γένει, θεωρῶ λυσιτελέστερον, δπως καταχω-ρήσω ἐν καιριωτέροις σημείοις τοῦ Ἐιδικοῦ τῆς παρού-σης συγγραφῆς μέρους.

ΤΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Α

- 'Αββοιδης κη
'Αγάπιος Παλιερμός μ
'Άγιοι Απόστολοι 86
'Άγια Σοφία κη, με, 62
'Άγια Τριάς θ, ικ
'Άγιογραφική κη
'Άγιολόγιον με
'Άγιον "Ουρος λγ, 80, 12
'Άγιοπολίτης με, με, 111
άγιοφείτης μδ, 112
άγιοταφ. 'Άδελφότης 18
άγιστειαις 6
αγονυκλίται 6
'Άθανάσιος δ Μ. κδ
Αιγύπτιοι 5
Αιθέριιν 1δ
αιχεοις ἀντιθετος μδ
αισθήσεις ιη 20
αισθητική λη
'Άχαϊος Χαλκεόπουλος μ, 70,
73, 118
άκυτακρώται κη
'Άλεξανδρεια ε, ζ, ιε, 18
'Άλεξανδρος δ Μ. κη
άλλαγματα Χαιρον. 94
'Άλληλοιτα ε, ι, 1δ, 116
'Άλωσις λδ, λς, μ, 62, 82, 84,
97, 118
άμβροσιανὸν κη
'Άμβροσίος Μεδιολ. 1δ, 61
'Άναγέννησις λα
άναγνωστης δ, 85, 106
άνανες κτλ. 61
άναγραμματισμὸς 41
'Άνανεώτης 42

- 'Άνανιας Σιναίτης μδ
'Άνδρεας δ Κρήτης κδ, κε, με
'Άνειθάλεια κα
άντικοντισμα 109
άντινομιο λδ
'Άντιόχεια 1θ, κ
'Άντιφωνα 42
'Άντωνιος Λαζαρ. μ, μγ
'Άποδειπνον Μ. κα
άποδερμα 109
'Απολλινάριος ια
'Άποστολοι δ, γ
άποτακτίταις ιδ
άπλο Χοροῦ 30
άραβοπερα. Μουσική 83, 108,
117
άραβουνγήματα κθ
άρειανοι ιδ
'Άρειος ια, κ, κα
'Άριστόξενος λθ
'Άριστοφάνης λ
άρμαντια λδ, λγ
άρμαντη λδ
'Άρμόνιος ια, κ, κα
'Άρσενιος δ Μικρός λε
'Άρτουάσδης κη
'Άρχιλοχος 8
άσεβης θασιλεὺς 91
άσύνθετοι τόνοι 88
Λύγουστίνος κδ

Β

- Βαλάσιος λς, μ
Βαρδηράνης ια
Βασίλειος δ Μ. 1δ, λη
βασιλική λθ

βασιλικὸν μέλος τα
Βενετία λα, λδ
Βιολάκης μδ
Βλαδιμῆρος 79
Βλεμύδης Μιχ. 113
Βριέννιος κη
βυζαντινὸν κξ
Βυζάντιον λ, μξ
Gerbert 119

Διόδωρος κ
διονυσιακὸς 1
διονυσιασμός ις
Διονύσιος δ Ἀλικ. λ
διπλασμὸς 8, 14, 24, 51
διπλοφωνία 49, 50, 54, 58, 59
δουγιέκ 117
Δοχαὶ 58, 74
δράμα ἑκκλ. κα

Γ

Γιαντήλ λδ, με, μς, 58, 59, 63,
65, 75, 81, 87, 110, 119
Γαριζείν μξ, 120
Γιάδεων 82
Γεδυμοσία κη
Γεράσιμος δ Βλάχος 77, 98
Γιαρφούλαδος 79
Γλυκύν Ιω. 38, 42
γλυπτικὴ κξ
γορθικὸν 117
γορθιμῶν σύνθεσις 92
Γραιφαι γ, μ., κβ, κδ
Γρηγορίος Ε' μ.—δ Θαυμ. 10.
—δ Λαυραπ. λξ, μ.—Μπού-
νης δ Ἀλυάτης λδ, 62, 67,
76—δ Νέσσις κδ
Γνωσικοὶ ω, ιγ

Δ

Δοβιδ ιγ
δαβιτικὴ μελῳδία 1θ, κ, κδ,
κγ, λ, λθ,
δακτυλοσύνθεσις 106, 118, 120
Διαμασκ. Γραμματικὴ 54
Δαμιανὸς Βατοπ. λγ, 112
Δανιήλ μ
δαρμός, δαρτά 109
Διά ποσῶν λθ, 8, 57, 58, 62
Διά τεσσάρων ε, λθ, 57
διατον. γένος μδ
Διά τριῶν ε, ι, λθ, 57
διθυραμβοποιοὶ λ

ἔβδομαδάριοι ιδ
Εἰρμολόγιον λς
εἰρμὸς 89
ἔκκλησια κατ' οίκου ις
ἔκφων παρασημαντικὴ 89
ἔλληνιζοντες ς
ἔμφασις 115
ἔναλλαγὴ χειρονομίας 89
ἔνήχημα 114
ἔξελξις ιβ
ἔξέμπλιον 114
ἔξηχῶ ε
ἔξω 21, 23, 24, 32
ἔξωτερο. Μουσικὴ λε
Ἐλιάτησος λδ
Ἐσσωλοι ς
εὐκτήριος οίκος ιζ, ιη
Ἐννομος ς
Ἐυοπαε κτλ. 115
Ἐύρυτίδης κη
εύσέβεια λη
Ἐύστβιος ε, η
Ἐύστάθιος κξ
Ἐύστόχιος ιδ
Ἐύχαι ι
Ἐφραίμ ιγ, κ

Η

ἡδονισμὸς ιη
Ἡθικὸς ιζ
ἥμισσια φωνὴ 81, 82

- Η Πίνος σήμερον κα
Ηφαιστ. ἐγχειψ. 110, 117, 118
ήχαδίν 6
ήχαδίον τη, 114
ήχη 38, 108
ήχημα 23, 47, 63, 70
Ηδος ζ., τη, κη
- Ισοφωνία 89
Ισαννης δαρ. κα, κδ, μ, με,
84, 91.—Τραπεζ. λς, μ, 82,
83, 98.—Χρυσόστ. ιγ, κγ,
60, 91

K

- Θ**
- Θάλεια κα
Θέμι 93.—=θέσις ἀπλή 93
Θεοδωρος Μοψ. κ
Θεύδωρος Σιουδ. κε
Θευφάνεια κε
Θεοφάνης Καρ. λδ, λε
Θεόφιλος αύτ. 82, 106
Θεοφύλακτος κα
Θεραπευτική ε, ζ, η
Θέσις λε, λς, 6, 13, 18, 19, 38,
39, 40, 44, 50, 51, 91, 92,
104, 109, 110
Θεωρητικόν Μέγα μα, μδ, 61
Θηβαΐς; 0, ιγ
Ουμέλη τα
- I**
- Ιάκωβος 'Εισιός 77, 79.—
Πρωτ. μα 86, 81
Ιδεογραφία 67, 107
Ιδιόμελο κδ, κε, 40
Ιεροσόλιμα ιβ, ιδ, λδ, 46, 54,
80, 120
Ιήρως ζ
Ινδικοί μελφδιας λ
Ινδοί ζ
Ιουδαιοι ε
Ιουδείζοντες ζ
Ιουστινιανός κ, κζ, λ
Ιουστίνος ζ
Ινα 114
Ισασμός 66
Ιση 88
Ισον λδ, 70, 115 —=ρυθμός
89, 114
- Cabrol ζ**
Καλλιακης 98
καλλιφ. Εἰρηνοί λς
καλλωπισμα λε
καλλωπισμός 52
καλοφονία 28
Καμενάτης 85
καμπάνα 70
Καμπάνης 67
Κανονάριον ιε
Κανόνες μ, κδ, κε
κανόνιον 27, 58, 59
Cantus ζ
Καριτων ζ
Carmina ζ
κατακόμη ιζ, ιη
καταλλαγή κδ
Κορνήλιος Κεκαλίτης ιδ
κεχωρισμένοι 5
Κηλιζανίδης μγ
Κιναζοι ζ
κίων λθ
Κλαδάς 42, 87.
κλάσις τού δροτου ι
κλαυσιμελής κδ.
Κλήμης ε, θ, ιζ
Κοζντελιανός δ, ιζ, 119
κολαφισμός 109
Combarieu ζ, 119
κομματιαστά 41
Κομνηνοι κη
Κοοράς Μαίουμα κδ, με.—Τ-
κέτης κδ.—δ ποιητής 84, 91
Κουκουζέλης μ, 6, 14, 39, 41,
42, 54, 58, 59, 60, 74
κράκτας 114
Κρατήματα 39, 40, 41, 117

Κορώνης 88, 67
 κρατημοκατοβαζοανάθασμα 92
 Κρήτη λγ
 κτύπος 93
 Κε ἐλέησον μβ
 Κε τῶν Δυνάμεων ια
 Κύριλλος 99, 107
 κώδων λθ
 Κωνστάλας μγ, μδ, 102
 Κωνσταντάς μγ
 Κήνος Βυζάντιος μβ, μγ, 83
 Κήπολις λε

A

Λατίνοι λε
 Λαῦφαι ιθ
 Λαυσαῖκή Ιστορ. ιε
 Λέων θασιλεὺς 86
 Λιβύη ιγ
 Λογγίνος 110
 λόγος γ, ιη
 λυσίω λε, κβ, κδ

M

Μαθήματα κε, λε
 Μαλαξής 97
 Μανουήλ Πρωτοψ. μδ, μγ, 103
 μάντεις ζ
 Maxwell ζ
 μαυγόν τρεμοιλικὸν 92
 Μαργούνιος 97
 Μαρκάλλα ιδ
 Μαρτυρολόγιον γ, ι, κβ, με
 Meli ἡμῶν δ Θες ια
 μέθυσοι 38, 108
 Meléτιος μοναχός-Ιατρός 86,
 108
 μέλη δῆμα ζ
 μελοποιία λε, λη
 μέλος 26, 50, 67, 89
 μελουνγοί κδ, λη
 μελφίδια ἔλλην. 80
 Μεσαίων κη

Μεσαρίτης κη, 86, 108
 μέση φωνή ιζ
 Μέσος ε
 μεταβυζαντινή λ
 μεταφυσική ζ
 μετεωρισμός ιε
 Μετρική 110
 μετεφοφωνία 27, 47, 63, 64, 118
 Μήνοντος με
 μητροφωνία 67, 66
 μοναχικός λ
 μοναχοί ε, c, η, θ, ιδ
 μονοθεῖσμός κζ
 Μόσχα 80, 81
 Μουσ. Σχολαι λδ, μα, με, 82

N

νάος 20 23
 νενανώ ια, 25 27, 31, 51, 52,
 62, 67
 νεοπυθαγόρειοι ζ
 νεωτερισταὶ ιβ
 Νίκαια μζ
 Νίκων 80
 Νιοσμπούρ δ, ι
 Νισφία_θ, ιε
 Νυμφίος 116
 νωρᾶ 86

Ξ

Ξανθόποιλος κδ, κς
 Ξηρός 67
 ξιφήρης κα
 ξυλοσήμαντρον λθ

O

Οδοιπορικὸν ιδ
 Οἰκοις40, 42, 74
 Οκτώχος κα, μβ
 Οξύρηγχος θ
 Οταλορία κα
 Ορφεὺς κε, κζ, λ

ούσουλ 108, 117
Ού, τας, ούν, κτλ. 62

Π

παιάν ζ
παιδεία γ
παιδιά γ, ις
Παιτίος Α' 80.—Β' 82, 83, 98
Παλαιολόγοι κη
παλαιοχριστιανική ι, κδ
παλάτιον 82
Παρβώ ιζ, μ, κδ, κδ, 60
Παλαδική 91
παράδειγμα 114
Παράδοσις δ, θ, ιδ, κδ, λζ, 60,
81
Παρακαταλογή ε
Παραλλαγή 26, 27, 38, 39, 47,
50, 51, 54, 55, 58, 59, 62-64
παρηχία 81
πάροπης 86
Παύλα ιδ
πελαστικὸν 117
Πελοπίδας μα, 100
πενταφωνία 29
περισσευμάς 55
Πέγωπι 98
Πέτρος Βυζ. λε, μ, μα. 81.—
Μπερεκ. λγ, λδ, λζ, 114.—
Πελοκ. λε, μ
Πινδαρ. παρεκθ. κς
Πλουσιαδηνός 58—60, 67
Πορφυρογέννητος 61, 85, 114
Prière antique ζ
Προδρόμου μονή 46
προσευχή ζ, ζ, ι
Προσόμοια κδ, 115
Πρωτοφάλται λδ
Πτολεμαῖος, κζ, μ, 10, 88.—βα-
σιλεὺς 91
Πτωχολόρδομος 86

Ρ

πυθαγόρειοι ιη

ροδάνιον 29, 30
Ρουσάνος με, 46, 58-60, 63-70,
73, 75, 97, 110, 115
ευθυμήτική 89, 90
ευθυμός ις, 2, 89, 108, 115
Ρωμανός κδ, 97
Ρωσσία λδ, 80, 81

Σ

Σάββας ιθ
Σάμος μγ, μδ, μη
Σεβήρος κς,
σείσμα 89, 95
Σιβυλλαι ζ
Σίλας γ
Σιλβία ιδ
Σινύ θ, 120
Σιών ιθ
Σουχάνωφ 80
σπουδαιοί δ
Στεφανίδης μδ, 35, 56, 57, 100
στιγμή 50
στιχηρά κδ, κς, 89—41, 55
Στιχηράριον 41, 66, 96, 117.—
παλαιόφωνον νεόφ. 95-107
στιφαγγίσματα 92
συγχρητισμός κς
συμβεβηκός δ
Συναγωγή κε, 105
Σιναξάρια κδ
σύνθετοι τόνοι 89
συντηρητικοί ιθ
Συρία θ, ια, ιγ
Συριακά κς
Σύροι κ
σχήματα 92.—φωνών 62
Σωκράτης λη
Σωτάθης ια

Τ

Ταρίας 77—79
Τε Deum κε
τεριφέρ 77

ΤΙΝΑΞ Α!

(Σελ. 3.)

ΣΗΜΑΔΙΑ ΦΩΝΗΤΙΚΑ

"Ισούς"

ANIONTA		KATIONTA
Οδίγον	— α	Απόγροφος
Οξεια	— ει	Δύο Απόγροφα,
Πεταζή	υ α	οι γ' Σύνδεσμοι
Κύφιομα	ε α	Ξέφρον
Πεδαζόν	η α	Αιγαρρον η (μεχωρισμένη)
Κεντηματα	η α	Κρατηματόρρον η ι
Κεντημα	η β	Χαρημάν
Υψηλη	η δ	

ΤΙΝΑΞ Β!
(Εξ. 6.)

τιναξ βιναξ πολύ τιναξ
α τευο δωθη νων η η η
τιναξ - - τιναξ ιεδιναξ
1 η η εε ται αι ρα μηρα
- - τιναξ - - τιναξ
μλος ο ο ι α α α α με ε ε
τιναξ ιεδιναξ - -
ται λε ε ε λος οι α α ρα α α
τιναξ βιναξ πολύ τιναξ
μη νη νη νη νη νη μη
τιναξ - - τιναξ - - τιναξ
λος οι λι λι οι η ρα λε ε ρα
τιναξ ιεδιναξ - - τιναξ
με α α μη η η α α μη

ΤΙΝΑΞ Β!

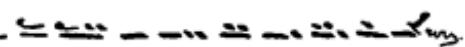
(Εξ. 6.)

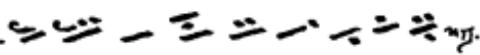
τενο δωθη η ω η η η
η η ε ε τας αι ρα μη ρα
δαλητη - - -
σ α σ ι α α α α με ε ε
η ε ε λα σ ι α α ρα α α
ραλητη - - -
η η η η η η η η μη
δαλητη - - -
λα σ ι λι λι ρα ρα με ε ρα
η ε ε λα σ ι λι λι μη

ΤΙΝΑΞ Γ:

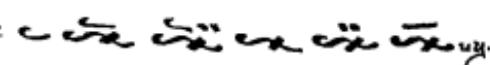
(Σ. 12.)

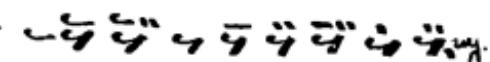
(Αἱ συρθίσεις αὐτοις σύμπανται τὰ προπονήσας τῷ χυρογράφῳ.)

Μετ' Οἰλίου:

Μετ' Οἰείας:

Μετὸ Πεταζῆς:

Μετὸ Κερίσματος:

Μετὰ Πεδαῖοῦ:

Μετ' Απολέροπον:

Κ.Τ.Δ.

Σημ. Πολλαὶ τῷρ συρθίσεων εἴραι απάντιαι, ὅπαι δὲ
δεωρητιμοι μόνον.

Πολλῶν συρθίσεων αἱ γωναὶ οὐφέονται συρεχεῖαι
ὑπερβατῶν, ὅπερ διὰ γραφίσης τις ἐν πείρας.

ΠΙΝΑΞ Δ!
(Σελ. 15)

Διπλός	"	Ξηρός μήδομας	↷
Πλακιάτινη	—	Ηρασίνθεσον	↶
Κράτημα	↔	Γερροσύνθεσον	↷
Κύλισμα	⤒	Έπιπον του φυλλικού	⤒
Αγτικινέωνάριδα	⤒	Ουράνιαρχητράνιονα	⤒
Τρομιστόν	⤓	Απόδομα ή Απόδομα	⤓
Στρατόγονον ή Συρρεπτόν	⤓	Θείς για Ασθέας	⤓
Τρομισσόνταρμα	⤓	Θέμα σπλούτη	⤓
Ψυρρίζεις	⤓	Χόρυμα	⤓
Ψυρριζοσανάδημα	⤓	Ψυρριζοσανάδημα	⤓
Γροζόν	⤓	Τροφο-ιωσποραινόδημα	⤓
Άρογόν	⤓	Πίσσηνα ή Πίσσηνα	⤓
Σταυρός	⤓	Σίγησα	⤓
Αντικινέωμα	⤓	Σύνορμα	⤓
Όμοδόν	⤓	Έναρξες	⤓
Θεμετοβρύς έως	⤓	Βαρείσες	⤓
" έξω	⤓	Λύγισμα	⤓
Έπιγύρμα	⤓	Ταξινομία	⤓
Πλακιάλεσμα	⤓	Ημιγύρων	⤓
Έτερον	⤓	Ημιγύρων	⤓

Σημ. Πολλών σημαδίων τα οχήματα ποι-
κίλλονται κατά τις γραφεῖς για έποχην.

• Έπίσημη πολλάς άρσενώνται σπαριστάτα.

ΠΙΝΑΞ Ε!

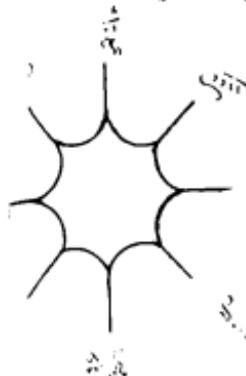
(Σελ. 28.)
(Ειν τοῦ Β' τεύχους τοῦ Συγκριτικοῦ Συγκόρου Καποδιστρίου)

Κατάσταση μνήσης	$\pi \ddot{q}$	\dot{q}	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	α'	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\pi \ddot{\alpha}$	$\ddot{\alpha}$	η'
α'	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$	$\pi \ddot{q}$	\dot{q}	$\lambda \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	θ'	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$	γ'
θ'	γ'	$\dot{\gamma}$	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\lambda \ddot{q}$	\dot{q}	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$
γ'	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	θ'	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\lambda \ddot{q}$	\dot{q}	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$	ϵ'
δ'	$\pi \ddot{q}$	\dot{q}	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\lambda \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$
ϵ'	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$	$\pi \ddot{q}$	\dot{q}	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$	$\pi \ddot{\tau}$	$\dot{\gamma}'$
ζ'	γ'	$\dot{\gamma}$	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\lambda \ddot{q}$	\dot{q}	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\beta}'$
ξ'	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\pi \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$	$\pi \ddot{q}$	\dot{q}	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\pi \ddot{q}$	$\dot{\alpha}'$
η'	$\lambda \ddot{q}$	\dot{q}	$\lambda \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	θ'	$\pi \ddot{\tau}$	$\ddot{\tau}$	$\lambda \ddot{\alpha}$	$\dot{\alpha}$	Απομένων μνήσης.

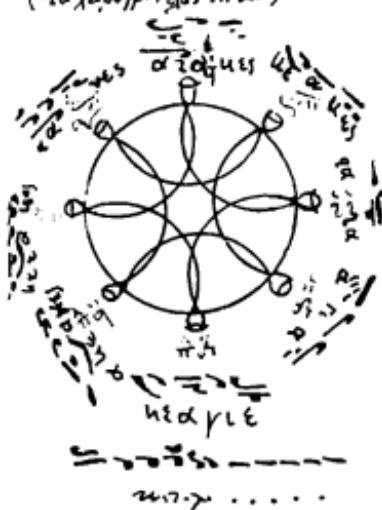
ΤΙΝΑΞ Ζ/ 141

(Εγ. 57.)

(Εις τοι πρωτημερους χειροποιου)

(Εις χειροποιητικην ιδιαίτερην)

Ο Τροχός
του χρυσάρβου.

(Ευρέσεις)

ΤΙΝΑΞ Ζ' (ευρέχεια)

(Ἐν χυροράφου τῆς πρὸ τοῦ Χριστινθόπριόδου.)

Ἄσσοφάτιν παραμηρή ιακώβιων
του τοῦ Κουμουσέλου

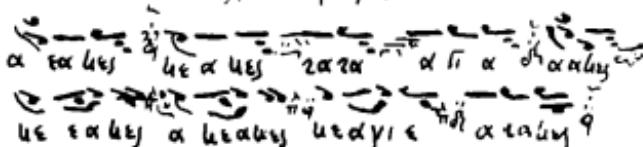

Kavónov iñyptor
—
—
—
—
—
—
μετά τῶν σίνων
μαρτυρία σημεῖων.

«Φιλοσοφία εγγόνων αρχηγούς»

Ἐτ ἀντηράφου τοῦ Πολιάρου θεστασιμαραρίου. Ηραι 10' αξ.
(Μετά το σχετικού σχήματος.)

τιθέται οἱ πόροι. Τὸ φασιμοῦσα ἐκατόν
τῆς ἐντρέψεως.

(Εν χυροράφῳ μετρ. ΙΗ. α. 3.)

τιθέτε π. δι	q. caravē —
τιθέτε α. δι	g. dīvīac —
τιθέτε δ. δι	g. vārō —
τιθέτε η. δι	g. reavē —
τιθέτε ι. δι	

ΠΙΝΑΞ ΣΤ!
(ελ. 54-58)

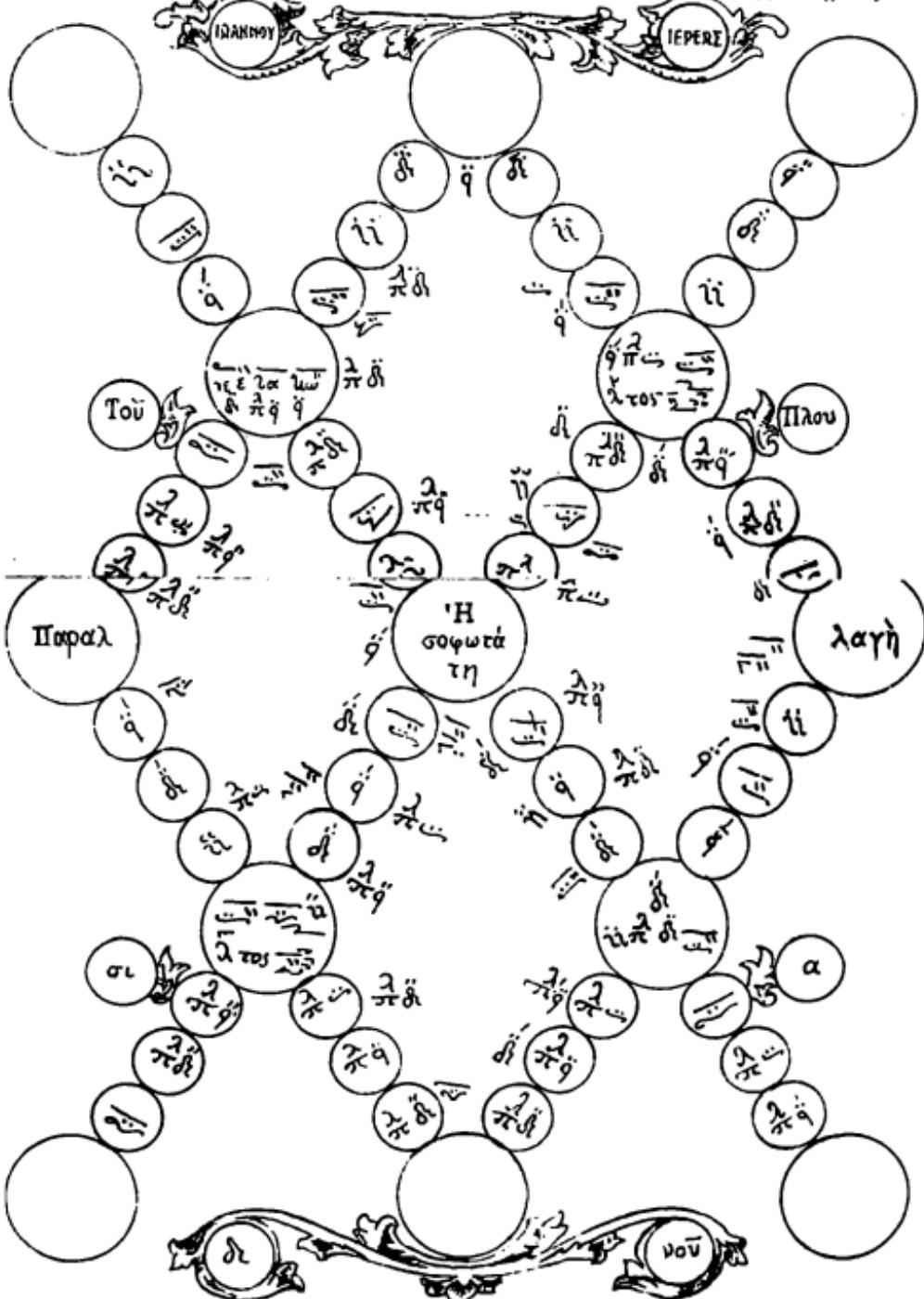

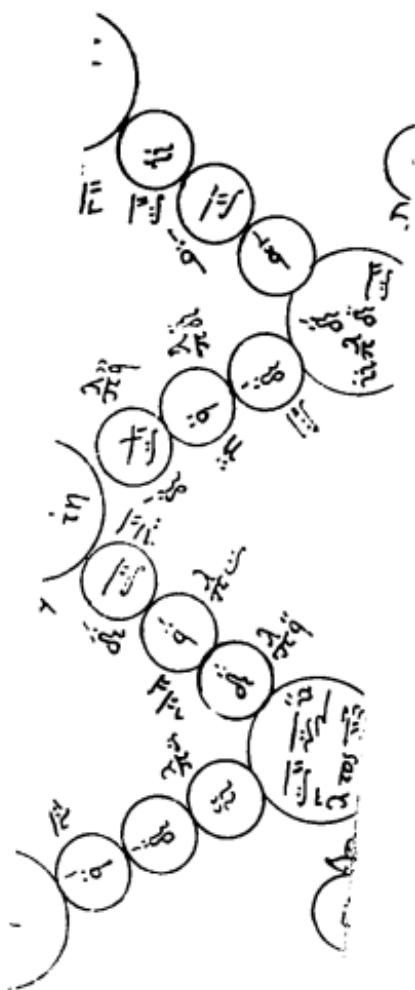
ΚΥΡΟΥ

ΠΙΝΑΞ Η!

(εξ. 59.)

(Ἐν τοῦ: Ἰστορική ἐπισυόπτου τῆς Βυζ.: Εὐγ. Μουστικῆς "Γ. Παπαδόπούλου Σχ. 3.)

TINA = 0! (1961-62.)

α reaches α_{T_0} , then $\alpha = \alpha_{T_0}$
 $\alpha = \alpha_{T_0}$ when $T = T_0$

Κατά φειδοξέων:

ΠΙΝΑΞ Ι!

(Σελ. 62.)

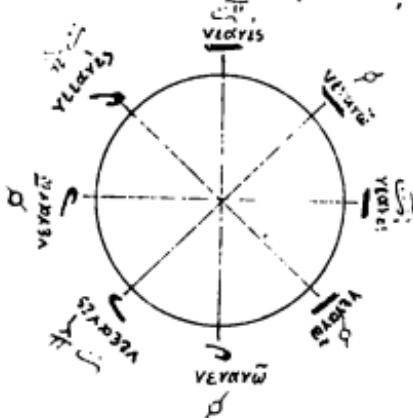
(Εν τῷ ὄπ' ἡρῷ, 129 χιλομ. τῆς βιβλιοθ. τῆς ἐν Κέρκυρα μονῆς τῷ Αἴγαρῷ.)

«Ἄγαρ, πάτερ τῶν αἰγαρίων, γέλει τοι τὸν οἶκον
τοῦ τοπίου σου, καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατέρα σου.»¹

Ἄγαρ εὐ Τωσούρ α να βαι νε ουτωσικαταβελε
και τας τεσσαρας και τας τεσσαρας και αι λως τεσσαρες
ελλως τεσσαρες τεσσαρες και αι τεσσαρες τεσσαρες
α α πεστη τεσσορ πεστη και αι τριη εις τριη εις
τριη ει εις τριη ει ει εις τριη ει εις και αι
τριη εις τριη ει ει εις και αι αι τριη ει
εις τριη ει ει εις τριη ει ει εις τριη ει
εις αι τριη ει εις και αι τριη εις και προ ο ο
οχε εις τα εις τριη ει λω αις τριη ει ει ει εις αι
1.) Σημειωμένα διαφοραί τίτλοι κατὰ χειρόγραφα.

ΠΙΝΑΞ ΙΑ!
(Σελ. 62.)

Κανόνιον τῶν τοιῶν ἡχῶν.
(Ευχετηρόγράφη τῆς πρώτης Χριστιανοπατρίδος.)

Μέλος τῶν χρωματικῶν ποντικήν οὐθόνων
(Χρ. Ο.Μ. σ. 107)

Μεταξύ των δύο μετατόπιστων ποντικών οὐθόνων
τοῦ προτέρου και τοῦ πλέοντος τοῦ δεύτερου
τοῦ πλέοντος τοῦ δεύτερου και τοῦ προτέρου
τοῦ πλέοντος τοῦ δεύτερου και τοῦ προτέρου
τοῦ πλέοντος τοῦ δεύτερου και τοῦ προτέρου

ΠΙΝΑΞ ΙΒ!

(Σελ. 63.)

Περικοπή ἐν πρύρους γνωστηνοῦ καιμένου.

(Χρ. Θ.Μ. Β' ΧLVII, §70)

τὰς εἰ σπερινας η η μωνε εν χασιεσ;

Tas ε σπερινας η η μωνε εν χασιεσ?

Παράδειγμα Μετροφωνίας τῷ Χρυσάρθρῳ

(Άρτ. § 72.)

τὰς ε σπερινας η η μωνε εν χασιεσ;

Tas ε σπερινας η η μωνε εν χασιεσ?

ΠΙΝΑΞ ΙΓ!

(Σελ. 64.)

Παράδειγμα Παρομμαχῆς τῷ Χρυσάρθρῳ (Άρτ. §71)

της απόγνωσης της μηδε της απόγνωσης
 — της απόγνωσης της μηδε της απόγνωσης (της)

της απόγνωσης της μηδε της απόγνωσης

ΠΙΝΑΞ ΙΔ^{1/2}
 (Σελ. 69.)

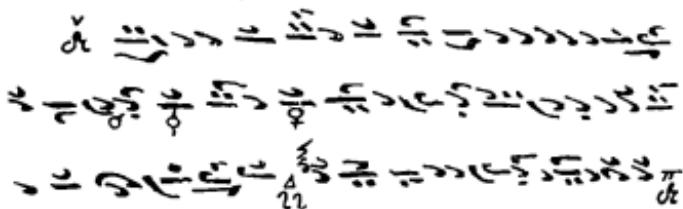
Εἰχθύοντι παρέπομεν τοις μηδενὶς
 παραστάσις τοις μηδενὶς

X o o po o o o o os TE E TOA
 de xoxa a a xpo u uro σeu tos spax a to
 o o o o os o o λeo os θe o o o ou u
 uλ λε xtOO o o o os σuRE εξε ε ε
 λα a αρψε ε ε ε ε τη γη η φειδε a
 a a φloisσe e πtοi oiois a a γe a a a
 a κωργωτις ζωωντας γυνυ χα a as η μων:
 1) Ex το οπ' ἀρ. 129 χμρογρ. τῆς θείασθ. τῆς ἐρήμωσ. μονῆς τοῦ Αθανασίου.

ΠΙΝΑΞ ΙΕ!

(ΣΕΔ. 72.)

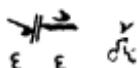
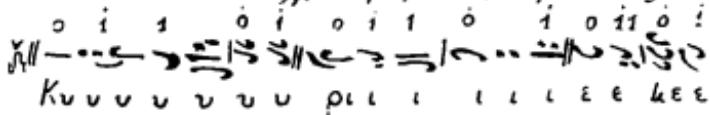
Φθόρισμα ματ' ένιμέχειαν.

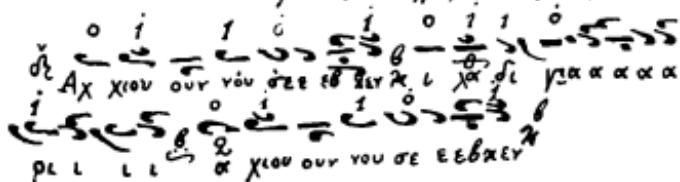
ΠΙΝΑΞ ΙΣΤ!

(ΣΕΔ. 117.)

"Ἐν τοῦ Κεὶ ἡ ἐν πολλais ἀμαρτίαις, Πέτρα τῆς Μελοπ.)

"Ἐν τῇ Μονογενεῖ Αναρθρίσματος λαζαράρδου Μελοψη Ιη. 8.)

ΤΙΝΑΞΙΖ!

(Ετ. Χε!)

{En toū: Hymni et Orationes canendae in
libusdam peregrinationibus quae Hierosoly-
mum fiunt - Hierosolymis, MCMXI. Σημ. 15.)

Te De - um lau dā - mus, te Dó -
num con fite - mur Te aetérnum Pa - trem
bo sto lō zumcho - rus Te mārtyrum can
dā tus et u ni cumfi - lium San -
n quoque Pa za - cli tum

Λαιουρ των Χριστογινων ιτων Θεοφανειων.

Χριστός παρ αποκτητέωνται ο προφήται Χρι-
στον θυματείν γέννησιν καταποτή η θεά
θεοπατείν

ΤΙΝΑΞ ΙΗ!
(εγκατθή)

„Τό παρότη παρά Χρυσάνθου διδασκάλου..”

Cigarrer eri aicior eetley
van sântere rivo's.

X. St. f.

✓